

T.C.

NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TEZKİRE GELENEĞİ İÇİNDE NEFESZÂDE İBRAHİM el-HÜSNÎ'NİN TEZKİRETÜ'L-
HATTÂTÎN'İ ve MÜELLİF/MÜTERCİMİ BİLİNMEYEN MUHTASAR TEZKİRE-İ
HATTÂTÎN**

(İNCELEME- METİN)

Hazırlayan

Mustafa ÇETİNKAYA

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Ömer BAYRAM

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

2012

NEVŞEHİR

T.C.

NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TEZKİRE GELENEĞİ İÇİNDE NEFESZÂDE İBRAHİM el-HÜSNÎ'NİN TEZKİRETÜ'L-
HATTÂTÎN'İ ve MÜELLİF/MÜTERCİMİ BİLİNMEYEN MUHTASAR TEZKİRE-İ
HATTÂTÎN**

(İNCELEME- METİN)

Hazırlayan

Mustafa ÇETİNKAYA

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Ömer BAYRAM

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

2012

NEVŞEHİR

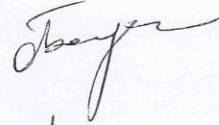
NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ JÜRİ ONAY FORMU

Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..... tarih ve ..... sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 14/09/2012 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Mustafa ÇETİNKAYA'nın "TEZKİRE GELENEĞİ İÇİNDE NEFESZÂDE İBRAHİM el-HÜSNÎ'NİN TEZKİRETÜ'L-HATTÂTİN'İ ve MÜELLİF/MÜTERCİMİ BİLİNMEYEN MUHTASAR TEZKİRE-İ HATTÂTİN (İNCELEME- METİN)" konulu tez çalışması Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

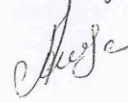
ÜYE : Yrd. Doç. Dr. Ömer Bayram (DANIŞMAN)

İMZA:

ÜYE : Yrd. Doç. Dr. Parvana Bayram

İMZA:

ÜYE : Yrd. Doç. Dr. İ. Ethem ÖZKAN

İMZA:

ONAY

Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ...19...09...2012 tarih ve ...2012...1244 sayılı kararı.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	VI
ÖZET.....	X
ABSTRACT.....	XI
KISALTMALAR.....	XII
1. BÖLÜM: NEFESZÂDE İBRAHİM EL-HÜSNÎ ve BİLİNMEYEN MÜELLİF/MÜTERCİM.....	1
1.1. Hayatları.....	1
1.1.1. Nefeszâde İbrahim el-Hüsnî.....	1
1.1.2. Seyyid Ahmed el-Hilmî.....	2
1.1.3. Bilinmeyen Müellif/Mütercim.....	2
1.2. Edebî Kişilikleri.....	3
1.3. Eserleri.....	5
2. BÖLÜM: TEZKİRE ve HAT HAKKINDA BİLGİLER	5
2.1. TEZKİRENİN ve HATTIN TANITILMASI.....	5
2.1.1. Sözlüklerde Tezkire ve Hat tanımları.....	5
2.1.1.1. Tezkire.....	5
2.1.1.2. Hat.....	6
2.1.2. Edebî Bir Terim Olarak Tezkire ve Hat.....	7
2.1.2.1. Tezkire.....	7
2.1.2.2. Hat.....	18
2.1.2.2.1. Hat Çeşitleri.....	23
2.1.2.2.1.1. On İki Kalem.....	24
2.1.2.2.1.2. Aklam-ı Sitte.....	25
2.1.2.2.1.3. Hatt-ı Arabî.....	26
2.1.2.2.1.4. Mu'allakî.....	26
2.1.2.2.1.5. Hatt-ı Kufî.....	27
2.1.2.2.1.6. Muhakkak.....	28

2.1.2.2.1.7. Sülüs.....	29
2.1.2.2.1.8. Tevkî'.....	31
2.1.2.2.1.9. Rika'.....	32
2.1.2.2.1.10. Reyhanî.....	32
2.1.2.2.1.11. Nesih.....	34
2.1.2.2.1.12. Ta'lik.....	35
2.1.2.2.1.13. Divanî.....	37
2.1.2.2.1.14. Hatt-ı Gubarî.....	38
2.1.2.2.1.15. Rik'a.....	41
2.1.2.2.1.16. Hatt-ı Tumar.....	42
2.1.2.2.1.17. Hatt-ı Teş'îr.....	43
2.1.2.2.1.18. Hatt-ı Müselsel.....	43
2.1.2.2.1.19. Hatt-ı Müsenna.....	44
2.1.2.2.1.20. Nesta'lik.....	45
2.1.2.2.1.21. Katı' Sanatı.....	47
2.1.2.3. Kitabe.....	49
2.2. TEZKİRELERİN ve HATTIN KAYNAKLARI.....	51
2.2.1. Yazılı Kaynaklar.....	51
2.2.1.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn İçin Yazılı Kaynaklar.....	51
2.2.1.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Yazılı Kaynaklar.....	56
2.2.1.3. Daha Önce Yazılmış Tezkireler ve Diğer Eserler.....	57
2.2.1.4. Devrindeki Yazılı Kaynaklar.....	57
2.2.2. Sözlü Kaynaklar.....	58
2.2.2.1. Hattat ve Yazarlarla Bizzat Görüşmesi.....	58
2.2.2.2. Hattat ve Yazarlar Hakkında Başkalarından Bilgi Edinmesi.....	59
2.3. TEZKİRELERİN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ.....	60
2.3.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Dil ve Üslup.....	60
2.3.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Dil ve Üslup.....	66
2.4. DİĞER TEZKİRELERDEN FARKLARI.....	69

3. BÖLÜM: TEZKİRELERDE HATTAT VE ESERLERLE İLGİLİ

DEĞERLENDİRMELER	70
3.1. BİYOGRAFİK BİLGİ VE DEĞERLENDİRMELER.....	70
3.1.1. HATTATIN KİMLİĞİ.....	70
3.1.1.1. İsim, Unvan, Lakap, Mahlas.....	70
3.1.1.1.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de İsim, Unvan, Lakap, Mahlas.....	70
3.1.1.1.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de İsim, Unvan, Lakap, Mahlas.....	71
3.1.1.2. Mekân (Hattatın Doğduğu, Bulunduğu, Öldüğü Yerler)	71
3.1.1.2.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Mekân (Hattatın Doğduğu, Bulunduğu, Öldüğü Yerler)...71	
3.1.1.2.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Mekân (Hattatın Doğduğu, Bulunduğu, Öldüğü Yerler)	74
3.1.1.3. Zaman.....	77
3.1.1.3.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Zaman.....	77
3.1.1.3.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Zaman.....	79
3.1.1.4. Soy, Aile ve Akrabalık.....	79
3.1.1.4.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Soy, Aile ve Akrabalık.....	79
3.1.1.4.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Soy, Aile ve Akrabalık.....	81
3.1.1.5. Evlilik ve Çocuk Durumu.....	82
3.1.1.6. Vefat Kaydı.....	82
3.1.1.6.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Vefat Kaydı.....	82
3.1.1.6.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Vefat Kaydı.....	84
3.1.2. SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK DURUM	85
3.1.2.1. Öğrenim Durumu ve Yetişme.....	85
3.1.2.1.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Öğrenim Durumu ve Yetişme.....	85
3.1.2.1.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Öğrenim Durumu ve Yetişme.....	86
3.1.2.2. İlmî Durum ve Seviye.....	86
3.1.2.2.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de İlmî Durum ve Seviye.....	86
3.1.2.2.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de İlmî Durum ve Seviye.....	90
3.1.2.3. Meslek, Mevki, Geçim Durumu.....	93
3.1.2.3.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Meslek, Mevki, Geçim Durumu.....	93
3.1.2.3.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Meslek, Mevki, Geçim Durumu.....	94
3.1.3. KİŞİLİK YAPISI VE ÖZELLİKLERİ.....	95

3.1.3.1. Mizaç ve Ahlâk.....	95
3.1.3.2.1. Âşık.....	95
3.1.3.2.2. Sohbet Ehli, Arkadaş.....	96
3.1.3.2.2.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Sohbet Ehli, Arkadaş	96
3.1.3.2.2.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Sohbet Ehli, Arkadaş	97
3.1.3.2.3. Kendini Beğenmişlik.....	97
3.1.3.3. İnanç Dünyası.....	98
3.1.3.3.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de İnanç Dünyası.....	98
3.1.3.3.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de İnanç Dünyası.....	101
3.1.3.4. Şahsiyet Zenginliği ve Olgunluğu.....	101
3.1.3.5. Hüner ve Kabiliyetler.....	102
3.1.3.5.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Hüner ve Kabiliyetler.....	102
3.1.3.5.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Hüner ve Kabiliyetler.....	104
3.1.4. FİZİKÎ DURUM VE GÖRÜNÜM.....	106
3.1.4.1. Güzellik.....	106
3.1.4.1.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Güzellik.....	106
3.1.4.1.1. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Güzellik.....	106
3.1.4.2. Bedensel Özurler.....	107
3.1.4.3. Hastalık.....	107
3.1.4.3.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Hastalık.....	107
3.1.4.3.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Hastalık.....	108
3.2. HAT KÜLTÜRÜ VE GELENEĞİ BAKIMINDAN HATTAT.....	109
3.2.1. Hatta Başlama, Çalışma ve Yetişme.....	109
3.2.1.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Hatta Başlama, Çalışma ve Yetişme.....	109
3.2.1.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Hatta Başlama, Çalışma ve Yetişme.....	111
3.2.2. Yabancı Dil ve Edebiyatlar.....	113
3.2.3. Üstadlık.....	118
3.2.3.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Üstadlık.....	118
3.2.3.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Üstadlık.....	119
3.2.4. Tanzir, Mukabele.....	121
3.2.4.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Tanzir ve Mukabele.....	121

3.2.4.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Tanzir ve Mukabele.....	123
3.3.HATTAT VE SANATIYLA İLGİLİ BİLGİ VE DEĞERLENDİRMELER.....	125
3.3.1. HATTATLARIN ESERLERİNİN KEMİYET VE KEYFİYETİ	125
3.3.1.1. HATLARININ KEMİYETİ	125
3.3.1.2. HATLARININ KEYFİYETİ.....	127
3.3.1.2.1. Hub u Mergub.....	127
3.3.1.2.2. Bî-Nazîr.....	128
3.3.1.2.3. Bihter ü pişter.....	128
3.3.1.2.4. Nezaket-i Kalem ü Cevdet-i Rakam.....	129
3.3.1.2.5. Eyü.....	129
3.3.1.2.6. Kavî vü Metîn.....	130
3.3.1.2.7. Karîb, Zibâ, Hem-pâye.....	130
3.3.1.2.8. Mâhir.....	130
3.3.1.2.9. Ser-efrâz u Felek-dervâz.....	131
3.3.1.2.10. Nâdir, Pâkize, Müselles ü Merbût.....	131
3.3.1.2.11.Latîf ü Nâzik, Bî-Bedel.....	132
3.3.1.2.12. Ruşende, Üstadâne.....	132
3.3.1.2.13. A'lâ.....	132
3.3.1.2.14. Acîb ü Garîb, Kem Kece, Setr-i Kerih.....	133
3.3.1.2.15. Hatlarının Keyfiyeti ile İlgili Diğer Değerlendirmeler.....	133
3.4. HATTAT ve ÇEVRESİ.....	133
3.4.1. Hattatlar Arası Mukayese ve Aynîleştirme.....	133
3.4.1.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Mukayese ve Aynîleştirme.....	133
3.4.1.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Mukayese ve Aynîleştirme.....	137
3.4.2. Hattatlar Arası Yakınlık ve Münasabetler.....	138
3.4.2.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Hattatlar Arası Yakınlık ve Münasabetler.....	138
3.4.2.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Hattatlar Arası Yakınlık ve Münasabetler.....	142
3.5. ESERİ BAKIMINDAN HATTAT.....	142
3.5.1. Eserin Adı, Türü, Miktarı, Telif-Tercüme Oluşu.....	142

4. BÖLÜM: NEFESZÂDE İBRAHİM EL-HÜSNÎ'NİN TEZKİRETÜ'L-HATTÂTÎN'İ VE MÜELLİFİ BİLİNMEYEN MUHTASAR TEZKİRE-İ HATTÂTÎN METİNLERİ.....	143
4.1. Metnin Oluşturulmasında İzlenen Yol.....	143
4.1.1. Nüshaların Tanıtılması.....	143
4.1.2. Transkripsiyon Sistemi.....	145
4.1.2.1. Harfler.....	145
4.1.2.2. Sayılar.....	147
4.1.3. Takip Edilen Yol.....	148
4.2. TEZKİRELERİN METİNLERİ.....	150
4.2.1. TEZKİRETÜ'L-HATTÂTÎN.....	150
4.2.2. MUHTASAR TEZKİRE-İ HATTÂTÎN.....	223
SONUÇ.....	244
KAYNAKÇA.....	248
YER, ŞAHİS VE ESER ADLARI DİZİNİ.....	257
EKLER.....	271

ÖNSÖZ

Tarihî, edebî, dinî ve sosyolojik ihtiyaçlardan doğan tezkire geleneği, Araplarda ortaya çıkmıştır. Araplarda “tabakat” ismiyle sürdürülen bu geleneği İslam’dan sonra 12. ve 13. yüzyıllarda Farslarda “tezkire” adıyla devam ettirip geliştirecek müellifler yetişmiştir.

Tezkireler bağımsız birer eser halini almadan önce çeşitli tarih kitaplarının belli kısımlarında yer almıştır. Bazı dönemlerdeki sosyal ve siyasî çalkantılar azaldıktan sonra ilim ve edebiyat alanındaki faaliyetler artıp devlet yöneticilerinden destek görmeye başlayınca tezkireler başlı başına bir kitap halini almaya başlamıştır.

Tezkire geleneği Anadolu sahasına gelmeden evvel Timur, Özbek ve Safevî devletleri zamanında ilim ve sanat alanlarındaki çalışmalar ve bu alanlarda yazılan tezkireler Anadolu sahası tezkireciliğinin temellerinin atılmasında büyük katkılar sunmuştur.

Molla Câmî'nin Baharistan, Devletşah b. Alaü'd-devle'nin Devletşah Tezkiresi ve Türk dilinde ilk kez yazılan Ali Şir Nevaî'nin Mecâlisü'n-nefâis adlı tezkireleri Herat'ta telif edilmiş ve "Herat Ekolü" diye anılacak bir akım oluşturmuşlardır. Bu tezkirelerin Anadolu sahası Türk tezkire geleneğinin filizlenip canlanmasına şüphesiz büyük katkıları ve etkileri olmuştur.

Anadolu sahasında türün ilk örneği Molla Câmî'nin Nefehâtü'l-üns eserinin Lamî tarafından çevirisi ve bir zeylini ihtiva eden Fütûhu'l-Mücâhidîn li Tervîhi Kulûbi'l-Müşahidîn adlı tezkiredir. Telif eser özelliği taşıyan ilk tezkire ise Sehi Bey'in Heşt Behişt adlı eseridir.

Tezkire geleneği Sehî Bey'den sonra Latifî ve Âşık Çelebi ile gelişir ve güçlenerek 20. yüzyıla kadar devam eder. 20. Yüzyıla değin oluşturulan tezkirelerde şair tezkireleri önemli konumdadır. Çünkü Anadolu sahasında tezkirecilik şair tezkireleri ile başlar ve bu tezkireler edebiyat tarihimizin vazgeçilmez kaynakları olur.

Tezkire geleneğinin ana eksenini şair tezkireleri oluşturmakla beraber çeşitli sanat ve zanaat erbabının biyografilerini içeren eserler Anadolu sahasında 15. ve 20. yüzyıllar arasında kemal bulmuştur. Bu tezkirelerden biri de matbaa ve diğer teknolojik aletler kullanılmadan önce tüm yazılı unsurların kaleme alınmasında önemli bir meslek ve sanat icra edicisi hattatların yaşam öykülerini ve sanatlarını konu alan hattat tezkireleridir. Bu tezkireler hüsn-i hat, hat sanatı tarihi, tezhip, minyatür, kitabe vs. terimleri ve bu alanla ilgili teknik malumat hakkında önemli bilgiler aktarır.

Osmanlı sahasında hattat tezkiresi niteliği taşıyan ilk eser 16. yy sonlarına doğru yazılan Mustafa Ali'nin Menakıb-ı Hünerveran adlı eseridir. Bunu 17. yy'da Nefeszâde İbrahim'in Tezkiretü'l-Hattâtîn'i izler. Sonrasında ise Müstakimzâde'nin Tuhfe-i Hattâtîn'i, Suyolcuzâde'nin Devhatü'l-Küttab'ı, Habib'in Hat ve Hattatan'ı, Kemal İnal'ın Son Hattatlar'ı bu alanda yazılmış hatırı sayılır hattat tezkireleridir.

16. yy sonlarına kadar yaşamış Timur, Özbek ve Safevî devletleri zamanı hattatlarının yaşam öykülerini kısaltarak anlatan müellif/mütercimini bilemediğimiz Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn içerdiği bilgiler bakımından bu alana katkılar sunan küçük hacimli bir hattat tezkiresidir.

Bu çalışmanın konusunu yukarıda zikrettiğimiz Nefeszâde İbrahim'in Tezkiretü'l-Hattâtîn'i ve müellif/mütercimini bilemediğimiz Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn oluşturmaktadır. Timur, Özbek, Safevî devletleri dönemi ve Osmanlı sahası hüsn-i hat, hat tarihi, tezhib, kitabe ile hatla ilgili teknik bilgi veren ve bu alanlarda gayret gösteren hattatların biyografilerini içeren bu tezkireler üzerine yapılmış çalışma dört bölüm üzerine bina edilmiştir.

Birinci bölümde Nefeszâde İbrahim el-Hüsni ve bilinmeyen müellif/mütercimin hayatları ve edebî kişilikleri ile eserleri değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünü tezkire ve hat hakkındaki genel bilgiler oluşturur. Bu bölümde bazı sözlüklerdeki tezkire ve hat tanımları verilmiş, ardından edebî ve tarihî gelenek çerçevesinde tezkire ve hat sanatının gelişimi ana hatlarıyla sunulmuştur. Tezkire geleneği çerçevesinde Arap ve İran sahasında gelişen geleneğe kısaca değinilmiş, ardından Türk edebiyatında bu geleneğin oluşumu ve gelişimi hakkında genel değerlendirmeler yapılmıştır. Tezkire geleneği içerisinde yer alan ve hat ve hattatlar konusunda değişik bilgiler içeren Anadolu sahası hattat tezkireleri kısaca tanıtılmıştır. Bu değerlendirmelerin oluşmasında, tezkire alanında çalışmaları bulunan hocam Prof. Dr. Filiz Kılıç'ın eserleri önemli birer rehber olmuştur.

Hat sanatının tarihî ve edebî gelişimi çerçevesinde genel açıklamalar ve değerlendirmeler hat sanatı ve tarihi alanında çalışma yapan akademisyenler ve eldeki tezkirelerden hareketle yapılmıştır. Bu kısımda hat ve hat tarihi genel çerçevede açıklanmış ve tezkire metinlerinde açıklanan ve ismi anılan on iki kalem, "Aklam-ı Sitte" kavramlarıyla hat çeşitleri - "hatt-ı Arabî, muallakî, hatt-ı kufî, muhakkak, sülüs, tevkî, rika', reyhanî, nesih, ta'lik, divanî, gubarî, rik'a, tumar, teş'ir, müselsel, müsenna, nesta'lik"- katı' sanatı ve kitabe hakkında açıklamalar yapılmış ve tezkirelerde bu alanlarda faaliyet gösterdikleri bildirilen hattatlar verilmiştir.

Yine çalışmanın ikinci bölümünde incelemesi yapılan tezkirelerden hareketle tezkire ile hattın yazılı ve sözlü kaynakları belirtilmiş, daha önce yazılmış tezkireler ve diğer eserler ile devirlerindeki yazılı eserler açıklanmış, hattatın diğer yazarlarla bizzat görüşmesi ve hat ve hattat konularında aldığı bilgiler incelenmiştir. Tezkiretü'l-Hattâtîn ve Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'in dil ve üslup özellikleri de bu bölümde değerlendirilmiştir. Bölümün sonunda bu tezkirelerin diğer tezkirelerinden farkları belirtilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde tezkirelerdeki ifadelerden hareketle hattat ve eserlerle ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bölümün başında biyografik bilgi ve değerlendirmeler yer alır. Hattatların kimliği, sosyal, kültürel ve ekonomik durumu, kişilik yapısı ve özellikleri, fizikî durum ve görünümü, edebî kültür ve gelenekleri, edebî kişilikleri, eserleri ve çevreleri küçük alt başlıklarla desteklenerek incelenmiştir.

Dördüncü bölümde ise tezkire metnlerinin oluşturulmasında izlenen yol açıklanmış, tezkirelerin nüshaları, transkripsiyon sistemi tanıtılmış ve Tezkiretü'l-Hattâtîn ve Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn metinleri verilmiştir. Tezkire metinleri verilirken eserlerde yer alan bazı isim, eser ve bilgiler dipnotlarla açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın sonunda şahıs, yer ve eser adlarını içeren bir dizin hazırlanarak konuyla ilgilenenlere kolaylık sağlanması hedeflenmiş ve çalışma tamamlanmıştır.

Tezkiretü'l-Hattâtîn üzerine Kilisli Muallim Rıfat tertib ve tashih çalışmaları yapmıştır. Kilisli, bu çalışmasını eserin bir diğer ismi olan Gülzâr-ı Savâb adıyla yayına hazırlamıştır. Kilisli tarafından yapılan çalışmada inceleme bölümü bulunmamaktadır. Çalışmanın giriş kısmında tezkirede yer alan ifadeler özetlenerek tekrar verilmiştir. Ayrıca Kilisli tezkirede yer alan dönemin padişahı IV. Murad'ın övgüsü ve ta'lik yazıcılığının tanıtıldığı kısmı eserden çıkartmıştır. Bağdatlı Vehbi 1234 numaralı nüshadaki Seyyid Ahmed Hilmî tarafından yazıldığını düşündüğümüz zeyli çalışmasında göstermemiştir. Bu tezkire üzerine yapılan ayrı bir çalışma ise Fehime Demir'in yüksek lisans tezidir. Fehime Demir çalışmasını "Türk hat sanatı için kaynak Gülzâr-ı Savâb" adıyla Muhittin Serin'in danışmanlığında Türk hat sanatı çerçevesinde yapmıştır.

Tarafımızdan yapılan çalışma ise Tezkiretü'l-Hattâtîn'i tezkire geleneği içerisinde ele almakta, incelemektedir. Ayrıca bu tezkire, Kilisli Muallim Rıfat'ın yaptığı tashihten esinlenilerek ve Kilisli'nin tashihinden farklı olarak paragraf ve satır aralarındaki açıklamalardan hareketle yeniden tashih edilmeye çalışılmıştır.

Yine tezkire geleneği içinde Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn de çalışmaya dahil edilmiştir. Kısaltılarak oluşturulan bu tezkire üzerine başkası tarafından yapılmış bir çalışma bilinmemektedir. Bu çalışma açıklanan tüm hususlardan hareketle yeni bir çalışma niteliği

taşımaktadır. Bu çalışmayla tezkire ve hat sanatı geleneğine yapabileceğimiz küçük bir katkı mutluluk vesilemiz olacaktır.

Yapılan çalışmanın inceleme ve metin bölümlerinde kusurlarımız ve eksiklerimiz bulunabilir. Kusurlarımızın bağışlanmasını, eksiklerimizin giderilmesi için tavsiyede bulunulmasını temenni ederim.

Bu çalışmayı yapmama vesile olan, çeşitli hususlarda beni teşvik eden, yoğun iş temposu olmasına rağmen zaman ayırmada cömert davranan ve fedakarlık yapan, çalışmamın her aşamasında bilgi ve tecrübeleriyle bana yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Ömer Bayram'a içtenlikle teşekkürlerimi sunarım. Başta bizlere verdiği dersler ve tezkire alanında yaptığı çalışmalarla rehberimiz olan Prof. Dr. Filiz Kılıç hocama ve yetişmemizde emeği bulunan tüm hocalarıma şükranlarımı bildiririm. Çalışmalarım sırasında gerekli anlayış ve sabrı gösterip sonsuz destek sunan eşim Sevgi'ye, çalışmamın yarı aşamasındayken ailemize katılan oğlum Muhammed'e teşekkür ederim. Ayrıca tezkirelerdeki Arapça bölümlerin yazıçevrimi ve tercümesi konusunda emeklerini ve zamanlarını esirgemeyen emekli Öğr. Gör. Dr. Mehmet Türkmen'e teşekkürü bir borç bilirim.

Mustafa ÇETİNKAYA

NEVŞEHİR 2012

ÖZET

TEZKİRE GELENEĞİ İÇİNDE NEFESZÂDE İBRAHİM el-HÜSNÎ'NİN TEZKİRETÜ'L-HATTÂTİN'İ ve MÜELLİF/MÜTERCİMİ BİLİNMEYEN MUHTASAR TEZKİRE-İ HATTÂTİN

(İNCELEME- METİN)

Köken bakımından Araplara dayanan tezkire ve hat zamanla İran'a oradan da İran sahasında yaşayan Türk toplumlarına, ardından Osmanlı sahasına geçerek yaygınlaşmış ve bir gelenek halini almıştır. Bu gelenek içinde hemen her türlü sanat ve meslek alanını ilgilendirecek ve onlara kaynaklık edecek onlarca tezkire oluşturulmuştur. Bu tezkirelerden ikisi Nefeszâde İbrahim el-Hüsni'nin Tezkiretü'l-Hattâtîn'i ve müellif/mütercimi bilinmeyen Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'dir.

Tezkire geleneği içinde Nefeszâde İbrahim el-Hüsni'nin Tezkiretü'l-Hattâtîn'i ve müellif/mütercimi bilinmeyen Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn bu çalışma için kaynak olmuştur. Çalışma bu iki tezkire için inceleme ve metin bölümlerini içermektedir.

İnceleme kısmı dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Nefeszâde İbrahim el-Hüsni ve bilinmeyen müellif/mütercimin hayatları, edebî kişilikleri ve eserleri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde tezkire geleneği ve hat sanatı genel olarak tanıtılmış, tezkirelerden hareketle bu alanlara kaynak olan unsurlarla, tezkirelerin dil ve üslup özellikleri ve diğer tezkirelerden farkları ortaya konmuştur. Üçüncü bölümde tezkirelerde verilen bilgilerden hareketle hattatların biyografik bilgileri; sosyal, kültürel ve ekonomik durumları; kişilik yapıları ve özellikleri; fizikî durum ve görünüşleri; edebî kültür ve gelenek içindeki durumları ile edebî kişilikleri incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise yazıçevrimi sırasında izlenen yollara değinilerek tezkirelerin metinleri verilmiştir.

“Sonuç” bölümünde tezkireler hakkındaki değerlendirmeler ve elde edilen sonuçlar izah edilmiştir. Araştırmacılara kolaylık sağlaması için dizin bölümü hazırlanmıştır.

Bu şekilde ilk kez bir hattat tezkiresi şair tezkirelerini incelemede kullanılan yöntemlerden yararlanılarak tezkire geleneği içinde incelenmiştir. Çalışma bu yönüyle Klasik Türk Edebiyatı ve İslam sanatları alanlarına küçük bir katkı sunması amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tezkire, Hat, Hattat, Tezkiretü'l-Hattâtîn, Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn

ABSTRACT

TEZKİRETÜL HATTATİN OF NEFESZADE İBRAHİM AND MUHTASAR TEZKİRE-İ HATTATİN, BY AN UNKNOWN AUTHOR AND TRANSLATOR, IN OUR BIOGRAPHY TRADITION

Originally based on the Arabs, tezkire (biography) and hat (calligraphy) have got through Iran; thereby they both have reached the Turkish communities living there over time. Subsequently, prevailed in the Ottoman areas, tezkire and hat have become a tradition.

Throughout this tradition, tens of tezkires, which have been concerned by almost all fields of arts and professions and constituted sources for them, have been built. One of these tezkires is Tezkiretül Hattatin of Nefeszade İbrahim, and another is Muhtasar Tezkire-I Hattatin, the author and translator of which aren't known.

Tezkiretül Hattatin of Nefeszade İbrahim and Muhtasar Tezkire-I Hattatin in the tradition of biography have become the sources of this study. Our study has contained two chapters; examining, and text.

Examining consists of four main sections, in the first of which the lives and personalities as literary figures have been assessed. In the second section the tradition of tezkire and hat have been introduced in general, and also their sources based upon, linguistic features, as well as differences from other ones have been cited. By depending on the information given by the tezkires, in the third section, we have mentioned about the calligraphists' biographies, social, cultural and economic states in addition to their characteristic features, physical appearances, and their significances throughout the tradition and literary culture. In the fourth section, the texts of the tezkires have been presented by referring to the ways that were followed through the transcriptions.

The evaluations about the tezkires and the outcomes obtained have been explained in the conclusion section. An index has been prepared so that researchers can easily reach it.

Hence, this is the first time a tezkire of a hattat has been studied in the tradition of tezkire by making use of the methods for examining them. From its own outlook, this study has also been prepared with the aim of a bit contributing to the classical Turkish literature and Islamic Arts.

Key Words/Concepts : Tezkire (biography), Hat (Calligraphy), Hattat (calligraphist), Tezkiretül Hattatin (Biographies of Calligraphists), Muhtasar Tezkire-i Hattatin (A brief biography of calligraphists)

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geen eser

a.i.: Arapa isim

a.s.: Aleyhisselam

Bkz.: Bakınız

c.: Cem'i, oğulu

c.: Cilt

d.: Doğum

dan: Danışman

ET: Erişim tarihi

H.: Hicrî

Hz.: Hazreti

M.: Miladî

md.: Maddesi

mm: Milimetre

ö.: Ölüm

r.a.: Radiyallahu anhu

s.: Sayfa

s.a.s, s.a.v: Sallallahu aleyhi vesellem

Sad.: Sadeleştiren

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

v.: Varak

vb.: Ve benzerleri

vs.: Ve saire.

y.: Yıl

Yay.: Yayınları

yy:Yüzyıl

1. BÖLÜM: NEFESZÂDE İBRAHİM EL-HÜSNÎ ve BİLİNMEYEN MÜELLİF/MÜTERCİM

1.1. Hayatları

1.1.1. Nefeszâde İbrahim el-Hüsni

Nefeszâde İbrahim el-Hüsni'nin doğum tarihi hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Ölümü ise H.1060 (M.1650) olarak geçmektedir. Fakat Müstakimzâde Tuhfe-i Hattâtîn'de Nefeszâde için düşülen tarihte, ölüm tarihi H.1060 şeklinde işaret edilmiş ise de H.960 hesabı çıktığını belirtmektedir. Habib, Hat ve Hattatan'da ölüm tarihini H.1060 olarak verir. Müstakimzâde bu hesabında muhtemelen hata yapmıştır. Ya da tarih düşülen metinde bir hata vardır. Çünkü onun hesabına göre 100 yıllık bir sapma meydana gelmektedir. Nefeszâde İbrahim'in eserinde dönemin padişahını övdüğü kısım Müstakimzâde'nin hatasını doğrular niteliktedir. Dönemin padişahı IV. Murat, 1623-1640 yılları arasında yaşamıştır. Övgü kısmının yanlış olduğunu düşünsek bile Sultan Ahmet'in oğlu Sultan Murat bir hattat olarak eserin ilerleyen kısımlarında tanıtılır. Nefeszâde İbrahim'in öldükten sonra dönemin padişahına övgü yazması ve onu hattat olarak tanıtması mümkün görünmemektedir.

“Nefeszâde” İbrahim el-Hüsni'nin lakabıdır. Bu şekilde şöhret bulduğunu eserinde kendisi ifade eder. Tezkiresinde künyesini “*Kâtib İbrâhîm el-Hasanî el-Hüseynî el-Ğureyşî'l-Mukarri'l-Müştehir be-Nefes-zâde*”¹ şeklinde takdim etmektedir. Buradan Nefeszâde İbrahim'in bir kâtip olduğu ve soyunu, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin üzerinden Kureyş kabilesine dayandırdığı görülmektedir.

Nefeszâde İbrahim'in hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgiye yoktur. Kaynaklar onun hayatı hakkında kısa ve sınırlı bilgiler vermektedir.

İslam Ansiklopedisi'nde; İstanbullu, babasının Hz. Hasan ve Hüseyin soyundan müderris, hattat Amasyalı Mustafa Nefeszâde olduğu zikredilir. Tuhfe-i Hattâtîn'de ismi Seyyid İbrahim bin Mustafa bin Nefes “Nefeszâde” şeklinde geçer. İstanbullu olduğu bildirilir. Bu eserde, Nefeszâde'nin önceleri babasından meşk aldığı, bir süre onu taklit ettiği, sonra Demircikulu Yusuf Efendi'den sülüs ve nesih hatları için izin ve icazet aldığı anlatılır.

---

¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 3a.

Müstakimzâde, Tuhfe-i Hattâtîn'de onu "Hüseynî neseb, Hasanî haseb" ifadeleriyle vasıflandırır. Bu ifadelerden hareketle Nefeszâde'nin soyunun baba tarafından Hz. Hüseyin'e dayandığı, amcası Hz. Hasan ile de iftihar duyduğu sonucunu çıkarmaktayız. Tezkiresinde yer alan künyesinde her iki güzele- Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin- atıf yaptığı için kaynaklarda isminin sonuna "Hüsnî" ifadesinin ilave edildiğini düşünmekteyiz.

Habib, Hat ve Hattatan adlı eserinde Nefeszâde İbrahim'in şiir ve düzyazıda mahir olduğundan bahseder. Habib, Nefeszâde İbrahim'in diğer kaynaklarda olduğu gibi önce babasından, sonra ise Demircikulu Yusuf Efendi'den ders aldığını aktarmaktadır.

1.1.2. Seyyid Ahmed el-Hilmî

Seyyid Ahmed el-Hilmî, Tezkiretü'l-Hattâtîn'in Bağdatlı Vehbi 1234 numaralı nüshasına zeyl olarak yazılan kısmın, "*El-fakîr es-Seyyid Ahmed el-Hilmî*"² ifadesinden hareketle, müellifi olduğunu düşündüğümüz şahıstır. Hayatı hakkında kaynaklardan net bir bilgi bulunamadı. Yine tezkiredeki "*Ba'dü fehâze ahsenü'l-hattî li tevfiķi'l-lâhu te'âlâ min yed Monlâ Hüseyin el-'Arif, vefķahu'l-lâhu limâ' yuħibbuhu ve yerzâhu ve kâhu 'an mucibâti revâhu li mâ veceddühu muvâfikân lil-ķavâ'idi'l-muķarreratü beyne'l-esâtizi mine'l-mettekîne. Ve kâne mine'l-ķabüli be-maħallin feezintühu ve 'eceptü be-vaż'ı kitâbe mâ yektübü ħuşümâ erâdehu rıżvana'l-lâhu te'âlâ 'aleyhim ecma'in. Ķad istüħsine hezihi'l-ķıt'ati'l-merğübetü be-ķalemi Monlâ Hüseyin el-'Arif ve irâdeti'l-icâzeti bi'l-kitâbeti feezintü lehü en yeza'ahâ taħte be-miķâtihi li-yedülle 'alâ ikmâlihi be-ħubbihi ve ceddihî fi iķdâri nefsihi.*"^{3,4} Sözlerinden Molla Hüseyin Arif'e icazet verdiği anlaşılmaktadır.

1.1.3. Bilinmeyen Müellif/Mütercim

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de müellif/mütercimin künyesi hakkında bir bilgi verilmemektedir. Tezkire 16. yy sonlarına kadar Timur, Özbek ve Safevî devletleri zamanında yaşamış bazı hattatlar hakkında bilgi verir. Hoca Mahmud Siyavuşanî maddesinde bu hattat

² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin v. 40a.

³ "Bundan sonra Allah'ın muvaffak kılması için Arif'e öğrettiğim hüsn-i hattır. Allah onu sevdiğine ve razı olduğuna muvaffak etsin! Ve rivayet ettiği şeylerin gereğini yerine getirmeye eriştirsin! Ben buna ilmi ve takvası yerinde üstadlar arasında kararlaştırılmış kurallara uygun bulduğum için izin verdim. Ve istediği yerde istediği zaman yazılanların neticeleri konusunda uyardım. Kısa yazılar koymak suretiyle ifadeyi kısa tuttum. Allah hepsinden razı olsun. Molla Hüseyin Arif'in kalemi ile rağbet gören bu kıta herkes tarafından beğenildi. Üstad Arif bir yazı ile icazet almayı murat etti. Ben de ondan elimin altına koymasını, zamanımı iyi değerlendirmesini istedim. Çünkü bu yaptığım iş onun sevgisini ve gayretini ikmal edecektir. Bundan dolayı ona izin verdim."

⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin v. 40a.

için; “*Şimdiki hâlde zinde vü selâmetde Belh’de sâkindür.*”⁵ ifadesi eserin müellifine yönelik çok küçük bir işarettir. Buradan Hoca Mahmud Siyavuşanî’nin müellif/mütercimim çağdaşı olduğunu anlamaktayız. Ama araştırmalarda müellif/mütercim hakkında yine bir sonuca varılamamıştır.

1.2. Edebî Kişilikleri

Nefeszâde İbrahim ilim tahsili sırasında babasından yazı meşki almaya başlamıştır. Yazı alanında yeteneği görülünce Hattat Demircikulu Yusuf Efendi’den sülüs ve nesih yazılarını tedris edip icazet alır. Ancak Nefeszâde İbrahim’in yazılarına örnek olacak bir çalışma bulunamamıştır. Asıl şöhretini hat sanatı için önemli bir kaynak olan “Tezkiretü’l-Hattâtîn (Gülzâr-ı Savâb)” adlı eseriyle kazanmıştır. Tuhfe-i Hattâtîn’de onun için; “Üstad sahib-i nefes, Hüseyinî neseb, Hasanî haseb bir nefes-i enfes idi.” ifadeleri kullanılır.

Nefeszâde İbrahim hattatlığının yanı sıra dil ve edebiyatta da mahirdir. Bilinen tek eseri olmasına rağmen Tezkiretü’l-Hattâtîn’de Nefeszâde İbrahim’in Türkçe, Arapça ve Farsça’ya önemli derecede hakim olduğu görülür. Nefeszâde İbrahim’in mesleğinin kâtiplik olması onun bu dillere hakimiyetine önemli katkılar sunmuştur. Eserinde her üç dilden kelimeleri yerli yerinde kullanmış, bu dillere ait kelimelerle sanatlı ifadeler kurmakta zorlanmamıştır. Onun Tezkiretü’l-Hattâtîn eserinde kullandığı üslubu sade, orta, süslü ve ağdalı nesir olarak değerlendirmeye aldığımızda bu dört üsluptan kesitler görmekteyiz.

Kendisi eserinde, yazar olabilmek için insan hayatını iki kısımda değerlendirmek gerektiğini bildirir. Buna göre insan ilk aşamada alan bilgisi çalışmalarını tamamlamalı, ikinci aşamada ise öğrendiklerini tatbik edip ürünler ortaya koymalıdır. Nitekim kendisinin bu aşamaları kaydettiğini ve zamanın üstadlarından birinin de teşvikiyle yazma işine başladığını eserinde anlatır.

Nefeszâde’nin şiir ve nesir konusunda hünerli olduğu diğer hattat tezkirelerinde zikredilir. Fakat şiirleriyle ilgili örnekler verilmez. Eserinde şiirleriyle ilgili örnekler tek bir şiirle sınırlıdır. Sadece dönemin padişahı IV. Murad’ın ta’lik yazıcılığını anlattığı kısımda kaside bölümü mevcuttur. Kaside bölümü diyoruz; çünkü şiirin kafiyeleşmesi ve içeriği bizi kasideye götürmektedir. Ancak ilk beyitteki kafiye (-*ād*) ile diğer beyitlerin ikinci mısralarındaki kafiye (-*ā*) uyumsuzdur.

---

⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn v. 8a.

“Hüsn-i ta’lîk-i haddâd adını görse idi ‘Îmâd

Âferîn h’ânı olurdu oluben hurrem ü şâd

Hatt-ı bî-mişli ol şāhuñ irüpdür hadd-i i’cāze

Ki oldı hatt-ı nüvîsân cihāndan cümle müstesnâ

Nice hattı şerîf olmaya sâ’ir hüsn-i hatıtlardan

Degül ğayri bunuñ gibi tılsım-ı kenzi la-yefnâ

O şāhuñ reşha-i aqlāmı gūyā āb-ı hay’âtdur

Kime kim irse bir demde hay’ât-ı nev ider ihdâ

Elifdür hāmesi nūndur devâtı ol sebebdendür

Ki hüsn-i şāhid-i dîn ü düvelde ān ider ibdâ”⁶

Nefeszâde’nin bu tezkireden başka nesir eseri olup olmadığını mevcut kaynaklardan öğrenemiyoruz. Ama bu eserinden nesir konusunda yetenekli olduğu anlaşılmaktadır. Tezkiresinin giriş ve övgü bölümlerinde başka, hattatlar zikrinde başka, IV. Murad’ın ta’lik yazıcılığını övdüğü bölümde başka, teknik ve malzeme bölümünde başka üsluplar kullanması yeteneğini ortaya koymaktadır.

Bilinmeyen müellif/mütercimın edebi kişiliği hakkında eldeki tezkire fikir yürütmemiz için yeterli değildir. Çünkü müellif/mütercim eserini kısaltarak oluşturmuş, eserde hattatlar hakkındaki bilgiler ve nitelermeler sınırlı kalmıştır. Tezkiresinde Timur, Özbek ve Safevî devletleri zamanı hattatları zikredilmesine rağmen kullanılan dil ve üslup özellikleri Osmanlı sahasını yansıtır. Eserde Doğu Türkçesi’ne ait herhangi bir iz yoktur. 16. yy Osmanlı nesrine göre eseri değerlendirdiğimizde orta nesir üslubu ile yazıldığı söylenebilir. Tezkirede Arapça ve Farsça kelimelerin sayısı Türkçe kelimelerden sayı olarak fazladır. Nefeszâde’nin tezkiresinde olduğu gibi övgü bölümü ve teorik kısımlar mevcut değildir.

⁶ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin v. 21b.

1.3. Eserleri

Nefeszâde İbrahim'in eldeki tek eseri Gülzâr-ı Savâb adını verdiği Tezkiretü'l-Hattâtîn'dir. Tezkiresinde hattat biyografileri, hat, tezhip, minyatür gibi sanatların alet, malzeme ve teknikleri hakkında önemli bilgiler verir.

Nefeszâde eserini bir fasıl ve iki bab üzere bina eder. Fasılda hattın ve kitabetin fazileti hakkında açıklamalarda bulunur. Ardından hattatların biyografilerinin verildiği tezkire kısmı gelir. Bablarda ise mürekkep ve kırtasiye yapımı ve kullanımından bahseder.

Bilinmeyen müellif/mütercimim başka eseri olup olmadığı konusunda tezkiresinde herhangi bir bilgi veya işaret mevcut değildir.

2. BÖLÜM: TEZKİRE ve HAT HAKKINDA BİLGİLER

Bu bölümde sözlüklerde yer alan tezkire ve hat tanımları ile edebî gelenek çerçevesinde tezkire ve hat terimleri, çalışmaya konu olan tezkirelerde ismi geçen hat çeşitleri, katı' sanatı ve kitabe genel olarak tanıtılmıştır. Ayrıca tezkire ve hattın kaynakları, tezkirelerin dil ve üslup özellikleri ve diğer tezkirelerden farkları bu bölümde değerlendirilmiştir.

2.1. TEZKİRENİN ve HATTIN TANITILMASI

2.1.1. Sözlüklerde Tezkire ve Hat Tanımları

2.1.1.1. Tezkire

Arapça kökenli bir kelime olan tezkire (tezkere) sözlüklerde beş farklı anlamla karşımıza çıkar. 1- Hükümetten alınan izin kağıdı. 2- Anmaya vesile olan kağıt. 3- Bazı işyerleri için verilen izin kağıdı. 4- Şöhret sahibi kimselerin biyografilerini içeren sözlük. 5- Pusula ve fatura.

Zikr (a.i.) kökünden türeyen, çoğulu "tezakir" olan; tezkere, pusula, hükümetten alınan izin kağıdı, bazı meslek sahipleri için yazılan biyografi (Tezkiret-ül-Evliya, Tezkiret-üş-Şuara, Tezkiret-ül-Hattâtîn gibi).⁷

---

⁷ Ferit Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, , Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1998, s. 1107.

Yad etmeye vesile olan kağıt, pusula, varaka, bir şehrin içinde bulunan daire-i resmiyye veya efrad beyninde taati olan muharrerat, nüfusa ve esnaf vs. verilen kağıt, bir ilim ve fenne dair mahazar(hazır olan)dan malumat-ı muhtasarayı havi risale, bir sınıf meşahirin muhtasaran teracim-i ahvalini ve bazı akval ve menakıbını havi kitap.⁸

Pusula, bir iş için izin verildiğini bildiren resmi kağıt, askerlik görevinin bittiğini bildiren belge, Divan şairlerinin hayatını ve eserlerini subjektif bakış açısıyla değerlendiren eser.⁹

“ A short note or letter, a billet, a passport, any document issued by the government to clear people from some responsibility; as a soldier’s discharge, a tax receipt, a license or permit of any kind, a biographical memoir, a biographical dictionary. (Kısa bir not veya mektup, fatura, pasaport, sorumluluk almaları için insanlara devlet tarafından verilmiş herhangi bir belge, askerlerin tahliyesi için verilen kağıt, vergi makbuzu, her türlü ruhsat veya izin, biyografik anı, biyografik sözlük.)”¹⁰

2.1.1.2. Hat

Güzel sanatlardan biri olan hat, sözlüklerde kelime anlamı olarak çeşitli manalarla karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda hat kelimesinin sözlük anlamları verilmekle birlikte, çalışmada resim sanatı çerçevesinde anılacak anlamı üzerinde yoğunlaşmıştır.

Çizgi, satır, yol, yazı, padişah yazısı, ferman, buyruk, sıra, saf.¹¹ (c.: Hutut), çizgi, çizik, çizmek, yazı, bir sıra ve çizgi suretinde şey, birçok noktanın birbirine ulanmasından oluşan çizgi.¹² Çizgi, yol, sınır, çeşit, sırma, satır, mısra, düzlük, seviye, ölçülü, yazı, el yazısı türü, sultanların ferman veya buyrukları, Türklerin kullandığı 2.54 cm ölçüsünde bir yazı, yeni yetişen delikanlıların yüzlerindeki tüyler.¹³

⁸ Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yay., İstanbul 2001, s. 391.

⁹ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1998, s. 2213.

¹⁰ Sir James W. Redhouse, Turkish and English Lexion, Çağrı Yayınları, İstanbul 2011, s. 523.

¹¹ Ferit Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1998, s. 341.

¹² Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yay., İstanbul 2001, s. 583.

¹³ Sir James W. Redhouse, Turkish and English Lexion, Çağrı Yayınları, İstanbul 2011, s. 852.

2.1.2. Edebî Bir Terim Olarak Tezkire ve Hat

2.1.2.1. Tezkire

Tezkireyi edebî bir terim olarak ele aldığımızda şair, yazar, tarihçi, ilim adamı, din alimi, devlet yöneticisi, esnaf, zanaatkar vb. çeşitli meslek ve sanatlarla uğraşan, döneminde veya sonrasında, şöhrete ulaşmış kimselerin hayat hikayelerini, mesleklerini, edebî kişiliklerini ve sanatlarını bir sistem dahilinde anlatan edebî tür olarak görürüz.

Bu yönüyle baktığımız tezkire, biyografisini verdiği meslek erbabının veya sanatçının uğraştığı işe göre değişik isimler alır. Biyografisi verilen kişiler şairler ise Tezkiretü’ş-Şuara, veliler ise Tezkiretü’l-Evliya, hattatlar ise Tezkiretü’l-Hattâtîn vb. isimlerle adlandırılır.

Bazı tezkirelerin mukaddime, sebab-i te’lif bölümlerinde tezkireyle ilgili teorik bilgiler yer alır. Bu bölümlerde yazılan tezkirenin amaç ve kapsamı anlatılır. Buralardaki bilgiler eserin yazılma sebeplerini bildirmesinin yanı sıra genel anlamda edebiyatın, özel anlamda ise şiir, hat, hadis vb. ilim dallarının teorisi niteliği taşırlar. Bu yönleriyle tezkireler Klasik Türk Edebiyatı’nın teorisinin ortaya konması bakımından değerlidir. Nefeszâde İbrahim tezkiresinin amaç ve kapsamını şu sözlerle ortaya koyar: *“Bu “kitâb-ı küttâbiyye” vü “risâle-i midâdiyye vü kırâsiyye”, “ El-insânü maḥallü’n-nisyâni evvelü’n-nâsi”¹⁴ evvele’n-nâsi olduğu ma’lum u meşhûr olmağın bu kitâb-ı nâ-yâb daḥi nesyen mensiyyen maşrûfindan olmasın için “ Ed-dünyâ kedârin lehâ bâbâni deḥaltü min babin ve ḥarectü min aḥara”¹⁵ feḥvâsınca iki bâb ve bir faşl üzre binâ olındı ki “evvel faşl”da “fezâ’il-i ḥaṭṭ u kitâbet” beyân olunup, “ṭabaḳât-ı kitâb-ı aḳṭâb”ı daḥi müştamil olup ve “iki bâb”da daḥi cümle “esbâb-ı kitâbet mezkûr ü mezbûr” ola inşâ’l-lâhu te’âlâ.”¹⁶*

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, kısaltılmış bir çalışma olduğu için eserde mukaddime ve sebab-i te’lif kısımları mevcut değildir.

Tezkire geleneği bir ihtiyaçtan doğar. Tezkirenin tarih, edebiyat, din ve sosyoloji ile çok yakından ilişkili olması insanlarda bir ihtiyacı meydana çıkarmış ve bunun sonunda kişilerin tarihî, edebî, dinî ve sosyolojik yönlerini bir arada bulabileceği bir yapıtın oluşması kaçınılmaz olmuştur.

¹⁴ “ İlk insanlarda olduğu gibi insanın hafızası unutma mekanıdır.”

¹⁵ “ Dünya iki kapılı bir hana benzer; birinden girdim diğerinden çıktım.” (Atasözü)

¹⁶ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 3b

Bireyin, geçmişte yaşayan insanların hayatlarını merak etmesi, ya da yaşadığı topluma hayatın herhangi bir alanında ses getirecek katkılar sağlamış birinin herkesçe merak edilen fikirsel, düşünsel ya da sanatsal yaşamı biyografinin doğuş sebeplerindedir. İşte tezkire türü de varlığını, Arap edebiyatındaki nesep kitapları olan tabakatlara, dolayısıyla biyografi ve tarihe borçludur. İslam tarihçiliğinin Hz. Muhammed'in hayatı ile başladığı düşünüldüğünde, biyografinin İslam dünyasında neden önemli bir yer tuttuğunun sebepleri de anlaşılacaktır.¹⁷

Tarihî, edebî, dinî ve sosyolojik ihtiyaçlardan doğan tezkire geleneği günümüzde oluşan kültür ve geleneğimizin temellerinin nasıl oluşturulduğuyla ilgili ciddi yazılı kaynaklardır. Günümüzde her ne kadar Batı tarzı edebiyat ön plana çıkarılsa da edebiyat geleneğimizin oluşmasında tezkireler önemli bir mevkide yer alır. Hatta diyebiliriz ki günümüz edebiyat teorileri ve tarihçiliği tezkireler sayesinde kemal bulmuştur. Çünkü tezkirelerin çoğunun mukaddimeleri poetika konusunda önemli değerlendirmeler içerir. Biyografi kısımları ise edebiyat tarihçiliğine ışık tutar. Bu durumu sadece edebiyat alanı ile sınırlamak da doğru değildir. Birçok sanat ve zanaat alanı tezkire geleneği sayesinde şekillenmiştir.

Tezkireler biyografisini verdiği kişileri alfabe, mahlas ya da kronolojiye göre anar. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de genel olarak kronolojik sıra vardır. Ancak kronoloji de tek sıralama kıstası değildir. Hattatlar muasır olup olmadıklarına ve yaşadıkları coğrafyaya göre de sıralamaya katılır. Tezkire bir fasıl içinde mukaddime ile hattat biyografileri kısmı ve iki bab üzere bina olunmuştur.

Müellif, fasıl bölümüne geçmeden evvel hattın doğuşuna işaret eden ayetleri ve bazı sözleri, Peygamberimizin övgüsünü, Sultan IV. Murad'ın övgüsünü, IV. Murad'ın hat hakkındaki bilgilerini, sebab-i te'lifle ilgili düşüncelerini kaleme almıştır.

Fasılda ilk olarak mukaddime vardır. Mukadime hattın ve kalemin faziletleri, hattı ilk ortaya çıkaranlar ile ilgilidir. Sonrasında müellifin "*Tabakat-ı Küttab*"¹⁸ dediği tezkire bölümü gelmekte ve burada hattatların biyografileri yer almaktadır.

Tabakat-ı Küttab bölümü beş kısımdan oluşur. Müellif bu bölümde hattatlarla ilgili net olarak sınıflandırma yapmasa da satır arası söz ve cümlelerden hareketle bu beş kısım

---

¹⁷ Filiz Kılıç, "Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri" Klâsik Türk Edebiyatının Peşinden, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, s. 7-34.

¹⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 3a.

görülebilmek ve bu bölümün yeni bir sınıflandırması yapılabilir. Tabakat-ı Küttab'ın birinci kısmında sahabe hattatlar anılır. İkinci kısımda “*Hatt-ı bedî' mensûb-ı evvel kitâbet eyleyenler*”¹⁹ şahıslardan söz edilir. Üçüncü kısımda şerh kalem erbabı hattatlar mevcuttur. Burada bir üslub sahibi üstad ve onun öğrencileri ile üstadın yolunu takip eden hattatlar zikredilir. Üçüncü kısmın sınıflandırması şöyledir: “*Üstad-ı Seb'a ve İbni Bevvab*”²⁰, “*Sulţan Mehmed Han Zamani*”²¹, “*Şeyh Merhûm ve Vâdisinüñ Erbâbı ve Aşhâbı Zikri*”²², “*Karahîşârî Merhûmuñ ve Telâmiz ü Telâmizlerinüñ Zikri*”²³. Dördüncü kısımda dönemin padişahı IV. Murad'ın ta'lik yazıcılığı zikri vardır. Beşinci kısımda ise “*Hatt-ı ta'lik'de Şâhib-i Ketebe Olanlar*”²⁴ zikredilir.

Bu sınıflandırmaya dahil 52 hattat bu eserde kendileri için birer başlık açılarak zikredilir. Söz arası ifadelerle ondan fazla sahabe hattat ve bazı üstadların talebeleri de yine tezkirede anılır.

Bablarda biyografi yer almaz. Ancak hattatlar için çok gerekli malzemeler hakkında önemli bilgiler ve ipuçları yer alır. Bablardan ilkinde bazı kırtasiye malzemeleri, kağıtların aharlanması, çeşitli renklerin yapımı ve kâtipler için gerekli bazı pratik bilgilerden söz edilir. İkinci bab ise mürekkep yapımı, kalemin nasıl olması gerektiği ve kalemıraş hakkındadır.

Birinci babda on iki çeşit ahar ve dokuz çeşit renk yapımı tarif edilir. İkinci babda ise üç farklı mürekkep yapımı ve kalem, kalemin kesilmesi, eğriliğinin düzeltilmesi ve yazının kazınması konularında malumat verilir.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'e “*El-fakîr es-Seyyid Ahmed el-Hilmî*”²⁵ ifadesinden hareketle Seyyid Ahmed Hilmî tarafından yazıldığını düşündüğümüz zeylde; ilk bölüm icazet konusuna ayrılır ve Hz. Ali'den Molla Hüseyin Arif'e kadar uzanan bir hattat silsilesi verilir. Sonrasında hadis ve üstadların sözlerinden hareketle hat teknikleri açıklanır. Zeyldeki fasılların ilkinde kalemin meyli; ikincisinde, kalemin kesilmesi, üçüncüsünde, hatların cinsi, dördüncüsünde, yazılarıyla meşhur üstadlar; beşincisinde, hatların isimleri ve altıncısında, muhakkak yazının usulü hakkında beyanlarda bulunulur.

¹⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8b.

²⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8b.

²¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 11b.

²² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 12a.

²³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19a.

²⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 24b.

²⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 40a.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de sıralama hattatların kullandıkları yazı çeşidine göre yapılır. Ayrıca hattatlar arasındaki ilişki sıralamada gözeltir. Üstad olan hattat ve onun öğrencileri bir arada anılır.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de hattatların biyografisi dört fasılda verilir. Birinci fasılda "Hutût-ı Arabiyye" bahsi kısaca açıklanır. İkinci fasılda; nesh, sülüs, rik'â, muhakkak, tevkî' ve rikâ' (Şeş Kalem) yazan 16 hat üstadı anılır. Üçüncü fasılda; ta'lik ve divanî hat ile şöhret bulan üstadların zikri mevcuttur. Burada 7 tane hattat zikredilir. Dördüncü fasıl nesih ve ta'lik (nesta'lik) yazan hattatların bahsini ihtiva eder. Bu fasılda 24 tane nesta'lik ustası zikredilir.

Tezkireler, biyografiye ayırdıkları hacim açısından iki grupta değerlendirilebilir: biyografik ve antolojik. Biyografik nitelikteki tezkirelerde - şair, hattat, veli - zikri geçenlerin doğum yeri, adı, lakabı, öğrenim durumu, meslek veya makamı, başlıca hocaları, hayatlarındaki önemli değişiklikler, ölümü, varsa ölüm tarihi, mezarının yeri, bazen zikredilenle ilgili bir ya da birkaç anekdot, edebî durumuyla ilgili değerlendirmeler, eserleri ve eserlerinden örnekler yer alır.²⁶

Yukarıda zikri geçen, şair tezkirelerinin kişiyle ilgili ihtiva ettiği özelliklerinden çoğunu hattat tezkirelerinde göremiyoruz. 16-20. Yüzyıllarda yazılan hattat tezkirelerinin hemen hemen hepsi hattatın eserlerinden örnekler içermez. Sadece eserin nerede olduğunu ve nasıl yazıldığını açıklar. Bazı hattatları ve sanatını övmek maksadıyla yazılan beyit, kıta vs. şiir parçaları içerirler. Bunlar da hattatın kendisini ve sanatını tanıtmak için başvuru olan yollardan biridir. Bahsi geçen hattatların bir kısmının doğum yeri, tarihi, lakabı, mesleği, hocaları, onlarla ilgili anekdotlar, ölüm tarihi ve yeri hiç yer almaz. Müellif sadece adını, yazdığı hat çeşidini ve hattatın yazısıyla ilgili kısa değerlendirmesini verip geçer. Nitekim Tezkiretü'l-Hattâtîn ve Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de durum bazı hattatlar için bu şekilde olmuştur. Ancak üslup sahibi hattatlar ve tezkire müellifinin yakını sayılabilecek hattatlar söz konusu olunca verilen bilgilerdeki ayrıntılar dikkat çekicidir.

16. yy. şair tezkirelerinin tamamı biyografik niteliktedir. Bu yüzyıl tezkire yazarlarının ele aldıkları şairlerin büyük bir bölümü kendilerinden önceki dönemlerde yaşamıştır. Bu yüzden biyografiler, şairler hakkında toplanan bütün bilgileri içermek

---

²⁶ Filiz Kılıç, "Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri" Klâsik Türk Edebiyatının Peşinden, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, s.7-34.

durumunda oldukları için uzundur. 17. yüzyıldan itibaren tezkirecilik geleneğimizde, sonraları antolojik tezkireler şeklinde adlandırılacak farklı yapıda eserler verilmeye başlanmıştır. Bunlara sadece antoloji demek bile mümkündür. Fakat çok kısa olmakla birlikte bu tezkirelerde biyografik bilgiler de bulunur. Antolojik tezkireler, gelenek içinde biyografiden çok şiiri ön plana çıkartmış ve verilen örnek şiir sayısı ve miktarını büyük oranda artırmışlardır. Ancak, bu yapılırken şiir değerlendirmelerine çok az yer verilmiştir. 17. yüzyıl tezkirecileri daha çok kendi çağdaşı olan şairleri eserlerine konu ettikleri için olsa gerek, söylenen şeyler, bilinenleri tekrarlamaktan öteye gitmeyeceği için biyografiler kısalmış, buna karşılık şiir örnekleri artmıştır. 18. yüzyıl tezkireleri ise 17. yy.'de birer antoloji görünümü kazanan ve biyografilerin yok denecek kadar azaldığı tezkirelere bir tepki ve 16. yüzyılın mükemmel örneklerine geri dönüş çabasını yansıtır.²⁷

Şair tezkireleri için yapılan bu genellemeler hattat tezkirelerinde geçerliliğini yitirir. Çünkü ulaşabildiğimiz, 16-20. yy. arası hattat tezkirelerinin hepsi biyografik nitelikte tertiplenmiştir. Tezin konusunu oluşturan Tezkiretü'l-Hattâtîn 17.yy. metni olmasına rağmen biyografik nitelik taşır. Müellif/mütercimini ve yüzyılını belirleyemediğimiz Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn de aynı şekilde biyografiktir. Kişinin sadece biyografisini vermek elbette onu tanıtmak için yeterli değildir. Biyografisinin yanı sıra eserlerinden örnekler sunmak, o kişinin tanıtımı, yad edilmesi için etle kemik gibi ayrılmaz unsurlardır. Sadece günümüzün bazı araştırmacıları antoloji tarzı hattat biyografileri oluşturma yolunu benimsemişlerdir.

Tezkire geleneği ilk olarak Arap edebiyatında ortaya çıkar. Arap edebiyatında tezkirenin adı “tabakat” olarak anılır. Bu gelenek oldukça eskiye dayanır. İslamiyetle birlikte gelişerek devam eder. Başlangıçta tabakatlar Arapların soy kütükleriyle ilgilidir. Bunun nedeni ise Arapların nesep (soy) takip etme geleneğine verdikleri önemdir. Başlangıçta soy kütüğü şeklinde teşkil olunan tabakatlar zamanla çeşitli sanat ve meslek erbabının hayatı, sanatı ve eserlerini içeren biyografi niteliği kazanır. Tabakat geleneği Araplarda çoğunlukla hadis ravileri ve sahabelerle ilgili olmuştur. Tabakat isminden hareketle yazılan eserlere; Tabakatu's-Şuara, Tabakatu'l-Fukaha, Tabakatu'l-Muhaddisin, Tabakatü'l-Küttab, Tabakatu'l-Kurra vs. adları verilmiştir. Osmanlı dönemi hattatı olmasına rağmen Nefeszâde İbrahim de tezkiresinin hattatlar bahsinin bulunduğu bölüme “Tabakat-ı Küttab” demiştir. Bu ismi vermesine sebep kendisinin Kureyş soyundan olması gösterilebilir.

---

²⁷ Filiz Kılıç, “Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri” Klâsik Türk Edebiyatının Peşinden, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, s.7-34.

Araplarda; “Sa’id el- Mağribî (Bağdadî-المغرب), (كتاب علوم ف الغوالي والجوامر الدرر ناسلا ي لاوعلا), Ebu Muhammed Alaeddin (كتاب اسرار امكحلا), Ahmed b. Osman ez- Zehebî (ميراعلام النبلا ء), Ebu Abdillah İsmail el-Buharî (التاريخ الكبير ر), (فى تمييز الصحابة) Askalani (الصادف لهنملا ا), (كتاب), Cemalettin Ebu’l- Mehasin (الى le recaH nbI), (كتاب), (الاصابه), İbn Sa’d (ت الكبير ي) ²⁸ bazı tabakat yazarlarıdır.

Araplardaki “tabakat” geleneği Farslarda “tezkire” şeklinde karşılığını bulur ve Türklere de “tezkire” ismiyle geçer. Tezkire isminin yaygınlaşmasında ilkinin Attar’ın yazdığı ve Türk edebiyatında - te’lif ya da tercüme - önemli bir yer tutan Tezkiretü’l-Evliya kitapları şüphesiz önemli rol oynar.

İslam dünyasında 12. yüzyıl sonlarına kadar Arapça olarak devam eden tezkire geleneği, sonraki yüzyıldan itibaren yerini Farsça örneklerle bırakmaya başlar. Farsçada türün ilk örneği, Muhammed el-Avfî (ö.1232)’nin Lübbü’l-elbâb (y. 1221) adlı eseridir. Avfî’nin Lübbü’l-elbâb’da izlediği Arap biyografi geleneğini, Molla Câmî (ö. 1493) devam ettirir.²⁹ Anadolu sahasında dilimizdeki ilk biyografi çalışması olan Nefehâtü’l-üns onun eseridir.³⁰

Onun sekiz bölümden meydana gelen Baharistan adlı eserinin yedinci bölümü, şair biyografilerine ayrılmıştır. Bu bölümde, toplam 38 şairden söz edilir. Baharistan, başta Nevaî olmak üzere Türkçe şair tezkiresi yazarlar üzerinde büyük etkileri olan bir eserdir. Lübbü’l-elbâb ve Baharistan’dan sonra kaleme alınan ancak biyografi alanında onlardan daha büyük etkiler bırakan eser, Devletşah b. Alaü’d-devle (ö.1486) tarafından kaleme alınan Devletşah Tezkiresi’dir (y. 1487). Eser, daha sonra yazılacak Fars ve Türk tezkirelerine modellik etmesinin yanı sıra o güne dek yazılan benzer nitelikteki kitaplardan daha çok biyografi içeren tezkire olma özelliğine sahiptir.”³¹

Baharistan ve Devletşah Tezkireleri dışında, Herat Ekolü tezkireler olarak anılan tezkirelerin üçüncüsü de Ali Şir Nevaî (1441-1501)’nin Mecâlisü’n-nefâis (y.1491)’idir. Aynı zamanda Türk edebiyatının bilinen ilk tezkiresi olan Mecâlisü’n-nefâis, bugün Çağatay Türkçesi adı verilen Doğu Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Ancak Türkçe şiir yazar şairlerden

²⁸ Selahattin Yılmaz, “Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İhtisas Kütüphanesi’nde Bulunan Arap Dili ve Edebiyatı ile İlgili Kitaplar” <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/350.pdf>, s. 325-344, (ET: 13. 03. 2012)

²⁹ Filiz Kılıç, “Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri” Klâsik Türk Edebiyatının Peşinden, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, s. 7-34.

³⁰ Çelebican, Nuri, 16. Yüzyıl Tezkirelerinde Bilgi Akışı, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Menderes COŞKUN), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2006, s. 13.

³¹ Filiz Kılıç, “Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri” Klâsik Türk Edebiyatının Peşinden, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, s. 7-34.

çok daha fazla sayıda Farsça şiir yazar şair biyografisi içerdiği için Çağatay edebiyatının yanı sıra Fars edebiyatı için de önemli bir kaynak olma özelliğine sahiptir. Fakat bundan daha önemlisi, yüzyıllar boyunca Anadolu sahasında yaşayacak bir geleneğe modellik etmiş olmasıdır.³²

Yukarıda bahsi geçen üç tezkire- Mecâlisü'n-nefâis, Devletşah Tezkiresi, Baharistan-Herat'ta yazıldıkları için tezkirecilikte “Herat Ekolü³³” denilen tarz ile anılırlar. Nevaî, Devletşah ve Câmî bu tezkireleri ile Osmanlı döneminde yazılacak tezkirelerde önemli etkiler bırakacak tezkireciler olacaklardır.

Türk edebiyatında tezkire ya da modern haliyle biyografi ismi anıldığında aklımıza genellikle şair tazkireleri gelir. Çünkü 15. yüzyılda başlayıp 20. yüzyıla kadar devam eden tezkire geleneği içerisinde sayı bakımından çoğunluk şair tezkirelerindedir. Osmanlı sahasında oluşturulan şair tezkireleri hattat, evliya vs. diğer tezkire türlerinin oluşmasında öncü konumundadır. Bu sebep tezkire geleneği içinde şair tezkirelerinin bahsini gerekli kılmıştır.

Türk edebiyatında tezkire, bağımsız bir alan olarak gelişmeden önce genel tarih kitapları içerisinde yer alan bir türdü. Bağımsız olarak Anadolu topraklarında yazılan ilk tezkire, Lamî'nin Molla Câmî'den çevirdiği Nefehâtü'l-üns ve buna zeyl ekleyip yeniden adlandırdığı Fütûhu'l-Mücâhidîn li Tervîhi Kulûbi'l-Müşahidîn (y. 1520) adlı eseridir.

Anadolu sahasında telif eser özelliği taşıyan ilk tezkire Sehi Bey (ö.1548) tarafından kaleme alınan Heşt Behişt (1538) isimli eser olmuştur. Sehî Bey bu tezkiresinde Herat Ekolü namıyla anılan tezkireleri örnek alır. Fakat bu örnek alış taklit düzeyinde değildir. Çünkü Sehî Bey'den sonra Anadolu'da oluşacak tezkire geleneğinin çok sağlam bir temeli olacak ve birçok tezkireci Sehî Bey ve Herat Ekolü'nü örnek alacaktır. Aynı zamanda siyasi istikrarla birlikte tezkire geleneği ciddi anlamda gelişip çeşitlenecektir. Hatta başlarda model olarak benimsenen tezkireleri dahi geride bırakacak seviyeye ulaşacaktır.

Sehî Bey'den sonra özellikle Latîfî ve Âşık Çelebi, şair biyografilerinin çok başarılı

---

³² Filiz Kılıç, “Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri” Klâsik Türk Edebiyatının Peşinden, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, s. 7-34.

³³Herat Ekolü hakkında detaylı bilgi için Yusuf Çetindağ'ın şu çalışmasına bakılabilir: “Yusuf Çetindağ, “Eleştiri Terimleri Açısından Herat Mektebi Tezkirelerinin Anadolu Tezkirelerine Tesiri”, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 22, Yaz 2002, s.109-132, Vol. 22, No. 22, Jun. 2002, pp. 109-132”

örneklerini verirler. Latifî bizde türle ilgili olarak ilk kez tezkire adını kullanan yazardır. Onu izleyerek daha sonra bu vadiye eser veren on üç yazar da eserine tezkire adını verir. 16. yy.’den 20. yy.’e kadar devam eden ve zaman zaman şekle ait farklılaşmalar gösteren tezkirelerin son örneğini Nâil Tuman, mevcut bir çok tezkire ve başka biyografik eserleri tarayarak oluşturduğu Tuhfe-i Nâilî adlı çalışması ile verir. Bugünkü bilgilerimize göre edebiyatımızda Türkçe kaleme alınan ve şair tezkiresi olarak değerlendirilebilecek 38 eser vardır³⁴.

Bu çalışmanın konusunu hattat tezkireleri oluşturmasına rağmen şair tezkireleri, Osmanlı’da tezkire geleneğinin temellerini oluşturduğu için bu tezkireler üzerinde durulma gereği hissedilmiştir.

Şair tezkirelerine göre sayıları ve nitelikleri sınırlı olan, çeşitli hat risaleleri ve Türk edebiyatında 20. yüzyıla kadar oluşturulan, hattat tezkiresi özelliği taşıyan ve hat sanatıyla ilgili bilgiler içeren belli başlı kaynaklar ise şunlardır:

Risale-i fi’l-Hat ve’l-Kalem: İbni Mukle telif etmiştir. Bu eser günümüze ulaşan en eski hat eseridir. İbni Mukle burada yazı çeşidine göre kalem kalınlıklarını, harflerin oranlarını, kaidelerini, isimlerini vermiş, örnekler sunmuştur.

Raiyye Kasidesi: Kaside-i Raiyye, “ürçuze” ve “kaside” üslubunda yazılan bir risale olup; hatla alakalı olarak günümüze kadar gelen ilk kaside sayılmaktadır. İbni Bevvab’ın bu risalesinin “Risale fi İlmi’l-Kalem ve’l-Hibr ve’l-Kitabe ve’l-Varak” ve “el-Kasidetü fi Âdâbi’l-Hat” gibi isimlerle de şerhleri yapılmıştır. Kasidedeki kafiyelerin “ra” harfiyle bitmesinden ötürü “Kaside-i Raiyye” denilmiştir. Bu kaside aruz vezinlerinden “el-Bahrü’l-Karnil” kalıbında yazılmıştır. Kaynaklarda kasidenin beyit sayısının 22, 23, 27 ve 28 olduğu yönünde bilgiler vardır.³⁵

Nefeszâde İbrahim, tezkiresinde bu kaside için yapılan şerhlerden alıntılara yer verir. Bunlardan biri Yakut’un bir nüshasıdır. Tezkiredeki ifadeler şöyledir:

“Ve elki devâteke bi’d-dühân mu’ammeren

³⁴ Filiz Kılıç, “Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri” Klâsik Türk Edebiyatının Peşinden, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, s. 7-34.

³⁵ Abdulkadir Yılmaz, İbni Bevvab’ın Kaside-i Raiyye Tercümesi, <http://e.dergi.atauni.edu.tr/index.php/ilahiyat/article/viewFile/4084/3908>, s. 219-226, (ET. 07.05.2012)

Bi'l-ḥalli ev bi'l-ḥısrımı'l-ma'suri

Ve ezif ileyhi muğraḳan ḳad şuvvilet

Me'a aşfarı'z-zirnihi ve'l-kāfūri

Ḥaṭṭā izā ḥammarathā fe'amid ilā

El-varaḳi'n-naḳıyyi'n-ni'me'l-maḥbūri^{36,37}

Menakıb-ı Hünerveran: Gelibolulu Mustafa Ali tarafından 1586 yılında kaleme alınmıştır. Eser mukaddime, 5 fasıl ve hatimeden oluşur. Mukaddimede yazı çeşitleri ve hattatlarla ilgili genel bilgiler mevcut. Fasıllarda sırasıyla vahiy kâtipleri, kufî hattı, mushaf yazıcılar, 7 üstad, şeş kalemde maharetli olanlar, nestalik yazarlar, nüvisan, münşiyan, divanî hat için çaba gösterenler, hattatlar, ciltçiler, müzehhipler hakkında açıklamalar yapılır.³⁸

Kavaid-i Hüsn-i Hat Risalesi: Mehmed b. Taceddin (H. 996-M.1588) tarafından kaleme alınmıştır. Müellif bu eserinden hat sanatının kurallarını ele alır. Eserinde hattat için “yazar” (vr. 4a-4b) kelimesini kullansa da bu kelime sonraları rağbet görmemiş, hattat kelimesi yaygınlaşmıştır.³⁹

*Âdâbü'l-Meşk: Baba Şah İsfemâ'nin yapıtıdır. Önsöz ve altı bölümden oluşur. Eser; nesta'lik yazı kuralları, hattatın nitelikleri, mürekkep yapımı, kağıt türleri, aharlama ve mühreleme konularında bilgiler içerir. Nesta'lik yazının kaidelerinden bahseden Âdâbü'l meşk adlı mensur risâlesinin aslı son yıllarda Lahor'da Pencap Üniversitesi Kütüphanesinde bulunmuş ve böylece uzun yıllar ünlü İranlı hattat Mir İmad'a nisbet edilen bu risalenin sonundaki ketebe ile mukaddimesindeki kayıttan Şah İsfahanî'ye ait olduğu anlaşılmıştır.*⁴⁰

³⁶“ Divitine biraz ham ipek koy! Onu is ile yapılmış mürekkeple doldur. Ona biraz koruk suyu veya sirke kat. Biraz da sıçanotu ve kafur koy ve karıştır. Bu şekilde mürekkebi kıvama getirdikten sonra temiz, yumuşak bir kağıd al.”

³⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 30b.

³⁸ Muhittin Serin, Hat Sanatımız, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982, s.121,122.

³⁹ Mr. Abas Yahya, “Hat Sanatı”, Hilal Gazetesi, 117. Sayı, Haziran 2010.

⁴⁰ <http://www.ktsv.com.tr/sanatkarlar/391-baba-sah-isfahan> (ET: 04.04.2012)

Gülzâr-ı Savâb (Tezkiretü'l-Hattâtîn):⁴¹ Nefeszâde İbrahim tarafından yazılmıştır. Eser hattın ortaya çıkışı, hattatlar ve yazı için gerekli çeşitli malzemeler hakkında önemli bilgiler ihtiva eder. Eser ile ilgili geniş bilgi ileriki bölümlerde verilecektir.

Devhatü'l-Küttab: Suyolcuzâde Mehmed Necib 1737 yılında yazmıştır. Eserde bu tarihe kadar yaşamış hattatların biyografileri verilir. Suyolcuzâde, Gülzâr-ı Savâb (Tezkiretü'l-Hattâtîn)'da kayıtlı olan eski hattatları nakletmekle beraber, asıl mühim hizmetini, ondan sonraki 90 yılda yetişen Osmanlı hattatlarını (imkanları dahilinde) ayrıntılı bir biçimde eserinde tanıtmıştır. Hakikatte bu eser, gerçek manasıyla Osmanlılarda te'lif edilen ilk müstakil hattatlar tezkiresidir.⁴²

Tuhfe-i Hattâtîn: Müstakimzâde Süleyman Sadeddin yazmıştır. Bu eserin mukaddimesinde Besmele, Besmele'nin harfleri ve bu harflerin anlamları hakkında bilgi verilir. Sonrasında yazıyla ilgili 40 hadis açıklanır. Pergamberimizin vasıflarına değinilir. Eserde, sülüs, nesih, celi ve ta'lik türlerinde yazan Türk, İran ve Arap hattatlardan bahsedilir. Hattatların sayısının 2200 gibi yüksek bir rakam olması bu eseri, Türk edebiyatında hattat tezkireleri alanında emsalsiz bir konuma yerleştirir.⁴³

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn:⁴⁴ Müellif/mütercimi hakkında fikir yürütemediğimiz bu eser en erken tarih olarak 16. yy'nin sonlarında yazılmış olabilir. Tezkirede Timur, Özbek ve Safevî devletleri zamanında yaşayan hattatların biyografileri özet olarak verilir.

Tuhfe-i Küttab ve Minhatu't-Tullab: Kadızâde Ahmed bin Halil bin Mustafa tarafından 18. yüzyılın ikinci yarısında yazılan eser, Gülzâr-ı Savâb (Tezkiretü'l-Hattâtîn)'ın bir özeti niteliğindedir. Bir mukaddime, bir faide ve bir hatimeden ibarettir. Meşhur yedi hattat, İbni Mukle, Yakut-ı Musta'sımî, Hoca Mir Ali, Mir İmad kısaca tanıtılır. Kağıt ve mürekkep hakkında da kısa bilgiler verilir.⁴⁵

Mizanü'l-Hat ala Vaz'ı Üstadı's-Selef: 19. Yüzyılın ilk yarısında Hattatzâde Mustafa Hilmi yazmıştır. Kitapta 1849 yılına kadar yaşayan hattatların biyografileri verilir. Eserin ilk

---

⁴¹ Detaylı bilgi için Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin

⁴² Süleyman Kınlı, Hat ve Hattâtân'da Osmanlı Hattatları, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Dr. Uğur Derman), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 59.

⁴³ Muhittin Serin, Hat Sanatımız, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982, s. 123.

⁴⁴ Detaylı bilgi için Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn

⁴⁵ Muhittin Serin, Hat Sanatımız, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982, s. 123.

altmış sayfası hat sanatıyla ilgili açıklamalara ayrılır. 60-73. sayfalarda Tezkiretü'l-Hattâtîn'den alıntılar mevcuttur. 134. sayfaya kadar ise hattat biyografileri yer alır.⁴⁶

Hat ve Hattatan: İranlı Habib, 19. asrın ikinci yarısında (1885) yazar. İstanbulda değişik yerlerde öğretmenlik yapan Habib, eserin mukaddimesinde Arap yazılarının kökeni ve çeşitleri hakkında incelemeler yapar. 1788 yılına kadar yetişen hattatlar daha önceki eserlerden faydalanılarak tanıtılır. Bu tarihten sonra yetişen hattatlardan İranlı olup ta'lik yazarlar ile Türklerden sülüs ve nesih yazarlar Habib'in kendi araştırmalarıyla tanıtılır.⁴⁷

Mir'at-i Hattâtîn: 20. yüzyılın ilk yarısında Süleyman Efendi yazmıştır. Hat ve Hattatan'da ismi olmayan hattatlar burada tanıtılır. Tuhfe-i Hattâtîn başvuru kaynaklarından biridir.

Son Hattatlar: Eser; hattat terceme-i halleri alanında Cumhuriyet devrinde İbnülemin Mahmud Kemal İnal tarafından yazılmış, içinde ayrıca hat ve hattat resimleri bulunan kapsamlı bir eserdir. 1955'de Maarif Vekaleti kararı ile İstanbul'da Maarif Basımevi'nde neşredilmiştir. Tamamı 839 sayfa tutan "Son Hattatlar"ın mukaddimesinde hat sanatına dair genel bilgiler verilmekte ve bunun sonunda, daha önceden hat ve hattatlara dair mevcut olan basılmış veya basılmamış eserler zikredilmektedir. Alfabe sırasıyla sülüs-nesih-celî hattatları bölümü 206 şahsı tanıtarak sona ermektedir. Son Hattatların ta'lik bölümü 56 hattatı içermektedir. Mahmud Kemal Bey son devirde rik'ası düzgün olanları da "Rik'a Hattatları" bölümünde ele almıştır. Eserin 769. sayfadan sonrası müellif tarafından zeyl (ilâve, ek) şeklinde eklenmiştir. İlk bölümlerde yazılması unutulmuş hattatlar, yine alfabe sırasıyla önce sülüs, nesih, celî, sonra da ta'lik ile uğraşanlar olmak üzere ele alınmışlardır.⁴⁸

İran sahasında, Habibullah'ın Atlas-ı Hatt, Menakıb-ı Hünerveran'dan sonra yazılan, 16. yy sonunda vefat eden Kadı Ahmed Kummî'nin Gülistan-ı Hüner, 1969'da yayımlanan Beyani'nin 3 ciltlik, 1526 hattatın tanıtıldığı Hoşnüvisan isimli eserleri hattat tezkireleri açısından önemli kaynaklardan bazılarıdır.

⁴⁶ Muhittin Serin, Hat Sanatımız, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982, s. 124

⁴⁷ Muhittin Serin, Hat Sanatımız, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982, s. 124,125

⁴⁸ Süleyman Kınılı, Hat ve Hattâtân'da Osmanlı Hattatları, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Dr. Uğur Derman), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 61.

2.1.2.2. Hat

Çizgi, satır, yol, çizik, yazı gibi sözlük anlamları bulunan hat kelimesini edebî terim olarak; Arap harflerinin kalem ya da değişik cisimler aracılığıyla çeşitli şekil ve boyutlarda estetik kaygıyla resmedilmesi şeklinde tanımlayabiliriz. Resmedilmesi diyoruz; çünkü hat bir güzel sanat dalıdır. Kaynaklarda klasik bir tanım olarak hat için; “ Cismanî aletlerle meydana getirilen ruhanî bir hendesedir.” denilir. Buradan hat meydana getiren kişinin bu işe dünyevî bir meşkale gibi bakmaktan çok ruhunu da işin içine katması gerektiğini anlıyoruz. Hat sanatıyla ilgili tüm kaynaklar işin ruhanî yönüne dikkat çekerler. Çünkü hat sanatı İslam’dan önce de var olmakla birlikte asıl kimliğini Kur’an-ı Kerim’in iki kapak arasına alınmasıyla bulur. Ve güzel sanat dalı olarak varlığını geliştirerek sürdürür.

Hat sanatıyla meşgul olan kimseye genel olarak “hattat” denilmiştir. Hattat için “kâtip, hoşnüvisan, yazar, debiran” gibi isimler de kullanılmıştır.

İslam dinini kabul eden hemen hemen bütün kavimlerin dinî bir gayretle benimsediği Arap yazısı, hicretten bir kaç asır sonra İslam ümmetinin ortak değeri haline gelmiş, aslı ve başlangıcı için doğru olan “ Arap hattı” sözü zamanla “İslam hattı” vasfını kazanmıştır⁴⁹.

Arap yazı sistemi köken bakımından Fenike yazısının bitişik çeşidi olan Nabat yazısına dayanır. Arap yazı kökeni hakkında birkaç farklı görüş bulunsa da bilimsel araştırma ve bulgular Nabat yazısına kadar gider ve Arap yazı kökeninin kaynağının bu yönde olduğunu doğrular.

Bilimsel çalışmalar ve bulunan kitabeler Arap yazısının Fenike yazısı olan Nabatî ve Aramî yazılarından oluştuğunu doğrulasa da Tezkiretü’l-Hattâtîn’de Arap yazı sistemiyle ilgili açıklamalar doğrudan Fenike yazısına işaret etmez. Ama coğrafi bölge olarak düşündüğümüzde Fenike yazısıyla Arap yazısının etkileşimde olması kaçınılmazdır. Ayrıca Fenikeliler için Kenani isminin kullanıldığını da işin içine katarsak Tezkiretü’l-Hattâtîn’de geçen; “*Benî Naşrîn bin Kenâne’den ve Sîret bin Hişâm’dan mezkûrdur ki hatt-ı ‘Arabı evvel kitâbet iden Himyer bin Seba’dur ki aña menâmindâ ta’lîm olunmuşdur.*”⁵⁰ ifadesi bizi Fenikelilere götürür. Ancak bu ifade tezkirede hattın ortaya çıkışından bahseden görüşlerden sadece biridir. Tezkirede hattın ortaya çıkışıyla ilgili açıklamalar daha çok İslam inancı ekseninde yapılır.

⁴⁹ Hasan Onat, İslam Ansiklopedisi, C.16, Hat Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 427.

⁵⁰ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 6a.

Cahiliye devrinde Nabat yazı sistemi “cezm ve meşk” şeklinde iki sınıfa ayrılır. Cezm; geometrik, dik ve köşeli bir yazı tarzıdır. Bu tarz Arap hattıyla oluşturulan ilk kitap Kur’an-ı Kerim olmuştur. Meşk ise daha çok günlük yazışmalarda ve sanat icrasında kullanılan yuvarlak ve yumuşak karakterli yazı tarzıdır. Meşk tarzı yazı Emevîler döneminde Şam’da gelişme gösterir. Bu yazı tarzları yazıldığı bölgeye göre değişik isimler alırlar. Enbarî, Hirî, Mekkî, Medenî gibi.

Abbasîler döneminde gelişme gösteren ilim ve sanat çalışmaları hat sanatına da yansır. Sanat ve ilim çalışmalarının yoğun olduğu büyük merkezlerde - özellikle Bağdat’ta- kitap ve yazı işi bir hayli gelişme gösterir. Buralarda kitap çoğaltma işi bir meslek olmuştur. Bu işi yapanların kullandıkları yazıya “ verrakî, muhakkak, irakî” gibi isimler verilir. Yazı sanatı Arap yarımadası ve Irak’la sınırlı kalmayıp, İran, Anadolu ve Kuzey Afrika topraklarına kadar ulaşır. Bu merkezlerde de yeni isim ve şekiller kazanır. Kufe’de icra edilen kufî yazısı Kuzey Afrika’da Mağribî, İran’da ise meşrik kufîsi adlarıyla yaygınlaşır.

Kitap yazımında kullanılan verrakî hattın neshî denilen cinsinden, 11. yy. başlarında muhakkak, reyhani ve nesih hatları doğar. Bu devrin parlak ismi olan İbnü’l-Bevvab, İbni Mukle yolunu değiştirmiştir. Bu üslup 13.yy. ortalarına kadar devam eder. Aynı yolda çalışan İbnü’l-Hazin tevkî ve rika’ yazılarına yön verir.⁵¹

13. yy.’de Yakut el-Musta’sımî “Aklam-ı Sitte” denilen sülüs, nesih, muhakkak, reyhanî, tevkî, rika’ hatlarını en gelişmiş şekliyle tespit etmiştir. O zamana kadar düz kesilen kamış kalemin ucunu Yakut eğri keserek, bu buluşuyla hatta yeni bir letafet kazandırmıştır. “Aklam-ı Sitte”nin bulunmasıyla “ sicillat, dibac, harem, muallak, mürsel” gibi birçok hat cinsi unutulmaya terkedilmiştir.⁵²

İstanbul’un fethinden sonra Osmanlı Devleti kültür ve sanat açısından ileri bir seviyeye ulaşmıştı. Hat sanatında Şeyh Hamdullah önceleri Yakut üslubunu devam ettirmiş, hamisi ve talebesi Sultan II. Bayezid’in teşvik ve tavsiyesi üzerine Yakut’un eserlerini estetik bir değerlendirmeye tabi tutmuş ve bunlara kendi sanat zevkini de katarak yeni bir tarz ortaya koymayı başarmıştır. “Şeyh üslubu” denilen bu yeni tarzla Yakut devri kapanıyordu. Nitekim Kanunî Sultan Süleyman döneminde Ahmed Karahisarî Yakut tarzını canlandırırsa da bir nesil sonra Karahisarî’nin hat anlayışı unutulmuştur. 17. yy’nin ikinci yarısında Hafız Osman Şeyh

⁵¹ Hasan Onat, İslam Ansiklopedisi, C.16, Hat Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul 1988, s. 427.

⁵² Hasan Onat, a.g.e. s. 428.

üslubunu elemeye tabi tutarak kendi hat şivesini ortaya koyar. 18.yy'de İsmail Zühdü ve kardeşi Mustafa Rakım, Hafız Osman'dan esinlenerek yeni birer hat şivesi oluşturdular. Sonrasında Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Mehmed Şefik, Çırçırılı Ali Efendi ve Muhsinzâde Abdullah Hamdi Bey; Hafız Osman – Celaleddin - Rakım karışımı bir üslupta karar kılmışlardır.⁵³

“Aklam-ı Sitte”den ayrı bir tarzda gelişen ta'lik, nesta'lik, divanî, celî divanî, rik'a ve siyakat da önemli hat türleridir. Bu yazı türleri daha çok İran'da kullanılır. Ta'lik 15. asırda tevkî hattının İran'da şekil değiştirmesiyle ortaya çıkar ve resmi yazışmalarda kullanılır. Nestalik dediğimiz yazı türü de ta'lik yazıya nesih görünümü kazandırılmasıyla ortaya çıkar.

Arap yazı sisteminde harflerin çoğu kelimenin başına, ortasına ve sonuna gelişine göre yapı değişikliğine uğrar. Harflerin birbirleriyle bitiştiklerinde kaznadıkları görünüş zenginliği aynı kelime veya cümlenin çeşitli kompozisyonlarla yazılabilme imkanı, sanatta aranılan sonsuzluk ve yenilik kapısını açık tutmuştur⁵⁴.

Hat sanatı; halıcılık, kumaşçılık, dericilik, ciltçilik, kitapçılık, tezhipçilik, porselencilik, kehribarcılık, mürekkepçilik, mobilya, sandalcılık gibi çeşitli sanat ve zanaatlardan bazılarının ortaya çıkmasına bazılarının ise gelişip değişerek genişlemelerine katkı sunmuştur. Ciltçilik, kitapçılık, mürekkepçilik, hat sanatıyla ortaya çıkan bazı mesleklerdir. Hat sanatı halıcılık, kumaşçılık, dericilik, porselencilik, mobilya, sandalcılık gibi zanaat alanları için de iş sahalarını genişletme imkanı sunar.

Bu sonsuzluk ve yenilik kapısı hattatlar tarafından çok iyi değerlendirilmiş ve hat sanatı günümüze gelinceye değin çeşitli evre ve değişikliklerden geçmiştir. Hat sanatının görünümü Araplarda başka, Farslarda başka, Türklerde başka olmuştur.

Nefeszâde, tezkiresinde kalemin faziletleri bölümünde hadis ve sözlerden hareketle ilk mahlukun “Levh-i Mahfuz”ı yazan kalem olduğunu belirtir. Tezkiresine kalem ve yazı üzerine söylenmiş ayet, hadis ve sözlerin meal ve yorumlarıyla başlar. Tezkirenin ilk cümlesi “*Nūn. Ve'l-kalemi ve mā yesṭurūn(e)*”⁵⁵ ayetini ihtiva eder ve tezkire bu ayet üzerine söylenmiş bazı hadisler, sözler ve açıklamalarla devam eder. Tezkirede geçen yazı ve kalemle ilgili ayet, hadis ve sözlerin Türkçe açıklamaları tezkirenin kaynakları bölümünde verilmiştir.

⁵³ Hasan Onat, a.g.e. s. 429, 430.

⁵⁴ Hasan Onat, a.g.e. s. 428.

⁵⁵ “Nūn. Kalem'e ve yazdıklarına andolsun ki.” Kalem Suresi, 1. ayet.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de hattı ilk ortaya çıkaranlar ve Arap hattıyla ilgili bilgiler şöyledir:

Hattı ilk ortaya çıkaran Hazret-i Ebu'l-Beşer Safî (Hz. Adem)'dir. O, hattı bir balçık üzerine yazdı ve balçığı pişirdi. Tufandan sonra her millet kendi yazılarını ve hatlarını ortaya koydu. Bazıları hattı İdris peygamberin ortaya çıkardığını söyler. Bazıları Hud peygamber olduğunu söyler. Bazıları ise Hz. Adem'e yirmi bir sayfalık yazı indirildiğini ifade eder. Gerçek şudur ki yazının hepsi veya bazısı Allah tarafından ilimle ulaştırılmıştır. Bu zikredilen sözlerde açıklık yoktur. Zira her birine "nüzul-ı hatt" ulşamış ola. Hz. Abbas'ın rivayetine göre hattı ilk bulanlar üç kişidir. Bulan Tayy topluluğundan bir kabiledir ki Enbar (Irak) Medinesi'ne inmişlerdir. Üç kişinin ilki Mirar'dır: Bu harflerin suretini buldu. İkincisi Eslem'dir: Harfleri birleştirip kısımlara ayırdı. Üçüncüsü Amir'dir: Noktaları ortaya çıkardı.

Ondan sonra bu ilm Mekke-i Mükerreme'ye nakl edildi. Bu ilmi öğrenenler öğrendi. Halkın arasında bilinip, çoğaltılıp dilden dile yayılarak ortaya çıktı.

Cevherî, Şeref bin el-Katamî'den naklinde hattı ilk ortaya çıkaranların Tayy kabilesinden rical olduğunu söyler. Bazıları hattı icat edenlerin altı kişi olduğunu söyler. Bunlar Tısm kabilesinden Adnan ibni Ader katında nüzul eylemişlerdir. Bunların isimleri: Ebced, Hevvez, Huttâ, Kelemen, Sa'fas, Karaşat. Bunlar yazıyı kendi isimleri üzerine kurdular. Adı geçen altı kelimenin arşın sayfalarında nur ile yazıldığını İmam Caferî, İbni Abbas'tan rivayet etmiştir. Bazıları bunların Medine meliklerinin isimleri olduğunu rivayet eder. Ve Hafs bin Attab bunların cin hükümdarların isimleri olduğunu rivayet eder. Bunlar Hz. Adem'den önce yer yüzünde ikamet ederlerdi. Sonra anılan isimler Arap'a karıştı. Hz. İsmail'den nefis ve eşsiz bir kitap oluşturup, hepsini bir satır eyleyip, bütün harflerini birleştirip ayrılmaz yaptılar. Ve sonra tarifini verdiler.

Hişam bin Muhammed validi Muhammed'den rivayet eder. Mısır alimlerinden bir kavm bana Arap hattını ilk yazan bir kişidir. Beni Naşrin bin Kenane'den ve Siret bin Hişam'dan zikredilir ki Arap hattını Himyer bin Seba yazmıştır. Ama Süheylî, Kitab-ı Tarif'de gerçek sözler Ömer bin Abdü'l-Ber tarafından rivayet ettiğimizdir, der.

Hz. Nebi Arap dili üzerine ilk yazanın Hz. İsmail olduğunu söyler. İbni Abbas sorar. Heceyi ve yazıyı kimden öğrendiniz? Cevabında, Harb bin Ümeyye öğretti, der. Harb bin

Ümeyye kimden öğredi diye sorarlar. Cevabında, gayb yönünden aniden bir kimse gelip öğretti, der.

Hz. Hud'a dahi hat öğretilmiştir. Ebu Amr ed-Danî, Kitâbü't-Tenbiyye Ale'n-Nakti ve'ş-Şekl'de zikreder ki ilk zuhuru, Yemen'de Ebî Süfyan bin Harb'ın amcası Ebî Süfyan bin Ümeyye tarafından ve ona dahi habercilerden bir kimse tarafından öğretilmiştir. Ebî Süfyan bin Harb'dan Ömer bin el-Hattab ve Kureys'den bir cemaat dahi hat öğrenmiştir.

İslamın zuhurundan sonra ashab içinde ondan fazla kişi hat biliyordu. Sad bin Zürrare, Munzer bin Ömer, Ümeyye bin Kab, Zeyd bin Sabit gibi onlar Arap ve Umraniyye hattlarını yazarlardı. Ve Rafî bin Malik, Üseyd bin Hazir, Ma'an bin Adiy, Ebu Abbas bin Kesir, Evs bin Havlî, Beşir bin Sad, Hazret-i Osman ve Hazret-i Ali seçkinlerdendi. Hazret-i Muaviye vahiy yazıcılarındandı.

Bu izahattan sonra Nefeszâde, Tezkiresindeki hattatları tanıtmaya başlar. Yukarıda mezkur ve hat sanatına yön ve şekil veren İbnü'l-Bevvab, Yakut el Musta'sımî, Şeyh Hamdullah, Karahisarî, Mir Ali gibi kendi devrine kadar olan 52 hattat tezkirede birer başlık altında anılır. Kendisine ayrı bir başlık açılmamış ondan çok sahabe hattat ve bazı üstadların talepleri tezkirede zikredilir.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de müellif/mütercim hattın çıkış noktasını İran zemini olarak gösterir ve hattı ortaya çıkaran ilk kişinin Şah Tahmures olduğunu ileri sürer. Bu iddiaları ihtiva eden kısmın orijinali şöyledir: *“Kelâm râvîleri söz dürrin ibâret riştesine bu cehle çekmişlerdür ki kadîmî haţţ yogiken Tahmüre[s] peydâ itdi. Ba'dehu ehiller dahl-i peydâ itmekle mürûr itdikçe leţâfet bulup, rağbeti ziyâde oldı. Aşl-ı haţţuñ mergûb olanı İrân zemînindedür.”*⁵⁶

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn müellifi hat sanatının ortaya nasıl çıktığından söz etmez. Dört fasıl üzre bina olunan tezkirenin ilk faslında Arap hattından kısaca bahseder. Hz. Ali'nin kufi hat yazdığından söz edip, ikinci fasla geçer. İbni Mukle ile başlayan fasılda bu hattat için; *“Evvel hâletde vâzî '-ı haţţ idi.”*⁵⁷ ifadesi yer alır.

⁵⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 1b.

⁵⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2a.

Yine Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'in dördüncü faslında nestalik yazının mucidi için; “*Vâzî’-ı nesh ü ta’lik Hâce Mir ‘Alî Tebrîzî’dür.*”⁵⁸ sözüyle Mir Ali Tebrizî işaret edilir. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Mir Ali için ta'lik hattı ilk defa o yazmıştır, denir. Müstakimzâde, Tufetü'l-Hattâtîn de ta'lik hattı ortaya çıkarmanın Mir Ali olduğunu ifade eder. Ancak, Mustafa Ali, Menakıb-ı Hünerveran'da; Habib de Hat ve Hattatan'da bu bilgileri doğrulamazlar. Mir Ali'nin nestalik yazıyı belli bir yola koyup iyileştirdiğini söylerler. Ve bu hizmetinden dolayı Kıdvetü'l-Küttab lakabıyla unutulmazlar arasında yer aldığını bildirirler.

Müellif/mütercimini bilemediğimiz Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Timur, Özbek ve Safevi devletleri döneminde yaşayan 47 hattat için başlık açılmış ve yine bazı talebe hattatlar zikredilmiştir.

Emevî, Abbasî, Fatımî, Eyyubî, Memlukî, Selçuklu, İlhanlı, Timurî, Safevî, Akkoyunlu gibi devletler ve hanedanlar devrinde daima ilgi çekici bir sanat olarak görülen hüsn-i hatt, hükümdar veya devlet büyüklerinin himaye ve ilgisiyle yükselişini sürdürmüştür. Mesela Yakut el-Musta'sımî'nin hamisi olan son Abbasî halifesi Musta'sım Billah, kitap sanatlarının kendi devrindeki kırk üstadını “Kitaphane” adıyla anılan saray atölyesinde toplayan Timur'un torunlarından sanatkar Gıyaseddin Baysungur, Herat Sultanı Hüseyin Baykara ile veziri Ali Şir Nevaî bu hususta akla gelen ilk isimlerdir. İstanbul'un fethinden sonra hat sanatının liderliğini alarak bunu beş asra yakın devam ettiren Osmanlı Devleti'nde II. Bayezid, IV. Murad, II. Mustafa, III. Ahmed, II. Mahmud, Sultan Abdülmecid ve Sultan Reşad fiilen hat sanatıyla meşgul olmuşlardır. İstanbul'un hat sanatındaki müstesna yeri İslam aleminde ; “ Kur'an-ı Kerim Hicaz (Mekke)'da nazil oldu, Mısır'da okundu, İstanbul'da yazıldı.” ifadesiyle tescil edilmiştir.⁵⁹

2.1.2.2.1. Hat Çeşitleri

Hat Çeşitleri, Tezkiretü'l-Hattâtîn ve Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de zikredilenlerle sınırlandırılmıştır. Çünkü kaynaklarda sayısı 37-38 olarak ifade edilen tüm yazı çeşitlerini burada anmak ve açıklamaya çalışmak, çalışmanın kapsamı dışına çıkmanın yanı sıra, bu konuyla ilgili bağımsız bir çalışma yapmayı gerektirecek kadar geniştir. Tezkirelerde hat çeşitleriyle ilgili örnek metin bulunmamaktadır. Sadece tezkire müelliflerinin kullandıkları hatlar birer örnek metin olarak sunulabilir.

⁵⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5b.

⁵⁹ Hasan Onat, İslam Ansiklopedisi, C.16, Hat maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul 1988, s. 431.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'nin muhtelif kütüphanelerde nüshaları bulunduğu için Hafid Efendi 292 numaralı nüshada kullanılan hattın müellife ait olup olmadığı konusunda fikir yürütemiyoruz. Bağdatlı Vehbi 1234 numaralı nüsha ise Seyyid Ahmed Hilmî tarafından istinsah edilmiştir. Bu nüshadaki hat da Nefeszâde'ye ait değildir. Tezkire metnini elde etmekte kullandığımız nüshaların ikisinde de nesih hattı kullanılmıştır.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn için ise bildiğimiz başka nüshası olmadığından müellif hattı dememiz uygun düşebilir. Bu tezkirede Arap-nesih hattı kullanılmıştır.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'e Seyyid Ahmed el-Hilmi tarafından yazıldığını düşündüğümüz zeyde 17 çeşit hattan basedilir. Müellif bu hatların bazılarını kısaca açıklamış, bazılarını ise isim zikrederek belirtmiştir. Muhakkak yazı tarzının tekniğini ise detaylı şekilde açıklamıştır.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de hattatların hangi yazı çeşidini kullandıklarından bahsedilmekle beraber, yazıların tekniğiyle ilgili bilgiler mevcut değildir. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de ismi geçen hat çeşitlerine ilave olarak nesta'lik yazı ve katı' sanatının adlarına bu tezkirede rastlamaktayız.

Yazı çeşitleri içinde "Aklam-ı Sitte" (muhakkak, sülüs, reyhan, tevkî, rika', nesih) ayrı ve önemli bir konumda yer alır. Çünkü hattatların birçoğu bu altı çeşit yazı ile hatlarını beğeniye sunarlar. İran sahasında ise nesta'lik adı verilen yazı çeşidi yaygın şekilde kullanılır. Hat çeşitlerini açıklamaya geçmeden önce "on iki kalem" ve "Aklam-ı Sitte" (şes kalem) kısaca açıklanacaktır.

2.1.2.2.1.1. On İki Kalem

Tezkiretü'l-Hattâtîn müellifi, yazısı mevcut on iki dilden bahseder. Bunlar: "Arabiyye, Himyeriyye, Farisiyye, Süryaniyye, Rumiyye, İbraniyye, Kıbtıyye, Berberiyye, Endülisiyye, Çiniyye, Hindiyye, Yunaniyye." şeklindedir. Aralarından "Himyeriyye, Yunaniyye, Kıbtıyye, Berberiyye, Endülisiyye" yazılarının atıl ve darmadağın olduğu, "Rumiyye, Hindiyye, Çiniyye" yazılarının İslam memleketlerinde mevcut olmadığını, "Arabiyye, Farisiyye, Süryaniyye, İbraniyye"⁶⁰ yazılarının İslam memleketlerinde baki kaldıkları belirtilir.

---

⁶⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8a.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn müellifi ise yukarıda anılan on iki kaleme “kufî ve ma’kîlî”⁶¹ yazılarını da ilave eder.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Tophaneli Nuri Çelebi için on iki yazı çeşidini yazmada mahirdir denilir: *“Nūrî merḥûm kendü ihtirâ'âtı üzre on iki kalem yazmada mâhir idi.”*⁶²

2.1.2.2.1.2. Aklam-ı Sitte

Muhakkak, sülüs, reyhanî, tevki, rika', nesih adları verilen altı çeşit yazıdır. İran'da bunun adına “şes kalem (altı kalem)” derler. Hatta ta'lik hattı da buraya dahil ederek “heft kalem (yedi kalem)” adı da verilmiştir. Birçok hattat bu altı çeşit yazı ile hüsn-i hat icra etmiştir. Mesnevi yazma geleneğinde “hamse” sahibi olmak nasıl önemli ise hüsn-i hatta da “Aklam-ı Sitte” sahibi olmak o derece öneme sahiptir.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'e göre şes kalemi Anadolu'ya Şemseddin getirmiş ve şöhret bulmasını sağlamıştır. Onun “Aklam-ı Sitte”si Yakut'un yazdığı gibi değildir. Şems aynı zamanda döneminin önemli üstadları arasında zikredilir. Bu durum tezkirede şu ifadelerle karşılık bulur: *“Ve daḥî Şemse'd-dîn ḥazretleri raḥimehüma'lâh bunlardan daḥî cümle ḥaṭṭı ki şes kalemdür yazmışlar. Lâkin Yâḳût ḥazretleri gibi degüldür. Külliyyen ve daḥî üstâd-ı müte'ahḥirînlerdendür ki ḥaṭṭı Rûm'a getürüp, iştihâr virdi.”*⁶³

“Aklam-ı Sitte” dahilinde yer alan yazı çeşitlerinin - muhakkak, sülüs, reyhan, tevki, rika', nesih - teknikleri ve tezkirelerdeki karşılıkları aşağıda bahse konu olmuştur.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de adı geçen “Aklam-ı Sitte” sahibi hattatlar şunlardır:

Ebu'z-zer Yakut bin Abdullahü'r-Rumi'l-Musta'sımî, Abdullah Sayrafi, Mübarekşah-ı Kutub, Abdullah Aşpaz, Yahya Sufi, Ahmed Sühreverdî, Ahmed Tayyib Şah, Yahya-yı Rumî, Ali bin Yahya, Şeyh Hamdullah bin Mustafa Dede, Celalzâde Muhiddin Amâsî, Cemaeddin el-Amâsî, Abdullah Amâsî, Mustafa Dede, Hüsameddin Halife, Şükrullah Halife, Receb bin Mustafa, Abdullah el-Kırımî, Emrullah Efendi, Karahisarî Ahmed Efendi, Hasan Çelebi, Karahisarî Dervişi, Muhiddin Halife, Demircikulu Yusuf Efendi, Bursavî Şerbetizâde, Mir Abdullahü'l-Hassenü'l-Buharî, Derviş Abdî.

⁶¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 1b.

⁶² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 24a.

⁶³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 42b.

Tezkirede bazı hattatların zikrinde “Aklam-ı Sitte” (şes kalem) ismi yer almaz. Bu hattatların hepsi için kullanılan; *“Diyār-ı Rūm u ‘Acem’de şes kalem erbābı daḥi nice kimesneler gelmişdür. Lākin bu zıkr itdügimiz üstādlaruñ nişāblarında olmadıkları ecillden anlaruñ keşret-i zıkrinden istignā olup, Bursavî Şerbetî-zāde’nüñ zıkrı ile itmām u iktifā olundı.”*⁶⁴ sözünden adı geçen kişilerin “Aklam-ı Sitte” sahibi olduklarını anlarız.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de “Aklam-ı Sitte” ismi Bahaeddin Münşi zikrinde geçer: *“Ammā kalemî fi’l-cümle altı dirler.”*⁶⁵ Bunun haricinde; *“Zıkr-i üstādān nesh ü şülüş ü rikān ü muḥaḳḳaḳ ü tevḳî’ ü rikā”*⁶⁶ başlığı altında şes kalem yazan hattatlar anılmaktadır. Bunlar: İbni Mukle, İbni Eyyub, Hace Yakut, Şeyhzāde Sühreverdî, Argun Kamil, Pir Yahya Sufî, Mübarekşah-ı Zerrinkalem, Nasrullah et-Tabîb, Yusuf Meşhedî, Sayrafî, Molla Abdullah Tabbah, Baysungur Mirza, Mirza İbrahim, Abdulhak Sebzarî, Hafız Nuta, Molla Bahşî.

Tezkiretü’l-Hattâtîn ve Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de adı geçen hat çeşitleri şöyledir:

2.1.2.2.1.3. Hatt-ı Arabî

Arapların kufî hat ve İslamiyetten önce kullandıkları yazı çeşididir. Tezkiretü’l-Hattâtîn bu yazıyı ilk kullananlarla ilgili değişik görüşleri takdim eder. Bunlardan ilkinde Mirar, Eslem, Amir adlı üç kişi, ikincisinde Himyer bin Seba, üçüncüsünde Hazret-i İsmail hatt-ı Arabî’yi ilk kullananlar olarak sunulur. Tezkirenin bir kısmında ise şu ifade geçer: *“Ḥatt-ı ‘Arabî’den murād olan Kūfî deyü şöhret bulan ḥattıdır. Ḥālā isti’māl olunan aḳlām-ı sitte ve ğayrî andan istinbāḥ olunmuşdur.”*⁶⁷ Burada diğer yazı çeşitleri ve “Aklam-ı Sitte”nin temelde hatt-ı Arabî’ye dayandığı ifade edilir.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de bu yazı çeşidi için kitabın vesilesi diye bahsedilir. Eserdeki ifade şu şekildedir: *“Ḥuḩūḩ-ı ‘Arabîyye’dür ki medār-ı kitābdur.”*⁶⁸

2.1.2.2.1.4. Mu’allakî

Hız. Adem zamanında kullanılan hat çeşididir. “Aklam-ı Sitte”nin bulunmasıyla unutulmaya terk edilmiştir. Her iki tezkirede de bu hattla ilgili bir hattat zikredilmez. Sadece

⁶⁴ Bkz. Tezkiretü’l-Hattâtîn, v. 20b.

⁶⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5a.

⁶⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2a.

⁶⁷ Bkz. Tezkiretü’l-Hattâtîn, v. 8b.

⁶⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 1b.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'nin hat cinslerinin tanıtıldığı kısımda Hz. Adem zamanına dikkat çekilir. Bugün ta'lik yazı dediğimiz hat cinsinin ilk hali olarak düşünülmektedir.

2.1.2.3.1.5. Hatt-ı Kufî

Makilî yazıdan gelişerek daha muntazam ve bazı köşeli harflerle yazılan hat çeşididir. Kufe şehrinden adını alır. Arabistan, İran, İspanya ve Türk ülkelerinde yazılmıştır. Selçuklu Türkleri bu yazının düğümlü, çiçekli, geçmeli gibi dekoratif örneklerini sunmuşlar. Geometrik karakterli bir yazı olan kufî'nin "yazma ve yapma kufî" olarak iki çeşidi mevcuttur. Yazma kufî, kalemlerle; yapma kufî ise gönye, pergel gibi çeşitli araçlarla yazılır. En eski Kur'an cüzleri ve nüshaları ceylan derisi üzerine yazma kufî ile yazılmıştır.⁶⁹ Kufî hattın dört çeşidi mevcuttur: Celil, tumar, sülüseyn, sülüs.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de kufî hat ilk İbni Bevvab'ın telif ettiği, Mısırlıların bu yazıyı icra ettiği, Dımeşk kavminin de bu hattı kullandığı, Anadolu'ya onlardan geçtiği ve Yakut'un bu yazıyı güzel yazdığına değinilir. *"Evvel bu haţţ ki Kûf'dan te'lif iden İbni Bevvâb'dur. Bu tarzı Mısrîler 'amel ider. Ammâ Dımeşk kavmi Şeref bin Emîr'den nakl ider, 'amel iderler. Rûm'a daği anlardan zuhûr idüp, zîrâ Yâķût hazretleri haţtı hûb yazmışdur."*⁷⁰

Konunun devamında Yakut'un zamanındaki tüm hatları kullandığına ve böyle meşhur olduğuna dikkat çekilir. *"Ancağ ammâ Yâķût-ı hazret her haţţ başına getirüp meşhûr olmuşdur."*⁷¹

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de kufî hattın mu'allakî hattan sonra oluştuğu ifade edilir. Hz. Ali zamanında kufî yazılırdı. Ondan sonra Ali ibni Hilal zamanında İbni Bevvab bu hattı ihdas eyledi, ifadeleri yer alır. Hz. Ali zikrinde onun kufî hat yazması için; *"Haţţ-ı Kûfî'de nezâket-i kalem ü cevdet-i raķam anlarda haţm olmuşdur."*⁷² ifadeleri Hz. Ali'nin bu konuda üstad olduğunu anlatmaya yeter.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de kufî hat yazdıkları belirtilen hattatlar; Hz. Ali, Ebu Ali bin Mukle, İbnü'l-Bevvab'dır.

⁶⁹ Mine Esiner Özen, Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, İstanbul Üniversitesi Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, İstanbul 1985, s. 40.

⁷⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 42b.

⁷¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 42b.

⁷² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8a.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn müellifi de bu bilgileri doğrular. Hz. Ali'nin kufî hattı çok iyi yazdığı anlatılır ve Sultan Ali'nin Hz. Ali ve onun hattını öven bir şiiriyle bu faslı bitirir.

İlk dönem kufî yazı örneği.

2.1.2.3.1.6. Muhakkak

Sülüs yazının yatık ve uzun çizgileri olan çeşidine verilen ad. Nadiren murakka ve kıtalar yazılmıştır. Besmele dışında fazla kullanılmamıştır.⁷³ “Aklam-ı Sitte”de yer alan hattlardan biridir. Tezkiretü'l-Hattâtîn’de bu yazının kufî hattan sonra ortaya çıktığı anlatılır. Sülüs yazının oluşması muhakkaktan sonra olur. Tezkirede muhakkak için verilen bilgi şöyledir: “İbni Bevvâb ki Kûfe’den muḥakkaḳ te’lif idüp beyân ider. Meşelâ muḥakkaḳ demekden murâd budur ki taḥkîḳ-i saḥḥ ziyâde olup, devrden artuḳdur. İki deng-i saḥḥdur. Bir bucuḳ deng-i devrdür.”⁷⁴ Burada muhakkak hattın nasıl yazılacağıyla ilgili teknik bilgi de mevcut. Ayrıca tezkirenin son kısmında yer alan zeylde muhakkak yazı için “Der Beyân-ı Uşûl-i Muḥakkaḳ”⁷⁵ başlığında bu yazının tekniğiyle ilgili harf harf detaylı açıklama mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bu kısma bakılabilir.

⁷³ Mine Esiner Özen, Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, İstanbul Üniversitesi Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, İstanbul 1985, s. 48.

⁷⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 43a.

⁷⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 43a.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Yahya Sufî ve Argun Kamil'in muhakkak yazıyla şöhrete ulaştığı bildirilir. İfade şöyledir: “*Yahyā Şūfî ve Argūn ḥazret muḥaḳḳaḳ ile meşhūrdur.*”⁷⁶

Tezkiretü'l-Hattâtîn ve Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de beş hattat dışında muhakkak yazarları özel olarak vurgulama ihtiyacı hissedilmemiştir. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de muhakkak yazıcılığında Yakut-ı Mustasımî, Bursavî Şerbetizâde, Ahmed Karahisarî, Yahya Sufî ve Argun Kamil ön plana çıkarılır.

Muhakkak'a örnek

2.1.2.3.1.7. Sülüs

“Aklam-ı Sitte”de yer alan hatlardan biridir. 2-3 mm kalınlığında kalemle yazılır. Harfler yumuşak ve ahenkli döner. Harflerin üçte iki parçası düz, üçte bir parçası ise devirlidir. Bu oran daima korunduğu için sülüs (üçte bir) adını alır. Hattın esasını teşkil eder ve hüsn-i hatta sülüs öğrenmekle başlanır. Bundan dolayı Ümmü'l-hat, Mikyasü'l-hat diye şöhret bulur. Kur'an, yazma kitap, başlık ve sure başları, hilyenin besmelesi, çoğu hat levhaları sülüsle yazılır.⁷⁷

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Sühreverdi ve Sayrafi'nin bu hattla meşhur olduğu yazılır. Metindeki söz şudur: “*Meşelā Sührevirdī ve Şayrafī sülūs ile meşhūrdur.*”⁷⁸

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de yer alan zeylde Ahmed Hilmî, sülüs yazının önemine ve tekniği için şu ifadelere yer verir: “*Ve sülūs demekden murād budur ki bu ḥaṭṭı öğrenin. Gūyā*

⁷⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 43a.

⁷⁷ Mine Esiner Özen, Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, İstanbul Üniversitesi Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, İstanbul 1985, s. 65.

⁷⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 42b.

*ki hattıñ üç pāyin öğrenmiş gibidür. Ve bunuñ iki deng-i devrdür. Bir buçuk deng-i saḥdur. Ve saḥ deyü düşünmege dirler.*⁷⁹

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de sülüs yazısını kullanan hattatlar:

Abdullah es-Sayrafî, Mübarekşah-ı Kutub, Yahya Sufî, Şeyh Ahmed Tayyib Şah, Şeyh Muhammed bin Tayyib, Ali bin Yahya, Şeyh Hamdullah bin Mustafa Dede, Abdullah el-Kırmî, Yusuf Efendi İbni Abdullah eş-Şehir Be-Temirci Kulu.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn adı geçen ve sülüs yazısını kullanan hattatlar:

İbni Mukle, Hafız Nuta, Molla Bahşî.

Sülüs hattı.

⁷⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 43a.

2.1.2.3.1.8. Tevkî'

Bu hat da “Aklam-ı Sitte”de yer alan hatlardan biridir. 2-3 mm kalınlığında ve kelimelerin arası birleştirilerek yazılan hatt. Osmanlı divanî yazısının temelini teşkil etmiş, berat ve fermanlarda kullanılmış. Bazı eski tuğraların imzalarında da bu yazıya rastlanır.⁸⁰

Tezkiretü'l-Hattâfîn'de tevkî'nin sülüs'ten sonra oluştuğu bildirilir. Tezkirede tevkî ile ilgili açıklama şudur: “*Ve tevkî' deyü iki kıta dırler. İki deng-i devrdür ki deng-i saḥdur.*”⁸¹

Tezkiretü'l-Hattâfîn ve Muhtasar Tezkire-i Hattâfîn'de tevkî yazıcılığı vurgulanan hattatlar:

Tezkiretü'l-Hattâfîn'de Abdullah Aşpaz'ın tevkisi için “acib ve garib” ifadesi kullanılır.

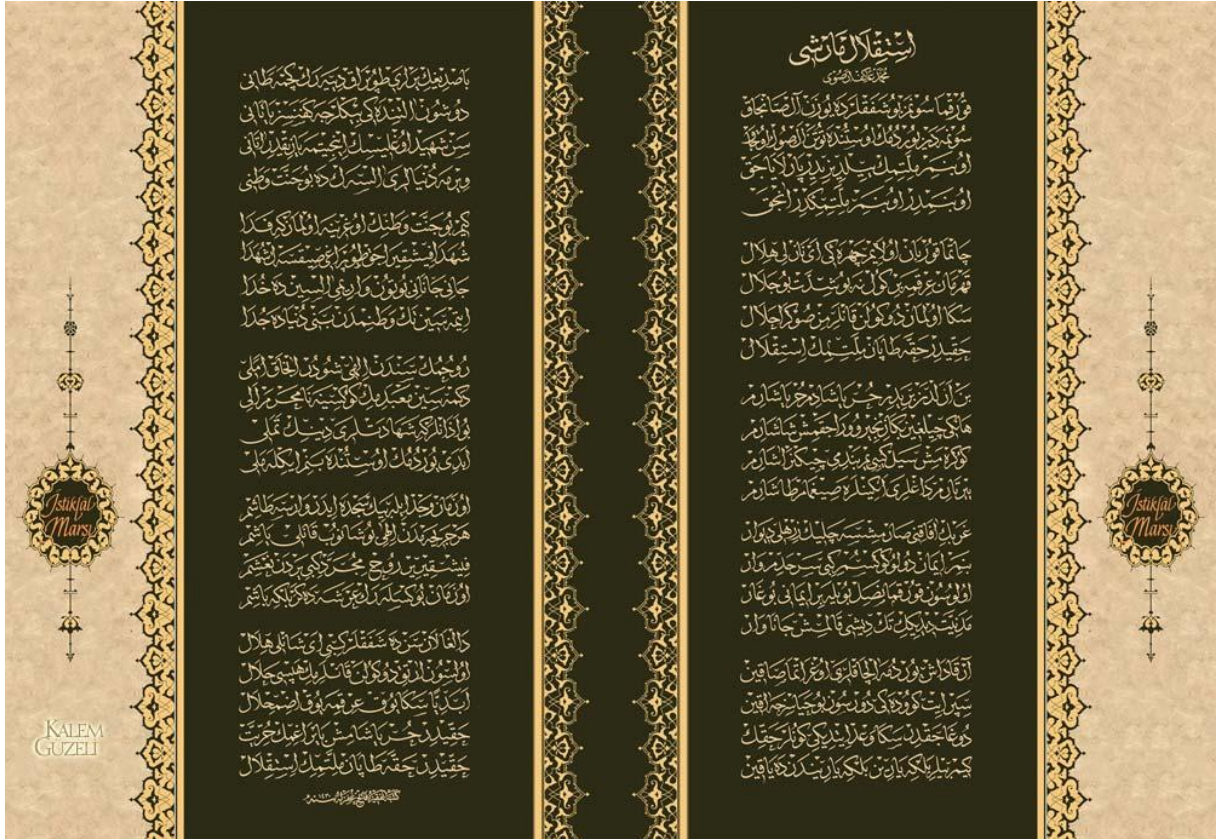
Celi Tevkî

⁸⁰ Mine Esiner Özen, Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, İstanbul Üniversitesi Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, İstanbul 1985, s. 70.

⁸¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatın, v. 43a.

2.1.2.3.1.9. Rika'

“Aklam-ı Sitte”de yer alır. Tevkî ile benzerliği mevcuttur. Çünkü Tezkiretü'l-Hattâtîn'de rika'ın tevkîden elde edildiği; “*Rikā' deyü tevkīnūñ ħurdesine dirler.*”⁸² şeklinde söylenir. Düzlüğü ve yuvarlaklığı değişik, çoğu harfi bitişik olan yazı çeşidi. Üzerinde yazı yazılan deri ve kağıt parçaları. Bu yazıya hatt-ı icaze ismi de verilir. Abdullah Aşpaz'ın rika'ı için Nefeszâde; “*acīb ü ğarībdür*”⁸³ nitelemesini yapar.

Rika' hat.

2.1.2.3.1.10. Reyhanî

Kalınlığı sülüs kadardır. Bu yazıda gözü kapalı harf yoktur. Kur'an ve dualar yazılmıştır. İbni Bevvab tarafından icat edildiği söylenir⁸⁴.

⁸² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 43a.

⁸³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 43a.

⁸⁴ Mine Esiner Özen, Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, İstanbul Üniversitesi Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, İstanbul 1985, s. 57.

Tezkiretü'l-Hattâtîn müellifi: “*Reyhân deyü muhaqqakuñ ħurdesine dirler. Güyâ ki reyhânisi vardır. Reyhân nedür; nesh ü şülüsün ħurdesine dirler.*”⁸⁵ sözüyle reyhanî hattın muhakkak, nesih ve sülüs'ten türediğini belirtir.

Tezkiretü'l-Hattâtîn ve Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de reyhanî hat yazan hattatlar:

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Sayrafî ve İbni Eyyub'un Reyhanî yazıcılığı vurgulanır.

Muhakkak-Reyhanî

2.1.2.3.1.11. Nesih

Kalınlığı sülüsün üçte biri kadardır. Ağzı bir mm olan kamış kalemle yazılır. Sülüs'ün daha iptidai bir şeklidir⁸⁶. Yaygın bir hat olan nesih'in ortaya çıkışı kufî hattı çok etkilememiş,

⁸⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 43a.

aksine bir sanat dalı olarak hususileşmesini sağlamıştır. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de "Aklam-ı Sitte"nin zirvesi için nesih hat gösterilir. Çünkü nesih hattı yazmak, okumak ve karalamada kullanmak müellifler için ciddi kolaylıklar sağlar.

Muhakkak, sülüs, reyhanî, tevkî ve rika' yazıları tecrübe edildikten sonra bunların en gelişmiş şekli olarak nesih hattı işin ehilleri tarafından kabul ve tasdik olunup yaygınlaşmıştır. Tezkiredeki şu ifadeler görüşümüzü doğrular: *"Ve bu Nesih'den daği murād budur ki revişlerüñ nihāyet-i bî-nihāyedür. Her şey gelüp, dürlü dürlü muhatteren yollar çıkarup, rengin yazmağa kaşd iden kalemî gözleyüp, tevkî'-i emîn ve muahakkak-ı emîn ve ta'lik-i emîn karşı durup, uşüle muhālif yerler inmişlerdür. Hemān hüs-n-dār olsun dimişdür. Bu tarîk neshe mahşüş ve kıрма deyü anlarda dürlü dürlü 'indî muhatteren tarîkleri vaz' olmuşdur. Ammā neshinüñ anası sülüş'dür."*⁸⁷

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Abdullah Aşpaz'ın nesihle meşhur olduğu; *"Ve 'Abdu'l-lāh ibni Aşpāz nesh ile meşhürdür."*⁸⁸sözyle vurgulanır.

Tüm kitapların nesih hattla yazıldığı bildirilir. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de nesih hat için kurulan cümleler; *"Reyhān nedür; nesh ü sülüşüñ hürdesine dirler. Nesh deyü ad uruldi. Cemî' kitāblar bunuñla kitābet olunur. Güyā ki cemî' haţları nesh eyledi. Nesh deyü bu karalamağa dirler."*⁸⁹şeklindedir.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de nesih hat yazan hattatlar:

Hoca Yakut, Mübarekşah-ı Kutub, Ahmed Sühreverdî, Şeyh Ahmed Tayyib Şah, Şeyh Hamdullah bin Mustafa Dede, Cemaleddin el-Amâsî, Hüsameddin Halife, Şükrullah Halife, Receb bin Mustafa, Abdullah el-Kırımî, Hasan Çelebi, Karahisarî, Yusuf Efendi İbni Abdullah eş-Şehir Be-Temirci Kulu, Mir Ali, Mübarekşah-ı Kutub nesih yazıcılıkları vurgulanan ve değerlendirilen hattatlardır.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de nesih yazan hattatlar:

Tezkirede; İbni Mukle, Hoca Yakut ve Molla Abdullah Tabbah yazdıkları nesih ile değerlendirmeye alınmıştır.

---

⁸⁶ Muhittin Serin, Hat Sanatımız, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982, s. 45.

⁸⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 42a.

⁸⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 42b.

⁸⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 43a.

Şeyh Hamdullah tarafından nesih hatla yazılan Kur'an-ı Kerim.⁹⁰

2.1.2.3.1.12. Ta'lik

Yatık çizgileri uzun, dik çizgileri kısa bir yazıdır. Yaygın ve hafif sağa, geriye yatıktır. İranlıların kullandığı bu yazıya Osmanlılar ta'lik , İranlılar ise nesta'lik demişlerdir. Ta'lik; levha, kitabe ve kitap yazısıdır. Ta'likin üç çeşidi vardır: Şikeste, çardank, kamış kalem. Ta'likin incesine hafî ta'lik, ince ta'lik ve hurde ta'lik denir. İrisi ise kamış kalem'dir⁹¹. Ta'lik hat yazana ta'liknüvis denmiştir.

Ta'lik yazının mucidi olarak bazı kaynaklar Mir Ali Tebrizî'yi gösterse de bazıları Mir Ali'nin bu yazıyı bir sisteme koyup tertip ettiğini yazar. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de; "Evvelâ

⁹⁰ Süleyman Berk, Hat Sanatı, Tarih, Malzeme ve Örnekler, İSMEK Yayını 2008, s. 20.

⁹¹ Mine Esiner Özen, Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, İstanbul Üniversitesi Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, İstanbul 1985, s. 68.

ta'lik'de vâzî'ü'l-aşl Mîr 'Alî merhûmdur ki evâ'il-i hâlinde Hüseyn Baykara'dan yazmışdur."⁹²cümleleri gerçekte Mir Ali'nin bu yazıyı ortaya çıkardığını bildirir.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de; "*Mevlânâ-yı mezbûr vâzî'ü'l-aşl ta'lik'dürür.*"⁹³ ifadesiyle ta'lik hattın mucidi olarak Hoca İbrahim el-Münşî işaret edilir.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de ta'lik yazan hattatlar:

Osmanlı Sarayının maarif bilgileri bahsinde saray yazısı olarak tanıtılır. IV. Murad'ın bu yazıyla ilgilenmesi ta'lik'in saray yazısı olduğunu doğrular. Hem bu yazı cinsi için divanî ismi de kullanılır. Sultan es-Sultan Gazi Murad Han bin es-Sultan Ahmed Han, Mir Ali, Muhammed Rıza Tebrizî, Mir Abdullahü'l-Hassenü'l-Buharî, Derviş Abdî.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de ta'lik yazan hattatlar:

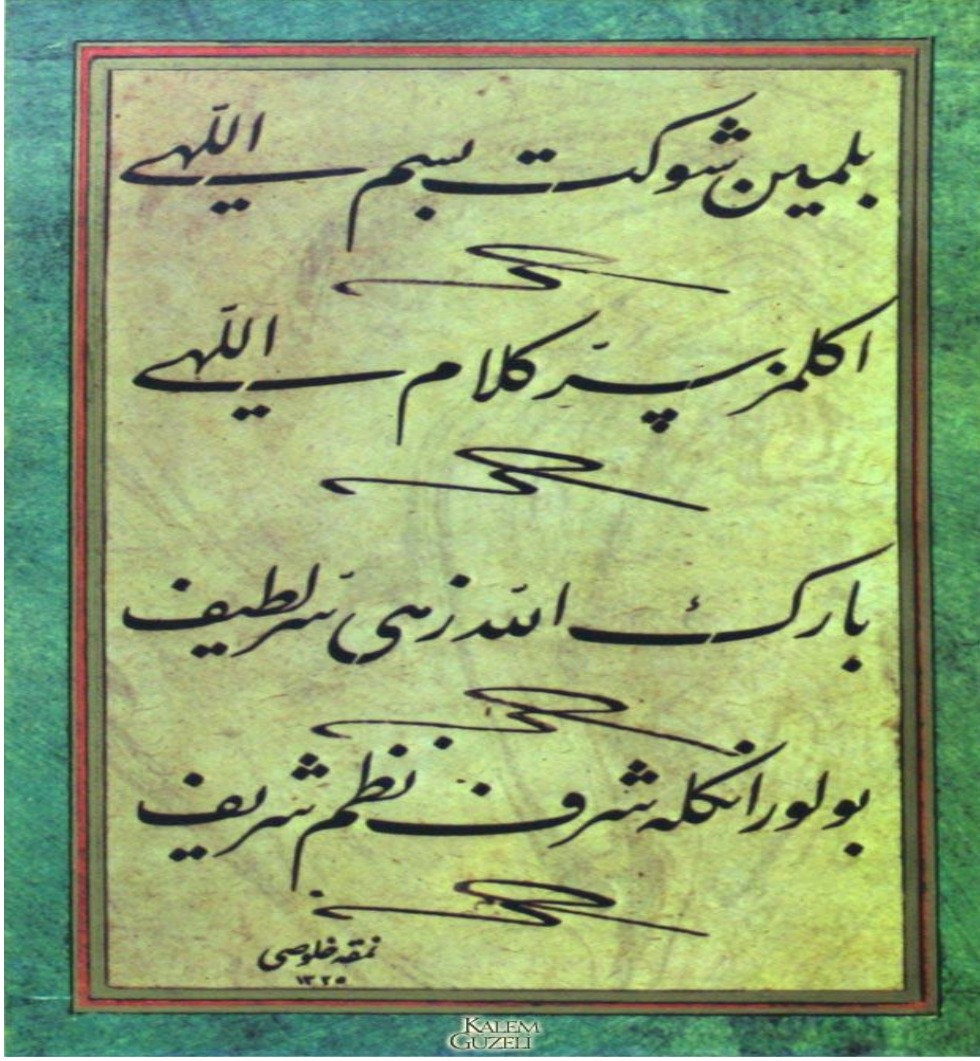
Hoca İbrahim el-Münşî. Ayrıca; "*Egerçi Şîrâzî'de ta'lik-nüvîş çokdur. Ammâ cümlesinüñ haţtı birbirine müşâbihdür.*"⁹⁴ ifadeleriyle müellif Şiraz'da ta'lik yazanların çok olduğunu; fakat hepsinin hattının birbirine benzediğini yazar. Bu da ta'lik yazanların çok olmasına rağmen bu yazı tarzında yeni bir çığır açılmadığını gösterir.

---

⁹² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 22a.

⁹³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4b.

⁹⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11a.

Ta'lik hat.

2.1.2.3.1.13. Divanî

Türklere özgü, hareketli ve girift bir yazıdır. Bu yazıda harf ve kelimeler birbirine kaynaşmıştır, birbirlerine ulaşma ulaşma gider, sona yaklaşınca yükselmeye başlar. Bu hat ferman, berat ve menşur yazmak için kullanılmıştır. Divanî celisi ve divanî kırması adlarıyla iki çeşidi mevcuttur.⁹⁵ Divanî hat yazana çep-nüvis de denilir.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de divanî yazının rik'a'dan oluştuğu anlatılır. Divanî ve rika'dan ise divanî kırmasının doğduğu ilgili fasılda anlatılır. İlâveten Anadolu ve İran'da yazılan divanîlerin birbirine zıt olduğundan bahsedilir. Tezkiredeki cümleler şunlardır: “*Ve bunlardan*

⁹⁵ Mine Esiner Özen, Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, İstanbul Üniversitesi Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, İstanbul 1985, s. 68.

şoñra ta'lik ve tevki'den dīvānī ve riqā'dan kırma dīvānlarını hisāb-ı muhatterenlerdür.⁹⁶
“Ve riqā'a'dan dīvānī te'lif olundu. 'Acem dīvānī'si ve Rūm dīvānī'si birbirine muhālifdür.”⁹⁷

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de, Yusuf Efendi İbni Abdullah eş-Şehir Be-Temirci Kulu, divanî hattatı olarak tanıtılır. Bu hattın celisini ve hafisini gayet iyi yazdığı zikredilir.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de divanî yazının ta'lik yazı olduğu anılır.

Divanî hat.

2.1.2.3.1.14. Hatt-ı Gubarî

Eski harflerle yazılan çok ince bir yazı çeşidi. Gubar Arapça'da toz demektir. Yazı toz gibi ince yazıldığından bu adı alır⁹⁸. Gubarî yazı nesih hattan çok ince, bazen gözle zor görülebilecek kadar incedir. Bu hat ile sanattan çok maharet gösterme amaçlanır. Sancak

⁹⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 43a.

⁹⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 42a.

⁹⁸ Mine Esiner Özen, Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, İstanbul Üniversitesi Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, İstanbul 1985, s. 22.

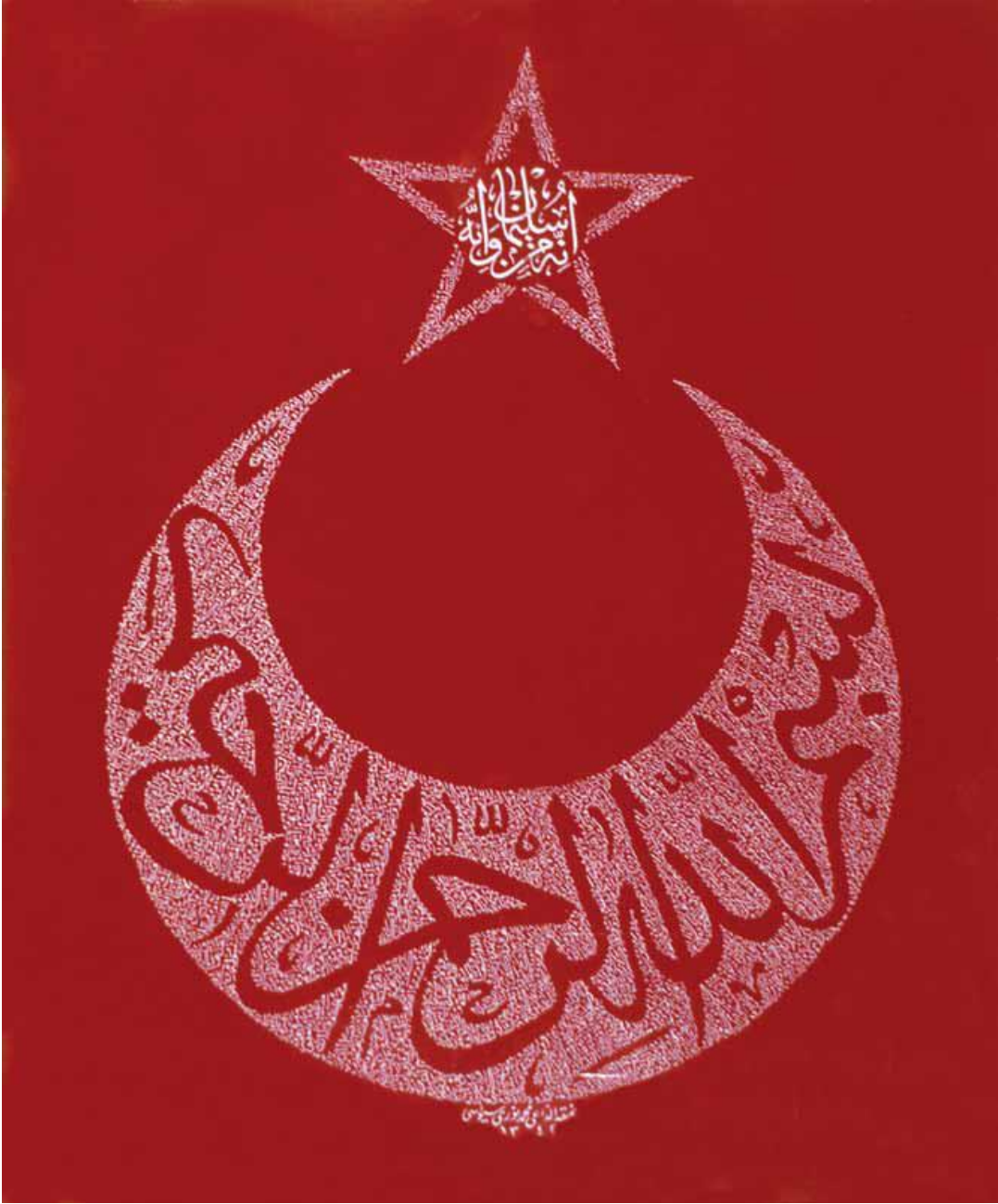
Kur'anları bu hat ile yazılır. Bazen bir pirinç tanesi üzerine İhlas Suresi yazıldığı da olmuştur. Sultan Ahmet Cami'nin celi yazılarını yazan Seyyid Kasım İhlas Suresi'ni bir pirinç tanesi üzerine yazdığı için kendisine gubarî sıfatı verilmiştir. Bu yazıda XX. yy başlarında Mehmed Nuri Sivasî başarılı örnekler vermiştir.⁹⁹

Tezkirelerde bu yazının ismi ve bazı gubari hattatları zikredilir. Fakat bu yazı için teknik bilgi verilmemiştir.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de, Molla Şah Mahmud-ı Diger hamse-i gubar yazmış, Molla Rızaeddin Muhammed Gilanî ise gubar yazı ile mushaf-ı şerif kaleme almıştır.

---

⁹⁹ Süleyman Berk, Hat Sanatı, Tarih, Malzeme ve Örnekler, İSMEK Yayını 2008, s. 63.

Hattat Nuri Sivasî'nin gubarî levhası.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Süleyman Berk, Hat Sanatı, Tarih, Malzeme ve Örnekler, İSMEK Yayını 2008, s. 63.

Gubarî hat.

2.1.2.3.1.15. Rik'a

Bu yazı da Türklerin ortaya çıkardığı bir yazı tarzıdır. Bu yazıda ayrıntılar ortadan kalkmıştır. Mimlerin (م) gözleri kapanmış, sin (س) ve benzeri harflerin dişleri ortadan kalkmış, iki ve üç noktalar (-) ve (^), (ˆ) halini almıştır. Kolay ve hızlı yazılabildiği için el yazısına esas olmuştur¹⁰¹.

Tezkirelerde Rik'a hat için açıklama yoktur.

Tezkiretü'l-Hattâtin'de Sultan Bayezid Han'ın isteğiyle Şeyh Hamdullah bin Mustafa Dede'nin Rik'a yazdığı anlatılır. Muhtasar Tezkire-i Hattâtin'de ise Rik'a zikredilmez.

¹⁰¹ Esiner Özen, Mine, Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, İstanbul Üniversitesi Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, İstanbul 1985.

باراغز ايجده سونيه و بر باراده اوزرني ائيه و برک هوا خوي ميه
قوزماندا غمه کوندرلنده شماره ۴۴۷

قطعه

ای تونک اینله مقده لهر کماله - مکت بولور سایه فیکده خجانی
قورکک ازله غایه بیدر نجم وهولک - موعده و سخن سکا به شانی برانی

دیگر قطعه

ای سالی طوفانک نور مراتب بروری - بطلی عدلده هیان بولدی نه تونک مانی
ناملک برکنده جبار مکت ارسولری - صاحبدی بر تو عالم نور کمالک سهرنی

دیگر قطعه

ر موعده حقیقه جمیلک شایه و بارلوه - طوفانک نه آفا خرمه ای بوجم بارلوه
حقیقک بزه و عدلایه کج مستمع - منزه طوغه عبقدر نه فراده مضمعه

۱۰۰

Rik'a hat.

2.1.2.3.1.16. Hatt-ı Tumar

Kufî hattın dört çeşidinden biridir. Serbest yazı çeşidi olarak bilinir. Hattatlar hat meşk ederken daha çok tumar adı verilen yazıyı kullanırlar. Bazı fermanlarda da bu yazı kullanılmıştır. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Şeyh Hamdullah bin Mustafa Dede'nin tumarları bulunduğu zikredilir.

Tumar yazı.

2.1.2.3.1.17. Hatt-ı Teş'ir

Bildirmek, iletmek, anlatmak, yayınlamak, haberleşmek gibi anlamlara gelen teş'ir kelimesi, hat çeşidi olarak haberleşmede kullanılan yazıdır. Her iki tezkirede bu yazı için açıklama mevcut değildir. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de hat cinslerinden söz edilirken bu hattın ismi zikredilip geçilir.

2.1.2.3.1.18. Hatt-ı Müselsel

Hatt-ı müselsel harfleri birbirine bağlanarak yazılan ve sülüs hatta uygulanan bir yazı biçimidir. Zincir gibi oluşturulan yazı da denilebilir. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de sadece adı geçer. Kimlerin tatbik ettiği zikredilmez.

Müselsel hat.

2.1.2.3.1.19. Hatt-ı Müsenna

Çift yazı demektir. Ya aynı ibare, sağdan sola olduğu gibi, soldan sağa da girift yani birbirine girmiş şekilde yazılır. Veya bir yazı aynı satıra sağdan sola, diğer bir kısmı soldan sağa onun üzerine ya aynı renkle veya ayrı renklerle girift yazılması ile meydana gelir. İkili ya da iki bölümden oluşan yazı çeşididir. Harflerin veya kelimelerin karşılıklı yazılmasıdır. Çifte vav, çifte hu, aynalı Muhammed yazıları buna örnektir. Bu yazının bir diğer ismi “aynalı yazı”dır.

Ali bin Yahya, Cemaleddin el-Amâsî, Karahisarî Ahmed Efendi ve Hasan Çelebi Tezkiretü'l-Hattâtîn'de adı geçen müsenna hattatlarıdır.

Müsenna hat.

2.1.2.3.1.20. Nasta'lik

İran'da Mir Ali Tebrizî tarafından sistemli hale getirilen yazı çeşididir. Her harfi yuvarlağımsıdır. Düz hattı yoktur. Yalnız düz çizgilerden oluşan ma'kılı yazının tam tersidir. Bu yazıya Osmanlı'da ta'lik adı verilir. Bir de şikeste (kırma) çeşidi vardır. Nasta'lik hattı, sülüs'le aynı kalınlıkta kalemle yazılır. En büyük üstadları Azerbeycan'da ve İran'da yetişmiştir. Bizde de aynı yolda XVIII. yüzyıl sonlarına kadar başarı ile kullanılan bu yazı, Yesarî Es'ad Efendi'den itibaren Türk tavrı kazanmıştır. Eski devirlerde ilmî ve dinî eserler, mahkeme evrakı nesta'lik hatla yazılırdı.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de nestalik hattın mucidi olarak Mir Ali Tebrizî gösterilir. Bu hat için gerçekte tüm hatların güneşidir, denilir. Yine hükümlerin bununla yazıldığı bildirilir. Tezkiredeki ifadeler şunlardır: *“Zikr-i üstâd-ı nesh ü ta'lik ki haqqen haţtlaruñ 'arūsıdır. Huţûţ-u uhrâ-yı mensüh itmişdür. Huşuşan selâtin-i şüfiyye zamânında medâr-ı haţt gâlibâ nesh ü ta'lik olmuşdur. Ve ahkâm dahî ekşeriyâ haţt-ı merkûm ile yazılır. Vâzî '-ı nesh ü ta'lik H'âce Mir 'Alî Tebrizî'dür.”*¹⁰² Sultan Ali de yazdığı şiirlerle bu görüşü doğrular. Tezkirede Sultan Ali'nin nesta'lik hatla ilgili şiiri çeviri olarak verilir. Şiirde Mir Ali'nin nesta'lik yazıyı icat ettiği bilgisi ve bu yazı hakkındaki övgüsü mevcuttur.

¹⁰² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5b.

*“Nesh -ta’lîk eger hafî vü celîdür
Vâzî’ Selâtin Hâce Mîr ‘Alî’dür
Tâ ki ‘âlem ü âdem olmuşdur
Hergiz bu hatt ‘âlemde olmamışdur
Vâz’ buyurdi anuñ dehen-i daķıķi
Hatt-ı nesh ile hatt-ı ta’lîki
Ney kilki anuñçün şeker-i rîzdür
K’aslı anuñ hâk-i Tebrîz’dür
Nefy’ eyleme sehv ile anı
Bî-vilâyet olmamışdur bil anı
Kâtibler ki köhne vü nevdîrler
Cümlesi aña peyrevdürler
Oldılar mu ‘âşır-ı mecma’ul-efzâl
Şeyh-i şîrîn-maķâl Şeyh Kemâl”¹⁰³*

Tezkiretü’l-Hattâtîn’de Mir Ali ve Muhammed Rıza Tebrizî’nin nestalik yazıcılıklarına dikkat çekilir. Mir Ali’nin bu yazıyı icat ettiği doğrulanır. Özellikle Mir Ali’nin bu hattı yazmada özel bir konumu bulunduğu ifade edilir. Mir Ali’den sonra zikri geçen hattatlar da nesta’lik yazıyı kullanmışlar.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de zikredilen nestalik hattatları:

Hoca Mir Ali Tebrizî, Mevlânâ-yı Dervîş, Hoca Mahmud Siyavuşanî, Molla Dost.

¹⁰³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5b.

Mir İmad'a ait nesta'lik kıt'a.¹⁰⁴

2.1.2.3.1.21. Katı' Sanatı

Uygun desen, motif veya yazı örneğinin, kesilecek nitelikteki ince kağıt veya deriden, özel keski yardımı ile, ustalıkla oyulup, çıkan parçanın veya içi oyulmuş olan parçanın yine ustalıkla başka bir zemine yapıştırılması sanatıdır. Yapıştırılan zemin, kağıt, pasparto, cam veya deridir.¹⁰⁵

15. yy'da Abdullah Kaatı' öncülüğünde başlar. Aynı yüzyılda Seng Ali, Muhammed Dost, Mir Ali, Mustafa Ali, Muhammed Bakır ve Daver Kiya Mazenderanî ile devam eder.

“16. yy' da: Mevlânâ Nadir (Ali Katı'), Efşancı Mehmet, Ali Çelebi, Mehmet bin Gazanfer.

¹⁰⁴ Süleyman Berk, Hat Sanatı, Tarih, Malzeme ve Örnekler, İSMEK Yayını 2008, s. 66.

¹⁰⁵ Gülbün Mesara, Türk Sanatında İnce Kağıt Oymacılığı, Türkiye İş Bankası yayınları, İstanbul 1991

17. yy' da: Bursalı Mevlevî Fahri Dede,

18. yy'da: Hasan Eyyubî, Edirneli Nakşî, Cambazzâde Osman, Süleyman Ali, Mücellit Mehmet Rifat, Vahdetî, Tersane Emîni Hüseyin' dir.

19. yy'da bu sanat neredeyse hiç icra edilmemiştir.

Katı' sanatının önemini gören Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver, hattat Necmettin Okyay ve oğlu Sami Okyay 20. yy'da bu sanatın canlanmasında büyük rol oynamışlardır.

Oyulmuş kağıt veya deri. Katı' ile yapılmış belli başlı eserler:

KASİDE-İ BÜRDE : Ahmet Bin Togay Almaizzi hazırlamıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir. İçinde mukatta yazılar vardır.

TUHFE-İ GAZNEVÎ: (Gazneli Mahmut Albümü) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir. Oymalı ve şemseli cildi, şiirler, talik yazılar, tezhip ve minyatürler vardır.

MUNDY ALBÜMÜ: Çarşı ressamı hazırlamıştır. İçinde Osmanlı tasvirleri, katı' çiçekler, bitkiler, ağaç tasvirleri, vazolar vardır. British Museum'dadır.

KIYAFET ALBÜMÜ: Çarşı ressamı hazırlamıştır. Paris Bibliotheq Nationel'dedir. Minyatürlü bir bölüm, yuvada leylek, tavuskuşu, gemi, selsebil köşk tasvirleri vardır.

MEHMET SELİM DİVANI: Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindedir. İçinde altın zemin üzerinde katı' çiçeklerden oluşan bahçe ve vazolar vardır.

HADİS-İ ERBAİN: Ali Çelebi hazırlamıştır. İçinde talik oyma yazılar vardır. Topkapı Sarayı Müzesi'ndedir.

GUY VE ÇEVGAN: Mehmet Bin Gazanfer hazırlamıştır. İçinde oyma Kıt'alar ve dışı oyma kalıplardan yapılmış süsler vardır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir."¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ http://www.emelogan.com/asp/menu_items.asp?ID=31 (ET: 05.05.2012)

Katı' örneği.

2.1.2.4. Kitabe

Kitabe kavramı, inşa faaliyetleri ile ilgili olmak üzere eserin kim tarafından, hangi tarihte ve niçin yapıldığını, hangi ustaların çalıştığını, ne gibi tadilat ve tamir gördüğünü belirten ve bu faaliyetleri ayrı ayrı ifade etmek üzere gruplara ayrılabilen bir kavramdır. Buna rağmen binalarda yer alan ayet, hadis, kelam-ı kibar, dualar ve esma-i hüsnaya da zaman zaman kitabe denilmekten kaçınılmamıştır. Bu, bazı terim ve kavramların, sanat tarihi ile ilgili çalışma ve araştırmalarda yerleşmiş müşterek ifadelerin bulunmamasından ileri gelmektedir. Yukarıdaki bu kısa açıklamaya göre, eserlerde bulunan yazıları, “kitabeler” ve yapının fonksiyonuna uygun olarak yazılmış “dinî ibareler” şeklinde iki ana gruba ayırmak mümkündür.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Hakkı Önkal, Osmanlı Hanedan Türbeleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s.17.

Kitabe; yapılan mimarî eserin, kim tarafından yapıldığını, kime, ne zaman ve hangi amaçla yaptırıldığını, kimler tarafından kullanıldığını, geçirdiği onarım ve yenilemeyi, yapının tarihî süreci ve önemini anlatan, çeşitli malzemeler kullanılarak üzerine işlenen yazılarla oluşan levhalardır.¹⁰⁸

Tezkiretü'l-Hattâîn'de kitabe yazdıkları bildirilen hattatlar:

Yakut-ı Mustasımî, İbni Bevvab, Abdullah Sayrafî, Şeyh Hamdullah, Cemaleddin Amâsî, Mustafa Dede, Şükrullah Halife, Receb bin Mustafa, Derviş Muhammed bin Mustafa Dede, Karahisarî, Mir İmad, Muhammed Rıza, Şah Mahmud Nişaburî.

Muhtasar Tezkire-i Hattâîn'de kitabe yazdıkları bildirilen hattatlar:

İbni Eyyub, Argun Kamil, Mübarekşah Zerrinkalem, Sayrafî, Baysungur Mirza, Abdulhak Sebzvarî, Sultan Muhammed Nur, Molla Şah Mahmud-ı Diğer, Molla Muhammed Hasan, Molla Rızaeddin Muhammed Gilanî, Mevlânâ Baba Şah.

Hasankeyf'te bulunan Eyyubîler dönemi Sultan Süleyman Camî, celi sülüs kitabesi.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Abdülhamit Tüfekçioğlu, "Türk Mimarisinde Yazı", Türkler Ansiklopedisi, C. 6, Ankara 2002, s. 107.

¹⁰⁹ Süleyman Berk, Hat Sanatı, Tarih, Malzeme ve Örnekler, İSMEK Yayını 2008, s. 15.

2.2. TEZKİRELERİN ve HATTIN KAYNAKLARI

2.2.1. Yazılı Kaynaklar

Türk edebiyat tarihçiliğinin ilk kaynakları olan tezkireler başlıca iki ana kaynaktan beslenir. Bu kaynakların bir kısmı yazılı bir kısmı da sözlüdür. Tezkiretü'l-Hattâtîn ve Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de yazılı kaynaklar: Kur'an-ı Kerim'de hatt, ilim ve kalem için nüzul olmuş ayetler, Peygamberimizin hadisleri, Hz. Ali'nin ilimle alakalı bazı sözleri, daha önce yazılmış tezkireler, çeşitli risaleler, camî, medrese, külliye vb. yapılarda kullanılan hatlar, Arapça ve Farsça kaleme alınmış çeşitli hat ve hadis kitapları, hattatların söyledikleri şiirler, yazdıkları kıtalar, Kur'an nüshaları, cüzler, mushaf-ı şerifler, bazı sureler, risaleler ve başka biyografik eserlerdir. Tüm bu kaynaklardan elde edilen bilgiler tezkirelerde harmanlanarak okuyucuya sunulmaktadır.

2.2.1.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn İçin Yazılı Kaynaklar

Tezkiretü'l-Hattâtîn'nin en önemli kaynağı şüphesiz Nefeszâde İbrahim'in kendisidir. Çünkü o bir hattattır. Çocuk yaştan itibaren hat sanatıyla ilgilenmiş ve üstadı Demircikulu Yusuf Efendi'den bu sanatın icazetini almıştır. Bu iş için gerekli usulleri, hat sanatını, ahar yapmayı, hat için gerekli ilaç ve eczayı, renk oluşturmayı talim, tedris, tecrübe ve imtihanlarla öğrendiğini, kendisi eserinin sebep-i telif bölümünde anlatır. Ayrıca böyle bir eser yazmak istediği ve bazı sebeplerden dolayı bu işi yapmanın bir türlü nasip olmadığını söyler. Nefeszâde'ye büyük zatlardan birinden bu yönde bir teklifin gelmesi de bu tezkirenin kemal bulmasında şüphesiz büyük bir teşvik olmuştur.

Tüm bu açıklamalardan daha fazlası kendi ifadelerinde şöyle karşılık bulur: “*İşâret buyurdılar ki bir kitâb-ı küttâb olup, “risâle’-i midâdiyye vü kırtasiyyeyi” müştemil olduğundan mâ’adâ “tabakât-ı küttâbı” daği müştemil olup anda kitâb-ı eslâf-ı ‘alî eşnâfuñ esbâb-ı kitâbete müte’alliğ olan ahvâlleri ve ef’âl ü a’mâlleri ve etvâr u a’mârları mezkûr olaydı, diyücek bu efkârü’l-verâ vü ez’afü’l-fuğarâ turâb-ı iğdâm-ı yenbû’i’ş-şürefâ Kâtib İbrâhîm el-Hasenî el-Hüseynî el-Ğureşî’l-mukarri’l-müştehir be-Nefes-zâde eytdi ki sinn-i sığardan bu ana gelince huñû-ı eslâf-ı kâmiletü’l-eknâfe müñâla’a idüp cümle uşûlleri huşûl bulduğdan şoñra tecrübe vü imtiñân ile cümle ahâr u ‘ilâcı vü eczâyı midâd-ı hoş imtizâcı vü envâ’-ı elvân-ı ‘acîbeyi vü rengân-ı ğarîbeyi ‘alâ ğadri’l-ımkân tañşîl ü tefennün eylemişdüm.*

*Lākin 'adem-i kudretten taḥṣīli taḥrīr ü ta'bir müyesser olmamışdı. Ve eyyām-ı buḳalemün kemāl-i rāsiḥa-i emr-i taḳdīr ile müsā'ade itmemiş idi.*¹¹⁰

Nefeszâde, tezkireyi yazmaya nasıl başladığını açıkladıktan sonra tahrir işinin hangi usulle ve neye dayanarak gerçekleştiğini anlatır. Ona göre müelliflik için insan ömrünün iki kısımda değerlendirilmesi gerekir. Birincisi, gerekli bilgi ve becerilerin öğrenilmesi; ikincisi ise tecrübe ve imtihanla öğrendiklerinin icra edilmesi ve kazanca dönüştürülmesidir. Bu şartlardan ikincisinin oldukça güç olduğunu belirtir. Tezkirenin kaleme alınmasının bir başka sebebini ise insanın unutan bir varlık olduğunu ve bu bilgi ve tecrübelerin tamamen unutulup gitmemesi olarak açıklar. Ardından tezkirenin ihtiva ettiği bölümleri sıralar. Bu açıklamalar tezkirede; *“Ya 'ni merd-i hüner mend 'ākile bu rūzgār-ı zūr-gārda iki 'ömr gerekdür ki tā birini tecrübe vü imtiḥānda geçüre. Ve birin daḫi tecrübe vü imtiḥān ile kesb itdügü ma'ārif-i maḥāsiniñ icrāsında geçürüp der-kār ola dimüşler. Bu ise ḡāyet muḥāl olmaḡın maḳāl-i ḳarīn-i devlet-i rehīn sem'ı ḳabüle yaḳīn olup, bu “kitāb-ı küttābiyye” vü “risāle-i midādiyye vü ḳırtāsiyye” “El-insānū maḥallü'n-nisyāni evvelü'n-nāsi”¹¹¹ evvele'n-nāsi olduḡı ma'lum u meşhūr olmaḡın bu kitāb-ı nā-yāb daḫi nesyen mensiyyen maşrūfindan olmasın için “Ed-dünyā kedārin lehā bābāni deḡaltü min babin ve ḫarectü min aḫara”¹¹² feḫvāsınca iki bāb ve bir faşl üzre binā olındı ki “evvel faşl”da “fezā'il-i ḫaṭṭ u kitābet” beyān olunup, “ṭabaḳāt-ı kitāb-ı aḳṭāb”ı daḫi müşt Emil olup ve “iki bāb”da daḫi cümle “esbāb-ı kitābet mezkūr ü mezbūr” ola inşā'l-lāhu te'ālā.”¹¹³ cümlelerinde karşılık bulur.*

Bu bölümden sonra Tezkiretü'l-Hattâtîn'e yazılı kaynak ve alıntılarının kime ait olduğu bildirilen; hatt, kalem ve ilim üzerine söylenmiş ayet, hadis ve bazı sözleri aşağıda sıralıyoruz. Sıralama tezkirede verildiği şekliyle oluşturuldu ve ayrıca bir sınıflandırma yapılmadı. Buradaki ifadeler meal ve açıklama şeklinde verildi. Ayet, hadis ve sözlerin asılları için tezkire metnine bakılabilir.

- 1- “Çünkü O, rızkın anahtarlarındandır.” Kalem Suresi, 1. Ayet.¹¹⁴
- 2- “Kalem, iki dilden biridir.”¹¹⁵
- 3- “Anlam denizinin dalgıcı kalemdir. Çünkü onun sözlerinin hepsi şimdi inci

¹¹⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 3b.

¹¹¹ “İlk insanlarda olduğu gibi insanın hafızası unutma mekanıdır.”

¹¹² “Dünya iki kapılı bir hana benzer; birinden girdim diğerinden çıktım.” (Atasözü)

¹¹³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 3b.

¹¹⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 1b.

¹¹⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 1b.

kaynağıdır.”¹¹⁶

4- “Eğer Rabbimin sözlerini yazmak için denizler (mürekkep) olsa yetmezdi.” Kehf Suresi, 109. Ayet¹¹⁷

5- “ Oku! O, keremine nihayet olmayan Rabbindir! Kalem ile öğretendir! O, insana bilmediği şeyleri öğretti.” Alak Suresi, 3,4,5. ayetler.¹¹⁸

6- “ Veya (Kur’an’dan önce)bir ilim eseri” Ahkaf Suresi 4. Ayet.¹¹⁹

7- “ Elin dili hatt’tır.” İbni Abbas.¹²⁰

8- Hatt u kitābet rişte-i dürr-i hikmetdür ki anuñla menşūr, manzūr u manzūm mufaşşal u ma’lūm olur.” Cafer bin Yahya ve İbrahim bin Muhammedü’ş-Şeybanî.¹²¹

9- “Vaqtā kim Hakk subhānehu ve te’ālā qalemi halk idüp ilā yevmü’l-kıyāme olacak eşyāyı cereyān eyle deyü emr eyledi ki qalem daħi levh-i maħfūz üzre vech-i meşrūh ile cārī oldı.” İbni Abbas.¹²²

10- “ Qalem Hakk te’ālāya tesbīh ü temcīd eyledi. Muqadderātı kitābet itmezden biñ yıl muqaddem.” İbni Abbas.¹²³

11- “ Qalem bir zümürüde-i hażrādur ki tūlı biñ yıllık mesīredür. Ve nūr ile şaqq olunmuşdur.” İbni Abbas.¹²⁴

12- “Aqlām maṭıyye-i ‘uqālā-yı kirām u beyān-ı enāmīl-i enāmdur. Ve cemī’ umūruñ kıyāmı vü mülküñ devāmı iki şeyledür ki qalem, seyfdür. Ammā qalem seyfden efzaldür.” İbni el-Muqna.¹²⁵

---

¹¹⁶ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 1b.

¹¹⁷ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 2a.

¹¹⁸ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 4a.

¹¹⁹ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 4b.

¹²⁰ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 4a.

¹²¹ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 4a.

¹²² Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 4b.

¹²³ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 4b.

¹²⁴ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 4b.

13- Beyt:

Kitābetdürür bi'l-ehemm-i umūr

Kitābet ider ādemi pür sürür¹²⁶

14- “ İlmî yazarak kaydedin.” (Hadis-i şerif)¹²⁷

15- “ İlim vahşi bir hayvana benzer. Dolayısıyla onu kaçırmamak için yazı ile

kaydedip bağlayınız.” Hz. Ali.¹²⁸

16- “ Çocuklarınıza yazı yazmayı öğretmek ile ikram edin! Çünkü yazı yazmak işlerin en önemlilerinden ve sevinç kaynaklarının en büyüklerindedir.” Hz. Ali.¹²⁹

17- “ Güzel yazı gözün cilası ve kalplerin reyhanıdır.” Hz. Ali.¹³⁰

18- “ Ey edep sahibi kimse, yazının kıvamını öğren! Çünkü yazı edepli olan için bir süstür. Eğer zengin isen yazı senin için bir zinettir. Fakir isen yazı senin için bir kazanç kaynağıdır.” Hz. Ali.¹³¹

19- “ Güzel yazı fakir için mal, zengin için cemal, hakim için kemaldır.” Hz. Ali.¹³²

20- “ Yazı ne güzel bir zevk ve ne güzel bir azık, ne güzel bir dayanak, boş zamanlarda ne güzel bir arkadaş. Onun bitişik yazılışı da ayrı yazılışı da bir başka güzel. O, izlemesi tatlı güzel bir sanattır. Gurbette tanıdık, arkadaş, samimi bir dosttur. O, iyi bir misafir, iyi bir vezirdir.” Ebu Osman bin Bahr.¹³³

21- “ Kalem ile öğretti.” Alak Suresi, 4. Ayet.¹³⁴

22- “ Divite mürekkebin bırakılması işini iyi yap! Ve kalemin biçimini yazmaya uygun

---

¹²⁵ Bkz. Tezkiret'ül-Hattatin, v. 5a.

¹²⁶ Bkz. Tezkiret'ül-Hattatin, v. 5a.

¹²⁷ Bkz. Tezkiret'ül-Hattatin, v. 5a.

¹²⁸ Bkz. Tezkiret'ül-Hattatin, v. 5a.

¹²⁹ Bkz. Tezkiret'ül-Hattatin, v. 5a.

¹³⁰ Bkz. Tezkiret'ül-Hattatin, v. 5a.

¹³¹ Bkz. Tezkiret'ül-Hattatin, v. 5a.

¹³² Bkz. Tezkiret'ül-Hattatin, v. 5a.

¹³³ Bkz. Tezkiret'ül-Hattatin, v. 5b.

¹³⁴ Bkz. Tezkiret'ül-Hattatin, v. 5b.

hale getir. Bismelenin “Bā”sını dik yaz. Besmelede geçen “sin” harfinin dişlerini birbirinden ayır. “Mim” harfini kör (gözsüz) yazma. Celāl-i şerīfi (Allah’ın ismi) güzel yap. “Raḥman” kelimesinin “mīm”ini uzat. “Raḥīm” kelimesini gayet iyi yaz.” Hadis-i Şerif.¹³⁵

23- “ Bir kimse Besmele-yi Şerīfi güzel yazarsa Allah teala ona yazdığı her harf karşılığında on ihsanda bulunur.” İmam Hasan bin Ali.¹³⁶

24- “ Kim “ Bismillahirrahmanirrahim” ifadesini güzel yazarsa cennete girer.” Hadis-i Şerif.¹³⁷

25- “ Ezberleyen aldanmış, yazarak kaydeden de sevinmiştir.” Muaviye.¹³⁸

26- “ Musa (a.s.) dedi ki: “ Onlara dair bilgi Rabbimin katında bir Kitap’ta (Levh-i Mahfuz’da) yazılıdır. Rabbim ne şaşırır ne de unuttur.”” Tāhā Suresi 52. ayet.¹³⁹

27- “ Ve insanlara faydası olanlar ise yeryüzünde kalır.” Ra’d Suresi 17. Ayet.¹⁴⁰

Mir Ali bahsinde müellif Hüseyin Baykara ve Ali Şir Nevaî 'den söz eder. Türk edebiyatındaki ilk tezkire Mecâlisü'n-nefâis, Nefeszâde'nin bu eserini oluşturmasına etki etmiş ve katkı sunmuş olmalıdır.

Tefsîr-i Celâleyn, Hz. Osmanın yazdığı “*meşâḥif-i seb‘a*”¹⁴¹nın Humus kalesinde müellifçe ziyaret edilmesi; “*Bu ‘abd-i fakîr birin daḥi Ḥumuş ḳal‘asında ziyâret itdüm.*”¹⁴², Hz. Ali’nin mushaf-ı şerifini görmesi; “*Ḥazret-i İmām ‘Alî kerremu’l-lāhu veche ḥazretlerinüñ daḥi muşḥaf-ı şerîflerini görmek müyesser oldı.*”¹⁴³, Hz. Hasan ve Hüseyinin mekteplerini gezmesi, Kitabü’l-Ebhasü’l-Cemile fi Şerhi’l-Akile’den alıntı yapması, “Kitabü’t-Tenbiyye Ale’n-Nakti ve’s-Şekl”den yapılan alıntı Tuḥfe-i Sâmi’ye atıfta bulunması, Kitab-ı Şehname’den bahsedilmesi Tezkiretü’l-Hattâtîn için önemli yazılı kaynakları oluşturur.

¹³⁵ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 7a.

¹³⁶ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 7a.

¹³⁷ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 7a.

¹³⁸ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 8a.

¹³⁹ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 8a.

¹⁴⁰ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 9b.

¹⁴¹ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 7a.

¹⁴² Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 7b.

¹⁴³ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 8a.

2.2.1.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Yazılı Kaynaklar

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn için gösterebileceğimiz kaynak maalesef Tezkiretü'l-Hattâtîn'deki kadar geniş değildir. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de yazılı kaynak olarak Sultan Ali'nin söylediği bazı şiirler mevcuttur. Nefes, Buhara, Bağdat, Horasan, Tebriz gibi şehirlerin imarında yazılan çeşitli kitabeler bu tezkireye kaynaklık eder. Tezkirede; Argun Kamil için kullanılan “*Medrese-i Mercāniye ile kitābe-i kenār-ı cüz’iyyeyi yazmışdur.*”¹⁴⁴ ifadesi yazılı kaynak olarak değerlendirilebilir. Mübarekşah’a Nefes’te kitabe yazdırırlar; bu durum tezkirede şöyle ifade edilir: “*Sulţan Veys Celāyir Nefes’de ‘imāret eyleyüp, Hazret-i ‘Alī İbni Ebī Tālīb razıya’l-lāhu anhu hazretlerin rü’yāsında görür ki buyurur, bu kitābeyi Mübarekşāh’a işāret eyleyün ki taḥrīr eyleye, deyü buyurmağla Mübarekşāh havl-i eşnāda Fars’a gitmiş bulunmağla adam gönderüp, getürdüp, kitābe-i mezbūrı yazdırurlar.*”¹⁴⁵. Sayrafî, Ebu Said zamanında kitabe yazar; eserde bu durum “*Sulţan Ebū Sa’id zamanında Emir Çoban Salduz ‘imāret-i üstād u şākirdi ta’mir itdikde kitābesin Şayrafî yazmışdur.*”¹⁴⁶ cümlesiyle anlatılır. Baysungur Mirza İmam Rıza Mescidi’nin kitabesini yazar, tezkiredeki karşılığı “*Kitābe-i Mescid Cāmi’-i şerīf-i Hazret-i İmām Rızā’yı Gevher Şād Hānım ihdās itmişdür. Mirzā, kitābesin yazmışdur.*”¹⁴⁷ şeklindedir. Abdülhak Sebzarî, İmam Musa er-Rıza kitabesini yazar. “*Kitābe-i İmām Mūsā er-Rızā razıya’l-lāhu anhu hazretlerin Mevlānā-yı mezbūr yazmışdur.*”¹⁴⁸ cümlesi bunu izah eder.

Molla Camî ve Ali Şir Nevaî’nin yazdıkları tezkireler, tezkirede anılan hattatların vatanlarında vücut bulur. Bu hattatların bir kısmı Camî ve Nevaî’den önce yaşar. Bazıları onlarla çağdaştır. Kimileri de bunlardan kısa süre sonra aynı topraklarda yaşar. Bu husus tezkirenin Herat Ekolü denilen akımdan etkilenmesini ve Camî ve Nevaî tezkirelerinin bu esere kaynak olarak kullanmasını kaçınılmaz kılar.

Tezkirede, Hoca Abdullah’ın Molla Camî’nin bir münşeatinı “*Kitāb-ı Münşe’ât-ı Mevlānā Cāmi*”¹⁴⁹ yazdığından söz edilir. Zafername isimli Timur tarihini anlatan kitap da bu tezkire için önemli yazılı kaynaklardan biridir. Zafername’den “*Ve tāriḥ-i Timūriyye[yi]*

¹⁴⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3a.

¹⁴⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

¹⁴⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

¹⁴⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4a.

¹⁴⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4b.

¹⁴⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5a.

*Žafer-nāme ismiyle Šerefē'd-dīn Yezdī te'lif itmişdür. Mirzā İbrāhīm nāminadur.*¹⁵⁰ sözleriyle bahsedilir.

Müellif/mütercim tezkirenin son kısmında Daver Kiya Mazenderanî'den bahsederken onun eserlerini gördüğünden bahseder. Bu da tezkire için yazılı kaynak sayılır. Tezkirede bu durumu açıklayan cümleler şunlardır: *“Fi'l-vākı bürīdesi be-gāyet mergūb u müstahsen olduğu şahna yetmişdür. Bi'l-mu'āyene görilüp, memdūh olduğu bilinmişdür. “Va'l-lāhu 'alem bi's-şavāb ve'l-ḥamdu'l-lāh”¹⁵¹.*

2.2.1.3. Daha Önce Yazılmış Tezkireler ve Diğer Eserler

Türk edebiyatında Tezkiretü'l-Hattâtîn'den önce Gelibolulu Mustafa Ali'nin Menakıb-ı Hünerveran adlı eserinden başka hattat tezkiresi niteliği taşıyan bir esere ulaşamadık. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'in bir ihtimal dahilinde Tezkiretü'l-Hattâtîn'den önce yazıldığı düşünülebilir. Çünkü zikri geçen hattatlar ve Hoca Mahmud Siyavuşanî'nin müellif/mütercimle çağdaş olduğunu düşündüren *“Şimdiki ḥālde zinde vü selāmetde Belḥ'de sākındür.”¹⁵²* ifadesi zaman olarak Nefeszāde İbrahim'den önceye götürür. Ancak Arap ve İran edebiyatlarında bu nitelikte eserler mevcuttur. İran sahasında Kadı Ahmed Kummî tarafından kaleme alınan Gülistan-ı Hüner bu sahada önemli bir hattat tezkiresidir.

Türk edebiyatında bu tezkireden önce yazılmış şair tezkireleri, evliya tezkireleri, tarih kitapları, divanlar, risaleler, dini ve tasavvufî nitelikli kitaplar, devlet arşivleri, tıp vs. alanlarda oldukça hacimli ve başarılı telif ve tercüme çalışmaları bulunur. Bu eserler hakkında geniş malumat için eski Türk edebiyatı tarihi kitaplarına bakılabilir.

2.2.1.4. Devrindeki Yazılı Kaynaklar

Tezkiretü'l-Hattâtîn'in kaleme alındığı 17. yy yazılı kaynak bakımından oldukça zengindir. Bu yüzyılda nesir alanında, tezkireler dikkat çeker: Riyazi, Riyazü'ş-Şuara; Faizi, Zübdetü'l-Eş'ar ve buna Yümnî ve Asım tarafından yazılan zeyller; Rıza, Tezkiretü'ş-Şuara; Nev'izāde Atayî, Hadaiku'l-Hakayık fi Tekmiletî'ş-Şakayık.

Ayrıca Evliya Çelebi'nin Seyahatname'si, Kâtip Çelebi'nin Fezleke'si, Keşfü'z-Zünun'u, Peçevî ve Naima Tarihleri, Koçi Bey Risalesi, Veysî'nin Habname ve

¹⁵⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4b.

¹⁵¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11b.

¹⁵² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8a.

Şahadetname'si, Nergisî'nin Hamse'si, Sabit Divanı, Nabî Divanı ve Nabî'nin diğer eserleri, Fehim ve Cevrî Divanları, Nailî ve Neşatî Divanları 17. yy'da teşkil edilmiş burada zikredebileceğimiz bazı yazılı kaynakları oluşturur.

2.2.2. Sözlü Kaynaklar

Sözlü kaynaklar ise, tezkire müellifinin değişik mekanlarda edindiği bilgilerden ve bazı hattatlarla bizzat görüşmeleri, çeşitli sohbet ortamlarındaki konuşmalar, bazı kimselerden duydukları sözlerden oluşur.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de sözlü kaynakların başında zamanın büyük zatlarından birinin Nefeszâde'ye hat sanatı için gerekli malzemeleri, bu sanatın usulünün tarifini ve hattatların biyografilerini içeren bir eser yazmasını tavsiye etmesi gelir. Bu kişinin tavsiyesini şöyle yazar: *“İşâret buyurdılar ki bir kitâb-ı küttâb olup, “risâle’-i midâdiyye vü kırtasiyyeyi” müştemil olduğundan mâ’adâ “tabakât-ı küttâbî” dahî müştemil olup anda kitâb-ı eslâf-ı ‘âlî eşnâfuñ esbâb-ı kitâbete müte’alîk olan ahvâlleri ve ef’âl ü a’mâlleri ve eṭvâr u a’mârları mezkûr olaydı, diyücek.”¹⁵³*

Nefeszâde, eserine ve sanatına dayanak teşkil edecek birtakım mesnetler sunmuştur. Bu mesnetlerin kimisinin kaynağını zikretmiş kimisini de *“Ba’zılar dahî dimüşlerdür.”*, *“Ba’zî ‘eizze-i kirâmdan naḳl olunur.”¹⁵⁴*, *“Ba’zılar dirler.”¹⁵⁵* ifadeleri ile kulaktan duymuş gibi tezkiresinde zikrettiği hususa dayanak olarak sunar.

2.2.2.1. Hattat ve Yazarlarla Bizzat Görüşmesi

Tezkiretü'l-Hattâtîn müellifi Nefeszâde İbrahim, üstadı Demircikulu Yusuf Efendi¹⁵⁶, den hat ve hattat konusunda bilgiler edinir. Bir de Abdullah Amâsî hakkında Molla Şems¹⁵⁷,ten bir hikaye dinler. Bunların dışında tezkirede görüşüldüğü belirtilen başka hattat ve yazar zikredilmemiştir.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn müellif/mütercimi görüştüğü herhangi bir hattat ve yazardan söz etmemektedir.

¹⁵³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 3a.

¹⁵⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 9b.

¹⁵⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 10b.

¹⁵⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 20a.

¹⁵⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 16b.

2.2.2.2. Hattat ve Yazarlar Hakkında Başkalarından Bilgi Edinmesi

Şeyh Hamdullah hakkında Molla Şemseddin ve Derviş Çelebi'nin öğrencisinden bilgi alır. Tezkiredeki rivayet şöyledir: *“Molla Şemse'd-dîn Pîr ve 'Abdu'l-lâh el-Amâsî şâkirdi Dervîş Çelebî'nün tilmîzi rivâyet itdiler ki Şeyh hazretleri ol zamân gâyet pîrlige irişmişdi. Ve iki üç kat gözlük ile kitâbet iderler, hattâ bir gün Sulţan Süleymân Han 'aleyhi'r-raĥmete ve'r-rızvân hazretleri bir muşhaf-ı şerîf yazdırmaĥ istediler. Hazret-i Şeyh'i da'vet idüp, ĥuzûr-ı ĥümâyunlarına getürmüşlerdi. Gördüler ki gâyet pîr-i fânî olmuşlar. Ĥayır-du'âların alup, yine maĥarrlarına irsâl itmişler ve buyurmuşlar ki bu 'azîzün ĥattına mümâsil bir ĥaĥt yokdur.”¹⁵⁸*

Demircikulu Yusuf Efendi'den Karahisarî hakkında bilgiler alır. Bu durum eserde şöyle hikaye edilir: *“Bu 'abd-ı fakîre ĥikâyet iderlerdi ki Ĥaraĥîşârî 'aleyhi'r-raĥmetehu'l-Bârî ĥattını yanumda medĥ itmişlerdi. Ben daĥi sem' ile anuñ 'âşıkı şâdıķı olmuşdum. Ve sinnüm ancak on iki yâĥûd on üçde idi. Ĥüsn-i ĥaĥta ve ma'ârif ü meĥâsine râĥîb idüm. Ĥaraĥîşârî merĥûmuñ mübârek cemâl-i şerîflerin görmege gâyet 'âşık idim. Ve Tarâķlar Çarşusu'nda varup ol arzû ile gâhî ĥururdum. Tâ ki bir kimesne gelüp küşime yapışup, Ĥaraĥîşârî merĥûmı işâret idüp baña gösterdi. Gördüm ki mübârek şaķalları şâfi beyâz nûra beñzer. Ve mübârek ĥaddleri serv-i ĥurâmâna beñzer. Muvahĥidî bir ferâce giymişler. “Ĥareke vü enf” üzre giderlerdi. Varup mübârek ĥademine yapuşup, yüz sürmek diledüm. Lâkin ĥicâb idüp yine şabr eyledüm. Ol zamândan berü yetmiş yıldur ki nûr-ı tal'atlerinüñ şâfâsı gözümde ve mübârek cemâllerinüñ liķâsı gönlümdedir, deyü buyurdılar.”¹⁵⁹*

Nefeszâde İbrahim, Molla Şems'ten Abdullah Amâsî hakkında dinlediği şu hikayeyi aktarır: *“Molla Şems Pîr meslûb 'anü't-tedbîr 'Abdu'l-lâh merĥûmuñ kendü tilmîzi idi. Bu 'abd-ı fakîre ĥikâyet iderlerdi ki 'Abdu'l-lâh el-Amâsî merĥûm cevânib-i erba'ası çarçiveli bir taĥtânî odada yaz kış otururlardı. Ve ol odanuñ dâĥiline aşlâ kimseyi ĥomazlardı. Gelen ĥullâb dericeden buluşup söyleşirlerdi. Bir gün bizi ol dericeye çağırup, bize otuz çeki odun alıvirüñ deyü emr itdi. Biz daĥi odunu alıvirüp sa'âdet-ĥânelerine yıķdırdık. Ve ĥîzem-keşlik ĥîzmetin ĥammâla ve sâ'ir ĥîzmet-kâre virmeyüp, bir maĥdûm-ı mükerrem ile daĥi biz edâ itdükden soñra bahâ-yı ĥîzemi su'âl buyurdılar. Biz daĥi cevâb virüp eytdük ki: “ Bu ĥadar ĥîzmet nedür ki anı bize su'âl buyurusız ki şeref-i ĥîzmetinüz ĥanîmet ü mücib-i 'izz-i rif'atdır.” didük. Ammâ bizüm ricamız vardır: “Aĥlâķ-ı ĥamîde vü şemâ'il-i pesendideñüzden mercüdür ki ĥabûle ĥarîn ü mücib-i sürûr ĥalb-i ĥazîn ola.” didük. Nedür ricâñuz didiler. Biz*

¹⁵⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 15b.

¹⁵⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 20b.

dađi cevāb virūp eytdük ki Őeyh merhūmuñ kıt‘alarından bize bir kıt‘a ihsān buyurulaydı teraħħūm-i cān-ı lerzān u mūcib-i imtinān olurdı, didük. Cevāb virūp buyurdılar ki benüm sinnüm seksene bāliĝ olup, pīrlige iriřdi. Lākin dađi Őeyh merhūmuñ ħaħtınıñ mezāyāsına iriřüp bi’l-küllīye henüz fehm ü řināsa kādīr olmadım. Ya siz nice añlarsız didiler. Ve kendü kıt‘alarından ikimize dađi birer kıt‘a virdiler.”¹⁶⁰

Muhtasar Tezkire-i Hattātīn’de herhangi bir hattat ve yazar hakkında bir başkasından nakledilen bilgi veya hikaye kullanılmamıştır.

2.3. TEZKİRELERİN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

2.3.1. Tezkiretü’l-Hattātīn’de Dil ve Üslup

17. yüzyıl Osmanlı sahası mensur eserlerinde daha önceki yüzyıllarda oluşmuş sade, orta, süslü ve aĝdalı nesir üsluplarını kullanma geleneĝi devam eder. Özellikle şuara tezkirelerinde dil ve üslup genellikle aĝır ve aĝdalıdır. Mesleĝi kātīplik olan Nefeszāde İbrahim, adı geçen nesir üsluplarının hepsine vakıf olduğunu belirtmek istercesine bu tezkiresinde tüm üsluplarla bölümler yazar.

Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaların çok az olduğu, çok sade bir dille, sanat kaygısı güdülmeyen ve secinin hiç bulunmadığı veya çok nadir kullanıldığı mensur eserlerde kullanılan üslub-ı sade (sade nesir)¹⁶¹ bu tezkirenin aĝırlıklı olarak “*Risāle-i midādiyye vü kırtāsīyye*”¹⁶² bölümünde kullanılır:

“İmdi gerekdür ki evvelā beyāz şabı ħavānda dögeler. Anı kaynar şu içine koyup, yine muħkem kaynadalar. Ba‘dehu bir küçük tekne içine döküp, ĝāyet ıssı iken bī-ahār u bī-ilāc olan kaĝıdları ol řāb şuyına çeküp, gölgede şurudalar.”¹⁶³

“Gelincik çiçegini cem‘ idüp, řuyla kaynatsalar ve içine iki direm řab řosalar, a‘lā renk ola. Ĥatmi çiçegini çuĝan řuyıyla ve gül řuyıyla kaynadup, mu‘ālece olan kaĝıdları çekseler, ĝāyet bī-nażīr ola.”¹⁶⁴

¹⁶⁰ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 16b.

¹⁶¹ Cihan Okuyucu; Ahmet Kartal; M. Fatih Köksal, Klasik Dönem Osmanlı Nesri, Kriter Basım Yayın Daĝıtım, İstanbul 2010, s.14.

¹⁶² Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 3b.

¹⁶³ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 25a.

¹⁶⁴ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 28a.

Şuara tezkirelerinin önemli bir kısmının kaleme alındığı, Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaların Türkçe kelime ve tamlamalara baskın olduğu yer yer secilerle süslenmiş, öğreticiliğin yanı sıra sanat endişesinin de gözetildiği üslub-ı mutavassıt (orta nesir)¹⁶⁵, bu tezkirede çoğunlukla “*Tabakāt-ı kitāb-ı aḳṭāb*”¹⁶⁶ kısmında kullanılır:

“*Ba‘dehu Ebu’z-zer Yāḳut bin ‘Abdu’l-lāhü’r-Rūmī’l-Musta‘şimī ‘aleyhi’r-raḫmetü ve’l-maḡfireh zuhūr eyledi ki anuñ ismi ‘ālemüñ şarḳ u ğarbında mezkūr u zikri bilād u emşārında mānend-i emṭār cārī ve meşhūr olup, mecmū‘ küttāb şan‘atini ḳabūl idüp ve mertebesine vuşūl degül. Belki ḳarīb olmağa ‘adem-i ḳudretlerine i’tirāf idüp, feyyāz-ı devātından cārī olan zülāl-i midādından istimdād eylemişlerdür.*”¹⁶⁷

“*Bunlardan şoñra Ḳuṭbu’l-Küttāb gülzār-ı bostān-ı adāb ve ṫāvus-ı bahāristān-ı ṫullāb melek-nişāb felek-meab Şeyḫ Ḥamdu’l-lāh bin Muşṫafā Dede raḫmetu’l-lāhu te‘ālā vetekāddes şehr-i Amāsiyye‘den zuhūr idüp, ibtidā-i sülūk u zuhūrlarında Ḥayre‘d-dīn el-Mar‘āşī “nevvera’l-lāhu mażca‘ahu”dan meşḳ idüp, ba‘dehu Şayrafī meḫumuñ ḫuṫṫın cem‘ idüp ḫaṫṫ-ı Şayrafī‘ye kendü ḫaṫṫını kemāl-i taṫbīḳ ü taḳlidden şoñra Ḳıbletü’l-Küttāb Cemāle‘d-dīn Yāḳūt’uñ ḫuṫṫ-ı kāmiletü’l-eknāflarını cem‘ idüp, aña daḫi meşḳ ü müṫāla‘a idüp, çeşm-i meşḳ ile cümle şanāyi‘-i ḫaṫṫiyye-i maḫfiyyesin aḫz idüp, kemāle irgürmişdi.*”¹⁶⁸

Sanat yapma kaygısının önde olduğu, Arapça-Farsça kelime ve tamlamalara çokça rastlanan hemen her cümlesinde seci bulunan üslub-ı müzeyyen (süslü nesir)¹⁶⁹’i peygamberimizin övgüsü ve dönemin padişahı IV. Murad’ın övgüsünün yapıldığı ve hattat olarak değerlendirildiği bölümde görürüz:

“*Ve şad hezār şalavāt-ı lāmi‘āt u teslīmāt-ı tāli‘āt u taḫiyyāt-ı şāmiḫāt u taḫmidāt-ı fā’iḳāt u ta‘zīmāt-ı lāyīḳāt ol resūl-i rabbū’l-‘ālemīn ü imāmü’l-enbiyā‘-i vel-murselīn-i pişvā-yı muḳarrabīn ü muḳtedā-yı kümmelīn ü ḫüdā-yı evvelīn ü aḫirīn ü şefi‘ü’l-müznibīn-i şādīḳu’l-va‘dü’l-emīn Ḥazret-i Muhammed Muşṫafā “Ellezī cā’e bi’l-ḫaḳḳı’l-mübīni ve ersele*

¹⁶⁵ Cihan Okuyucu; Ahmet Kartal; M. Fatih Köksal, Klasik Dönem Osmanlı Nesri, Kriter Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 2010, s. 15.

¹⁶⁶ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatın, v. 3b.

¹⁶⁷ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatın, v. 8b.

¹⁶⁸ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatın, v. 12a.

¹⁶⁹ Cihan Okuyucu; Ahmet Kartal; M. Fatih Köksal, Klasik Dönem Osmanlı Nesri, Kriter Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 2010, s. 16.

rahmete'n-lil'ālemīne” şalla'l-lāhu 'aleyhi ve-sellem”¹⁷⁰ hazretlerinin melāz-ı 'ibād-ı muhlisīn ü secde-gāh-ı mütezarri'in olan huzūr-ı terbiyet-i 'ālī rütbetlerine olsun.”¹⁷¹

“Der ta'rīf-i pādīşāh-ı ma'ārif-penāh bālā-nişīn serīr-i selātin muḳaddem-i fātih aḳālīm-i şark u 'acem şāhibü's-seyfü'l-ḳalem sulṭanü'l-berrīn ḫaḳanu'l-bahreyn ḫāfīzu'l-ḫaremeyn eş-şerīfeynü'l-muḫteremeyn es-sulṭan ibnü's-sulṭan ḫaḫramān-ı zamān es-Sulṭan Ğāzī Murād Ḫan bin es-Sulṭan Aḫmed Ḫan “eyyedehu'l-lāhü el-melikü'l-mennān” hazretlerinin zāt-ı sūtüde-i kerīmü's-samātları cilve-gāh-ı ḫaḳāyīḳ-ı mazḫar-ı tecelliyāt-ı daḳāyīḳ olmağın nazm u neşr 'ulüm-ı dīnī leff ü neşr ve ma'ārif-i yaḳīni bi'l-küllīye be-ḫasebi'l-kemālātü'l-'ilmiyye ve'l-fazā'ilü'l-'ālemiyye ma'lūmları olup, cūy-bār-ı enāmīl-i hümāyūnlarından enhār-ı envā'-i ma'ārif cārī olup, 'ale'l-ḫuşuş ḫaṭṭ-ı ta'līḳ-i dūrer-bārları bir mertebe rişte-i şīve vü nezāket ile merbūṭ u reybi-nümāyişde bir aḳt ile müctemī' ü mazbūṭdur ki her ḫarfinüñ ḫüsni mu'ārız-ı 'ārız ḫūr u meşākil lem'a-i nūr u sevād-ı evrāḳ-ı meşṭūrī min ḫayşī'l-ma'nā maşdāḳ-ı kerīme-i nūrun 'alā nūr-ı maşdūḳa-i kitāb-ı meşṭūr fī-raḳ-ı menşūr olmağın reg ü cān hüner-perverān cihān u erbāb isti'dād-ı aşḫāb 'irfān-ı envār-ı ma'ārif ol ḫāver-sipehr üstādiyet ü bedr-i şa'ş'a-āver felek ḳābiliyetlerinden istināre eyledikleri cāy-i reybi ü istināre degildür.”¹⁷²

Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaların yoğun olduğu, yer yer yaşayan dilde konuşulmayan, eski sözlüklerden çıkarılmış kelimelerin bulunduğu, uzun tamlamalar ve secilerle dolu, esas gayesi sanat yapmak olan külfetli, üslub-ı ali (ağdalı nesir)¹⁷³ tezkirenin giriş kısmında, peygamberimizin ve IV. Murad'ın övgülerinin yapıldığı bölümlerde kullanılır:

“Ḫamd u sipās cemī'-i nās u şükr-i ḫaş-ı bī-ḳıyās ol şāni'-i ibret-nümün-ı “Nūn. Ve'l-ḳalemi ve mā yeşṭurün(e)” a olsun ki kilḳ-i ṭübā-nihāli vü serv-mişāli ber-ḫilāf-ı sā'ir eşcār u ezhār-ı mülābis-i evrāḳ-ı beyzā vü şüküfe-i sevdā vü müşmir-i kelimāt-ı 'ulyā ḳıluḫ resm-i 'aşḳuñ taḫrīr için vā'lih ü ḫayrān u 'āşīḳ-ı ser-gerdān idüp eşḳ-i çeşmüñ ḳara ḳan u dū zebānın tesbīḫ-ḫ'ān eyledi.”¹⁷⁴

“Ve şad hezār şalavāt-ı lā-mi'at u teslīmāt-ı tāli'āt u taḫīyyāt-ı şāmiḫāt u taḫmīdāt-ı fā'īḳāt u ta'zīmāt-ı lāyīḳāt ol resül-i rabbü'l-'ālemīn ü imāmü'l-enbiyā'-ı vel-murselīn-i pişvā-

¹⁷⁰ “Apaçık Hak ile gelen ve alemlere rahmet olan Allah'ın seçkin kulu Hz. Muhammed.”

¹⁷¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 2a.

¹⁷² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 20a.

¹⁷³ Cihan Okuyucu; Ahmet Kartal; M. Fatih Köksal, Klasik Dönem Osmanlı Nesri, Kriter Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 2010, s. 16.

¹⁷⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 1b.

yı muḳarrabīn ü muḳtedā-yı kümmelīn ü ḥüdā-yı evvelīn ü aḥīrīn ü şefī'ü'l-müznibīn-i şādıḳu'l-va'dü'l-emīn Ḥazret-i Muhammed Muştafā “Ellezī cā'e bi'l-ḥaḳḳı'l-mübīni ve ersele rahmete'n-lil'ālemīne” şalla'l-lāhu 'aleyhi ve-sellem” ḥazretlerinin melāz-ı 'ibād-ı muḥlisīn ü secde-gāh-ı mütezarri'in olan ḥuzūr-ı terbiyet-i 'ālī rütbetlerine olsun.”¹⁷⁵

“Der ḥurşīd-i āsmān-ı ma'rifet mihr-i sipihr-i necābet ser defter-i serīr-i şalṭanat-ı tuḡrā-yı ḡarrā-yı menşūr-ı ḥilāfet sevād-ı dīde'-i düdmān-ı āl-i 'Osmān dūrret-i tāc-ı şāhān-ı cihān pādīşāh-ı zamān ḥalīfe-i ḥazret-i resūlü'l-mülkü'l-mennān Süleymān Şah Sikender 'ünvān şāhibü'l-'adl ve'l-iḥsān es-sulṭān bin sulṭānū's-sulṭān Ġāzi Murād Ḥan bin es-Sulṭān Ahmed Ḥan”¹⁷⁶

Kısaca nesirdeki kafiye veya mensur metinlerde cümle ya da cümleciklerin sonundaki nesir kafiyesini ifade eden ses uyumu olmasının yanında Divan nesri, Klâsik Türk nesri, ya da bediî nesir olarak da adlandırılan nesrimizin en önemli üslup elemanlarından biri¹⁷⁷ olan seci, bu tezkirede başarılı şekilde kullanılır. Secilerde kullanılan kelime ve tamlamaların sayısı çeşitlidir. Müellif dili istediği kıvama getirip değişik yapılarla kullanabilmektedir. Bu durum onun nesir konusundaki maharetine dayanak oluşturur.

“Şalavāt-ı lāmi'āt u teslīmāt-ı tālī'āt u taḥiyyāt-ı şāmiḥāt u taḥmīdāt-ı fā'ikāt u ta'zīmāt-ı lāyıkāt” cümlesinde “*şalavāt, teslīmāt, taḥiyyāt, taḥmīdāt, ta'zīmāt - lāmi'at, tālī'āt, şāmiḥāt, fā'ikāt, lāyıkāt*” kelimeleri arasındaki vezinli seci gibi daha başka dikkat çekici vezinli seciler eserde mevcuttur. Bunlardan birisi de şu cümledir: “*Ol resūl-i rabbü'l-'ālemīn ü imāmü'l-enbiyā'-i vel-murselīn-i pişvā-yı muḳarrabīn ü muḳtedā-yı kümmelīn ü ḥüdā-yı evvelīn ü aḥīrīn ü şefī'ü'l-müznibīn-i şādıḳu'l-va'dü'l-emīn*”¹⁷⁸

“Şehr-i Amāsiyye'den zuhūr idüp, ibtidā-i sülūk u zuhūrlarında Ḥayre'd-dīn el-Mar'āşī “nevvera'l-lāhu mazca'ahu” dan meşḳ idüp, ba'dehu Şayrafī meḥumuñ ḥuṭūṭın cem' idüp ḥaṭṭ-ı Şayrafī'ye kendü ḥaṭṭını kemāl-i taṭbīḳ ü taḳlīdden şoñra Kıbletü'l-Küttāb Cemāle'd-dīn Yāḳūt'uñ ḥuṭūṭ-ı kāmiletü'l-eknāflarını cem' idüp, aña daḥi meşḳ ü müṭāla'a

¹⁷⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 2a.

¹⁷⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 2b.

¹⁷⁷ Ayşe Yıldız, “Bazı Belagat Kitaplarına Göre Secinin Tanım ve Tasnifi Üzerine Düşünceler”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall 2007

¹⁷⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 2a.

*idüp, çeşm-i meşk ile cümle şanāyi'-i hattıyye-i maḥfiyyesin aḥz idüp*¹⁷⁹ cümlesinde ise Türkçe “idüp” kelimesiyle redifli seci oluşturulur.

Aşağıdaki cümlede “-eler,-alar ve -up,-üp” ekleriyle iki tarafa ayrılmış seci örneği görülür. *“İmdi gerekdür ki evvelā beyāz şabı havānda dögeler. Anı kaynar şu içine koyup, yine muḥkem kaynadalar. Ba‘dehu bir küçük tekne içine döküp, gāyet ıssı iken bī-ahār u bī-ilāc olan kağıdları ol şāb şuyına çeküp, gölgede kurudalar.”*¹⁸⁰

Tezkirede anlatım şiirler, hikayeler, ayet, hadis ve bazı özlü sözlerle güçlendirilir. Bazı hattatların kendilerine ait şiirleri verilirken, bazılarının hakkında söylenmiş şiirler bu eserde yerini alır. Kimi şiirlerde aruz başarılı uygulanırken kimisinde ciddi aruz kusurları görülür.

Aşağıdaki şiir Yakut-ı Mustasımı’ye aittir:

“Erūni mürşiden fi’l-ḥaṭṭ-ı mişli

Ve men aḥye’l-kitābete fi’l-bilādi

Felā fi’ş-şarkı lī niddün yüzāhi

*Ve lā fi’l-garbi men belāga ictihādi*¹⁸¹ ¹⁸²

Bu beyit Bursavî Şerbetizāde için söylenmiştir:

“Huṭṭ-ı levḥ-i maḥfūzı muḥaḥkaḥ

*İgen şirīn yazar Şerbeti-zāde*¹⁸³

Şeyh Hamdullah için söylenen beyit ise şöyledir:

“Şeyḥ oḡlı Ḥamdī ḥaṭṭı tā kim zuhūr buldı

*‘Ālemde bu muḥaḥkaḥ nesh oldı ḥaṭṭ-ı Yāḳūt*¹⁸⁴

¹⁷⁹ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 12a.

¹⁸⁰ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 25a.

¹⁸¹ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 9a.

¹⁸² “ Hat ilminde bana denk bir mürşid-i kamil varsa onu bana gösterin! İslam memleketinde yazı yazmayı kim canlandırdı? Şark’ta bana denk ve benzeyen biri yok! Garp topraklarında da bana benim ictihadıma ulaşan kimse yok!”

¹⁸³ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 20b.

Müellif Arapça ve Farsça söylenmiş şiir örneklerini verdikten sonra, şiirlerin Türkçe tercümelerini şu örnekte olduğu gibi aktarır:

“Lî feresün tecerrî bi meydâni fîzzatin

Tecurru ezyâlen kelevni'l-ĥanâdisi

Feyerkebuhâ yevme'l- 'arîki selesetün

Muĥacceletün temşî kemeşyi'l- 'arâ'isi.^{185,186}

*Ya'ni benüm için bir feres-i nâz-res vardır ki meydân-ı fîzzada ezyalını gice ħarañusu gibi çöker. Yevm-i ma'rekede ol feres-i muĥaccele olduğu ĥâlde, üç nesne ol ferese rākib olur ki ol eşābi'-i şelāşeden müste'ârdur ki anlar eşābe'-i şelāşe ile kitābet iderlermiş. Feres 'arūs-ı ħalemnden müste'ârdur. Meydân-ı fîzza, kâğıddur. Muĥaccele, sekl dimekdür ki cānib-i tıraşa-i ħalemdür.*¹⁸⁷

Asıl konunun dışında olup yeri gelmişken söylenen söz, bir konudan bir başka konuya geçmek, üslup özelliği olarak konu değiştirmek, asıl konudan uzaklaşmak, fikirden fikre geçmek, parantez açmak gibi işlevleri olan “istitrâd”¹⁸⁸ bu eserde yer yer kullanılır. Şeyh Hamdullah, Abdullah Amâsî, Demircikulu Yusuf Efendi zikirlerinde anlatılan hikayeler bu yöndedir. Ayrıca ayet, hadis ve kelam-ı kibar niteliği taşıyan sözler de tezkirede istidrad amaçlı kullanılır.

17. yüzyıl metinlerindeki dil özellikleri bu tezkireye de yansır. Kullanılan dil özellikleri bilinçli ve oturaklıdır. Daha önceki yüzyıllarda görülen ikili yazım ve ses değişimleri bu tezkirede ara ara karşımıza çıkar. “*olduğın, birin, vaşiyyetin, cümlesini, kitābetini, birini*” gibi kelimelerin bazılarında belirtme durum eki “-n” ile gösterilirken, bazılarında “-(n)I ile gösterilir. Eserde aynı kelimelerin de yer yer ikili yazıldığı gözlenir. “*yumurğa-yumurda, zengār-jengār*” kelimeleri bunun en iyi örneğidir.

---

¹⁸⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 13a.

¹⁸⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 9a.

¹⁸⁶ “ Benim için cilveli koşan bir beygir vardır ki gümüş meydanda gece karanlığı gibi çöker. Savaş meydanında o at beyazlı olduğu halde üç nesne ona rakip olur ki o üç parmakdan müsteardır: “Feres”, kalem, “meydân-ı fîzza”, kağıt; “muĥaccele”, kalemıraş.

¹⁸⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 9a.

¹⁸⁸ Emine Seymen, Sehi Bey ve Latifi Tezkirelerinde İstidrad, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Mine Mengi), Adana 2008.

“*virдикde, eyledikde*” kelimelerinde “- *ınca, -ince*” ekleri yerine “-*dıkda, -dikde*” eklerinin kullanılması dikkat çeker. Bildirme eki “-*dır*” nadiren “-*dırır*” yapıyla kullanılır: “*kitâbetdürür*” “*şunuñ*” kelimesinde “-*y*” yardımcı ünsüzü yerine “-*n*” yardımcı ünsüzü kullanılmıştır.

Eserde konuşma dilinden alınmış “*gelüp, idüp, olup, olıcak, bunlar, anlar, ol, diyü*” gibi fiil ve bağlaç durumundaki Türkçe kelimelerin yanı sıra “*ahirü'l-emr, ba'dehu*” gibi Arapça kelimeler de kullanılmıştır. Çoğul eki olarak genellikle -ler, -lar kullanılırken, zamirlerde de durumun aynı olduğunu görmekteyiz. “*Ben, siz, ol, anı, anlar, bunlar*” gibi. Tezkire müellifi tarafından “*ki, kim, müşarü'n-ileyh, mezkur, merhûm, mezbur*” gibi Arapça-Farsça kökenli kelimeler de tercih edilmiştir. Azerî Türkçesi’ni hatırlamamıza vesile olan “*ıldız (yıldız), yoğsa (yoksa)*” kelimeleri metindeki az sayıdaki örneklerdir.

Tezkirede bazı kelimeler ses uyumlarına uymaz. Şeş düşmesi ya da türemesi olması gereken sözcüklerden bir kaçı da Eski Anadolu Türkçesi’ndeki şekliyle eserde yer alır. Kelimelerde düzlük-yuvarlaklık uyumsuzlukları da dikkat çekici. “*didrer(titrer), kimesne(kimse), göyündür- (yakmak), köngüre (en yüksek yer), kaçan, buyurusız, añlarsız, eytdük, depretmek, ağlarsız, şimden gerü, degül, direm (dirhem), yeleñ, virüp, irişüp, didiler, idüp, añunla bile, olmağla, kendü, itmekçün, varup, yapuşup, anuñ, dögeler, şovıķ, yumurdasın, uralar, ħurde, temür, baslu (pashı), göyündürüp, bilece.*”

Sonuç olarak Nefeszâde İbrahim tezkiresinde sade, orta, süslü, ağdalı nesir üsluplarını bir arada kullanır. Anlatımını zenginleştirmek için değişik tekniklerden yararlanır. Çeşitli dil özelliklerini eserine yansıtma konusunda başarılıdır. Türkçe kelimeleri hem dönemine uygun hem de arkaik özellikleriyle kullanabilirken, dönemin geleneği haline gelmiş Arapça-Farsça kelime ve tamlamaları istediği gibi seci yapmadan ya da secili kullanabilmektedir.

2.3.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâfîn’de Dil ve Üslup

Müellifini bilemediğimiz bu tezkirede zikri geçen hattatların çoğu Timurlular ve Özbekler zamanında yaşamıştır. Hattatların bir kısmı da Safevî Devleti hükümdarlarından Şah Tahmasb zamanında hayatta olanlardır. Bu hattatların ve Şah Tahmasb yaşam zamanları ise tarih olarak 16. yüzyıl sonlarına tekabül eder. Bu nedenle bu tezkirenin dil ve üslup özellikleri 16. yüzyıl nesir üslubuna göre değerlendirilecektir.

Tezkirede Timurlular, Özbekler ve Safevî dönemi hattatları zikredilmesine rağmen dil ve üslup yönünden bu dönemleri izleri yoktur. Bu durum tezkirenin Osmanlı sahasında kaleme alındığı ya da çevrildiği ihtimalini güçlendirmektedir.

16. yüzyılda yazılan eserlerin çoğunda olduğu gibi bu eserde de orta nesir (üslub-ı mutavassıt) üslubu görülür. Metinde secilere sık rastlanmaz. Kullanılan seciler genellikle Türkçe eklerle oluşturulan redifli secilerdir. Rediflerden oluşan seci dışında dikkate değer seci yoktur. Geneli göstermek açısından tezkiredeki şu örneğe bakılabilir: “*Şehr-i Bağdād’ı zamān-ı selefde şu alup, H̄āce Yāqūt bir minārenüñ şerefesine çıqup, ancılayın muhālif günde bir mişkāl kirbās-ı beyāz üzerine meşq eyleyüp, ol kirpās pāde-i ‘Acem şāhlarından Behrām Mirzā zamānında müddet-i hazīnesinde saqladığı tevātürle sıhḥate yetmişdür.*”¹⁸⁹

Tezkirede anlatım yer yer şiirlerle kuvvetlendirilmeye çalışılır. Özellikle Sultan Ali’den alınan şiirler mevcuttur. Şiirlerde kafiye ve redif vardır. Ancak bu şiirlerin bir kısmında ölçü kullanılmamıştır. Hece sayısında tutarsızlıklar görülür. Bu durum verilen şiirlerin tercüme olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Aşağıdaki şiir Sultan Ali’ye aittir:

‘Nesh -ta ‘lîk eger hafî vü celîdür

Vāzı ‘ Selāṭîn H̄āce Mîr ‘Alî’dür

Tā ki ‘ālem ü ādem olmuşdur

Hergiz bu ḥaṭṭ ‘ālemde olmamışdur

Vaz’ buyurdı anuñ dehen-i daḳıḳı

Ḥaṭṭ-ı nesh ile ḥaṭṭ-ı ta ‘lîkî

Ney kilki anuñçün şeker-i rîzdür

K’aslı anuñ ḥāk-i Tebrîz’dür

Nefy’ eyleme sehv ile anı

Bî-vilāyet olmamışdur bil anı

¹⁸⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2b.

Kātibler ki köhne vü nevdiler

Cümlesi aña peyrevdürler

Oldılar mu ‘āşır-ı mecma ‘ul-efzāl

*Şeyh-i şirîn-makāl Şeyh Kemāl*¹⁹⁰

Tezkiredeki Türkçe kelimelerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumu yoktur. “*gelür, oğlı, idüp, deyü*” kelimeleri bu durumu örnekler. “*dürin*” kelimesinde belirtme eki “-n” olarak kullanılmıştır. “*bulduğda, itdikde, yetdikde*” kelimelerinde “-IncA” ulaç eki yerine “-dlkdA” eki kullanılır. “*buncalayın*” kelimesinde olduğu üzere “gibi” anlamına gelen “-(n)calayın” eki yer yer kullanılır. “*kimse*” zamiri “*kimesne*” şeklinde kullanılır. “*andan, anı, taşra, kim, kadem urdum*” gibi kelimelerde gerekli ses değişimlerinin olmaması dönemin bir özelliği olarak dil ve üslup geleneğini sürdürür.

“*Timūriyye[yi]*” Timuriyye kelimesinde kullanılmayan “-(y)i” eki cümlede sentaks yönünden eksiklik oluşturur.

Bazı kelimelerde ikili yazım görülür. “*hoş-nüvīs-hoş-nüvīş, kirbās- kirpās*” Bildirme eki “-dIr” da ikili kullanılır. Bazı kelimelerde “-dIrIr” şeklindedir. “*oldurur, ‘Alī’dürür, āhirdürür, kulıdur, kandanur, emīridür*”

Sadece şu örnekte atıf terkibi kurulması gerekirken aynı anlama gelen kelimeler belirtme ekiyle ayrı ayrı yazılmış. “*kevkebi, afākı*”

“*mūmā-ileyh, mevlānā-yı mezbūr, merķūm, ba‘dehu*” gibi Arapça kelimeler tezkirede sıklıkla kullanılır.

Nesta‘lik kelimesi tezkirede iki farklı şekilde, “*nesh ü ta‘lik*” “*nesh-ta‘lik*”, ses düşmeleri olmamış halleriyle görülür.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de, Nefeszâde tezkiresinin kimi bölümlerinde olduğu gibi sanat yapma, dili kullanmadaki ustalığı gösterme gibi durumlar görülmez. Müellif bu tezkireyi daha çok öğretici maksatla kaleme almıştır. Sadece hattatlar tanıtılırken kullanılan bazı nitelemeler sanatsal olarak değerlendirilebilir.

¹⁹⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5b.

2.4. DİĞER TEZKİRELERDEN FARKLARI

Tezkireler genel olarak bir sistem dahilinde yazılan biyografik eserlerdir. Şair tezkirelerinde madde başları için alfabetik sıra, ebced sırası ve kronoloji gibi değişik sıralama sistemleri kullanılmıştır. Hattat tezkirelerinde de yine alfabetik ve kronolojik sıralamalar tercih edilmiştir. Bu sıralamaların yanı sıra hattatlar arası ilişkiler, gelenekteki silsile, yazı çeşitleri vs. hattat tezkirelerinde madde başlarının tespitini etkilemiştir.

Tuhfe-i Hattâtîn, alfabetik sıraya göre oluşturulmuş bir hattat tezkiresidir. Hat ve Hattatan'da sıralama hem saha olarak - Osmanlı ve İran- hem de yazı çeşitlerine göre oluşturulmuştur. Bu sınıflandırmaların altında alfabe sistemi, hattat isimlerinin sıralanmasında kıstas olmuştur.

Tezkiretü'l-Hattâtîn müellifi eserinde sıralamayı ilk olarak kronolojiye göre oluşturmuştur. Ardından bir üslup ve tarz sahibi hattat zikredilerek yeni bir madde başı oluşturulmuştur. Alt madde başlarında ise bu usta Hattâtîn yolunu izleyen hattatlar sıralanmıştır. Yakut-ı Mustasımî, Şeyh Hamdullah, Ahmed Karahisarî ve Mir Ali Tebrizî sıralamalarda başı çekmişlerdir. Bu usta hattatlar çerçevesinde onların yolunu izleyen veya usta hattatların tarzını geliştirip yeniden ortaya koyan hattatlar kronolojiye göre sıralanmıştır. Bu özellikler Tezkiretü'l-Hattâtîn'i diğer tezkirelerden farklı kılmaktadır.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'in diğer tezkirelerden önemli bir farkı da tezkirede yer alan hattatların biyografilerinin madde başı yapılarak değil, sohbet eder gibi söz aralarında verilmesidir.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'in mukaddime kısmında İslam Devleti zamanına kadar geçen zaman dilimi çerçevesinde, hat sanatının ortaya çıkışı ve tarihi gelişimi hakkında açıklamalar yapılır. Bu da tezkireyi diğerlerinden farklı kılar.

Tezkiretü'l-Hattâtîn, son kısmında yer alan çeşitli kırtasiye malzemeleri ve mürekkep, ahar yapımı konularında teknik bilgiler içermesi bakımından farklılık arz eder.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'in diğer tezkirelerden en önemli farkı kısaltılarak oluşturulmuş olmasıdır. Tezkirede hat hakkında teorik bilgi verilen mukaddime bölümü mevcut değildir. Bu tezkirede sınıflandırma yazı çeşitlerine göre yapılmış ve sınıflandırılan başlıklar altında kronolojiye göre hattat isimleri madde başlarını oluşturmuştur.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'i diğerlerinden farklı kılabilcek bir husus da Farsça bir eserden çeviri olması ihtimalidir. Bu konuda elimizde kesin bilgi bulunmamakla beraber, tezkiredeki bazı unsurlar bu ihtimali güçlendirmektedir.

3. BÖLÜM: TEZKİRELERDE HATTAT VE ESERLERLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER

Bu bölümde hattatların biyografik bilgileri çerçevesinde; sosyal, kültürel ve ekonomik durumları, kişilik yapıları ve özellikleri, fiziki durum ve görünüşleri incelenmiştir.

Hattatların edebî kültür ve gelenek içerisindeki yer ve durumları, edebî kişilikleriyle ilgili tezkirelerdeki bilgiler, hattat ve çevresi hakkında açıklamalar ile eseri bakımından hattat konuları incelemeye alınmıştır.

3.1. BİYOGRAFİK BİLGİ VE DEĞERLENDİRMELER

3.1.1. HATTATIN KİMLİĞİ

3.1.1.1. İsim, Unvan, Lakap, Mahlas

3.1.1.1.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de İsim, Unvan, Lakap, Mahlas

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de bazı hattatlar için isim, unvan, lakap ve mahlas kullanılır. Bunların tezkiredeki kullanımları şunlardır:

Ebu'd-dürr Yakut bin Abdür-Rumî'ye Abbasî halifelerinden Mustasım Billah'ın kölesi olduğu için; *"Ḥulefâ-i Benî 'Abbâsî'den Musta'sım Bi'l-lâh'uñ memlûki idi."*¹⁹¹ ifadesinden hareketle Yakut-ı Mustasımî ve Kibletü'l-Küttab¹⁹² denilmiştir. Ebu'l-Hasan Ali bin Hilalü'l-Kâtibü'l-Bağdadî, İbnü'l-Bevvab¹⁹³; yine İbni Bevvab'a babasının baş kapıcı olmasından dolayı İbni Sırrı¹⁹⁴; Ebu Ali bin Muhammed bin Ali bin Hasan bin Mukletü'l-Vezir, İbni Mukle¹⁹⁵; Şeyh Hamdullah bin Mustafa Dede, Kutbu'l-Küttab¹⁹⁶; Abdullah Kırımî, Şeyh-i Sanî¹⁹⁷; Receb bin Mustafa, Revanî¹⁹⁸; Karahisarî Ahmed Efendi, Rumun Yakut'u¹⁹⁹; Tac

¹⁹¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 10b.

¹⁹² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 12a.

¹⁹³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 10a.

¹⁹⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 10a.

¹⁹⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8b.

¹⁹⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 12a.

¹⁹⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 18a.

¹⁹⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 18a.

¹⁹⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19a.

Begzâde Mehmed Efendi, İbnü'l-Hattat; Mir İmad, İmadü'l-mülk²⁰⁰ unvanlarıyla anılmışlardır.

Yakut-ı Mustasımî, Abdullah es-Sayrafî, Mübarekşah-ı Kutub, Abdullah Aşpaz, Yahya Sufî, Ahmed Sühreverdî, Şeyh Ahmed Tayyib Şah usta-çırak ilişkisiyle yetişmişler ve bunlar için Üstad-ı Seb'a (yedi üstad) unvanı kullanılmıştır. Bu durum tezkiredeki şu sözlerle ortaya konulur: *“Yâķūt-ı Musta’sımî ile bile ma’dūd olup, ‘aķd-i şüreyyâ gibi bunlaruñ her biri țarz-ı Yâķūt’da ‘âlem-ârâ olmağın “seb’a” denilmiştir.”*²⁰¹. *“zîrâ Yâķūt ĥazretleri ĥațtı ĥüb yazmışdur. Nâzik ü ter şîve-dâr kılmışdur. Ve anuñ tilmizleri üstâzı seb’a dirlerdi.”*²⁰²

3.1.1.1.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de İsim, Unvan, Lakap, Mahlas

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de Mübarekşah, Zerrinkalem²⁰³; Molla Abdullah Tabbah, Yakut-ı Horasan²⁰⁴; Sultan Muhammed, Handan²⁰⁵; Molla Rüstem Ali, Molla Dost²⁰⁶; Mevlânâ Enis, Abdurrahim²⁰⁷ isim ve takma adlarıyla zikredilirler.

3.1.1.2. Mekân (Hattatın Doğduğu, Bulduğu, Öldüğü Yerler)

3.1.1.2.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn’de Mekân (Hattatın Doğduğu, Bulduğu, Öldüğü Yerler)

Tezkiretü'l-Hattâtîn’de bahsi geçen mekanlar ve eserdeki karşılıkları aşağıda verilmiştir.

İbni Bevvab, İmam Ahmed bin Hanbel civarında defnedilmiştir. *“İmām Aĥmed bin Ĥanbel civārında medfūnlardur.”*²⁰⁸. Abdullah es-Sayrafî, Bağdat’ta yaşamıştır; *“Bir gün şehir-*

²⁰⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatın, v. 23a.

²⁰¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatın, v. 11b.

²⁰² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatın, v. 42b.

²⁰³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

²⁰⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4a.

²⁰⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

²⁰⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a, 9b.

²⁰⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10b.

²⁰⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatın, v. 10a.

*i Bağdād'da meşke kemāl-i iştiğāl üzre iken*²⁰⁹ ve Abdullah Aşpaz; Bağdat'ta bulunmuştur. “*Sūḳ-ı Bağdād'da giderken*”²¹⁰ sözü bunu doğrular.

Yakut için Amasyalı olduğu tezkiredeki şu cümleyle rivayet edilir: “*Ba'zılar dirler ki Amāsiyye ḥākinden idi.*”²¹¹

Şeyh Hamdullah bin Mustafa Dede Amasya'da doğmuş ve bir süre burada bulunmuştur. Amasya'da iken Sultan Bayezid Han'ın sancakta -Amasya'da- olması aralarında bağ kurulmasına vesile olur. Şeyh Hamdullah'ın babası Mustafa Dede de Amasya'da bulunmuştur. Şeyh Hamdullah 1481-1482 yıllarında Amasya'da iken şöhrete ulaşır. Bunların tezkiredeki karşılıkları şöyledir: “*Sekiz yüz seksen altı*²¹²*da Şeyh merḥūm şehri Amāsiyye'de şöhret bulup, ḥaṭṭları daḥi i'tibār bulmuşdı.*”²¹³ Yine aynı tarihte Sultan Bayezid'in İstanbul'a gelmesiyle Şeyh Hamdullah da İstanbul'a gelmiş ve Kazasker Hamamı karşısındaki Cemaleddin ve Abdullah Amāsi'nin sakin oldukları eve intikal etmiştir. Bunu tezkirede; “*Tārīḥ-i mezbūrda Sultan Bāyezīd Ḥan 'aleyhi-r-raḥmete ve'l-ḡufrān sancaḳdan serīr-i 'izzet-maṣīre 'azm idüp, salṭanat-ı ḥākānī kendülere intikāl idüp, sūy-i İstānbül'a 'avd buyurdıklarından soñra Şeyh merḥūm daḥi dār u diyārın terk idüp, şehri İstānbül'a gelüp, eski odalar ḳurbunda Ḳāzī'asker Ḥamāmı muḳābilinde tarīḳ-i ḥāşda Cemāle'd-dīn el-Amāsi ve 'Abdu'l-lāh el-Amāsi sākīn oldukları ḥāneye nüzül idüp,*”²¹⁴ sözleri anlatmaktadır.

Şeyh Hamdullah ok atma idmanları yaptığı meydanın bu işi yapanlara vakfedilmesine vesile olur. Bugün İstanbul'da hala Okmeydanı diye anılan mekan burasıdır. Bu durum eserde; “*Hālā Okmeydanı'nda ıldız yirinde vāḳi' olan ibtidā-yı menāzili vaz' idüp, meydān-ı mezbūrda merḥūm-ı mezkūr idmān-i āzmāyış itdikleri Ḥazret-i Sulṭan Bayezīd Ḥan 'aleyhi'r-raḥmetehu ve'l-ḡufrān ḥazretlerinüñ sem'-i şerīflerine irüşdüğünde, Şeyh merḥūmuñ sebab-i muḥabbetleri ile ol meydān-ı mezkūrı tīr-endāzlar için vakf itmişlerdür. Vakfıyyetine Şeyh merḥūmuñ menzil-i mezkūrı sebab olmuşdur.*”²¹⁵ şeklinde karşılık bulur.

²⁰⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 10b.

²¹⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 11a.

²¹¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 10b.

²¹² H. 886 (M. 1481-1482) senesi.

²¹³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 12b.

²¹⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 12b.

²¹⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 13b.

Şeyh Hamdullah ve oğlu Mustafa Dede Üsküdar'da Karaca Ahmet Mezarlığı'nda defnedilmiştir. Eserdeki ifade şudur: *“Üsküdār'da Karaca Ahmed Tekyesi kırbında vākı' olan merākıdda babası defn olınan şofada defn olınmuşdur.”*²¹⁶

Mustafa Dede bir süre Mısır'da bulunmuş ve tekrar Üsküdar'a yerleşmiştir. Metindeki ifadeler şunlardır: *“Ba'dehu zamān Mışra gidüp, babası Hamdu'l-lāhuñ haıttından meşş u taıklid idüp ve yine gelüp Üsküdār'da sākin olup”*²¹⁷

Celalzāde Muhiddin el-Amāsî Amasya'da ve İstanbul'da bulunur. Celalzāde Muhiddin el-Amāsî İstanbul'da bir müddet bulunmuş; fakat Amasya'da vefat etmiştir. Tezkirede; *“Şehr-i Amāsiyye'ye gidüp, intiķālleri dağı Amāsiyye'de vākı' olmışdur.”*²¹⁸ cümlesi bu durumu anlatmaktadır.

Abdullah Kırımî, Edirnekapı mezarlığında Emir Buharî civarında defnedilmiştir. Zamanındakilerden biri Kırımî'nin kendi mezarını yaptığını görünce vefat tarihini sormuş ve Kırımî vefat tarihini o kişiye söylemiştir. *“Edirne Kıapusı gūristānında Emīr Buhārī merħūmuñ civārında kendü maıberesini ta'mīr idüp, kendü eli ile maıberesinüñ taşların yazup, lākin tārīhinde tevakkuf itmişler. Hemdemlerinden biri görüp su'al itdi. Ya bunuñ tārīhi nice olur, didi. Merħūm mezbūr Kırimī eytdi ki benüm şākirdlerimden biri bulunmaya mı ki üç toıuz yazmağa kıadir olmaya mı dursuñ, deyü cevāb virmişler.”*²¹⁹ sözleri bu kıssanın tezkiredeki karşılığıdır.

Hasan Çelebi ve Karahisarî Ahmed Efendi, İstanbul'da bulunmuşlar ve burada defnedilmişlerdir. Mezarlarının Sütlüce'de Cemaleddin mezarı yakınlarında olduğu tezkirede nakledilir: *“Südlüce'de Cemāle'd-dīn kıaddese sırrahu el-'azizüñ merkıad-i şerīfi civārında medfūnlardur.”*²²⁰

Demircikulu Yusuf Efendi, İstanbul'da bulunmuş ve burada vefat etmiştir. Mezarı Tophane Camisi yakınlarındadır. Tezkiredeki ifade; *“Medfen-i şerīfleri Topđāne Cāmi' kıurbundadır.”*²²¹ şeklindedir.

²¹⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 17a.

²¹⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 17b.

²¹⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 16a.

²¹⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 18b.

²²⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19b.

²²¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 20b.

Mir İmad'ın, İsfahan'da bulunduğu ve burada Şah Abbas tarafından katlettiği tezkirede şöyle nakledilir: “*Şah ‘Abbās-ı pür-vesvās dā’imā taraf-ı hilāfında olduğuna muğberr olmağın ‘aķibetü’l-emr Mir ‘İmād merhūmı ķatl-i maşlahatçün iki ķaşşāb şāķirdi irsāl idüp, İsfahān’da kendü sa’adet-hānesinden çıkarup, saña Rūm’da olan Sünnilerden mektüb geldi, deyü bir muvarrak bıçaķ ile dürtüp, şehīd itmişler.*”²²² Mir İmad'ın öldürülmesi etrafta geniş yankı bulur. Hint şahı İbni Celaleddin (Cihangir), Buhara'daki azizler ve şeyhler, Şam ve Halep'teki aziz kimseler onun katlinden dolayı üzüлüp ağlamışlar ve ardından Kur'an-ı Kerim okuyup dua etmişlerdir. Metindeki açıklamalar şunlardır: “*Merhūm mezkūrı şehīd itdüklerini Şāh Hind İbni Celāle’ d-dīn istimā’ itdükde ‘azīm būkā idüp, buyurmuşlar ki: “Ben anuñ ağırınca altun virürdüm. Eger ‘İmād-ı Mir merhūmı ķatl itdürmeyüp, benüm tarafıma irsāl itmiş olaydı.” deyü buyurmuşlar. Ve Buhārā’da olan e’izze-i kirām u meşāyiķ-i ‘izām anuñ ķatline nāle-i āh-güzār idüp, anuñçün dergāh-ı Hāķķa ‘itizār idüp, nice günler nūr-ı pür-fütūhuna ba’dehu ķırā’atü’l-ķur’ān du’ā itmişler. Ve Şām u Haleb’de daķi kendüleri ile müşerref olan e’izze-i zevī’ü’l-ihtirām Mir ‘İmād merhūmuñ fevtine azīm būkā itmişler.*”²²³

Mir Ali Herat'ta vefat eder: “*Тоқуз yüz elli birde Herāt’da fevt olmışdur.*”²²⁴

Mir Abdullahü'l-Hassenü'l-Buharî ve Derviş Abdi Medine'de inzivaya çekilmiş Buhara erenleri ve Nakşibendî dervişleridir: “*Ve hālā Medīne-i Münevvere şerefeha’l-lāhu te’ālā’da mücāvır olan Buhārā erenlerinden ve tariķ-i Nakşibendiyye aşhābından olup, anda münzevī olan hasīb ü nesīb Mir ‘Abdu’l-lāhü’l-Hassenü’l-Buhārī ve Derviş ‘Abdī*”²²⁵

3.1.1.2.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Mekân (Hattatın Doğduğu, Bulduğu, Öldüğü Yerler)

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de hattatların yaşadıkları mekanlar ve tezkiredeki karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

Şeyhzâde Sühreverdi, Bağdat'ta ikamet eder: “*Bağdād’da sâķin olmağla*”²²⁶

Argun Kamil Semerkantlıdır, sonraları Bağdat'ı kendine vatan tutar: “*Semerkand’ dandur. Gelüp Bağdād’da tavaṭṭun itmekle...*”²²⁷

²²² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatın, v. 23b.

²²³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatın, v. 23b.

²²⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatın, v. 24a.

²²⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatın, v. 24b.

²²⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3a.

Mübarekşah bir süre İran'da bulunur: “*Mübārekşāh havl-i eṣnāda Fars’a gitmiş bulunmağla...*”²²⁸

Yusuf Meşhedî, Tebriz’de vefat etmiştir: “*Âḥir-i kelām Tebrīz’de sâkin olmuştur tā maḥall-i vefāt.*”²²⁹

Sayrafi, Iraklıdır: “*Hoş-nüvisân-ı Irāk ‘add iderler.*”²³⁰

Hoca Mir Ali, Tebrizlidir: “*Aşlı Tebrīzlidir.*”²³¹. Buhara’da bulunur: “*Ammā Mīr ‘Alī kim Buhārā’da reşk-i ‘azīm iderken...*”²³²

Hoca Muhammed İshak Belhlidir: “*Belḥ’dedür.*”²³³

Mevlânâ Mir Ali Buhara’ya gider: “*Ba’dehu Mīr ‘Alī kim Buhārā’ya düşdi.*”²³⁴

Hoca Mahmud Siyavuşanî, Siyavuşludur: “*Ḳarye-i Siyāvūşān’dandur.*”²³⁵

Hoca Mahmud Siyavuşanî, Ubeyd Han’ın aşiretini göçe zorlamasıyla Maverâünnehr’e yerleşir, Herat’ta bulunur, Buhara’da Nestalik yazmaya karar verir: “*‘Ubeyd Ḥān ḥāne-i göç ile Mollā-yı mezbûrî ḳaldırup, Mā-verā-ün-nehr’e iletdi. Ḥāce Maḥmūd ziyāde rüşd idi. Ḥāce-zāde Herāt’da idi. Sā’ir ḥuṭūṭı kemāle irişdirmiş idi. Buhārā’da nesh-ta’lik ḳarār virüp, üstādını bî-şübhe geçmiştir.*”²³⁶. Hoca Mahmud Siyavuşanî, müellifin zamanında Belh’de ikamet der: “*Şimdiki ḥâlde zinde vü selāmetde Belḥ’de sâkindür.*”²³⁷

Hoca Mahmud Siyavuşanî, varlıklı biridir. Dört adet mekanı bulunduğundan söz edilir. İlk iki mekanda köleleri, cariyeleri, hizmetçileri, kıyafet ve eşyaları bulunur ve misafirleri üçüncü mekanda ağırlar: “*Dört bağı vardurur ki miyânında bir dest-ḥāne ta’mīr itmişdür. Mertebe-i evvelen, ḳulları ve cāriyeleri ve ḥādimleri müstefid olur. Mertebe-i şānide esbāb u yarağ ḳonulup, mertebe-i şālişde Ḥāceyi görmege gelür giderler idi. Eger ruḥşat*

²²⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3a.

²²⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

²²⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

²³⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

²³¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5b.

²³² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6a.

²³³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6a.

²³⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 7a.

²³⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 7b.

²³⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 7b.

²³⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8a.

*bulsalar mertebe-i çehārum giderler idi. Ve illā mertebe-i şālīşde muraḥḥaş olurlar idi. Ve şākirdleri nişīmen-i ḳarnunda sākin olup...*²³⁸

Mir Seyyid Ahmed, Özbek vilayetinden Buhara'ya gelir: *“Feterāt-i Özbek'den Buhārā'ya gitdi.*²³⁹

Molla Abdi, Nişaburludur: *“Nişābūr'dandur.*²⁴⁰ Nişaburlu olan bir diğەر hattat Molla Şah Mahmud-ı Diğەر'dir: *“Nişābūr'dandur.*²⁴¹

Molla Dost Heratlıdır: *“Herāt'dandur.*²⁴²

Hafız Babacan Türbetlidir: *“Türbet'dendür.*²⁴³

Hafız Abdü'l-Ali, Yakup Mirza ile Sultan Hüseyin Mirza arasındaki bir olaydan dolayı Abdül-Ali'den Irak ya da Tebriz'e gitmesi istenmiştir. Bu durum Mirza için zor olsa da Abdü'l-Ali Irak'ı tercih eder: *“Ya'ḳūb Mirzā ile Sulṭan Hüseyn Mirzā mābeynlerindeki ḥuşūsiyyet vāḳı' oldı. Hāfiz 'Abdü'l-'Alī'yi taleb eyleyüp iletđi. Egerçi Mirzā'ya düşvār idi. Çāresi bu oldu ki çünki 'Irāḳ'a geldi. Tebriz de mümkün olup, min ba'de gitmedi.*²⁴⁴

Mir Muizüddin Kaşanlıdır: *“Ḳāşān'dandur.*²⁴⁵

Molla Rızaeddin Muhammed Gılanî, Nəcəf'de yaşar: *“Hālā Nəcəf'dedür.*²⁴⁶

Mevlânâ Baba Şah, İsfahanlıdır, bir cemaate dahil olduktan sonra Bağdat'a gider. Orayı vatan tutar: *“İşfahān'dandur. Bir cemā'at anı ilḥāḳ-ı mensūb itmekle maḥall-i mezbūreden ḳalkup, dārü's-selām Bağdād'a gitmişdür. Anda tavaṭṭun itmişdür.*²⁴⁷

²³⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8b.

²³⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8b.

²⁴⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

²⁴¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

²⁴² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

²⁴³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9b.

²⁴⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9b.

²⁴⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10a.

²⁴⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11a.

²⁴⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11a.

3.1.1.3. Zaman

3.1.1.3.1. Tezkiretü'l-Hattâfîn'de Zaman

Tezkiretü'l-Hattâfîn'de zaman aralığı oldukça geniş tutulmuştur. Tezkirede belirtilen zamanlar ve bunların tezkiredeki karşılıkları aşağıda verilmiştir.

Fatih Sultan Mehmed zamanındaki iki kâtip (Yahya-yı Rumî ve Ali bin Yahya) tezkirede yer alır. Tezkirede bu durumu; *“Sulţan Mehmed Han ‘aleyhi’r-rahmete ve’l-gufrân zaman-ı şerîflerine gelince...”*; *“Birine Yahyâ-yı Rûmî dirler idi. Ve birinün daği ismi ‘Ali bin Yahyâ idi.”*²⁴⁸ cümleleri anlatır. H.860 (M. 1455-1456)²⁴⁹ yılında her ikisi de gayet iyi yazı kaleme almışlardır.

Sultan Bayezid Han ve Şeyh Hamdullah'ın Amasya'da bulunmaları aynı zamana rastlar: *“Ol zamân Hazret-i Sulţan Bâyezîd Han ‘aleyhi’r-rahmete ve’l-gufrân sancağda idiler.”*²⁵⁰ ifadesi Şeyh ile Sultan Bayezid'in aynı anda Amasya'da bulduklarını anlatır.

Cemaleddin el-Amâsî döneminde ondan başka kimsenin müsenna hattı yazmadığı tezkirede şöyle karşılık bulur: *“Zamân-ı şerîflerinde hatt-ı müşennâ ile hatt yazdırılmağ andan ğayri vâkı‘ olmamışdur.”*²⁵¹

Celalzâde Muhiddin el-Amâsî ve Şeyh Hamdullah aynı asırda yaşarlar. Tezkirede; *“Muĥî’d-dîn ve Cemâle’d-dîn Şeyĥ merĥūmla mu‘âşırlardur.”*²⁵² İkisi için de *“Ve sene şemânînin ve şemânemie”*²⁵³ *de mezkûrlar daği eyü yazmışlardur, her biri kendü vādîlerinde.”*²⁵⁴ ifadeleri kullanılır.

Şerbetizâde İbrahim Efendi ve Karahisarî Ahmed Efendi aynı asırda yaşarlar: *“Merĥūm-ı mezkûr Şerbetî-zâde İbrâhim Efendi, Karahîşârî Ahmed Efendi ile mu‘âşırlardı.”*²⁵⁵ cümlesi bu durumu karşılar.

²⁴⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 11b.

²⁴⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 12a.

²⁵⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 12a.

²⁵¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 16a.

²⁵² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 16b.

²⁵³ H.880 (M. 1475-1476) senesi.

²⁵⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 16b.

²⁵⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 20b.

Mir Ali ile Sultan Ali Meşhedî'nin dönemleri bazı rivayetlerde farklıdır. Tezkire müellifi bu ihtimali dikkate alır ve okuyucuya sunar. Nitekim Nestalik yazının mucidi konusunda Mustafa Ali Menakıb-ı Hünerveran'da Mir Ali'yi işaret etmez. Ona göre bu yazı Mir Ali tarafından ıslah edilip sisteme konmuştur. Bu durum tezkirede şöyle bildirilir: *“Ba'zılar daği dirler ki Sulţan 'Alî Meşhedî Mîr merhûmdan muğaddem olup, Mîr merhûm anuñ tarîkasını ihyâ idüp, andan daği berter [ü] bihter olmışdur, dirler.”*²⁵⁶

Sultan Ali Meşhedî ve Hoca Şeyh Kemal aynı asırda yaşar. Eserde bu durumu: *“Tariķ-i Naşibendiye ulularından H'âce Şeyh Kemâl ile mu'âşırlar idi.”*²⁵⁷ cümlesi anlatmaktadır.

Mahmud bin İshak eş-Şahabî ve Mir Ali muasırlardır. Tezkiredeki karşılık şöyledir: *“Maħmūd bin İşhaķ eş-Şahābî Mîr merhûmuñ mu'âşırı ve hem-dem nâşırı idi.”*²⁵⁸

Mir İmad Safevî Hükümdarı Şah Abbas zamanında yaşar. Hicrî 1018-1019 (M. 1609-1611) yıllarında başarılı kıtalar yazar. Şah Abbas onun kıtalarının Anadolu'ya yayılmaması için Kitab-ı Şahname yazdırır ve buna el koyar. Tezkirede durum şöyle ifade edilir: *“Merhûm mezbûruñ biñ on sekizde biñ on toķuz²⁵⁹ da yazdıķları kıţ'alar ğāyet eyüdü. Merhûm merķûma Şāh-ı bî-dîn maħz-ı ihānet idüp, tûl-i kitābet idüp, Rûm'a kıţ'aları münteşir olmamak için Kitāb-ı Şāh-nāme bi't-tamām yazdırup, işğāl itmişdür.”*²⁶⁰

Mir İmad, Muhammed Rıza ve Nuri Çelebi aynı asırda yaşar. : *“İmād merhûmuñ mu'âşırlarından Muħammed Rızā'dur. Ve anuñ daği mu'âşır u mu'ārızı bu diyār-ı dār-ı salţanatda Tob-hāneli Nûrî Çelebî...”*²⁶¹

Şah Mahmud, Şah İsmail zamanı hattatlarından: *“Nişāburî Şāh İsmā'îl bin Şeyh Haydar zamānuñ üstād-ı bülend-i iştihāridur.”*²⁶²

Mir Halil, Nefeszâde İbrahim ile aynı dönem hattatıdır: *“Ve hālā Mîr Halîl nāmında bir kimesne yine diyār-ı 'Acem'de zuhûra gelüp...”*²⁶³

²⁵⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 23a.

²⁵⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 23a.

²⁵⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 23a.

²⁵⁹ H.1018-1019 (M.1609-1611) seneleri.

²⁶⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 23b.

²⁶¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 24a.

²⁶² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 24a.

²⁶³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 24b.

Mir Abdullahü'l-Hassenü'l-Buhârî ve Dervîş Abdî, Nefeszâde İbrahim zamanında Medine'de inzivaya çekilmiştir. Bunlar, Buhara erenleri ve Nakşibendî dervişlerindendir: “*Ve hâlâ Medîne-i Münevvere şerefaha'l-lâhu te'âlâ*”da mücâvir olan Buhârâ erenlerinden ve *tarîk-i Nakşibendiyye aşhâbından olup, anda münzevî olan hasîb ü nesîb Mîr 'Abdu'l-lâhü'l-Hassenü'l-Buhârî ve Dervîş 'Abdî...*”²⁶⁴

3.1.1.3.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâfîn'de Zaman

Muhtasar Tezkire-i Hattâfîn'de bildirilen zamanlar ve bunların tezkiredeki karşılıkları aşağıda verilmiştir.

Sayrafî Sultan Ebu Said zamanında yaşar: “*Sulţan Ebū Sa'îd zamanında...*”²⁶⁵

Hoca Mahmud Siyavuşanî, müellifin zamanında yaşar: “*Şimdiki hâlde zinde vü selâmetde Belh'de sâkindür.*”²⁶⁶

Kasım Şadi Şah, Herat valisi Muhammed Han zamanında hayattadır: “*Tâ zamân-ı Muhammed Hân vâlî-i Herât hayatda idi.*”²⁶⁷

Molla Malik, Türkistan vilayetindedir. Tüm vaktini Karzin'de geçirir: “*Vilâyet-i Türkistân'dandur. Dükeli vaqitde Karzîn'de olup...*”²⁶⁸

Mevlânâ Enis, Yakup Mirza zamanında yaşar: “*Ya 'kûb Mîrzâ zamânında idi.*”²⁶⁹

3.1.1.4. Soy, Aile ve Akrabalık

3.1.1.4.1. Tezkiretü'l-Hattâfîn'de Soy, Aile ve Akrabalık

Tezkiretü'l-Hattâfîn'de bazı hattatların soyları, aile yapıları ve akrabalık dereceleri anılmıştır. Hattatların bu durumları ve ifadelerin eserdeki karşılıkları bu kısımda verilmiştir.

²⁶⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattâfîn, v. 24b.

²⁶⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâfîn, v. 3b.

²⁶⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâfîn, v. 8a.

²⁶⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâfîn, v. 8b.

²⁶⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâfîn, v. 9b.

²⁶⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâfîn, v. 10b.

Hz. Ali ile oğulları Hz. Hasan ve Hüseyin tezkirede zikredilir. Abdullah es-Sayrafi maddesinde, Sayrafi ve babası arasındaki bir vaka hikaye olunur. Burada Sayrafi'nin babasına ait bin flori miktarında eşyasını çaldığı ve babasından gördüğü kötü muamele anlatılır.

Abdullah Aşpaz için bazı kişiler Yakut'un oğlu olduğunu iddia eder: *“Ba'zılar dirler ki mezkûr Aşbaz Halîfe'nün şulbî oğlu idi.”*²⁷⁰

Mustafa Dede, Şeyh Hamdullah'ın oğludur. *“Anûñ veled-i şulbîsi Muştafâ Dede merhûmdur.”*²⁷¹ Cemaledin el-Amâsî ve Celalzâde Muhiddin el-Amâsî kardeşir: *“Ve mezbûruñ karındaşı Cemâle'd-dîn el-Amâsî daği karındaşı Muhi'd-dîn'den...”*²⁷². Derviş Muhammed; Mustafa Dede'nin oğlu Şeyh Hamdullah'ın torunudur: *“Babasınuñ ve ceddî Hamdu'l-lâhuñ...”*²⁷³. Sonraları Şeyh Hamdullah'ın üslubunu benimseyip bu alanda üstad olur: *“Şeyh merhûmuñ vâdisinde râsih ü üstâd-ı şâmiñ olup...”*²⁷⁴

Karahisarî'nin öğrencisi Hasan Çelebi, Çerkez'dir: *“Çerâkesü'l-aşl olan Hasan Çelebi'den gayrı.”*²⁷⁵

Mir Ali peygamber soyundandır: *“Mîr 'Alî merhûm sâdât-ı kirâmdan ve evliyâ-i 'izâmdan bir kimesnedür.”*²⁷⁶

Sultan Ali Meşhedî'nin öğrencileri Muhammed bin Muizüddin ve Ahmed el-Hüseyinî Hz. Hüseyin soyundandır: *“Muhammed bin el-Mu'izi'd-dîn el- Hüseyinî ve biri daği Ahmed el- Hüseyinî'dür. Bu ikisi eşref-i kirâmuñ şahîhü'n-nesebleridür.”*²⁷⁷

Mir İmad, Hz. Hasan soyundandır: *“İmâd merhûm tarîk-i Nakşibendiye ulûlarından olup ve Hasenî'n-neseb ve Hanefî'l-mezheb...”*²⁷⁸

²⁷⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 11a.

²⁷¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 17a.

²⁷² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 16a.

²⁷³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 18a.

²⁷⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 18a.

²⁷⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19a.

²⁷⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 22b.

²⁷⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 23a.

²⁷⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 23b.

3.1.1.4.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Soy, Aile ve Akrabalık

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de de bazı soy, aile ve akrabalık durumları zikredilir. Bu eserde zikredilen durumlar ve tezkiredeki karşılıkları şunlardır:

Nasrullah Tabîb, Celayirli sultanlarındandır: “*Lâkin selâtin-i Celâyir'dendür.*”²⁷⁹

Baysungur Mirza, Şahruh Mirza'nın oğludur: “*Şāhruḥ Mīrzā oĝludur.*”²⁸⁰

Mirza İbrahim de Şahruh Mirza'nın oğludur: “*Mīrzā Şāhruḥ oĝludur.*”²⁸¹

Hoca Mahmud Siyavuşanî, Hoca İshak'ın oğludur: “*Hāce İshāḳ oĝludur.*”²⁸²

Mir Seyyid Ahmed, peygamber soyundan Meşhedî ailesine mensuptur: “*Seyyid-zāde Meşhedīlerdendür.*”²⁸³

Hafız Babacan, Abdü'l-Ali oğludur: “*Hāfız 'Abdü'l-'Alī oĝludur.*”²⁸⁴

Molla Muhammed Hüseyin, Tebrizli Molla İnayet'in oğludur: “*Tebrīzli Mollā İnāyet oĝludur.*”²⁸⁵

Mevlânâ Enis'in kardeşi Abdülkerim'dir: “*Birāderinüñ adı 'Abdü'l-kerīm idi.*”²⁸⁶

Molla Rızaeddin Muhammed Gilanî'nin babası Kani Molla Tahir'dir. Babası Kâtipoğulları yazıcılarındandır: “*Çār-yār Kānī Mollā Tāhir oĝlı dimekle ma'rūfdur. Babası Kātib-oĝılları nüvîşende idiler.*”²⁸⁷

Şirazlı ta'lik yazıcıların çokluğundan bahsedilirken bir latife şöyle anlatılır: “*Zirā bir ḥānede babası kātib ise oĝlı müzehhibdür. Hātunı mücellid kıızı muşavvirdür. Ol ecilden bir ḥānede sehl müddetde ḥuşūle gelür.*”²⁸⁸

²⁷⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

²⁸⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4a.

²⁸¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4a.

²⁸² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 7b.

²⁸³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8b.

²⁸⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9b.

²⁸⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10a.

²⁸⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10b.

²⁸⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10b.

²⁸⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11b.

3.1.1.5. Evlilik ve Çocuk Durumu

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de üç hattat, Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de bir hattat hakkında evlilik hikayesi ve çocuk durumundan bahsedilir.

Şeyh Hamdullah'ın babası Mustafa Dede'nin evlenmesi ve çocuk sahibi olması şu hikaye ile anlatılır: *“Eyyām-ı şebābda Şeyhūñ vālidī Muştafā Dede merhūm tezevvüc itmek sevdāsıyla şehr-i Amāsiyye'de giderken erbāb-ı mükāşefeden bir kimesneye mülākī oldı. Ol kimesne eytdi ki: “Ey Dede senūñ tezevvüc idecegin falān maḥalledede bir faķirenūñ kıızıdır. Andan ğayri degüldür. Hemān anı al şaķın tereddüd itmeden.” deyü vaşiyyet itmişdi. Muştafā Dede merhūm daḫi ol ‘azīzūñ vaşiyyetin yerine getürüp, ol faķirenūñ yetimesin tezevvüc idüp, yine ol ‘azīze mülākī olup, ḫikmetinden su’āl itdi. Ol ‘aziz daḫi ref’-i yed idüp du’ā itdi. Ve eytdi ki: “Çünkim ol faķire-i şāliḫanuñ yetimesini vaşiyyetüm tutup alduñ, Allāh subḫāne ve te’ālā andan saña bir veled-i şāliḫ vire ki anuñ kemālāt-ı ma’ārif-i meḫāsini meşhūr-ı her-şehr ü mezkūr-ı her-dehr olup, anuñ nāmı ilā yevmü’l-ķiyāme zinde ola. Ve ismi Ḥamdu’l-lāh ola.” deyü ta’yin-i bi’d-du’ā itmişler.”²⁸⁹*

Mustafa Çelebi, Şeyh Hamdullah'ın oğludur: *“Kendü şeyḫ-zādesi olan Şār-ķazı Sultān Oĝlı Muştafā Çelebi...”²⁹⁰*

Muhammed Bakır, Mir Ali'nin oğludur: *“Mīr’ūñ veled-i şulbi Muḫammed Bāķır...”²⁹¹*

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Molla Dost'un bir oğlu olduğu bildirilir: *“Bir oĝlı var idi Muḫibb ‘Alī nām.”²⁹²*

3.1.1.6. Vefat Kaydı

3.1.1.6.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Vefat Kaydı

İbni Mukle: Şemān ve ‘iṣrīne ve şelāşemie’de (Hicri: 328(Miladī: 939-940))²⁹³, Yakut-ı Musulī: Şemāne ve ‘aşera ve şittemie’de (H.618 (M. 1221-1222))²⁹⁴, Yakut-ı Hamevî: Seb’a

²⁸⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 12b.

²⁹⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 15a.

²⁹¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 24a.

²⁹² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9b.

²⁹³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8b.

²⁹⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8b.

ve sittine ü sittemiede (H. 667(M.1268-1269))²⁹⁵, Yakut-ı Mustasımî: Seb'a ve sittine ve sittemiede (H. 667 (M.1268-1269))²⁹⁶, İbni Bevvab: şelāse ve işrine ve erba'amiede (H.423 (M.1031-1032))²⁹⁷, Abdullah el-Kırımî: H.999 (M.1590-1591): *"Fi'l-vākı' toğuz yüz toğsan toğuzda ahrete intikāl itmişlerdür."*²⁹⁸, Hasan Çelebi ve Karahisarî Ahmed Efendi: Şelāse ve sittin ve tisa'miede H.963 (M. 1555-1556)²⁹⁹ ahirete intikal ettikleri bildirilen hattatlardır.

Yakut-ı Mustasımî için hem vefat tarihi verilmiş hem de vefatlarını bildirir nazm okuyucuya sunulmuştur:

"Yākūt-ı Cemāle'd-dīn ser ehl-i hüner

Der şubh-ı hamīsi sādīs şehr-i Şafer

Fî-seb'a ve sittin būd ve sittemie

Kızdārı fenā be āhīret-gerd sefer^{300,301}

Şeyh Hamdullah tezkiredeki rivayetlerden birinde Yavuz Sultan Selim zamanında vefat eder. Müellif doğru rivayetin Kanunî Sultan Süleyman dönemi olduğunu bildirir: *"Ba'zılar dirler ki fātih-i Mısr Sulṭan Selīm Ḥan 'aleyhi'r-raḥmetü ve'l-ğufrān ḥazretlerinüñ merḥüm mezbūr Şeyḥ Ḥamdu'l-lāh evāḥīr-i zamānlarında intikāl itmişdür. Ammā eşaḥḥ rivāyet budur ki Sulṭan Süleymān Ḥan Ğāzi 'aleyhi'r-raḥmete ve'l-ğufrān zaman-ı şerīflerinde vākı' olmuş ola."*³⁰²

Celalzāde Muhiddin yüz yıl hayatta kalmış, kardeşi Cemaleddin ve Abdullah Amāsî ise seksen yıl yaşamışlardır: *"Bu zıkr olınan ricāl-i şelāşeden Muḥī'd-dīn yüz yıl mu'ammer olup ve birāderi Cemāle'd-dīn ve 'Abdu'l-lāh el-Amāsī bu ikisi daḡi seksen yıl mu'ammer olup, bu ricāl-i şelāse-i mezküre daḡi nice muşāḥif-i şerīfe ve eczā-yı şerīfe yazup, dār-ı dünyāda nice āşār-ı cemīle koyup, dünyāyı terk itmişlerdür."*³⁰³

²⁹⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8b.

²⁹⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8b.

²⁹⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 10a.

²⁹⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19a.

²⁹⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19b.

³⁰⁰ "Cemalettin Yakut hüner ehlinin başıdır. O, Şafer ayının beşinciye altıncıya bağlayan günün sabahında, 667 senesinde, dünyadaki işlerini ve varlıklarını bırakarak ahiret seferine çıktı."

³⁰¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 9b.

³⁰² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 15b.

³⁰³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 16b.

Mustafa Dede kırk beş yaşındayken cariyelerinden biri ona tırnak yedirmiş ve bu yüzden vefat etmiştir. Babasının mezarının bulunduğu yere defnedilmiştir: *“Muştafâ Dede’ye cevârisinden biri nâhûn yidirüp, sinn-i şerifleri kırk beşde iken dâr-ı fenâdan dâr-ı beķâyâ rihlet idüp, Üsküdâr’da Karaca Aħmed Tekyesi ħurbında vâķı’ olan merâķıdda babası defn olınan şofada defn olınmuşdur.”*³⁰⁴

Receb bin Mustafa yüz on yıl hayatta kalmış: *“Bu daħi yüz on yıl mu’ammer olup...”*³⁰⁵.

Demircikulu Yusuf Efendi doksan üç yaşında, H.1018 (M. 1609-1610) senesinde vefat eder: *“Merħūm-ı merķūm Demirci Efendi toķsan üç yıl diri olup, biñ on sekizde intikāl itmişlerdür.”*³⁰⁶

Mir Ali H. 951 (M. 1544-1545) senesinde vefat eder. Onun için düşülen tarih şöyledir: *“Mīr ‘Alī merħūm sādāt-ı ma‘āl-i derecâtdan idüģi Tuħfe-i Sâmi’de mezkūr olup, ‘Mīr ‘Alī fevt-i nümūd’ tārīħ düşmüşdür. Toķuz yüz elli birde Herât’da fevt olmuşdur.”*³⁰⁷

3.1.1.6.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de Vefat Kaydı

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de yer alan tek vefat kaydı şudur:

Yakut-ı Mustasımî’nin vefat kaydı bu tezkirede hatalı kaydedilmiştir. Tezkirede geçen altı yüz dokuzun altı senesi ibaresi yeterince açık değildir. Kaynaklarda Yakut’un vefat tarihi H.698 (M.1298-1299)dur. Yakut İlhanlı hükümdarı Gazan Han zamanında hayatta olduğu belirtilmiştir: *“Ve ‘ömri Ĥāce Yāķūt’uñ yüzden geçmişdi. Ve altı yüz toķuzun altı senesinde vefât itmişdür. Ġazan Ĥan zamânında ħayâ’tda idi.”*³⁰⁸

³⁰⁴ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 17a.

³⁰⁵ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 18a.

³⁰⁶ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 20b.

³⁰⁷ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 24a.

³⁰⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3a.

3.1.2. SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK DURUM

3.1.2.1. Öğrenim Durumu ve Yetişme

3.1.2.1.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Öğrenim Durumu ve Yetişme

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de zikredilen hattatların bazıları sistemli bir eğitim alıp, çeşitli ilim dallarını öğrenirken bazıları da usta-çırak geleneği çerçevesinde yetişip mesleklerini icra etmişlerdir.

Hz. Ali'nin oğulları Hz. Hasan ve Hüseyin'nin eğitim aldıkları gezilen mektepten hareketle okuyucuya duyurulur. Nefeszâde bunların tahsil gördüğü mektebi gezmiştir. Bunu; *“Ta'allüm-i 'ilm ü kitâbet itdükleri mektebe girdüm, gördüm ki harâbe-i müşrif olmuş. Lâkin yine bûy-ı tîb-i şafâları mevcûd ve tal'at-ı rûhâniyyetleri meşhûd.”*³⁰⁹ şeklinde ifade eder.

Yakut-ı Mustasımî; *“Ulûm-ı külliyeñ külliyesine iştiğâl idüp ve ma'ârif-i cüz'iyenüñ dañi külliyesine iştiğâl idüp, 'ulûm-ı gâribeyi dañi kendüye hâl itmiş idi. Cevdet-i hüsn-i hañtı ganiyyü 'anü'l-beyân ve ma'lûm-ı ebnâ' her zamân olduğı 'inde'l-añâlî nümâyândur.”*³¹⁰ cümlelerinden anlaşılacağı üzere tüm ilimlerle meşgul olmuş, tahsil ile elde edilen ilimleri ve hayret verici ilimleri öğrenmiştir. Hüsn-i hattın zenginliğini oğullarına öğrettiğini herkes duymuştur.

Abdullah Aşpaz'ın Yakut'un öğrencisi olması tezkirede şöyle hikaye edilir: *“Sûk-ı Bağdâd'da giderken Musta'sımî anuñ güşine yapışup, isti'dâd-ı ezelîsi münkeşif olmağla anı Musta'sımî kendü mağarrına iletüp, kendüye tilmîz-i hâş itmişdür.”*³¹¹

Şeyh Hamdullah bin Mustafa Dede, Hayreddin el-Maraşî'den meşk almıştır: *“Hayre'd-dîn el- Mar'âşî nevvera'l-lâhu mażca'ahu”*³¹² *dan meşķ idüp...*³¹³, sonra Sayrafî ve Cemaleddin Yakut'un hattlarını bir araya getirip, bir süre bunları meşk, tatbik, taklid ve mütalaa edip, bu alanda kendi tarzını ortaya koyar: *“Sayrafî meħumuñ huñuñın cem' idüp hañtı-ı Sayrafî'ye kendü hañtını kemâl-i tañbîķ ü tañlıdden soñra Kıbletü'l-Küttâb Cemâle'd-dîn*

³⁰⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8a.

³¹⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 10b.

³¹¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 11a.

³¹² “Allah yattığı yeri nurlandırsın!”

³¹³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 11a.

*Yāḳūt'ıñ huḩūḩ-ı kāmiletü'l-eknāflarını cem' idüp, aña daḩi meşḩ ü müḩtāla'a idüp, çeşm-i meşḩ ile cümle şanāyi'-i ḩaḩḩiyye-i maḩfiyyesin aḩz idüp, kemāle irgürmişdi.*³¹⁴

3.1.2.1.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Öğrenim Durumu ve Yetişme

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de öğrenim durumu zikredilen hattatlar ve bu durumların tezkiredeki karşılıkları şunlardır:

İbni Mukle eli kesildiği için hat sanatını kızına öğretir: *“Kızına ta'līm-i ḩaḩḩ eyledi.”*³¹⁵

İbni Mukle'nin kızı bu ilmi İbni Eyyub'e öğretir: *“Ta'līmi İbni Mukle'niñ kızından aldı.”*³¹⁶

Mir Seyyid Ahmed, Buhara'da Mevlânâ Mir Ali'den hat dersleri alır: *“Mevlānâ Mīr 'Alī geldi. Anuñ maḩbūl ḩab'-ı şerīfleri olup, kendüye ḩaḩḩ ta'līm eyleyüp...”*³¹⁷

3.1.2.2. İlmî Durum ve Seviye

3.1.2.2.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de İlmî Durum ve Seviye

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de bazı hattatların eriştikleri seviye ve ilmî durumları açıklanır. Hattatların kimisi için hat sanatında ileri seviyede olduğu anlatılırken kimisinin de seviyesini yeteri kadar yükseltmediği tezkirede belirtilir. İlmî durum ve seviye konusunu karşılayan açıklamalar ve bunların tezkiredeki karşılıkları burada ifade edilmiştir.

Hat ilminde ve diğer ilimlerde zikri geçen hattatlardan bazıları hakkında bilgiler verilir. İbni Mukle bu ilimde ileride “Aklam-ı Sitte” denilecek yeni ekolün kıvılcımını başlatan kişi olmuştur. Sonrasında İbni Bevvab, Mukle'nin tarzını ıslah edip geliştirmiş ve Yakut'ta “Aklam-ı Sitte” kemale ermiştir. Tezkirede bu durum değişik bölümlerde anlatılır: *“ḩaḩḩ-ı bedī' mensūb-ı evvel kitābet eyleyen Ebū 'Alī bin Muḩammed bin 'Alī bin ḩasan bin Muḩletü'l-Vezīr'dür.”*³¹⁸, *“Egerçi Ebū 'Alī bin Muḩle bu üslūb u mergūbı Kūfī'den nāḩil ve bu şüretde ibrāz eylemiş üstād-ı 'āḩil idi. Ve ol cihetden anuñ fazīlet-i sebḩi zāḩir ü ḩaḩḩınuñ nihāyet-i ḩüsnı bāḩir idi. Lākin İbni Bevvāb anuñ ḩariḩasına tenfīḩ ü teḩzīb ü tebeyyün*

³¹⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 12a.

³¹⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2a.

³¹⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2a.

³¹⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2a.

³¹⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8b.

eylemişdir.”³¹⁹, “İbni Bevvāb ‘alehi’r-rahmetü’s-şevāb ḥaṭṭına mutaba‘at u muvāfaḳat idüp, ḳalem-i cezm ile nice rüzgār ḥaṭṭını anuñ ḥaṭṭına taḳlīd ü taṭbīḳ itdükden sonra “ḥarfü’l-ḳalem”³²⁰ ḥadīs-i şerīfinden istidlāl ile ḳalemini muḥarref eyleyüp aḳlām-ı sittede nezāket-i ḳalem cihetinden tarz-ı cedīd iḥtirā’ vü ibdā’ itmekle kendüye Ḳıbletü’l-Küttāb dinilmişdir.”³²¹

Yakut, çeşitli ilimlerin tahsilini yapmış ve bu ilimlerde, özellikle hat ilmi, seviyesini bir hayli yükseltmiştir: “‘Ulūm-ı külliyeñ külliyesine iştiḡāl idüp ve ma‘ārif-i cüz’iyyenüñ daḫi külliyesine iştiḡāl idüp, ‘ulūm-ı ḡarībeyi daḫi kendüye ḥāl itmiş idi. Cevdet-i ḥüsn-i ḥaṭṭı ḡaniyyü ‘anü’l-beyān ve ma‘lūm-ı ebnā’ her zamān olduḡı ‘inde’l-aḫālī nümāyāndur.”³²²

Sultan Bayezid Şeyh Hamdullah’a hat ilmiyle meşgul olması ve eserler yazması için haremde bir yer verir: “Ve Şeyḫ merḫūma ḡāyet meyl ü muḥabbetlerinden ḥarem-i muḫteremlerinde bir maḳarr ittiḡāz itmişler ki anda tenḫāca Kelām-ı Ḳadīm ü Furḳān-ı Kerīm kitābet ideler.”³²³

Şeyh Hamdullah tezkiredeki ifadelerle göre tüm ilimleri ve tuhaf denilebilecek ilmî bilgilere vakıftır: “Ve daḫi ‘ulūm-ı külliyye ve ‘ulūm-ı ḡarībeyi ve ma‘ārif-i külliyye ve cüz’iyye şaḫibi idi.”³²⁴ Aycıca ḥüsn-i hattaki seviyesi şöyle anlatılır ve övülür: “Ḳırḳ yedi muşḫaf-ı şerīf ve bir meşābih-i şerīf ve bir meşāriḳ-ı şerīf ki anı ceyrān derisi üzre yazmışlar. Bunlardan daḫi ḡayri biñ miḳdārı En‘ām-ı şerīf ve Kehf-i şerīf ve evrād u ezḳār ve nice derc ü Ṭümār ve nice ḳıṭ‘ahā-yi bī-şümār ve kütüb-i pür-i’tibār yazmışlardır ki ṭullāb-ı ḥaṭṭa bunlaruñ her biri bāḡ-ı cennetden bir ḳıṭ‘a-i zībā veyāḫūd ‘arız-ı ḥavrā gibi dil-rübādur.”³²⁵

Şeyh Hamdullah bir hayli ihtiyarlayıncaya kadar hat kaleme alır. Onun durumu şu sözlerle anlatılır: “Yā men enşāfe ḫaḳḳa’l-insāfi inzur keyfe ketebe ve limme ketebe ve bime ketebe kātibü’s-sulṭan ibnü’s-Sulṭan Bāyezīd Ḥan ber ti‘āşi rāsīhi me‘a iştiḡāl şa’rihi fi evāni şeybihi ve hüve ibni biz’in ve şemānīne min ‘ömrihi.”^{326,327}

³¹⁹ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 10a.

³²⁰ “Kalemin ucu”

³²¹ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 9a, 9b.

³²² Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 10b.

³²³ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 12b.

³²⁴ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 13b.

³²⁵ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 14a.

³²⁶ “Ey layıkıyla insaf eden kişi! Bunu; Sultan oğlu Sultan Bayezid Hanın kâtibi ihtiyar olunca başı titrediği, saçı ağardığı seksen yaşını geçtiği halde nasıl yazmış, neden yazmış, neyle yazmış, bir bak!”

³²⁷ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 14b.

Cemaleddin el-Amâsî seviye olarak Yakut'tan aldığı vadide kalır: “*Ancāk haṭṭ-ı Yāḳūt-ı Musta‘şimî’den istihrâc u istinbâṭ itdükleri vādide ḳalmışlardır.*”³²⁸

Celalzâde Muhiddin el-Amâsî, Cemaleddin el-Amâsî ve Abdullah Amâsî birçok mushaf-ı şerif, ecza ve güzel eserler yazmışlar: “*Bu ricâl-i şelâse-i mezkûre daḥi nice muşâḥif-i şerîfe ve eczâ-yı şerîfe yazup, dâr-ı dünyâda nice âşâr-ı cemîle ḳoyup, dünyâyı terk itmişlerdür.*”³²⁹

Şükrullah Halife, Şeyh Hamdullah'tan hat dersleri almış: “*Hizmetinden ḡâyet ḥoşnûd olmaḡla añâ ta‘lîm-i haṭṭ u kitâbet idüp...*”³³⁰

Derviş Muhammed şaşı olması bakımından seviye olarak babası Mustafa Dede ve dedesi Şeyh Hamdullah seviyelerine çıkamaz: “*Mübârek gözleri bir mikdâr şehlâ olmaḡla ḡâyet yaḡından kitâbet iderlermiş. Ol sebebden babasınıñ ve ceddî Ḥamdu’l-lâhuñ mertebelerine vuşûl-ı müyesser olmayup, kendü mertebesinde ḳalmışdur.*”³³¹

Abdullah Kırımî, Şeyh Hamdullah ve Ahmed Tayyib Şah vadileri arasında gidip geldiği için ikisi arasında bocalar bir seviyede kalmıştır. Onun bu durumuna sebep insan kılığında bir şeytanın gelip vesvese vermesi olarak gösterilir: “*Şeyḥ merḥūmuñ vādisinde efrâddan olmasını ahâli-yi ‘aşrı ta‘yin idüp, ta‘ayyün bulmuşken şüret-i beşerde bir iblîs-sîret kimesne gelüp, Ḳırîmî merḥūmı izlâl idüp eytdi ki: “ Bu ḳadar üztâzlar ki gelmişlerdür her biri bir tarz-ı ḥâş-ı ‘âlî ihtîşâş-ı ibdâ’ vü icâd itmekle mümtâz u ser-efrâz olmuşlardır.” didi. Ḳırîmî merḥūm ḡâyet sâde-dil kimesne idi. Bu kişinüñ sözi ḥoşuna gelüp, Aḥmed Ṭayyib Şah vādisinde bir nev‘-i şülüş ihtirâ’ idüp ve nesḥde daḥi mütemeyyiz olmaḡ için sîn dendânların ḡâyet tiz ü merfû’ idüp, evvel ki mesleginden taḡlît vâḳı’ olup, “müzzebzebîne beyne zelike”³³² mertebesinde ḳalmışlardır.*”³³³

Karahisarî Ahmed Efendi ve Hasan Çelebi birçok hat eseri yazmışlar: “*Bunlar daḥi nice muşâḥif-i şerîf yazmışlardır. Ve keşret-i kitâbet itmişlerdür.*”³³⁴

³²⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 16a.

³²⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 16b.

³³⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 17b.

³³¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 18a.

³³² “ Bunlar arsında bocalayıp duranlar.” Nisa Suresi, 143. Ayet.

³³³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 18b.

³³⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19b.

Tezkirede IV. Murad'ın ilmî bilgi ve seviyesi hakkında bilgi verilir. Sultan nazım ve nesir bilir, din bilimlerine, yakinen elde adilen bilgilerin tümüne, ilmin olgunluğuna vakıftır: “*Es-Sulṭan Ğāzī Murād Ḥan bin es-Sulṭan Aḥmed Ḥan “eyyedeḥu’l-lāhū el-melikū’l-mennān”*³³⁵ *ḥazretlerinüñ zāt-ı sūtūde-i kerīmü’s-samātları cilve-gāh-ı ḥakāyık-ı mazhar-ı tecelliyāt-ı daḳāyık olmağın nazm u neşr ‘ulūm-ı dīnī leff ü neşr ü ma’ārif-i yakīnī bi’l-küllīye be-ḥasebi’l-kemālātü’l-’ilmiyye ve’l-fazā’ilü’l-’ālemīyye ma’lūmları olup...*³³⁶

Sultan IV. Murad'ın hat ilminde kendini geliştirmesi ve şöhret bulması tezkirede süslü bir dille, onun bu mahareti bir hayli övülerek anlatılır: “*Ale’l-ḥuşuş ḥaṭṭ-ı ta’līk-i dürer-bārları bir mertebe rişte-i şīve vü nezāket ile merbūṭ u reyb-i nümāyişde bir aḳt ile müctemi’ ü mazbūṭdur ki her ḥarfīnüñ ḥüsnī mu’āriz-ı ‘āriz ḥūr u meşākil lem’a-i nūr u sevād-ı evrāḳ-ı meşṭūrī min ḥayşī’l-ma’nā maşdāḳ-ı kerīme-i nūrun ‘alā nūr-ı maşdūḳa-i kitāb-ı meşṭūr fī-raḳ-ı menşūr olmağın reg ü cān hüner-perverān cihān u erbāb isti’dād-ı aşḫāb ‘irfān-ı envār-ı ma’ārif ol ḥāver-sipehr üstādiyet ü bedr-i şa’sa’a-āver felek ḳābiliyetlerinden istināre eyledikleri cāy-i reyb ü istināre degildir. El-ḥāşıl ḥaṭṭ-ı ta’līk-i hümāyūn ile ol şāh-ı cihān oldı. Ser defter-i ta’līk-nüvisān-ı zamān u cihān içre ta’līk-nüvisde ferīd-i ‘aşr u zamān ve vaḥīd-i felek-’unvān iken pādīşāh-ı şāḫīb-i ‘adl ü iḥsān ve dād u şahensāh-ı ‘ālī-penāh Cem-nejāduñ,*

Ḥüsn-i ta’līk-i ḥaddād adını görse idi ‘İmād

Āferīn-i ḥa’ını olurdu oluben ḥurrem ü şād

Ḥaṭṭ-ı bī-mişli ol şāhuñ irüpdür ḥadd-i i’cāze

Ki oldı ḥaṭṭ-ı nüvisān cihāndan cümle müsteşnā

Nice ḥaṭṭı şerīf olmaya sâ’ir ḥüsn-i ḥaṭṭlardan

Degül gayri bunuñ gibi tılsım-ı kenzi la-yefnā

O şāhuñ reşḥa-i aḳlāmı güyā āb-ı ḥay’ātdur

Kime kim irse bir demde ḥay’āt-ı nev ider ihdā

³³⁵ “ Allah onun kuvvetini artırsın ve ona bol ihsanda bulunsun!”

³³⁶ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 21a.

Elifdür hāmesi nūndur devātı ol sebebdendür

Ki hūsn-i şāhid-i dīn ü dilde an ider ibdā

Ve şadā-yı şalābet ü şevketleri dilrān-ı meydān dilinde mezkūr u kemāl-i şecā'atleri tevārīh-i selāfīn-i sālifede mezbūr olanlardan daḥi meşhūr olup...³³⁷

3.1.2.2.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtīn'de İlmî Durum ve Seviye

Muhtasar Tezkire-i Hattâtīn'de ilmî durum ve seviyeleri anlatılan hattatlarla ilgili açıklamalar ve bunların metindeki karşılıkları bu kısımda ele alınmıştır.

Şeyhzāde Sühreverdī, Bağdat'ın yeniden imarı sırasında Mescid-i Bağdad'da bir kiremit ya da seramik üzerine Kehf suresini yazar ve onun zayi olmaması için Yakut'tan öğrendiği bir teknik kullanır. Tezkirede onun bu seviyesine dikkat çekilir: *“Bağdād'da sākīn olmağla ekşerī vilāyet-i mezbūre 'imāretinūñ ketebesini müşārūn ileyh yazmışdur. Ve Mescid-i Bağdād'da sūre-i el-Kehf'i ecūr üzerine müşebbit eyleyüb, sihr itmışdür. Zīrā mūrūr-ı zamānla esilüp, ḥaṭṭı cidden zāyi' olmamışdur.”³³⁸*

Argun Kamil, Bağdat'ta ilmî çalışmalarda bulunur ve hat ilmi aracılığıyla imar çalışmalarına katılır: *“Gelüp Bağdād'da tavaṭṭun itmekle Medrese-i Mercāniye ile kitābe-i kenār-ı cüz'iyeyi yazmışdur.”³³⁹*

Pir Yahya Sufi, Necef'in imarına katkı sunmuş ve orada yazdığı hatlar onu şöhrete ulaştırmış: *“Necef 'imāretlerinde merķūmuñ yazdığı ketebeler eşref-i ḥaṭṭ oldığı şıḥḥate yetüp, meşhūr-ı āfāk olmışdur.”³⁴⁰*

Mübarekşah, Sultan Veys Celayir tarafından görülen bir rüya üzerine Necef imarına katılır ve ona bir kitabe yazdırılır: *“Sulṭan Veys Celāyir Necef'de 'imāret eyleyüp, Ḥazret-i 'Alī İbni Ebī Ṭālīb razıya'l-lāhu anhu ḥazretlerin rü'yāsında görür ki buyurur, bu kitābeyi Mübārekşāh'a işāret eyleyūñ ki taḥrīr eyleye, deyü buyurmağla Mübārekşāh havl-i eşnāda Fars'a gitmiş bulunmağla adam gönderüp, getürdüp, kitābe-i mezbūri yazdırurlar.”³⁴¹*

³³⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatın, v. 21b.

³³⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtīn, v. 3a.

³³⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtīn, v. 3a.

³⁴⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtīn, v. 3a.

³⁴¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtīn, v. 3b.

Sayrafî, hat ilminde icazet verme seviyesine kadar gelir: “*Fi’l-vâkı’ kitābe taḥrîrinde ḥaṭṭı mertebe-i i’cāze varmışdur.*”³⁴². Çeşitli imar işlerinde kitabe yazar. İran’ın kuzeybatısında bir kule olan Emir Çoban Salduz’un kitabesini Sayrafî yazar: “*Sulṭan Ebū Sa’îd zamanında Emir Çoban Salduz ‘imāret-i üstād u şākirdi ta’mîr itdikde kitābesin Şayrafî yazmışdur.*”³⁴³

Baysungur Mirza kitabe yazma işiyle meşgul olur. İmam Rıza Camisi’nin kitabesini o yazar. Kitabesinden hattaki derecesi ortaya çıkar: “*Kitābe-i Mescid Cāmi’-i şerîf-i Ḥazret-i İmām Rızā’yı Gevher Şād Ḥānım iḥdāş itmişdür. Mirzā kitābesin yazmışdur. Rütbe-i ḥaṭṭı ol ketebeden ma’lūmdur.*”³⁴⁴

Mirza İbrahim, Şiraz’da imar işlerine katkı sunar. Şiraz’da yapılarda bulunan yazıların çoğu onun hattıdır: “*Ḥaṭṭı ḥūb olmağla Şirāz’da olan ‘imāret ekşeriyā müşārün ileyh ḥaṭṭıyladur.*”³⁴⁵. Mirza İbrahim namına döneminde ilmi eserler yazılır. Timur tarihini anlatan Zafername bunlardan biridir: “*Ve tāriḫ-i Timūriyye[yi] Zāfer-nāme ismiyle Şerefē’d-dîn Yezdî te’lif itmişdür. Mirzā İbrāhîm nāmınadur.*”³⁴⁶

Abdülhak Sebzvarî’nin hattı karga ayağına benzetilir. Harfleri birbirinden ayrı yazdığı için hattına ayıplı der müellif. İmam Musa er-Rıza kitabesini o yazar: “*Ammā ḥaṭṭı bir miḳdār kelāğ-pāydür. Çanḳal u ḥarfî birbirinden dūr-ter yazmağla ma’yūbdur. Nümāyiş-kem olur ammā Kitābe-i İmām Mūsā er-Rızā razıya’l-lāhu anhu ḥazretlerin Mevlānā-yı mezbūr yazmışdur.*”³⁴⁷

Hoca İbrahim el-Münşî, talik yazının mucidi olarak aktarılır, hakkında başka malumat verilmez: “*Mevlānā-yı mezbūr vāzî’-ı ta’lîk’dürür.*”³⁴⁸

İran şahlarının hükümlerini ve nişanlarını çoğunlukla Hoca Abdülhak yazar: “*Ekşeriyā şāhān-ı selef-i İrān zemîn-i aḥkāmın ve nişānın Mevlānā-yı mezbūr yazmışdur.*”³⁴⁹

³⁴² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

³⁴³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

³⁴⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4a.

³⁴⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4a.

³⁴⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4a, 4b.

³⁴⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4b.

³⁴⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4b.

³⁴⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4b.

Mevlânâ-yı Derviş, nestalik yazıyı icazet seviyesine ulaştırır. Kimse bunun gibi seviyeye çıkamaz: “*Nesh-ta’lîk ser- ħaddi i’cāze irişdürüp, kimesne buncalayın mümtāz olmamışdur.*”³⁵⁰

Bahaeddin Münşî’nin altı kalemi kullandığı söylenir. Hattını kemale ulaştırır. İmam Rıza’da yazısı mevcut: “*Ammā kalemî fi’l-cümle altı dirler. Ĥattı kemāle yetürdükde Ĥāce İbrāhîm Bağdād’a gitmiş idi. Asitāne-i İmām Rızā razıya’l-lāhu anhu ħizmetinde olub, ammā inşā-yı İmām Rızā’yı razıya’l-lāhu anhu Mevlānā Ĥāce Bahā’ed-dîn yazmışdur.*”³⁵¹

Hoca Abdullah yazı inceliğinde hattatlardan terfî alır. Çeşitli eserleri mevcuttur. Bunlar; Küttab-ı Münşeâtı Molla Cami, Mir Hüseyin Vaizî, Mir Hand Horasanî: “*Nezāket-i ĥattda ĥoş-nüvîşlerden terfî itmışdür. Ĥuşūsan Kitāb-ı Münşe’āt-ı Mevlānā Cāmî ve Mir Ĥüseyin Va’izî, Mir Ĥānd Ĥorāsānî Mevlānā-yı mezbūr yazmışdur.*”³⁵². Bir mushaf-ı şerifi sert bir ağaç üzerine yazar. Onun bu eserini Buhara padişahları hazinelerinde korur: “*Ve nısf-ı muşhaf-ı şerîfî ĥüb-ı saht ya’nî pek ağaç üzerine kâtip-kârlık itmışdür. Buhārā pâdişāhlarınuñ ĥazînelerinde ĥıfz olunmuşdur.*”³⁵³

Hoca Mahmud Siyavuşanî çeşitli hatları kullanır, Buhara’da nestalik yazma konusunda karara varır: “*Sā’ir ĥuṭūṭı kemāle irişdirmiş idi. Buhārā’da nesh-ta’lîk qarār virüp, üstādını bî-şübhe geçmişdür.*”³⁵⁴

Molla Dost, hattı olgunlaştırır: “*Ĥattı kemāle yetürmüşdür.*”³⁵⁵

Rızaeddin Gılanî babasından hat dersleri alır: “*Ta’lîmî babasından almışdur.*”³⁵⁶

Daver Kiya Mazenderanî’nin sanat seviyesinin ulaştığı nokta tezkire müellifi tarafından görülüp onaylanır: “*Fi’l-vākı bürîdesi be-ğāyet mergūb u müstāhsen olduğı şahna yetmişdür. Bi’l-mu’āyene görölüp, memdūh olduğı bilinmişdür.*”³⁵⁷

³⁵⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4b, 5a.

³⁵¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5a.

³⁵² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5a.

³⁵³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5a.

³⁵⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8a.

³⁵⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9b.

³⁵⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10b.

³⁵⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11b.

3.1.2.3. Meslek, Mevki, Geçim Durumu

3.1.2.3.1. Tezkiretü'l-Hattâfîn'de Meslek, Mevki, Geçim Durumu

Tezkiretü'l-Hattâfîn'de meslek, mevki ve geçim durumu anlatılan hattatlar ve ifadelerin eserdeki karşılıkları şunlardır:

Yakut, Abbasî halifesi Mustasım Billah'ın kölesidir. Abdullah Aşpaz aşçılık yapar. Yahya-yı Rumî ve Ali bin Yahya, Fatih Sultan Mehmed'in kâtipliğini yapmışlardır.³⁵⁸ Şeyh Hamdullah, Sultan Bayezid'in kâtibi ve sarayda öğretmenidir: “*Ve sarāy-ı ‘āmilelerine kâtib ü mu‘allim naşb itmışler.*”³⁵⁹ Şükrullah Halife, Şeyh Hamdullah'ın temsilikçisi ve hizmetkarıdır: “*Muqaddemā Şeyh merhūmuñ şeybānı ve hizmet-kārı idi.*”³⁶⁰

Receb bin Mustafa, Galata Sarayı'nda hat hocalığı yapmıştır: “*Nice muşāhif-i şerīfe ve nice kitābet itmışlerdür. Ve Ğalaṭa Sarayı'na mu‘allim-i ḥaṭṭ olmışlardur.*”³⁶¹

Mir Ali, Buhara padişahlarının kendine talip ve bu konuda birbirleriyle rekabet içinde olmalarına rağmen ömrünü fakirlikle geçirir: “*Buḥārā'da pādīşāhlar ma'lūmı iken ve pādīşāhlar kendüye ṭālib ü rāğīb olurken, cümle ‘ömrüni faqr u fāḫa ile geçirmışdür.*”³⁶² Bir şiirinde bu durumundan şikayet eder:

“*Ömri ez meşķ do tā buved ḫadem hemçün çeng*

Tā ki ḫaṭṭ-ı men-i bī-çāre bedīn ḫānūn şod

Ṭālib-i men heme-i şāhān-ı cihānend ü merā

Der Buhārā ciger ez bahr-i ma‘išet ḫūn şod^{363,364}

³⁵⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 11b.

³⁵⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 12b.

³⁶⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 17b.

³⁶¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 18a.

³⁶² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 22b.

³⁶³ “Ben biçarenin hattı böyle kanun oluncaya kadar boyumun eğri büğrü olması hayatımın meşķ ile geçmesindedir. Dünyanın bütün şahları benim talibimdir. Ancak Buhara'da kaldım. Geçim (dirlik) için ciğer kana bulandı.”

³⁶⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 22b.

3.1.2.3.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Meslek, Mevki, Geçim Durumu

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de zikredilen bazı hattatların meslek, mevki ve geçim durumları ile bunların tezkiredeki karşılıkları şunlardır:

Yusuf Meşhedî, Yakut'un hizmetkarıdır. Gece gündüz onun hizmetinde bulunduğu anlatılır. Yakut'un yazdığı kağıtlara mühre çekmiş, kağıtları aharlamış ve onlara renk vermiştir: *“Leylen ve neḥāren Ḥāce Yāḳūt hizmetinde neşv ü nümā bulup, Mevlānā-yı müşārun-ileyhūn taḥrīr eylediği kağıda mühre çeküp ve ahār u renk virüp, hizmetini idüp...”*³⁶⁵

Mevlānâ Sultan Ali, Mevlānâ Mir Ali ve Hoca İshak yazdıklarını şatişā çıkarırlar. Yazdıkları iki veya üç beyit, iki bin veya üç bin dinar değerinde karşılık bulur. Bu da yirmi padişahiye denk olur: *“Ve her birinūn iki veyā üç beyti iki biñ veyā üç biñ dīnāra giderdi ki biñ dīnār yigirmi pādīşāhī ider.”*³⁶⁶ Son sıralarda yazdıklarının değeri artar: *“Āḥīr-i ḥālet bir beyti bir ..... yeñiye çıḳdı. Ki yüz dīnār olur.”*³⁶⁷

Sultan Muhammed Nur'un yazdıkları maddi karşılık bulur. Bin beyit için ona on bin akçe kıymetinde altın sikke verirler: *“Biñ beytine bir tūman virirlerdi. Ve ḥāliyen biñ beytin beş tūmana virmezler.”*³⁶⁸

Hoca Mahmud Siyavuşanî'nin babası Irak'ta bir aşiret revidir: *“Babaları yıllar ile şehri-i 'Irāḳ kelānteri idi.”*³⁶⁹ Hoca Mahmud Siyavuşanî varlıklı biridir: *“Dört bağı vardurur ki miyānında bir dest-ḥāne ta'mīr itmişdür.”* Ticaretle uğraşır, değişik gelir kaynaklarına sahiptir: *“Yevmiye-i maḥşūlātından iki tūman ḥāşıl olup, ḥākimler ri'āyet ü ḥimāyetinde vü fevāyid ü ticāretinden ḡayri.”*³⁷⁰

³⁶⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

³⁶⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6a.

³⁶⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6a.

³⁶⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6a.

³⁶⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 7b.

³⁷⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8b.

Mir Seyyid Ahmed'in babası mum dökücülük mesleğiyle meşgul olur: "*Pederi şem'-rîz idi.*"³⁷¹. Kendi kıtalarını dört padişahiye satar: "*Kıt'ası dört pâdişâhiye giderdi.*"³⁷²

Molla Dost, mushaf-ı şerifleri nestalik hatla yazıp Acem şahlarının beğenisine sunar. Bunun karşılığında on tümen ücret verilir: "*Muşhaf-ı şerîfi hatt-ı nesh ü ta'lîk ile hüsni azmûde-i şâh-ı 'Acem yazup, on tûmân ücret virilmiştir ki iki yüz gurûş olur.*"³⁷³

Molla Muhammed Hüseyin, Tebriz'in şeyhülislamıdır: "*Pîri Şeyh-i İslâm Tebrîz idi.*"³⁷⁴

Seng Ali Bedahşî ve öğrencisi Daver Kiya Mazenderanî katı' sanatıyla ilgilenir. Ve eserlerini satışa sunarlar: Seng Ali'nin kıtaları üç bin dinara satılır: "*Üç biñ dinâr olur, altmış pâdişâhî ider.*"³⁷⁵

3.1.3. KİŞİLİK YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

3.1.3.1. Mizaç ve Ahlâk

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de mizah ve ahlak değerlendirmeleri kısıtlıdır. Yakut-ı Mustasımî ve Receb Halife hakkında kısa değerlendirmeler vardır. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de bu değerlendirmeler yer almamaktadır.

Yakut-ı Mustasımı faziletli, kerametleri keşfedebilen ve güzel söz söylebilen biridir: "*Fazl u belâgat u keşf-i kerâmet şâhibi idi.*"³⁷⁶

Receb Halife özgür tabiatlı biridir: "*Receb Halîfe nezâket-i bedenden beri ve 'âri bir şulb-ı tabî'at kimesne imiş.*"³⁷⁷

3.1.3.2.1. Âşık

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de ve Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de âşık değerlendirmeleri ve metindeki karşılıkları şunlardır:

³⁷¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8b.

³⁷² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8b.

³⁷³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

³⁷⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10a.

³⁷⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11b.

³⁷⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 9a.

³⁷⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 18a.

Şeyh Hamdullah ömrünün sonuna doğru yazmayı bırakmış ve ilahi aşka tutulmuştur: “*Ak Baba Tağı’nda ve ‘Alem Tağı’nda ‘ibâdet idüp, ‘alâyiğ-ı dünyeviyyeden firâğ-ı tām ile zikr-i ale’d-devām idüp, kendü şeyh-zâdesi olan Şâr-każı Sulţan Oğlı Muştafa Çelebi türbesinde vecd ü vahdetde ve maķām-ı hayretde ķalurlarmıř.*”³⁷⁸

Nefeszâde İbrahim, üstadı Yusuf Efendi’nin on iki, on üç yaşlarında Karahisarî’yi görme aşkına tutulduğunu kendinden dinlediği şekilde hikaye eder. Buradaki aşk onu görme arzusudur. Bir beşeri ya da ilahi aşk değildir: “*Ben dağı sem’ ile anuñ ‘aşığ-ı şadıķı olmışdum. Ve sinnüm ancak on iki yāhūd on üçde idi. Hüsn-i haţta ve ma’ārif ü meķāsine rāğib idüm. Ķarađıřārī merĥūmuñ mübārek cemāl-i şeriflerin görmege ğāyet ‘aşığ idim. Ve Tarāķlar Çarşusu’nda varup ol arzū ile ğāhī tururdum.*”³⁷⁹

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de, Mevlânâ Enis’in Sultan Yakup hayranlığını şu cümle ifade eder: “*Ve Enīs Sulţan Ya’ķüb ‘aşığ-ı idi. Pādiřāh bilüp, luţf-ı ‘aşıķāne ķılurdu.*”³⁸⁰

3.1.3.2.2. Sohbet Ehli, Arkadaş

3.1.3.2.2.1. Tezkiretü’l-Hattâtîn’de Sohbet Ehli, Arkadaş

Tezkiretü’l-Hattâtîn’de musahiplik ve arkadaşlıklar ara ara takdim edilir. Açıklamalar ve tezkirede bu durumu karşılayan ifadeler şunlardır.

Yakut-ı Mustasımî, Abdülkadir Geylanî ile yakın arkadaştır. Şeyh Hamdullah ve Sultan Bayezid dizdize oturan iki arkadaş gibidir: “*Ve kendülere dağı hem-zānū vü hem-nişin olalar.*”³⁸¹

Şerbetizâde İbrahim Efendi ve Karahisarî Ahmed Efendi arasındaki münakařa ile başlasa da sonraları dostluk ve arkadařlıđa döner: “*Merĥūm-ı mezkūr Şerbeti-zāde İstanbul’a gelüp, Ķarađıřārī merĥūm ile kendü beyninde ‘azīm muşāfāt vāķı’ olmıřdır.*”³⁸²

Mahmud bin İşhak eř-Şahabî, Mir Ali’nin canciğer arkadaşı ve yardımcısıdır: “*Maĥmūd bin İřhaķ eř-Şahābī Mir merĥūmuñ mu’āşırı ve hem-dem nāşırı idi.*”³⁸³

³⁷⁸ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 15a.

³⁷⁹ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 20a.

³⁸⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10b.

³⁸¹ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 13a.

³⁸² Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 20b.

3.1.3.2.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Sohbet Ehli, Arkadaş

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de musahiplik ve arkadaşlıklar ile tezkirede yer alan karşılıkları şunlardır:

Hafız Nuta, Abdulkhak Sebzvarî ile sohbet arkadaşıdır: “*Abdu'l-haqq ile muşâhib olmağın...*”³⁸⁴

Sultan Muhammed İbrişimî, hoş sohbet biridir. Sürekli Mevlânâ Ali'yle bulunur: “*Hoş ihtilâf kimesnedür. Bir ân Mevlânâ 'Alî'den cüdâ degil idi.*”³⁸⁵

Hoca Mahmud Siyavuşanî, dönemin hakimiyle sohbet arkadaşıdır. Bunun sebepleri saymakla bitmez: “*Hâkimle muşâhib olmağla esbâbı bî-nihâyedür.*”³⁸⁶

Molla Abdi, Şah Tahmasb katında itibarlıdır. Şah onu sohbet arkadaşları arasına alır: “*Ve Şâh Tahmâsb 'aleyhimâ yüsteħaḡ katında mu'teber idi. Muşâhibâne ihtilâf iderdî.*”³⁸⁷

Şah Mahmud-ı Diğer, sohbet edenlerin yiğidi olarak nitelenir: “*Evvelâ merd-i muşâhib idi.*”³⁸⁸

Hafız Babacan Mirza ile sohbet grubuna dahil olur: “*Mirzâ ile muşâhibâne ihtilâf iderdî.*”³⁸⁹

Molla Muhammed Hasan sohbet konusunda eşsizdir: “*İhtilâfâtta bî-ḡarîne idi.*”³⁹⁰

3.1.3.2.3. Kendini Beğenmişlik

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Yakut-ı Mustasımî, hat söz konusu olunca alanında kendisi eşsiz görür. Ona göre doğuda ve batıda kendisine emsal olacak bir üstad yoktur. Bunu kendisi bir şiir ile dile getirir: “*Kendü nazmlarında ḡullâb-ı huḡūḡı terḡîben vü ḡaḡḡ-ı tezhîben vü şıdḡan vü lâ-kizben buyurmışlardur:*

---

³⁸³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 23a.

³⁸⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4b.

³⁸⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 7a.

³⁸⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8a.

³⁸⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

³⁸⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

³⁸⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9b.

³⁹⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10a.

“Erūni mürşiden fi’l-ḥaṭṭ-ı mişli

Ve men aḥye’l-kitābete fi’l-bilādi

Felā fi’ş-şarkı lī niddün yüzāhi

Ve lā fi’l-ğarbi men belağa ictihādī³⁹¹”

Ya’nī fenn-i ḥaṭṭa baña mümāsil mürşid-i kāmīl var ise anı baña gösterin. Ve daḥi bilād-ı İslāmiyye’de kitābeti kim iḥyā itmişdür? Bilād-ı şarkıyyede bir mişli yoḡdur ki baña mümāsil ü müşābih ola. Ve daḥi bilād-ı ġarbiyyede kimdür ki fenn-i ḥaṭṭda benüm ictihādıma irişmiş ola?”³⁹²

3.1.3.3. İnanç Dünyası

3.1.3.3.1. Tezkiretü’l-Hattâtîn’de İnanç Dünyası

Tezkiretü’l-Hattâtîn’de kimi hattatların mezhep, tarikat, bazı ibadet ve inanç durumları biyografilerinde anılır.

Hızır’ın Humusluların isteği üzerine yazdığı mushaf-ı şerif sayesinde, Humus’a yağmur yağması eserde şöyle anlatılır: *“Ḥumus ahālisi ḳaḥṭ-ı maṭardan ḥazret-i emīrū’l-mū’minīn ‘Oşmān-ı zūnnūreyn ḥazretlerine şikāyete vardılar. Ḥazret-i ‘Oşmān razıya’l-lāhu anha buyurdular ki: “Sene-i ātiyede size bir muşḥaf-ı şerīf yazup, irsāl ideyim ki her ḳaçan ol muşḥaf-ı şerīf ḥürmetine Allāh te’ālā ḥazretinden maṭar ricā idesiz. Vābil-i ‘azīm vāḳı’ ola.” Bi-izni’llāh deyü, du’ā itmişler. Ḥālā kerāmet-i zāhire ve velāyet-i bāhireleridür ki her ḳaçan ol muşḥaf-ı şerīfī sūr-ı ḳal’adan ṭaşra ḳıḳarsalar fi’l-ḥāl ra’d u berḳ peydā olup, fi’l-ḥāl maṭar-ı ‘azīm nüzül ider.”³⁹³*

Hızır’ın Abdullah es-Sayrafi’nin ezik parmaklarını rüyasında iyi etmesi tezkirede anlatılır: *“Ol derd-i elemde iken aña nevm ġalebe itdi. Menāmında Ḥazret-i Hızır ‘aleyhi’s-selām ḳatında gördi. Barmaġınıñ cerḥinden su’āl itdiler. Ol daḥi mācerā-yı sābıḳdan ḥaber virdi. Mecrūḥ olan aşba’inin mess idüp ve du’ā idüp, eytdi ki: “Şimden şoñra yine kitābete*

³⁹¹ “ Hat ilminde bana denk bir mürşid-i kamil varsa onu bana gösterin! İslam memleketinde yazı yazmayı kim canlandırdı? Şark’ta bana denk ve benzeyen biri yok! Garp topraklarında da bana benim ictihadıma ulaşan kimse yok!”

³⁹² Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 9a.

³⁹³ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 7b.

İstiğāl üzre ol ki Musta‘şımī olasın.” didi. Menāmından uyanup gördi ki barmağı kemāl-i şihhat bulup, veca‘ı def‘ olmuş.”³⁹⁴

Yine Sayrafi için babası tüm samimiyetiyle dua eder. Duasının kabul olduğu ve Sayrafi'nin alanında istediği makama erdiği eserde anlatılır. “*Sayrafî merhūma daği ‘an şamīmi’l-ḳalb du ‘ā itdi. Du ‘āları icābete ḳarīn olup, rūz-be-rūz-ı haṭṭda üstād-ı mümtāz olup, sülūs’de ve haṭṭ-ı muḫaḳḳaḳ’da cümleden ser-efrāz olmuşdur.”³⁹⁵*

Mübarekşah-ı Kutub için yüce kerametlerin sahibi olduğu, namaz, takva ve kutbiyet makamının ona miras bırakıldığı anlatılır. “*Bu daği kerāmāt-ı bülendī şāhibi idi. Şalāḥ u taḳvā vü maḳām-ı ḳuṭbiyyet aña mevrūş idi.”³⁹⁶*

Şeyh Hamdullah'ın babası Mustafa Dede'nin Sühreverdi tarikatının pirllerinden biri olduğu tezkirede zikredilir: “*Ṭarīḳ-i Sühreverdī’de bir pīr-i münīr ü ‘azīz-i bī-naḳīr olduğı...”³⁹⁷* Şeyh Hamdullah da bu tarikata mensuptur: “*Ṭarīḳ-i meşāyiḫde ṭarīḳ-i Sühreverdī’den idi.”³⁹⁸*

Abdullah Kırımî, tambur çaldığı ve bundan dolayı işlediği günahlar için rüyasında uyarılır. Bunu üzerine tamburu kırıp tövbe ve istiğfar eder. Bu durum şöyle hikaye olunur: “*Üstādımız Yūsuf Efendi merhūm hikāyet itdiler bir gün gördüm ol ṭanbūrı şikest eylemiş ağlar. Ol ṭanbūruñ ancak bir ḳılı var idi. Eytdüm ki: “Bir ḳıl ile itdügünüz günāha mı ağlarsız?” Eytdi ki: “Eytdiği alan bir ḳıldan alur, ben bu bir ḳıl ile on iki maḳāmı yigirmi dört şu‘beyi icrā iderdim ki. Feḫvā-yı şerīfi üzre baña cezā olup, ‘iḳāb u ‘itāb olunur ise benüm ḫālīm nice olur?” didi. Ve ḫālā cümle ma‘āşime tövbe vü istiğfār itdüm ki baña menāmında tenbih olunmuşdur.”³⁹⁹*

Karahisarî Ahmed Efendi vaktini boşa harcamayan, namaz ve niyaz konusuna özen gösteren bir zattır. Geceleri, yazdığı her varaktan sonra nafile namaz kıldığı eserde bildirilmiştir: “*Geceleri iḫyā ile ḡāyet muḳayyed olup, şabāḫa dāḫil olunca ekşer leyālīde her*

³⁹⁴ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 11a.

³⁹⁵ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 11a.

³⁹⁶ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 11a.

³⁹⁷ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 12a.

³⁹⁸ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 13b.

³⁹⁹ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 18b.

varağ kitābeti ‘aķībetde bir kaç rek‘āt nevāfil kılmagı iltizām itmişlerdi. Anuñ şalāhı ve ma‘rifeti, nūrı ‘inān-ı felege irişmişdi.’⁴⁰⁰

Mir Ali peygamber soyundan ve büyük evliyalardan biridir. Nakşibendî tarikatına mensuptur: “Mīr ‘Alī merhūm sādāt-ı kirāmdan ve evliyā-i ‘izāmdan bir kimesnedür. Ve tarīķ-i Ha‘ce-gān’da ehl-i tevḥīd ü ehl-i zıkr oldukları meşhūrdur.” Hac sırasında harem şeyhi ile Mir Ali arasındaki olay şöyle hikaye edilir: “Mīr merhūmuñ yār-gārlarından biri ḥacc-ı şerīfe müteveccih olduķda Mīr merhūm bir na‘t-ı şerīf leṭāfet-i enīf nazm idüp, ol kimesne ile Ravza-i şerīf-i şeref-nümā-yı ‘āleme irsāl idüp, ol kimesne daḥi varup, Ravza-i Muṭahhara-i şerefeha’l-lāhu te‘ālā tarafına vuşul bulduķda Şeyḥü’l-Ḥarem olan kimesneye Mīr merhūmuñ ḥattını ‘arz eyledikde Şeyḥü’l-Ḥarem daḥi anı qabulde tekāsül ü ihmāl itdükden soñra bir gice iki cihān güneşi şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem Şeyḥü’l-Ḥarem mezbūruñ menāmında ṭulū’ idüp, şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem anuñ qabūlüne tenbih ü te’kīd buyurup, irtesi Şeyḥü’l-Ḥaremü’l-muḥterem o kimesneye gelüp, kendü rü’yāsını takrīr ü ta‘bīrden soñra na‘t-ı şerīf-i mergūbı ḥüsn-i qabūl ile alup, Ḥücre-i şerīfenüñ dīvār-ı envār esāsına vaz‘ itmişlerdür.”⁴⁰¹

Sultan Ali Meşhedî’nin öğrencileri Muhammed bin Muizüddin ve Ahmed el-Hüseynî Hz. Hüseyin soyundandır: “Muḥammed bin el-Mu‘izü’d-dīn el- Ḥüseynī ve biri daḥi Aḥmed el- Ḥüseynī’dür. Bu ikisi eşref-i kirāmuñ şaḥīḥü’n-nesebleridür.”⁴⁰²

Mir İmad; Nakşibendî tarikatına mensup, Hz. Hasan soyundan, Hanefî mezhepli, Sünnî ve hacıdır: “‘İmād merhūm tarīķ-i Nakşibendiye ulularından olup ve Ḥasenī’n-neseb ve Ḥanefī’l-mezheb ḥāccü’l-ḥaremeyn olup, Sünnī senevī vü dīn-i İslām’da kaviyy kimesne olmağla...”⁴⁰³

Nefeszāde, Mir Halil’in inanç ve itikadı hakkında bilgi olmadığını yazar: “Lākin ‘aķīdesi ḥālī nā-ma‘lūmdur.”⁴⁰⁴

Mir Abdullahü’l-Hassenü’l-Buharî ve Derviş Abdi Buhara erenlerinden ve Nakşibendî tarikatı mensuplarından: “Buhārā erenlerinden ve tarīķ-i Nakşibendiyye aşḥābından olup, anda münzevī olan ḥasīb ü nesīb Mīr ‘Abdu’l-lāhü’l-Ḥassenü’l-Buhārī ve Dervīş ‘Abdī...”⁴⁰⁵

⁴⁰⁰ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 19b.

⁴⁰¹ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 23a.

⁴⁰² Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 23a.

⁴⁰³ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 23b.

⁴⁰⁴ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 24b.

3.1.3.3.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de İnanç Dünyası

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Mübarekşah'ın Zerrinkalem unvanını alması evliyaların ruhaniyetlerine dayandırılır. Bu durumu eserde karşılayan cümle şudur: “*Serçeşme-i evliyā-yı kirām rūḥāniyeti ile Mübārekşāh zerrīn-ḳalem olur.*”⁴⁰⁶

3.1.3.4. Şahsiyet Zenginliği ve Olgunluğu

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de şahsiyet zenginliği ve olgunluk sınırlı değerlendirilen hususlardan biridir. Şükrullah Halife, Karahisarî, IV. Murad, Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de ise Hoca Mahmud Siyavuşanî hakkında değerlendirme yapılmıştır.

Şükrullah Halife Şeyh Hamdullah'ın hayırdualarını almış, bu dua mukabilinde olgun bir üstad ve ilmi ile amel eden bir şahsiyet olmuş: “*Hizmetinden ḡāyet hoşnūd olmaḡla aña ta'lim-i ḥaṭṭ u kitābet idüp ve ḡayır-du'ā idüp, du'āları icābete ḡarīn olup, bir üstād-ı kāmīl ve 'ilmi ile 'āmil kimesne olmışlardır.*”⁴⁰⁷

Karahisarî Ahmed Efendi nurlu bir pir ve temiz ruhlu bir kişidir: “*Bir pīr-i münevver ü rūḡ-ı muşavver kimesne idi.*”⁴⁰⁸

IV. Murad'ın kendi döneminde sanata ve sanatçıya-özellikle hat sanatı-verdiği önem ile sanatçıları karşılama olgunluğu, yine süslü ve övgülü şekilde okuyucuya sunulur: “*Ale'l-ḡuşuş duḡān-ı ḡūrān-ı ḡayevānān bī-'inān-ı nīrān-ı iḡtirān mesh-i sevḡ-i 'ināḡları ḡavfindan dūd-ı bī- sūdūñ dīn ü dünyāya ḡarrını her biri bī'z-ḡarūrī fehm ü şinās itmekle ef'āl-i muḡān-ı bidāz-ı 'ānden keff-i yed idüp, tövbe vü istiḡfār itmeleri ile meşamm-ı ḡayyib-ı irtisām-ı ḡayret-keşān dīn-i İslām bī'l-küllīye anlaruñ revāyıḡ-ı ḡabāyıḡlarından ve dūd u aḡdūdlarından zamān-ı 'adālet unvānlarında ḡalāş olmışdur. Bu ma'nāda cānib-i ḡaḡḡa nuşret olduḡı muḡarrer ü muḡaḡḡaḡdur. Ve bu faḡl u iḡsānuñ mükāfāt-ı keşīretü'l-berekātı dergāḡ-ı ḡaḡḡ cell ü 'alāda munḡaṭı' olmayup, daḡi nice nice fütūḡāt-ı keşīretü'l-ferḡāta sebeb ola.*”⁴⁰⁹

⁴⁰⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 24b.

⁴⁰⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

⁴⁰⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 17b.

⁴⁰⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19b.

⁴⁰⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 22a.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de zikredilen Hoca Mahmud Siyavuşanî için çok olgundu, denir: *“Hâce Maḥmūd ziyāde rüşd idi.”*⁴¹⁰

3.1.3.5. Hüner ve Kabiliyetler

Tezkiretü'l-Hattâtîn ve Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de kalem kesme, şiir, nesir, ulum-ı garibe, kuş avlatma, terzilik, yüzücülük, saz ve ud çalma, şarkı söyleme, satranç oyunculuğu gibi değişik sanat, zanaat, eğlence alanları ve oyun dalları konuları ve icralarında maharetli hattatlar anılmıştır.

3.1.3.5.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Hüner ve Kabiliyetler

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de zikredilen hüner ve yetenekler ile bunların metindeki karşılıkları aşağıdaki gibidir.

Yakut-ı Mustasımî önceleri düz yontulan kamış kalemin ucunu eğri yontarak yeni bir buluş yapmış ve hat sanatında yeni bir çığır açmıştır: *“Ḥarfü'l-ḳalem”*⁴¹¹ *ḥadîs-i şerîfinden istidlâl ile ḳalemini muḥarref eyleyüp aḳlâm-ı sittede nezâket-i ḳalem cihetinden tarz-ı cedîd iḥtirâ' vü ibdâ' itmekle...*⁴¹²

Yakut-ı Mustasımî; *“Naẓm [u] neşrde mâhir idi.”*⁴¹³. Şiir ve düzyazı söylemekte maharetlidir. Tezkirede Yakut'a ait iki şiir örneği verilir:

“Erûni mürşiden fi'l-ḥaṭṭ-ı mişli

Ve men aḥye'l-kitâbete fi'l-bilâdi

Felâ fi's-şarkı lî niddün yüzâhi

*Ve lâ fi'l-ğarbi men belâğa ictihâdi”*⁴¹⁴

⁴¹⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 7b.

⁴¹¹ “ Kalemın ucu”

⁴¹² Bkz. Tezkiretü'l-Hattâtîn, v. 9a, 9b.

⁴¹³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattâtîn, v. 9a.

⁴¹⁴ “ Hat ilminde bana denk bir mürşid-i kamil varsa onu bana gösterin! İslam memleketinde yazı yazmayı kim canlandırdı? Şark'ta bana denk ve benzeyen biri yok! Garp topraklarında da bana benim ictihadıma ulaşan kimse yok!”

“Lī feresün tecerrī bi meydāni fīzzatin

Tecurru ezyālen kelevni’l-ḥanādisi

Feyerkebuhā yevme’l-‘arīki selesetün

Muḥacceletün temşī kemeşyi’l-‘arā’isi.^{415,416}

Yakut, hayret verici ilimleri (ulum-ı garibe) tahsil ettiği için hat sanatında öyle bir teknik kullanmış ki onun yaptıklarını görenler şaşar kalırmış. Bu durum Hz. Musa zamanında altından bir buzağı yapıp halkı saptırmaya çalışan Samiri’nin bunu görmesi halinde yapacağı yorum ile anlatılır: *“Zirā fenn-i kitābetde taḥrīr-i bī-naẓīr eylemişdür ki eger anı Sāmiri⁴¹⁷ göreydi siḥr-i ḥelāldür bu deyü ‘āciz ü lāl ḳalur idi.*⁴¹⁸

Mübarekşah-ı Kutub hakkında; *“Bu daḥi aḳlām-ı sittede māḥir ü ma’ārif-i keşīrede zāḥir idi.*⁴¹⁹ denilir.

Şeyh Ahmed Tayyib Şah nesih hattını sülüs kalemi ile yazmış. Kelime sonlarındaki harf ve hareketleri değiştirme işini yapan nadir kişilerden olmuştur: *“Neshi dāḥi kāḥi şülüş kalemi ile yazup ve şülüş yazdıḳda daḥi şülüş’ün i’rābını yine nitekim nesh’de oldığı gibi kendü kalemi ile i’rāb-ı vaẓ’ itmek ekşeriyeten aña maḥşüşdur.*⁴²⁰

Şeyh Hamdullah şahin ve doğan avlatır. İyi bir yüzücü, terzi, ok ve yay yapıcı, ok atıcı ve tüfek atıcıdır: *“Ve şāḥin ü toğan avlatmada ve şināverlikde ḡāyet māḥir idi. Ve esbāb kesüp biçmek ve oḳ yay düzmek ‘ilminde māḥir idi. Ve ilm-i remy daḥi ‘aşrında kendüye munḥaşır idi. Şehr-i Amāsiyye’de iken tūr-endāzlıḳda daḥi meşhūr olmışlar idi.*⁴²¹

Şeyh Hamdullah’ın terziliği ve yüzücülüğü tezkirede övülür: *“Ve daḥi cāme-düzlıḳda şol ḳadar maḥāret-i bāhireleri var idi ki bir gün bir beyzā bezi Ḥazret-i Sulṫan Bāyezīd Ḥan için ḳaftan biçüp, anı biri birine bir vechle rabṫ itdi ki şol ḳadar muḳayyed oldılar. Lākin ol ḳaftanuñ aşlā vaşlı dūrüzı ma’lüm olmadı. Ve anı ma’rüz-ı sulṫan eyledi. ‘Azīm-i istiḥsān*

⁴¹⁵ “ Benim için cilveli koşan bir beygir vardır ki gümüş meydanda gece karanlığı gibi çöker. Savaş meydanında o at beyazlı olduğu halde üç nesne ona rakip olur ki o üç parmakdan müsteardır: “Feres”, kalem; “meydān-ı fīzza”, kağıt; “muḥaccele”, kalemtıraş.”

⁴¹⁶ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 9a.

⁴¹⁷ Hz. Musa Tur dağında Allah ile konuşurken yaptığı buzağıya halkı taptırmaya çalışan kişi.

⁴¹⁸ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 9a.

⁴¹⁹ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 11a.

⁴²⁰ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 11b.

⁴²¹ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 13b.

olunup, bir pîrâhen-i hûr-ı rızvândur denilmiştir.”; “Ve şinâverlikde daği şol mertebede idi ki bir gün Hazret-i Sulţan Bayezîd Han boğazda Rûmili Kıyısı’nda vâkı’ olan kaşrda varup eyyâm-ı şayfda ibâdet iderler idi. Şeyh merhûm Üsküdâr yaqasından görüp ve şoyunup, cüzdânın ağızına alup, ıslatmayup, ağındıyı geçürdi deyü rivâyet iderler.”⁴²²

Abdullah el-Kırımî musikiyle ilgilenir ve tambur çalar. Tek kılı olan tamburla on iki makam ve yirmi dört bölüm icra eder: “Anuñ bir tanbûrı var idi ki eyyâm-ı şebâbda bunu depretmek ile nice ma’âşî kesb itmişimdür deyü anı kendü nefslerine levm itmekçün hıfz idermiş.” “Ben bu bir kıl ile on iki maqâmı yigirmi dört şu’beyi icrâ iderdim.”⁴²³

Mir Ali şiir ve düzyazıda hüner sahibidir: “Nazm u neşrde mâhirdür.”⁴²⁴

Nuri Çelebi on iki yazı çeşidini yazmada mahirdir: “Nûrî merhûm kendü ihtirâ’âtı üzre on iki kalem yazmada mâhir idi.”⁴²⁵

3.1.3.5.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de Hüner ve Kabiliyetler

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de hüner ve kabiliyetleri zikredilenler aşağıda zikredilmiştir:

Sayrafi, çinicilik mesleğinde hüner sahibidir: “Ve kâşî-tırâşlıqda mâhir olmaqla...”⁴²⁶

Hoca Abdullah şiirde yeteneklidir: “Ve şi’ri daği hûb dimişdür.”⁴²⁷. Bir mushaf-ı şerifi sert bir ağaç üzerine yazar. Onun bu eserini Buhara padişahları hazinelerinde korur: “Ve nısf-ı muşhaf-ı şerîfî hûb-ı saht ya’nî pek ağaç üzerine kâtip-kârlıq itmişdür. Buhârâ pâdişâhlarınuñ hazînelerinde hıfz olunmuşdur.”⁴²⁸

Sultan Muhammed pek güzel ney çalar: “Ve nâyi daği a’lâ bilürdi.”⁴²⁹

Hoca Mahmud Siyavuşanî, musikide yetenekli ve benzersizdir. Saz çalmasını çok iyi bilir: “Hâce’ilm-i müsîkîde mâhir ü bî-nazîr idi. Sazı daği a’lâ nevâht iderdi.”⁴³⁰

⁴²² Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 14a.

⁴²³ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 18b.

⁴²⁴ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 22b.

⁴²⁵ Bkz. Tezkiret’ül-Hattatin, v. 24a.

⁴²⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

⁴²⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5a.

⁴²⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5a.

⁴²⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6b.

Kasım Şadi Şah, kalemtıraşı düzgün kullanması ve kazıyarak döndürme yeteneğiyle ön plana çıkarılır: “*Ḳalem-tırāşı dürüst kullanırdı. Medār-ı ḥakk ü işlāḥ itdi. Ol nev’ ile ki feh̄m olunmaz idi.*”⁴³¹

Hafız Abdü’l-Ali çok iyi şarkı söyler: “*Be-gāyet a’lā ḥānende idi.*”⁴³²

Hafız Babacan ud çalmada iyi bir mertebeye sahiptir. Üstadlar bu konuda onu Abdülkadir yerine korlar. Şarkı söylemede benzersizdir: “*Ve ‘ūdı daḥi ol mertebede idi ki üstādān kendüyi ‘Abdü’l-Ḳādir yerine korlar idi. Ḥānende-i bī-naẓīr idi.*”

Molla Muhammed Hasan, satranç ve şiirde oldukça mahirdir: “*Şaṭrancı gāyibāne oynardı. Ve şî’ri daḥi ḥüb dir idi. Bu şî’ri-i ḥüb daḥi anuñdur.*

Beyt:

Hoş ol dem ki ki-āteş-i dil bir āhım tutar

Men’ itmezem ḥār-ı melāmet dāmānım tutar”

Mir Muizüddin, ayağı çabuk biridir. Güvercin uçurur. Hattatlıktan başka nice hünerleri daha vardır. Kaşan’da sevgiye meyli o ortaya çıkarır. Şiiri çok iyi söyler: “*Levend-pişe ve kebüter-baz idi. Hoş-nüvîşlikden gayri nice hünerleri var idi. Cümleden pāk-i ḥakkāk idi. Ve meyl-i muḥabbeti Kāşān’da o peydā eyledi. Ve şî’ri daḥi a’lā dir idi. Bu beyt anuñdur.*

Beyt:

Çü mihr görmedüm senden ey māh geçdüm

*Vallāh ki geçdüm senden ey şāh geçdüm”*⁴³³

Mevlânâ Enis güzel şiir söyler: “*Ve şî’ri daḥi ḥüb dir idi.*”⁴³⁴

---

⁴³⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8b.

⁴³¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8b.

⁴³² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8b.

⁴³³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10a.

⁴³⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10b.

Sultan Muhammed, içkiye düşkün olduğu için benzerlerinde onun yazısındaki keyfilik bulunmaz: *“Ale’-d-devām-ı mey görürdi. Dā’imā sebūyı kepenk altında saqlardı. Bī-tekellüfâne yazardı. Ammā piyāleyi çekmeden dürüst keşide çekemez idi. Bu sebeb ile Mevlānā’nuñ hattında olan keyfiyyet sā’irlerinde bulunmaz idi.”*⁴³⁵

Sultan Muhammed Nur, kağıt renklendirmede ve kavuşturmada benzersizdir. Onun hattını Sultan Muhammed’in hattıyla eş tutarlar: *“Ve kağıda renk virmekde ve vişállık itmekde naziri yok idi. Merķūmuñ hattın Handān’a muķābil tutarlar.”*⁴³⁶

Seng Ali Bedahşî katı’ sanatıyla ilgilenir. Mevlānā Mir Ali’nin hattından dolayı böyle bir iş yapar. Yaptığı işi hat gibi salsalar onda en ufak bir kusur bulunmazdı: *“Mevlānā Mīr ‘Alī hattı yüzinden bir bürīde-i bī-‘iberiyyet vücūda getürmişdür. Eger bürīdeyi hatt muķābelesinde kosalar idi, bir kııl başı denlü üslūb-ı hattda kuşūr bulunmazdı.”*

3.1.4. FİZİKİ DURUM VE GÖRÜNÜM

Tezkirelerde fizikî durum ve görünümle ilgili değerlendirmeler sınırlıdır.

3.1.4.1. Güzellik

3.1.4.1.1. Tezkiretü’l-Hattâtîn’de Güzellik

Tezkiretü’l-Hattâtîn’de Yakut ve Karahisarî bedensel güzellik açısından değerlendirilir.

Yakut’un siyahî bir bedene sahip olmadığı tezkirede anlatılır: *“Ġāyet ile beyāz idi. Esvedlerden degil idi.”*⁴³⁷

Nefeszāde İbrahim’in üstadı Yusuf Efendi, Karahisarî’yi şöyle tasvir eder: *“Gördüm ki mübārek saçalları sāfi beyāz nūra beñzer. Ve mübārek kıaddleri serv-i hırāmāna beñzer. Muvahħidī bir ferāce giymişler. “Ĥareke vü enf”*⁴³⁸ *üzre giderlerdi.”*

⁴³⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6b.

⁴³⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6b.

⁴³⁷ Bkz. Tezkiretü’l-Hattâtîn, v. 10b.

⁴³⁸ “Güzel ve latif yürüyüş.”

3.1.4.1.1. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Güzellik

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Yahya Sufi, Sultan Muhammed ve Molla Muhammed Hasan için fiziki değerlendirmeler mevcuttur.

Pir Yahya Sufi için derviş görünümlü ve riyazet ehli sıfatı kullanılır: “*Dervîş-şüret riyâzet-keş olmağla...*”⁴³⁹

Sultan Muhammed için gülmesi beğenilen ve seçkin sıfatları kullanılır: “*Handân-ı mağbûl kimesnedür ve mümtâz dur.*”⁴⁴⁰

Molla Muhammed Hasan için tüm faziletleri kendisinde toplamıştır, denir: “*Cemî'-i fezâ'il ile zâtı ârâste idi.*”⁴⁴¹

3.1.4.2. Bedensel Özürler

Tezkiretü'l-Hattâtîn ve Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de bir kaç hattatta bedensel engel vardır.

Şeyh Hamdullah ihtiyarlığında gözlük kullanır: “*Ve iki üç kat gözlük ile kitâbet iderler.*”⁴⁴²

Şeyh Hamdullah'ın torunu Derviş Muhammed şaşı gözlüdür: “*Mübârek gözleri bir mikdâr şehlä olmağla gâyet yakından kitâbet iderlermiş.*”⁴⁴³

İbni Mukle'nin eli kesilir ve hatta kendisi devam edemez: “*Şoñra yedin kaç' itdiler.*”⁴⁴⁴

3.1.4.3. Hastalık

3.1.4.3.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Hastalık

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Sayrafî ve Şeyh Hamdullah'ın hastalık durumlarıyla ilgili değerlendirme yapılmıştır.

⁴³⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 7a.

⁴⁴⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6b.

⁴⁴¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10a.

⁴⁴² Bkz. Tezkiretü'l-Hattâtîn, v. 15b.

⁴⁴³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattâtîn, v. 18a.

⁴⁴⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2a.

Abdullah es-Sayrafi geçici bir süre yazı yazdığı parmaklarını babası ezdiği için kullanamaz. *“Bir gün şehri Bağdad’da meşke kemâl-i iştiğâl üzre iken babasının bin flori mikdârı şey’ini sırka itdürüp, havfindan mezâristâna firâr itmişler idi. Vâlidî daği mezâristâna gelüp, Şayrafi merhûmı buldı. Ğazabından yazı yazduğı iki mübârek parmakların taş ile döğüp bırağup gitdi.”*⁴⁴⁵

Şeyh Hamdullah ömrünün sonuna doğru yazmayı bırakmış ve ilahi aşktan dolayı kendinden geçer olmuş, uzun günler evini ve ailesini terkeder olmuş. Onun bu durumu hastalık seviyesine ulaşmış olmalı ki Sultan Bayezid adam gönderip gittiği yerden getirtir olmuş: *“Ve gâhî terk-i kitâbet idüp ve vecde gelüp, nice günler dâr u ‘iyâlin terk idüp, Ağ Baba Tağı’nda ve ‘Alem Tağı’nda ‘ibâdet idüp, ‘alâyık-ı dünyeviyyeden firâğ-ı tām ile zikr-i ale’-d-devâm idüp, kendü şeyh-zâdesi olan Şâr-kağı Sulţan Oğı Muştafa Çelebi türbesinde vecd ü vahdetde ve mağâm-ı hayretde çalurlarmış. Ğazret-i Sulţan Bâyezîd Velî daği adam gönderüp getürdirlermiş.”*⁴⁴⁶

3.1.4.3.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de Hastalık

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de Sultan Muhammed, Mevlânâ Enis’in kardeşi Abdulkerim ve Molla Rızaeddin Muhammed hastalık durumları anlatılan hattatlardır.

Sultan Muhammed içkiye düşkündür. Sürekli şarap içer. Şarap içmeden yazı yazamaz. Yazmaya da teklifsiz başlar: *“‘Ale’-d-devâm-ı mey görürdi. Dâ’imâ sebûyı kepenk altında sağlardı. Bî-tekellüfâne yazardı. Ammâ piyâleyi çekmeden dürüst keşide çekemez idi.”*⁴⁴⁷

Mevlânâ Enis’in kardeşi Abdulkerim, psikolojik yönden rahatsızdır. Onun yazdıklarına “Allah yazdı.”, “Muhammed yazdı.” notlarını düşer. Mevlânâ Enis bu durumdan rahatsız olur ve kardeşini zehirler: *“Birâderi ‘ilâve-yi pâdişâh dimekle şöhret bulup, birâderi dîvâne olmağla her ne yazarsa ism yerine “ketebe Allâh” yazardı, “ketebe Muğammed” yazardı. Ve Enîs vaz’-ı Ğarîbinden ikrâhen şerbetleyüp, bağ-ı ‘ademe göndermiş.”*⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ Bkz. Tezkiretü’l-Hattâtîn, v. 10b.

⁴⁴⁶ Bkz. Tezkiretü’l-Hattâtîn, v. 15a.

⁴⁴⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6b.

⁴⁴⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10b.

Molla Rızaeddin Muhammed, ömrünün sonlarında ruh hastalığına yakalanır ve bir ay içinde ömrünü tamamlar: “*Āhirü’l-ömr ħabṭ-ı dimāğ ħāşıl olup, bir ay içinde evķātın şarf itdi.*”⁴⁴⁹

3.2. HAT KÜLTÜRÜ VE GELENEĞİ BAKIMINDAN HATTAT

3.2.1. Hatta Başlama, Çalışma ve Yetişme

3.2.1.1. Tezkiretü’l-Hattâtîn’de Hatta Başlama, Çalışma ve Yetişme

Tezkiretü’l-Hattâtîn’de mesleğe nasıl başlandığı, çalışmalar ve yetişme konularında tezkiredeki karşılıklarıyla birlikte sunulmuştur.

Abdullah es-Sayrafî, Mübarekşah-ı Kutub, Abdullah Aşpaz, Yahya Sufî, Ahmed Sühreverdi ve Şeyh Ahmed Tayyib Şah, Yakut-ı Mustasımî’den “Aklam-ı Sitte” dersleri alırlar.

Şeyh Hamdullah, hat sanatına Hayreddin el-Maraşî’nin yazılarını meşk ederek başlar. Sonrasında Sayrafî ve Yakut’un hat tarzlarını inceler. Bir süre bunlarla meşgul olur ve kendi tarzını kemale erdirir. Şeyh Hamdullah Sultan Bayezid’in muallimidir: “*Ve sarāy-ı ‘āmirelerine kātib ü mu’allim naşb itmişler.*”⁴⁵⁰

Cemaleddin el-Amâsî, Şeyh Hamdullah tarzı ile kendi tarzını bir miktar karıştırır veyahud Şeyh Hamdullah’ın vadisinden beceri gösterebildiği kadarını alır: “*Cemāle’-d-dīn merḥūm Ḥazret-i Şeyḥūñ vādīsın aḥz idüp kendü vādīsıyle bir miḳdār ḥalṭ itmişdür. Veyāḥūd Şeyḥūñ vādīsinden ancak kendü mālîk olduğı vādīyi aḥz itmişdür.*”⁴⁵¹

Abdullah el-Amâsî hat sanatında kendine has bir tarz geliştirir: “*Ammā ‘Abdu’l-lāh el-Amāsî kaṭ’-ı cezm ile kendüye maḥşuş bir tarz-ı ḥāş ve bir nev’ iḥtirā’ u ibdā’ itmişdür. Ve kendüye maḥşuş itmişdür.*”⁴⁵²

Derviş Muhammed, babası Mustafa Dede’nin yolunu ihya edip çeşitli eserler ortaya koyar: “*Babasınūñ tarīķasını iḥyā idüp, muşḥaf-ı şerīfler yazup ve mükemmel eczā-yı şerīfe ve nice En’ām-ı şerīfe ve evrād u ezķār yazmışlardır.*”⁴⁵³

⁴⁴⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11a.

⁴⁵⁰ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 12b.

⁴⁵¹ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 16b.

⁴⁵² Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 16b.

Abdülkerim Halife Vefazâde ve Şükür Halifezâde Ahmed Çelebi Şeyh Hamdullah'ın tarzıyla hattatlık yaparlar: *“Bundan sonra ‘Abdü’l-kerîm Halîfe Vefâ-zâde ve Şükür Halîfe-zâde Ahmed Çelebi Şeyh merhûmuñ vâdisinde mezbûrlar hoş-nüvisândan ma’düldurdur.”*⁴⁵⁴

Abdullah el-Kırımî, hatta başlarken Derviş Muhammed'den yazar: *“İbtidâ-i sülûkunda Dervîş Muhammed bin Muştafâ el-mezkûrdan yazup...”*⁴⁵⁵. Ahmed Tayyib Şah yolunda sülüsün bir çeşidini çalışmış: *“Ahmed Tayyib Şah vâdisinde bir nev’-i sülûş ihtirâ’ idüp...”*⁴⁵⁶. Ancak Kırımî, Ahmed Tayyib Şah ve Şeyh Hamdullah tarzları arasında bocaladığı için ilerleme kaydedemez.

Emrullah Efendi, Abdullah Kırımî'nin vefatından sonra onun tarzını ihya etmiş ve Kırımî'nin iyi bir mukallidi olmuştur: *“Ba’dehu vefâtihi kendü tilmîz-i hâşşî Emru’l-lâh Efendi anuñ tarîkasını ihyâ idüp, diğkat-i tab’-ı selîm ile bu mertebe-i üstâdına taqlîtde böyle bir ferd dañi gelmiş degül idi.”*⁴⁵⁷

Demircikulu Yusuf Efendi, başlangıçta Abdullah Kırımî'den yazar. Sonra Karahisarî tarzı hoşuna gider ve burada karar kılar: *“Evvel sülûklerinde Kırîmî merhûmdan yazup, ba’dehu Karahîşârî merhûmuñ vâdisi tabî’atlerine hoş gelmekle ol vâdiye sülûk itmişlerdür. Zirâ Karahîşârî merhûmuñ rü’yet-i cemâlleri Yûsuf Halîfe merhûmı cezb idüp, anuñ far-ı muhabbeti sebebiyle ol vâdiyi ihtiyâr itmişlerdi.”*⁴⁵⁸

Mir Ali, başlangıçta Hüseyin Baykara'dan yazar: *“Evâ’il-i hâlînde Hüseyin Baykara’dan yazmışdur.”*⁴⁵⁹ Sonrasında kendine has, Osmanlı'da ta’lik, İran'da nestalik olarak adlandırılan hattın mucidi olmuş ve gelecek nesillere bu konuda üstadlık etmiştir: *“Evvelâ ta’lik’de vâzî’u’l-aşl Mîr ‘Alî merhûmdur.”*⁴⁶⁰

Mir İmad, yazmaya Muhammed Hüseyin'den hattıyla başlar. Bu ilmin olgunluğuna ulaştıktan sonra Mir Ali'nin yazılarını toplar ve bir süre onun tarzını tatbik ve taklid eder. Nihayetinde kendine has bir tarz oluşturmayı başarır: *“Mîr ‘İmâd merhûm zuhûr idüp, evvelâ Muhammed Hüseyin’dan yazup, ba’dehu kemâl-i tefennün ü ittikândan sonra Mîr ‘Alî*

⁴⁵³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 18a.

⁴⁵⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 18a.

⁴⁵⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 18a.

⁴⁵⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 18b.

⁴⁵⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19a.

⁴⁵⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 20a.

⁴⁵⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 22a.

⁴⁶⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 22a.

*merhūm hazretlerinūñ huṭūṭ-ı merbūṭların cem ' idüp, kendü haṭṭını anuñ haṭṭına taṭbīk ü taḳlīd itdükden soñra keşret-i meşḳ-i kitābet ile bir melekeye mālīk olmuşdur.*⁴⁶¹

3.2.1.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Hattâ Başlama, Çalışma ve Yetişme

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de hattatların hatta başlama, çalışma ve yetişme durumları sözlerin tezkiredeki karşılıkları şu şekildedir:

İbni Mukle hattın ilk halinin mucidi olarak nitelenir. Nesih ve sülüs hat yazar: *“Evvel hāletde vāzī 'ı haṭṭ idi. Ve haṭṭ-ı nesh ü sülüş yazdılar.”*⁴⁶² Eli kesildiği için hat sanatını kızına öğretir: *“Kızına ta 'līm-i haṭṭ eyledi.”*⁴⁶³

İbni Eyyub kitabe yazma işini başlatır: *“Ve kitābe yazmaḳ o peydā kıldı.”*⁴⁶⁴

Yakut-ı Mustasımî tevkî ve rika'ı birbirine yaklaştırmış ve hattı altı kısım yapmıştır: *“Tevkî' vü rikā'yı izāfe eyleyüb, haṭṭ altı kısım oldı.”*⁴⁶⁵ Yakut ömrünü boşa geçirmemiş, sürekli Kur'an-ı Kerim ve mushaf-ı şerif yazmış, yazdıklarından yüz beyit serkarına, yüz beyit vezire ve halifenin çocuklarına vermiştir. Yüze yakın kişiye hattın sırlarını öğretmiş ve talim yaptırmıştır: *“Ve H'āce müşārün ileyh 'ömrin zāyi' geçürmemişdür. Ve her gün iki cüz Qur'ān yazub ve her bār muşhaf-ı şerif taḫriri itmām bulduḳda kaçınıcı muşhaf-ı şerif olduğunu işāret itmışlerdür. Ve her gün yüz beyt ḫalīfī ser-kārına yazup, vezir-i ḫalīfe vü ferzendān-ı ḫalīfe için daḫi yüz beyt yazup ve yüz nefere ḳarīb kimesneye sırr-ı haṭṭ meşḳ [ü] ta 'līm iderdı. Bir gün evḳāt-ı şerifī biṭāletle geçmez idi.”* Vaktini boşa harcamadığı şu kıssa ile pekiştirilir: *“Şehr-i Bağdād'ı zamān-ı selefde şu alup, H'āce Yāḳūt bir minārenūñ şerefesine çıkup, ancılayın muḫālif günde bir mişḳāl kirbās-ı beyāz üzerine meşḳ eyleyüb, ol kirpās pāde-i 'Acem şāhlarından Behrām Mirzā zamānında müddet-i ḫazīnesinde saḳladığı tevātürle sıḫḫate yetmişdür.”*⁴⁶⁶

Sayrafî, hat yazmaya istek üzerine karar verir: *“Haṭṭına murād üzre ḳarār virmişdür.”*⁴⁶⁷

⁴⁶¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 23a.

⁴⁶² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2a.

⁴⁶³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2a.

⁴⁶⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2a.

⁴⁶⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2a.

⁴⁶⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2b.

⁴⁶⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4a.

Mevlânâ Mir Ali, hat sanatında geldiği seviyeyi ve çektiği sıkıntıları şu şiirde anlatır:
“Bu şi’r-i şikâyet anuñdur.

Qıṭ‘a-i Āhirî:

Bir ‘ömr-i der meşqale ḳaddüm dütâ der çeng-i felek

Tâ ki ben bî-çârenüñ ḥaṭṭı bu gün ḳânün oldı

Ṭâlibimi cümle şâhân-ı cihân olunca

İḳlim-i Buhârâ’da cigerim ḥün oldı

Yandı sînem guşşadan oldum şad-pâre

Şâhdân-ı şehri bî-kâr-ı âzmün oldı

Bir belâdan ḥaṭṭ ile geldi baña

Veh ki ḥaṭṭ-ı silsile-i pây-i men mecnün oldı”⁴⁶⁸

Molla Malik, hat alanında yeterli seviyeye ulaştınca nurlu ve sevinçli olur: “*Ḥaṭṭı yerine yetdikde ḳarîne-i nūr u ḥandân oldı.*”⁴⁶⁹

Molla Muhammed Hüseyin, Şah İsmail ve ikinci Mir Ali tarafından alınıp kollarını almıştır. Bu müdahale olmasaydı Mir Ali’nin bir benzeri olabilirdi, denir: “*Ḥaṭṭda teraḳḳî idüp, Şâh İsmâ’îl Mevlânâ müşârun ileyhe Mîr ‘Alî-i şânî alup, ḳollamışdur. Eger bu ana ḳalsa bî-ḳarîn alup, Mevlânâ sulṭanlığı ve Mîr ‘Alî-i mânend olurdu.*”⁴⁷⁰

Rızaeddin Gılanî babasından hat dersleri alır: “*Ta ‘lîmi babasından almışdur.*”⁴⁷¹ Hat işine babasının hattı yüzünden meşq ederek başlar. Mir Ali’in kıtlarından emanet almış, bir şeklini yazmış ve geri vermiştir. Mir Ali namına birçok kıta yazmış. İki kat Semerkandî kağıt üzerine ince bir mushaf yazar: “*Ta ‘lîmi babasından almışdur. Ve üstâdı ḥaṭṭlarınıñ yüzünden meşq irişdirmişdür. Sulṭanlığı ve Mîr ‘Alî ḳıṭ‘alarından emânet alup, bir şeklin yazup,*

⁴⁶⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 7b.

⁴⁶⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10a.

⁴⁷⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10a.

⁴⁷¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10b.

şāhibine vir. Farq olmayup, alırlar idi. Bî-nihāye kıt'alar üstād nāmına yazup, 'ālemi kıt'a ile pür itmışdür. Ve bir muşhaf-ı celiyi Semerkāndi iki kat kağıd üzerine yazmışdur."⁴⁷²

Tezkirede Şiraz'daki ta'lik yazıcılar için şöyle bir anekdot yer alır: *"Egerçi Şirāzî'de ta'lik-nüviş çoğdur. Ammā cümlesinüñ haţtı birbirine müşābihdür. Şirāz'da pür zīnet-i kitābet tiz huşūle gelür. Zirā bir hānede babası kātib ise oğlu müzehhibdür. Hātunı mücellid kıızı muşavvirdür. Ol ecilden bir hānede sehl müddetde huşūle gelür. Anuñçün nevvāb-ı kāmıyāb laţife kaşdın idüp, küttāb-ı Şirāz'da añarlar deyü buyurmuşdur.*"⁴⁷³

3.2.2. Yabancı Dil ve Edebiyatlar

Tezkiretü'-Hattâtîn'de yabancı dil ve edebiyat bilgisi olarak hattatlar hakkında doğrudan açıklama yapılmaz. Ancak Arapça ve Farsça verilen şiirler, bizi hattatların yabancı dil ve edebiyatları konusundaki durumları hakkında sınırlı bir şekilde bilgilendirir. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de ise yabancı dil ve edebiyatlara dair bilgi veya şiir verilmemiştir. Bu bölüme söyleyeni belirtilmemiş Arapça ve Farsça şiirler alınmadı. Arap ve Fars dillerinde yazan hattatlar ve şiirleri şunlardır:

Hz. Ali'nin hat ve kitabet tarifi hakkında söylemiş olduğu Arapça şiir:

"Ta'allem kıvāme'l-haţtı yaze't-teaddübi

Ve mel haţtü illā zīnetü'l-müteeddibi

Fein künte zamālin fehaţtuke zīnetin

Ve in künte mühtācān fe efzalu meksebin^{474,475}

Yakut-ı Mustasımî'ye ait Arapça iki kıta:

"Erūni mürşiden fi'l-haţf-ı mişli

Ve men ahye'l-kitābete fi'l-bilādi

⁴⁷² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11a.

⁴⁷³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11b.

⁴⁷⁴ "Ey edep sahibi kimse, yazının kıvamını öğren! Çünkü yazı edepli olan için bir süstür. Eğer zengin isen yazı senin için bir zinedir. Fakir isen yazı senin için bir kazanç kaynağıdır." Hz. Ali.

⁴⁷⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 5a.

Felā fi'ş-şarķı lī niddūn yūzāhi

Ve lā fi'l-ġarbi men belaġa ictihādī^{476,477}

“Lī feresūn tecerrī bi meydāni fīzzatin

Tecurru ezyālen kelevni'l-ħanādisi

Feyerkebuhā yevme'l- 'arīķi selesetūn

Muħacceletūn temşī kemeşyi'l- 'arā'isi^{478,479}

Yakut'un mürekkep yapımını tarif için söylediği Farsça şiir:

“Hem seng dūd ü zākest

Hem seng her dū māzū

Hem seng herseh źamġest

Ān-ġāh zor-ı bāzū

Ťarīķ-i siyāhī īnest^{480,481}

Yakut'un mürekkep yapımı için söylediği diğer bir Farsça şiiri:

“Besitān-ı dū direm dūdem çerāġī bī-nīm

Ťamġ-ı 'Arabī der ü fiken penç direm

Māzu dū direm nīm direm Tūrķī zāk

Ez behr-i mürekkebeş furūsāy behem^{482,483}

---

⁴⁷⁶ “ Hat ilminde bana denk bir mürşid-i kamil varsa onu bana gösterin! İslam memleketinde yazı yazmayı kim canlandırdı? Şark'ta bana denk ve benzeyen biri yok! Garp topraklarında da bana benim ictihadıma ulaşan kimse yok!”

⁴⁷⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 9a.

⁴⁷⁸ “ Benim için cilveli koşan bir beygir vardır ki gümüş meydanda gece karanlığı gibi çöker. Savaş meydanında o at beyazlı olduğu halde üç nesne ona rakip olur ki o üç parmandan müsteardır: “Feres”, kalem, “meydān-ı fīzza”, kağıt; “muħaccele”, kalemtıraş.

⁴⁷⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 9a.

⁴⁸⁰ “ Eşit miktarda is, kara boya ve zamk almalı; bunları birleştirep kuvvetlice ezmeli.”

⁴⁸¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 29b.

Karahisarî'nin Farsça söylediği bir beyit ve nazım parçası:

“Kāmilī bāyed ki der yābed uşul-i ḥaṭṭ-rā

Verne her nākış nedāned şīve-i Yāḳūt çīst^{484,485}

“Dīde-i inşāf çū bīnā būd

Der şümürd gerçi ki mīnā būd

Çeşm-i hūner ü rubūd ez ‘aybbāk

Bī-hūner ez ‘ayb koned zū çe pāk

Ustura her çend zebān-i tīz yāft

Mū serd mū tevāned şikāft^{486,487}

Karahisarî bu şiiri Şerbetizāde'nin muhakkak besmelesi için Farsça söylemiştir:

“Kāmet-i in besmele der bāğ-ı ḥaṭṭ

Serv-i şod toḥım nümūd ez nuḳaṭ

‘Asker-i mañşūr şod in ḥarfhā

Her elifeş yek ‘alemī minnethā^{488,489}

---

⁴⁸² “İki direm kuru çıra isi al. Ona beş direm Arap zamkı kat. İki direm mazi, yarım direm Türk sülfatı koy. Onu birbirine kat.”

⁴⁸³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 31a.

⁴⁸⁴ “Bir kamilin hatt kurallarını/usulünü anlaması gerekir. Aksi takdirde her nakış Yakut üslubunun ne olduğunu anlamaz.”

⁴⁸⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 21a.

⁴⁸⁶ “İnsaf gözü görünce her ne olursa olsun onu varlık sayar. Sanat korkuyu ortadan kaldırdı. Hünersiz ayıp ararsa ondan korkmaya ne gerek var. Usturanın ucu ne kadar keskin olursa olsun kılı tıraş eder, kesemez.”

⁴⁸⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 21a.

⁴⁸⁸ “Bu besmelenin boyu hatt bahçesinde servi oldu. Noktaları servinin kozalakları gibi göründü. Bu harfler zafer kazanmış askeri, her elif göğe yükselen bir bayrağı andırıyor.”

⁴⁸⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 21a.

Mir Ali'nin hattından ve geçim durumundan bahsetmek için söylediği Farsça şiir:

“Ömri ez meşķ do tā buved ķadem hemķün ķeng

Tā ki ķaķķ-ı men-i bī-ķāre bedīn ķānūn ķod

Ṭālib-i men heme-i ķāhān-ı cihānend ve merā

Der Buhārā ciger ez bahr-i ma ‘iķet ķūn ķod^{490,491}

Mir Ali'nin hattat olmak için gerekli unsurları açıkladığı Farsça şiiri:

“Ey ki der vādī-yi ķaķķ ķarf konī naķd-i ķayāt

Bīķnev īn nūkte ü ķūn men beķķīn fāriķ-i bāl

Penķ ķīzest ki tā cem ‘ negerded bāhem

Hest ķaķķāķ ķoden nezd-i ķord emr muķāl

Diķķat-i ķab ‘ u ķūfī zi ķaķķ u ķuvvet-i dest

Ṭāķāt u miķnet ü esbāb-ı ķitābet be-ķemāl

Ger ez īn penķ yekī rā ķuķūrī ķāķıl

Nedehed fā ‘ide ger sa ‘ī numāyed ķad sāl^{492,493}

Sultan Ali Meşhedî tarafından Mir Ali'nin hattatlığını övdüğü Farsça şiir. Bu şiir Tezkiretü'l-Hattâtîn'de isimsiz verimiştir. Ancak bu şiirin Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de yer alan tercümesinden şiiri Sultan Ali'nin söylediği anlaşılmaktadır:

⁴⁹⁰ “Ben biçarenin hattı böyle kanun oluncaya kadar boyumun eğri büğrü olması hayatımın meşķ ile geçmesindedir. Dünyanın bütün şahları benim talibimdir. Ancak Buhara’da kaldım. Geçim (dirlik) için ciğer kana bulandı. ”

⁴⁹¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 22b.

⁴⁹² “Ey hat vadisinde hayat naktini tüketen kimse, bu sözü dinle ve benim gibi rahatla. Beş şey vardır ki bir araya gelmedikçe, akıller nezdinde hattat olmak zordur: Basım dikkati, hattan anlama, el gücü, sıkıntıya katlanma, tam bir şekilde kitabet malzemeleri. Eğer bu beşinden birinde kusur ortaya çıkarsa/hasıl olursa (biri eksik olursa), yüz yıl çaba sarfedilse fayda etmez. ”

⁴⁹³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 25a.

“Nesh-ta ‘lik eger hafî ve celîst

Vâzî ‘u’l-aşl Hâce Mîr ‘Alîst

Nisbeteş nîz Mîresed Ya ‘lî⁴⁹⁴

.....
Tā ki bûdest ‘ālem ve Ādem

Hergiz îñ hatt nebûde der ‘ālem.

Vâz’ fermûde ān zi zîhn-i raķîķ

Ez hatt-ı nesh ez hatt-ı ta ‘lik

Hatt-ı pâkeş çû şî’r ü mevzûn

Hest ta ‘rîf-i ũ zi had bîrûn^{495,496}

İbni Bevvab’ın Arapça Raiyye kasidesinden bir bölüm:

“Ve elķi devāteke bi’ d-dühān mu ‘ammeren

Bi’l-ħalli ev bi’l-ħıřrimi’l-ma ‘şuri

Ve eżif ileyhi muğraķan ķad şuvvilet

Me ‘a aşfarı’z-zirnihi ve’l-kāfûri

Hattā izā ħammarathā fe’amid ilā

El-varaķi’n-naķiyyi’n-ni’me’l-maħbûri^{497,498}

---

⁴⁹⁴ Hz. Ali.

⁴⁹⁵ “Nestalik, gerek hafisi gerek celisi olsun, onun kanun koyucusu Hace Mir Ali’dir. Onun soyu da Hz. Ali’ye uzanır. Bu âlem ve adem var olduğundan beri bu alemde böyle yazı yoktu. O nesih ve talik hatta ince zekâsıyla kural koydu. Onun pak yazısı vezinli şiir gibi olunca, onu tarif etmek hadsiz olur (tarif edilemez).”

⁴⁹⁶ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatın, v. 22b.

⁴⁹⁷ “Divitine biraz ham ipek koy! Onu is ile yapılmış mürekkeple doldur. Ona biraz koruk suyu veya sirke kat. Biraz da sıçanotu ve kafur koy ve karıştır. Bu şekilde mürekkebi kıvama getirdikten sonra temiz, yumuşak bir kağıd al.”

3.2.3. Üstadlık

Hattatlar usta-çırak geleneği çerçevesinde yetişmişlerdir. Tezkirelerde bu durum üzerinde durulan önemli hususlardan biri olmuştur. Hattatların çoğu hakkında üstadlık ve talebelik durumlarında eserlerde açıklama yapılır.

3.2.3.1. Tezkiretü'l-Hattâfîn'de Üstadlık

Tezkirede üstadlıkla ilgili açıklamalar ve bu açıklamaların metindeki tam karşılıkları şu şekildedir:

İbni Bevvab'ın üstadı İbn-i Esed-i Kâtib'dir. *“Ve anuñ kitābetde şeyhi İbn-i Esed-i Kâtib idi. Ol Ebū ‘Abdu’l-lāh bin Muḥammed bin Esed bin ‘Alī bin Sa‘īdü’l-Ḳārī el-Bezzāzü’l-Bağdādī’dür.”*⁴⁹⁹

Yakut-ı Mustasımî; *“Yāḳūt-ı Musta‘şimī aḳlām-ı sitteyi altı nefer kimesneye ta‘līm itmişdür.”*⁵⁰⁰ altı kişinin “Aklam-ı Sitte” üstadlığını yapar: Abdullah es-Sayrafi, Mübarekşah-ı Kutub, Abdullah Aşpaz, Yahya Sufi, Ahmed Sühreverdî, Şeyh Ahmed Tayyib Şah.

Abdullah Amâsî, Molla Şems'in üstadıdır: *“Mollā Şems Pīr meslūb ‘anü’t-tedbīr ‘Abdu’l-lāh merḥūmuñ kendü tilmīzi idi.”*⁵⁰¹

Şükrullah Halife'nin üstadı Şeyh Hamdullah'tır: *“Şeyḫ merḥūmuñ yine tilmīz-i ḥāşşı Şükru’l-lāh Ḥalīfe’dür.”*⁵⁰²

Emrullah Efendi, Abdullah Kırımî'nin talebesidir: *“Ba‘dehu vefātihi kendü tilmīz-i ḥāşşı Emru’l-lāh Efendi...”*⁵⁰³

Karahisarî Ahmed Efendi'nin üstadı Esedullah Kirmanî'dir: *“Ḳaraḫiṣārī Aḫmed Efendi tilmīz-i ḥāş ‘ālī iḫtişāş Mevlānā Seyyid Esedu’l-lāh el-Kirmānī...”* Karahisarî Ahmed

⁴⁹⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 30b.

⁴⁹⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 10a.

⁵⁰⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 10b.

⁵⁰¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 16b.

⁵⁰² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 17b.

⁵⁰³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19a.

Efendi de Hasan Çelebi'ye üstadlık yapar: *“kendü memlûki ve tilmîz-i hâşşî çerâkesü'l-aşl olan Hasan Çelebi...”*⁵⁰⁴

Karahisarî Ahmed Efendi, Karahisarî Dervîşi ve Muhiddin Halife'ye üstadlık eder.

Demircikulu Yusuf Efendi'nin Üstadı, Tac Beyzâde Muhammed Efendidir: *“Tâc Beg-zâde Muḥammed Efendi merḥūmuñ tilmîz-i hâşşî idi.”*⁵⁰⁵ Demircikulu Yusuf Efendi müellifimiz Nefeszâde İbrahim'in üstadıdır: *“Bunlardan soñra üstâdımız üstâd-ı küll gül-i bûy sünbül-i dil Yūsuf Efendi İbni ‘Abdu’l-lâh eş-Şehîr Be-Temirci Kull...”*⁵⁰⁶

Tezkirede Sultan Ali Meşhedî'nin üç öğrencisi zikredilir: Malik Deylemî, Muhammed bin el-Muizüddin el-Hüseynî, Hayreddin.

Mir İmad'ın iki talebesi tezkirede zikredilir: *“Merḥūm mezkūruñ tilmîzlerinden ‘Abdü’r-reşîd ve ‘Abdu’l-cabbâr...”*⁵⁰⁷

3.2.3.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Üstadlık

Tezkirede üstadlıkla ilgili açıklamalar ve bu açıklamaların metindeki tam karşılıkları şu şekildedir:

Yakut-ı Mustasımî öğrencilerinden altı kişi hattat oldu. *“Ve Ḥâcenüñ şâkirdânından altı kimesne mertebe-i ḥaṭṭa irişdiler: Evvel: Şeyḥ-zâde Sühreverdî, 2: Argun Kâmil, 3: Pîr Yahyâ Şūfî, 4: Mübârekşâh-ı Zerrin-kalem, 5: Naşru’l-lâh eş-Ṭabîb, 6: Yūsuf Meşhedî.”*⁵⁰⁸

Sayrafi, Yakut-ı Mustasımî'nin öğrencilerindendir: *“Mevlânâ-yı mezbûr şâkirdidir.”*⁵⁰⁹ Onun da dört öğrencisi vardır: Muhammed Benduz, Muinüddin Kaşî, Mevlânâ Şemseddin, Pîr Muhammed Şirazî. *“Ve Şayrafi'nüñ şâkirdi dördür: Evvel: Muḥammed Bendüz, 2: Mu’ine’d-dîn Kâşî, 3: Mevlânâ Şemse’d-dîn, 4: Pîr Muḥammed Şirâzî”*⁵¹⁰

⁵⁰⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19a.

⁵⁰⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 20a.

⁵⁰⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19b-20a.

⁵⁰⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 23b.

⁵⁰⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2b.

⁵⁰⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

⁵¹⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4a.

Sayrafi'nin öğrencileri; : Muhammed Benduz, Muinüddin Kaşî, Mevlânâ Şemseddin, Pir Muhammed Şirazî hat sanatında kemale ulaşır: *“Bu dördi böyle kemâl ile hoş-nüvîş olmuşlardır.”*⁵¹¹

Hat üstadları anılınca Baysungur Mirza'nın zikri de geçer. Onlardan eksik değildir: *“Üstâdlar zikr olunduğda ma'an yâd iderler. Hiç birinden kem degüldür.”*⁵¹²

Abdullah Tabbah, Abdulhak Sebzvarî'nin üstadıdır: *“Abdu'l-lâh el-Ṭabbâḫ şâkirdidür.”*⁵¹³

Hoca Abdulhak, İbrahim el-Münşî'nin öğrencisidir: *“Şâkird-i gâybâne Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhdür.”*⁵¹⁴

Mevlânâ-yı Dervîş, Hoca İhtiyar el-Münşî'nin üstadıdır: *“Dervîş şâkirdidür.”*⁵¹⁵ Hoca İbrahim de Mevlânâ-yı Dervîş öğrencisidir: *“Merķûm dahî Dervîş-i şâkirindendür.”*⁵¹⁶

Hoca Mir Ali'nin oğlu babasının ismiyle hat yazar. Mevlânâ Cafer ve Mevlânâ Ezher ondan hat öğrenirler: *“Oğlı babası nâmiyla kesb-i ḥaṭṭ itmişdür. Andan Mevlânâ Ca'fer, andan Mevlânâ Ezher taḥşîl-i ḥaṭṭ itmişdür.”*⁵¹⁷

Hoca Muhammed İshak'ın üstadı Mevlânâ Mir Ali olur: *“Mevlânâ Mîr 'Alî'nüñ bî-vâsiṭa şâkirdidür.”*⁵¹⁸ Hoca Muhammed İshak, birçok öğrencisine hat öğretir: *“Ve Monlâ-yı müşârûn ileyh nice şâkirdler böyle usûl-i ḥaṭṭı ta'lîm itmişdür.”*⁵¹⁹

Mevlânâ Mir Ali, Sultan Ali'den yazar. Bu konuda görüş birliği mevcut: *“Ġâlibâ merķûm Sulṭan 'Alî'den yazmışdur, deyü 'avâm i'tikâd itmişdür.”*⁵²⁰

Mevlânâ Mir Ali, Hoca Mahmud Siyavuşanî'yi yetiştirir: *“Mevlânâ-yı müşârûn ileyhüñ Ḥ'âce Maḥmûd gibi şâkirdi irişmişdür.”*⁵²¹

⁵¹¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4a.

⁵¹² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4a.

⁵¹³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4b.

⁵¹⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4b.

⁵¹⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5a.

⁵¹⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5a.

⁵¹⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5b.

⁵¹⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6a.

⁵¹⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6b.

⁵²⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 7a.

Hoca Mahmud Siyavuşanî, babası Hoca İshak'tan hat dersleri alır, bu konuda onu geçer: *“Buhārā’da nesh-ta’lîk qarār virüp, üstādını bî-şübhe geçmişdür.”*⁵²²

Hoca Mahmud Siyavuşanî öğrenci yetiştirir. Fakat öğrencileri hakkında bilgi mevcut değildir: *“Ve şākirdleri nişîmen-i karnunda sâkin olup...”*⁵²³

Molla Abdi, Şah Mahmud’un üstadıdır: *“Şāh Maḥmūd bunuñ şākirdidür.”*⁵²⁴

Molla Dost, Behram Mirza’nın hocasıdır: *“Behrām Mīrzā’ya mu’allim olmuşdur.”*⁵²⁵

Molla Malik’in ilimlerde üstadı Molla Cemaleddin Şiraz’dır: *“‘Ulūmda şākird-i Mollā Cemāle’d-dīn Şīrāz idi.”*⁵²⁶

Kasım Şadi Şah, Molla Muhammed Hasan’ın üstadıdır: *“Kāsım Şādī şākirdidür.”*⁵²⁷

Rızaeddin Muhammed’e babası üstadlık yapar: *“Ta’lîmi babasından almışdur. Ve üstādı ḥaṭṭlarınıñ yüzinden meşq irişdirmişdür.”*⁵²⁸

Seng Ali Bedahşî, Daver Kiya Mazenderanî’nin üstadıdır: *“Seng ‘Alī’nüñ qarār-dāde maḥbūl şākirdidür.”*⁵²⁹

3.2.4. Tanzir, Mukabele

Tezkirelerde hattatlar ve yazıları diğer hattatların yazılarına benzerlikleri yönünden değişik değerlendirmelere tabi tutulmuştur.

3.2.4.1. Tezkiretü’l-Hattâtîn’de Tanzir ve Mukabele

Eserde farklı hattatlar için tanzir ve mukabele değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler ve tezkiredeki karşılıkları burada zikredilecektir.

---

⁵²¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 7b.

⁵²² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8a.

⁵²³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8b.

⁵²⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

⁵²⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9b.

⁵²⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10a.

⁵²⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10a.

⁵²⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10b.

⁵²⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11b.

İbni Bevvab Yakut-ı Mustasımî'nin hattını taklit etmiştir. *“İbni Bevvāb ‘alehi’r-rahmetü’ş-şevāb ḥaṭṭına mutaba‘at u muvāfakat idüp, ḳalem-i cezm ile nice rüzgār ḥaṭṭını anuñ ḥaṭṭına taḳlīd ü taṭbīḳ itdükden soñra “ḥarfü’l-ḳalem”⁵³⁰ ḥadīs-i şerīfinden istidlāl ile ḳalemini muḥarref eyleyüp aḳlām-ı sittede nezāket-i ḳalem cihetinden ṭarz-ı cedīd iḥtirā‘ vü ibdā‘ itmekle...”⁵³¹*

İbni Bevvab, İbni Mukle'nin hatta izlediği yolu ıslah edip daha anlaşılır kılmıştır. *“Lākin İbni Bevvāb anuñ ṭarīḳasına tenfīḥ ü tehzīb ü tebeyyün eylemişdür.”⁵³²*

Mübarekşah-ı Kutub ve Yakut'un hatları birbirine benzer. Bu durum; *“Cevdet-i ḳalem-i Yāḳūtī aña müyesser olup, şülüs ü muḥaḳḳıḳ ü nesh‘de mānend-i Yāḳūt olup, anuñ ḥaṭṭı ile Musta‘şimī’nüñ ḥaṭṭını teşḫīş ü temyizde nice aḫālī mütereddid olup, mezkūruñ ḥaṭṭı nice kimesneleri taḳlīt itmişdür.”⁵³³* sözleriyle tezkirede kaşılık bulur.

Yahya-yı Rumî tezkirede; *“Yaḫyā Rūmuñ Yāḳūt‘ı idi. Cevdet-i ḳalemde mānend-i Şayrafi idi.”⁵³⁴* ifadeleriyle Yakut ve Sayrafi'ye benzetilir.

Karahisarî, muhakkak yazı için Yahya-yı Rumî'yi kendisine örnek alır: *“Ekşer Ḳaraḫışārī vādī-i muḥaḳḳaḳda olan şikāfları ve metānet ü istiḫḳām vādīsini, mezbūr Yaḫyā‘nuñ ḥaṭṭından aḫz itmişdür.”⁵³⁵*

Hayreddin el-Maraşî, Şeyh Hamdullah'ın meşk ustasıdır. Sultan Bayezid, dönemindeki eser sahibi alimlerini toplayıp onlara Şeyh Hamdullah'ın yazdıklarını gösterip, bunlara karşılık gelebilecek bir hattat ve yazı var mıdır, diye sorar ve dönemin alimleri Sultanı tasdik eder: *“Böyle bir ḥaṭṭāt-ı muḥtereme ve kātīb-i mes‘ūd-raḳama mülük-i māziyyeden kimesne mālīk olmuş midur?” deyü su‘āl itdüklerinde Ḥazret Bāyezīd Ḥanı kemāl-i taşdiḳ ile taşdiḳ itdiler.”⁵³⁶* Sultan Bayezid bir başka ifadesinde de Şeyh Hamdullah'ın hattına emsal gösterilecek bir hat olmadığını ifade eder: *“Buyurmışlar ki bu ‘azizün ḥaṭṭına mümāşil bir ḥaṭṭ yoḳdur.”⁵³⁷*

⁵³⁰ “ Kalemın ucu”

⁵³¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 9a.

⁵³² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 10a.

⁵³³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 11a.

⁵³⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 11b.

⁵³⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 11b.

⁵³⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 14a.

⁵³⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 15b.

Şeyh Hamdullah'ın oğlu Mustafa Dede, tezkireye göre Şeyh vadisine en çok yaklaşan hattattır: *“Ve daħi ma'lūm ola ki Şeyh merhūmuñ haṭṭ u kitābetine haṭṭan ve kitābeten ziyāde aḳrab u eşmel ü emşel olan anūñ veled-i şulbisi Muştafa Dede merhūmdur.”*⁵³⁸ Babasının hattını meşk ve taklit eder: *“Babası Hamdu'l-lāhuñ haṭṭından meşk u taḳlīd idüp”*⁵³⁹ sonrasında yazdığı mushaf-ı şerifler ve kitabelerle onun vadisini devam ettirir: *“Nice muşhaf-ı şerīfler yazup ve nice kitābetler idüp, vāliidi Hamdu'l-lāh merhūmuñ ṭarīḳasını ihyāda kemāl-i icṭihād ile sa'y-i belīg itmişdür.”*⁵⁴⁰

Karahisarî Ahmed Efendi'yi Anadolu'nun Yakut'u diye anarlar. O, Yakut tarzının Anadolu'daki en önemli takipçisi ve uygulayıcı olmuştur: *“Merhūm ve maḡfūr Karahişārī Efendi şeş kalemde Rūmuñ Yāḳūt'ı ve Yāḳūt'uñ maṭbūḳ-ı meşbūḳı idi.”*⁵⁴¹

Mir Ali'yi taklid eden hattatlar tezkirede anılır: Ali Rıza-yı Atik, Mir Ali'nin oğlu Muhammed Bakır, Hasan Ali, Ali Şir Nevaî.⁵⁴²

3.2.4.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Tanzir ve Mukabele

Eserde farklı hattatlar için tanzir ve mukabele değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler ve tezkiredeki karşılıkları burada zikredilecektir.

Sultan Muhammed, içkiye düşkün olduğu için benzerlerinde onun yazısındaki keyfilik bulunmaz: *“Ale'd-devām-ı mey görürdi. Dā'imā sebūyı kepenk altında saḳlardı. Bī-tekellüfāne yazardı. Ammā piyāleyi çekmeden dürüst keşide çekemez idi. Bu sebab ile Mevlānā'nuñ haṭṭında olan keyfiyyet sā'irlerinde bulunmaz idi.”*⁵⁴³

Sultan Muhammed Nur, kağıt renklendirmede ve kavuşturmada benzersizdir. Onun hattını Sultan Muhammed'in hattıyla eş tutarlar: *“Ve kaḡıda renk virmekde ve vişāllıḳ itmekde nazīri yoḳ idi. Merhūmuñ haṭṭın Handān'a muḳābil tutarlar.”*⁵⁴⁴

Mevlānâ Mir Ali ve Molla Sultan Ali'nin hatları bir ara kıyaslanır. Halk Mevlānâ Mir Ali'den yana olur. Bu durum Sultan Ali'yi sıkıntıya sokar. Bir gün yazdıklarını taklit için

⁵³⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 17a.

⁵³⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 17b.

⁵⁴⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 17b.

⁵⁴¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19a.

⁵⁴² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 24a.

⁵⁴³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6b.

⁵⁴⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6b.

Sultan Ali gelir. Yazılar karıştırılınca Sultan Ali yazdığını bilemez. Mevlânâ Mir Ali, Sultan Ali'nin kaldırdığı yazı için benim yazım deyince Sultan Ali ona gücenir: “*Ḥaṭṭı kemāle irdikde mükerrer imlā ile da‘vā-yı ḥaṭṭ itdikde ḥalk Monlā tarafın tutmağla Sulṭan ‘Alī ziyāde guşşaya düşer. Bir gün Monlā-yı mezbürin önüne gelüp, bir kıṭ‘ayı diledi ki taḳlīd ide. Ol vechle yazdı ki kıṭ‘ayı karışdırdıklarında Monlā yazdığı kıṭ‘ayı bilemeyüp, Monlā Mīr ‘Alī yazdığı kıṭ‘ayı kaldırmağla Monlā Mīr ‘Alī tebessüm idüp, bu ḥaṭṭ ki ḳaldırdun benüm ḥaṭṭumdur didikde Mollā Sulṭan ‘Alī münfa‘il oldı.*”⁵⁴⁵

Molla Abdi, Şah Mahmud’dan kendi gibi yazmasını ister. Bu olmayınca Sultan Ali, Mir Ali ve İshak gibi yazmasını ister: “*Buñā dimişdür ki: “ Ey bed-baḥt çünki bencileyin yazmazsın, bārī Sulṭan ‘Alī’nün ve Mīr ‘Alī’nün ve püser-i İshak gibi yaz.*”⁵⁴⁶

Molla Dost gibi kimsenin yazmadığından bahsedilir: “*Kimesne buncalayın yazmamışdur.*”⁵⁴⁷

Sultan İbrahim Mirza, Molla Dost’un hattı gibi yazmak için çaba gösterir: “*Sulṭan İbrāhīm Mīrzā ḥaṭṭına rüşd-i ‘azīm eyledi.*”⁵⁴⁸

Molla Rızaeddin hattı, Şah Mahmud ve Mevlânâ Hüseyin Herevî hattından seçilemezdi: “*Mevlānā Şāh Maḥmūd, Mevlānā Hüseyin Herevī’den fark itmek olmaz idi.*”⁵⁴⁹

Onun hattı yine iki Sultan Muhammed’in yazılarından ayırt edilemezdi: “*Hiç kimesne ḥaṭṭın iki Sulṭan Muḥammed’den fark itmemişlerdür.*”⁵⁵⁰

Şirazlı hattatların yazılarının hepsi birbirine benzetilir: “*Ammā cümlesinün ḥaṭṭı birbirine müşābihdür.*”⁵⁵¹

Seng Ali Bedahşî katı’ sanatıyla ilgilenir. Mevlânâ Mir Ali’nin hattından dolayı böyle bir iş yapar. Yaptığı işi hat gibi saysalar onda en ufak bir kusur bulunmazdı: “*Mevlānā Mīr*

⁵⁴⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 7a.

⁵⁴⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

⁵⁴⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9b.

⁵⁴⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9b.

⁵⁴⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10b.

⁵⁵⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11a.

⁵⁵¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11a.

*'Alî hattı yüzünden bir bürîde-i bî-'iberiyyet vücûda getürmüşdür. Eger bürîdeyi hatt muqâbelesinde kosalar idi, bir kı1 başı denlü üslûb-ı hattda kuşur bulunmazdı.'*⁵⁵²

3.3. HATTAT VE SANATIYLA İLGİLİ BİLGİ VE DEĞERLENDİRMELER

Bu bölümde hattatların eserleri ve edebi kişiliklerine yönelik değerlendirmeler mevcuttur. Hattatların eserlerinin sayıları ve yazılarının vasıfları tezkire yazarları tarafından çeşitli nitelemelerle değerlendirilmiştir.

Hattatlara ait eser sayıları sınırlı kalmakla birlikte, hattatlıklarının değerlendirilmesi konusunda nitelemelerde çeşitlilik göze çarpar.

3.3.1. HATTATLARIN ESERLERİNİN KEMİYET VE KEYFİYETİ

3.3.1.1. HATLARININ KEMİYETİ

Tezkiretü'l-Hattâtîn ve Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de yazılarının miktarı belirtilen hattatlar sınırlı sayıdadır. Hz. Osman, Yakut-ı Mustasımî, Şeyh Hamdullah, Celalzâde Muhiddin Amâsî, Cemaleddin Amâsî, Abdullah Amâsî, Mustafa Dede, Receb bin Mustafa, Derviş Muhammed bin Mustafa Dede, Karahisarî ve Hasan Çelebi, Molla Rızaeddin Muhammed Gilanî ve Seng Ali Bedahşî hatlarının miktarı bildirilen hattatlardır. Bu hattatlardan kimisinin yazdıkları rakamla belirtilmiş kimisinin ise çokluk ifade eden "nice" kelimesiyle anılmıştır. Bu hattatların yazdıklarıyla ilgili tezkirede geçen ifadeler aşağıda verilmiştir.

Hz. Osman: *"Ve daği ma'lûm ola ki Hâzret-i 'Osmân razıya'l-lâhu anha hâzretleri meşâhif-i seb'a yazmışlardır."*⁵⁵³

Yakut-ı Mustasımî: *"Nice kitâb daği taħrîr itmüşler."*⁵⁵⁴, *"Ve Hâce müşârün ileyh 'ömrin zâyi' geçürmemişdür. Ve her gün iki cüz Qur'an yazup ve her bâr muşhaf-ı şerîf taħrîri itmâm bulduğda kaçınıcı muşhaf-ı şerîf olduğunu işâret itmışlerdür. Ve her gün yüz beyt*

⁵⁵² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11b.

⁵⁵³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattâtîn, v. 7a.

⁵⁵⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattâtîn, v. 9b.

halîfi ser-kârına yazup, vezîr-i halîfe vü ferzendân-ı halîfe için daği yüz beyt yazup ve yüz nefere karîb kimesneye sırr-ı haţţ meşş [ü] ta 'lîm iderdi."⁵⁵⁵.

Şeyh Hamdullah: "*Kırk yedi muşşaf-ı şerîf ve bir meşşâbih-i şerîf ve bir meşşâriğ-ı şerîf ki anı ceyrân derisi üzre yazmışlar. Bunlardan daği ğayri biñ miğdârı En 'âm-ı şerîf ve Kehf-i şerîf ve evrâd u ezkâr ve nice derc ü tûmâr ve nice kıţ'ahâ-yi bî-şûmâr ve kütüb-i pür-i 'tibâr yazmışlardur ki tullâb-ı haţta bunlaruñ her biri bâğ-ı cennetden bir kıţ'a-i zîbâ veyâhüd 'arîz-ı havrâ gibi dil-rübâdur.*"⁵⁵⁶.

Celalzâde Muhiddin Amâsî, Cemaleddin Amâsî, Abdullah Amâsî: "*Bu ricâl-i şelâse-i mezkûre daği nice muşşâhif-i şerîfe ve eczâ-yı şerîfe yazup, dâr-ı dünyâda nice âşâr-ı cemîle koyup, dünyâyı terk itmişlerdür.*"⁵⁵⁷.

Mustafa Dede: "*Nice muşşaf-ı şerîfler yazup ve nice kitâbetler idüp, vâlidî Hamdu'l-lâh merhûmuñ tarîkasını ihyâda kemâl-i ictihâd ile sa'y-i belîğ itmişdür.*"⁵⁵⁸.

Receb bin Mustafa: "*Nice muşşâhif-i şerîfe ve nice kitâbet itmişlerdür.*"⁵⁵⁹.

Derviş Muhammed bin Mustafa Dede: "*Muşşaf-ı şerîfler yazup ve mükemmel eczâ-yı şerîfe ve nice En 'âm-ı şerîfe ve evrâd u ezkâr yazmışlardur.*"⁵⁶⁰.

Karahisarî ve Hasan Çelebi: "*Bunlar daği nice muşşâhif-i şerîf yazmışlardur. Ve kesret-i kitâbet itmişlerdür.*"⁵⁶¹.

Kasım Şadi Şah: "*Ammâ her gün beş beyt yazardı.*"⁵⁶²

Molla Rızaeddin Muhammed Gilanî: "*Nice ğubâr-ı muşşaf-ı şerîf yazmışdur.*"⁵⁶³, "*Bî-nihâye kıţ'alar üstâd nâmına yazup, 'âlemi kıţ'a ile pür itmişdür.*"⁵⁶⁴.

Seng Ali Bedahşî: "*Ve çok kaţı' itmişdür.*"⁵⁶⁵.

⁵⁵⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2b.

⁵⁵⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 14a.

⁵⁵⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 16b.

⁵⁵⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 17b.

⁵⁵⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 18a.

⁵⁶⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 18a.

⁵⁶¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19b.

⁵⁶² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8b.

⁵⁶³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11a.

⁵⁶⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11a.

3.3.1.2. HATLARININ KEYFİYETİ

Tezkiretü'l-Hattâtîn ve Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de hattatların eserlerindeki keyfiyyet çeşitli açılardan değerlendirilmeye alınmıştır. Hattatların yazılarıyla ilgili olumlu nitelermeler ağırlıklı olmakla birlikte olumsuz nitelermeler yapılan hattatlar da vardır. Bu bölümde hattatların keyfiyeti hakkında yapılan; “hub u mergub, bi-nazir, eyü, nezaket-i kalem ü cevdet-i rakam, kavi vü metin, karib, ziba, hem-paye, mahir, ser-efraz u felek-dervaz, nadir, pakize, müselles ü merbüt, latif ü nazik, bi-bedel, ruşende, üstadane, a'la, acib ü garib, kem kece, setr-i kerih” gibi nitelermeler değerlendirilmiş, bu nitelermelerin kimlerin hattıyla ilgili olduğu belirtilmiştir.

3.3.1.2.1. Hub u Mergub

Hatları ve şiirleri için “hub u mergub” nitelermesi yapılan hattatlar ve bu nitelermenin tezkirelerdeki tam karşılıkları şunlardır:

Hz. Ali; “*Ġāyet hūb u mergūb yazmışlar.*”⁵⁶⁶, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin; “*Bunlar daḡi hūb [u] mergūb yazmışlar.*”⁵⁶⁷, Yakut-ı Mustasımî; “*Zirā Yāḡūt ḡazretleri ḡattı hūb yazmışdur.*”⁵⁶⁸, Abdullah Sayrafî; “*Aḡlām-ı sitteyi ḡāyet hūb u mergūb yazup...*”⁵⁶⁹, Karahisarî; “*ḡatt-ı hūb içre beyāza çıkararı kendüzini*”⁵⁷⁰, Mir Halil; “*Diyār-ı Hind'de Mîr 'İmād ḡıḡ'asından daḡi mu'teber ü mergūb olmaḡla...*”⁵⁷¹, Baysungur Mirza; “*ḡattı hūb u mergūbdur.*”⁵⁷², Mirza İbrahim; “*ḡattı hūb olmaḡla...*”⁵⁷³, Hafız Nuta; “*ḡattı hūb yazup...*”⁵⁷⁴, Mevlânâ-yı Derviş; “*ḡattı hūb u mergūb olup...*”⁵⁷⁵, Hacı İhtiyar el-Münşî; “*ḡattı hūb u hem-vār u şāfdur.*”⁵⁷⁶, Hacı Abdullah; “*Ve şî'ri daḡi hūb dimişdür.*”⁵⁷⁷, Molla Abdi; “*Ammā şî'ri hūb dir idi.*”⁵⁷⁸, Molla Şah Mahmud-ı Diḡer; “*Kitābeti hūbdur.*”⁵⁷⁹, Molla Dost; “*Bu daḡi hūb*

⁵⁶⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11b.

⁵⁶⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8a.

⁵⁶⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8a.

⁵⁶⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 42b.

⁵⁶⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 10b.

⁵⁷⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19b.

⁵⁷¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 24b.

⁵⁷² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4a.

⁵⁷³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4a.

⁵⁷⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4b.

⁵⁷⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4b.

⁵⁷⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5a.

⁵⁷⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5a.

⁵⁷⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

⁵⁷⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

*u mergüb yazmışdır.*⁵⁸⁰, Hafız Babacan; *“Be-gāyet hūb oğur yazar idi.”*⁵⁸¹, Molla Malik’in babası; *“Babası hūb yazardı.”*⁵⁸², Molla Muhammed Hasan; *“Ve şî’ri daği hūb dir idi.”*⁵⁸³, Mevlânâ Enis; *“Ve şî’ri daği hūb dir idi.”*⁵⁸⁴, Daver Kiya Mazenderanî; *“Hūb u mergüb bürîdesi vardır.”*⁵⁸⁵, *“Fi’l-vākı bürîdesi be-gāyet mergüb u müstahsen olduğu şahna yetmişdür.”*⁵⁸⁶, Mir Seyyid Ahmed; *“Haṭṭ-ı hemyānesi mergüb idi.”*⁵⁸⁷

3.3.1.2.2. Bi-Nazir

Hatları için “bi-nazir” nitelemesi yapılan hattatlar ve nitelemenin tezkirelerdeki tam karşılıkları şunlardır:

Yakut-ı Mustasımî; *“Zirā fenn-i kitābetde taḥrîr-i bî-naẓîr eylemişdür.”*⁵⁸⁸, Hüsameddin Halife; *“Bu daği şeş kalemde bî-naẓîr olup...”*⁵⁸⁹, Demircikulu Yusuf Efendi; *“Haṭṭ-ı dîvāninüñ celisin ve hafisin gāyet bî-naẓîr yazmışlardı.”*⁵⁹⁰

3.3.1.2.3. Bihter ü pişter

Bu niteleme Sultan Bayezid’in Şeyh Hamdullah ile görüştüğü sırada yaşananları aktarırken ortaya çıkmıştır. Şeyh Hamdullah yazdıklarının Yakut’tan üstün olabileceğini düşünmektedir. Ancak Sultan, Yakut’un yazılarını gösterip Hamdullah’a bundan daha iyisi olsa çok iyi olurdu deyince Hamdullah yeniden meşk etmeye ve erbain çalışmaya başlar ve Yakut’un yazısından daha iyisini oluşturur. Bu durumun tezkiredeki tam karşılığı şu şekildedir: *“Ḥazret-i Sultan Bāyezîd Ḥan ‘aleyhi-r-raḥmete ve’l-gufrān bir gün teşrîf idüp, Yâkūt-ı Musta‘şimî’nüñ ḥaṭṭ u kitābetde olan kuvvet-i rāsîhasından ve kuvvet-i ‘aşabiyyesinden su’âl itdiler. Şeyḥ merḥûm zu’m itdi ki belki ol miqdār olup veyâḥûd kendüleri Musta‘şimî’den daği pişter ola. Sultan Bāyezîd Ḥan eytdi ki: “Musta‘şimî’nüñ i’tinā idüp yazdıkları yazıyı görmemişsiz.” deyü buyurdılar. Ve kendülerinüñ ḥazîne-i ‘āmirisinde mahfûz olan kara varaqlardan yedi evrāk virüp eytdiler ki: “Bu tarz-ı Yâkūtî’den bihter ü pişter bir tarz-ı ḥâş daği ihtirâ’ olunsa idi ola tarz gāyet hoş-âyende vü dil-cüyende olurdu.”*

⁵⁸⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9b.

⁵⁸¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9b.

⁵⁸² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9b.

⁵⁸³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10a.

⁵⁸⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10b.

⁵⁸⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 11b.

⁵⁸⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10b.

⁵⁸⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8b.

⁵⁸⁸ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 8b, 9a.

⁵⁸⁹ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 17b.

⁵⁹⁰ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 20a.

deyü buyurdıklarında Şeyh merhûm daği ol evrâk-ı mezbûrı alup, mü'tâla'a vü meşkinde nice erba'in çeküp, ikdâm-ı aqlâm ile menâzil-i meydân-ı şahâ'if-i evrâkda nice eyyâm arâm itmeyüp, tek[a]püdan soñra feres-i cevdet-ârâ-yı kalemî anuñ bir menzile irdi ki şive vü hüsñ ü nezâket cihetinden Yâkût'dan pişter ü bihter olduğı bahâ vü kıymet cihetinden daği nümâyân oldı.⁵⁹¹

3.3.1.2.4. Nezaket-i Kalem ü Cevdet-i Rakam

Hatları için “nezaket-i kalem ü cevdet-i rakam” nitelemesi yapılan hattatlar ve nitelemenin tezkirelerdeki tam karşılıkları şunlardır:

H. Ali; “*Hatt-ı kûfide nezâket-i kalem ü cevdet-i rakam anlarda hatm olmuştur.*”⁵⁹², Mübarekşah-ı Kutub; “*Cevdet-i kalem-i Yâkûtî aña müyesser olup*”⁵⁹³, Yahya-yı Rumî; “*Cevdet-i kalemde mânend-i Şayrafî idi.*”⁵⁹⁴

3.3.1.2.5. Eyü

Hatları için “eyü” nitelemesi yapılan hattatlar ve nitelemenin tezkirelerdeki tam karşılıkları şunlardır:

Abdullah bin Ömer; “*Ve 'Abdu'l-lâh bin 'Ömer razıya'l-lâhu anhumâ daği eyü yazanlardan idi.*”⁵⁹⁵, Yahya-yı Rumî ve Ali bin Yahya; “*Sene sittin ve semânemie*”⁵⁹⁶ de bunlar daği gâyet eyü yazmışlardı.⁵⁹⁷, Celalzâde Muhiddin Amâsî ve Cemaleddin Amâsî; “*Ve sene semânin ve semânemie*”⁵⁹⁸ de mezkûrlar daği eyü yazmışlardır.⁵⁹⁹, Karahisarî Dervişi ve Muhiddin Halife; “*Tarz-ı Kara Hişârî'de eyü yazmışlardır.*”⁶⁰⁰, Mir İmad; “*Merhûm mezbûruñ biñ on sekizde biñ on toköz*”⁶⁰¹ da yazdıkları kıt'alar gâyet eyüdür.⁶⁰², Abdurreşid

⁵⁹¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 13a.

⁵⁹² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8a.

⁵⁹³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 11a.

⁵⁹⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 11b.

⁵⁹⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8a.

⁵⁹⁶ H.860 (M. 1455-1456) senesi.

⁵⁹⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 12a.

⁵⁹⁸ H.880 (M. 1475-1476) senesi.

⁵⁹⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 16b.

⁶⁰⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19b.

⁶⁰¹ H.1018-1019 (M.1609-1611) seneleri.

⁶⁰² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 23b.

ve Abdulcabbar; “*Ve daħi merħūm mezkūruñ tilmizlerinden ‘Abdü’r-reşid ve ‘Abdu’l-cabbār eyü yazmışlardır.*”⁶⁰³, Nasrullah Tabib; “*Eyü yazmışdur.*”⁶⁰⁴

3.3.1.2.6. Kavi vü Metin

Hatları için “kavi vü metin” nitelemesi yapılan hattatlar ve nitelemenin tezkirelerdeki tam karşılıkları şunlardır:

Şeyh Ahmed Tayyib Şah; “*Şülüş’de ğāyet kavī olup...*”⁶⁰⁵, Şükrullah Halife; “*Ve sāde nesh yazmada ğāyet kavī vü metindür.*”⁶⁰⁶, Yahya Sufi; “*Hātt-ı şülüş’de ğāyet metin olmağla...*”⁶⁰⁷

3.3.1.2.7. Karib, Ziba, Hem-paye

Hatları için “karib, ziba, hem-paye” nitelemeleri yapılan hattatlar ve nitelemenin tezkirelerdeki tam karşılıkları şunlardır:

Şeyh Muhammed Tayyib; “*Vālidī Şeyh Ahmed Tayyib’e karib yazmışdur.*”⁶⁰⁸, Molla Malik; “*Cümle huṭūṭı zibā yazup...*”⁶⁰⁹, Receb bin Mustafa; “*Bu daħi şeş kalemde māhir ve nesh yazmada mezkūrlar ile hem-pāyedür.*”⁶¹⁰

3.3.1.2.8. Mahir

Hat, nazm, nesr ve çinicilik alanında ve kendileri için “mahir” nitelemesi yapılan hattatlar ve nitelemenin tezkirelerdeki tam karşılıkları şunlardır:

Yakut-ı Mustasımî; “*Nazm [u] nesrde māhir idi.*”⁶¹¹, Yahya-yı Rumî; “*Şeş kalemde māhir idi.*”⁶¹², Mustafa Dede; “*Ḳuvvet-i metānet-i hāttı ve şeş kalemün cümlesinde vālid-i mācīdi Ḥamdu’l-lāh gibi māhir idi.*”⁶¹³, Şükrullah Halife; “*Bu daħi şeş kalemde māhirdür.*”⁶¹⁴,

⁶⁰³ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 23b.

⁶⁰⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

⁶⁰⁵ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 11b.

⁶⁰⁶ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 17b.

⁶⁰⁷ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 11a.

⁶⁰⁸ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 11b.

⁶⁰⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10a.

⁶¹⁰ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 18a.

⁶¹¹ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 9a.

⁶¹² Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 11b.

⁶¹³ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 17a.

⁶¹⁴ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 17b.

Receb bin Mustafa; “*Bu daği şeş kalemde mâhir...*”⁶¹⁵, Abdullah Kırımî; “*Her vechle şeş kalemde mâhir...*”⁶¹⁶, Hasan Çelebi; “*Mezbûr Hasan Çelebi daği şeş kalemde mâhirler idi.*”⁶¹⁷, Mir Ali; “*Naẓm u neşrde mâhirdür.*”⁶¹⁸, Nuri Çelebi; “*Nûrî merhûm kendü ihtirâ’âtı üzre on iki kalem yazmada mâhir idi.*”⁶¹⁹, Sayrafî; “*Ve kâşî-tırâşlıkda mâhir olmağla...*”⁶²⁰

3.3.1.2.9. Ser-efraz u Felek-dervaz

Hatları için “ser-efraz u felek-dervaz” nitelemesi yapılan hattatlar ve nitelemenin tezkirelerdeki tam karşılıkları şunlardır:

Bazı sahabeler için; “*Ve daği Râfî’ bin Mâlik ve Üseyd bin Hâzîr ve Ma’an bin ‘Adiy ve Ebû ‘Abbas bin Kesîr ve Evs bin Hâvlî ve Beşîr bin Sa’d ve Hâzret-i ‘Osmân ve Hâzret-i ‘Alî mümtâz u ser-efrâz olanlardan idi.*”⁶²¹, Abdullah Sayrafî; “*Şülüşde ve hatt-ı muhaqqakda cümleden ser-efrâz olmuşdur.*”⁶²², Ali bin Yahya; “*‘Ale’l-huşûş hatt-ı müşennâda ser-efrâz u felek-dervâz idi.*”⁶²³, Abdullah Kırımî; “*Bundan soñra zuhûr idüp ser-efrâz olan ‘Abdu’l-lâh el-Kırîmî’dür.*”⁶²⁴

3.3.1.2.10. Nadir, Pakize, Müselles ü Merbût

Hatları için “nadir, pakize, müselles ü merbut” nitelemeleri yapılan hattatlar ve nitelemenin tezkirelerdeki tam karşılıkları şunlardır:

Mir Halil; “*Ve anuñ kıt’ası gâyet nâdir olup...*”⁶²⁵, Kasım Şadî Şah; “*Beğâyet pākîze yazardı.*”, Mübarekşah Zerrin-kalem; “*Hattı bî-cân ü pākîze, ya’nî müselles ü merbût yazardı.*”⁶²⁶, Sultan IV. Murad; “*‘Ale’l-huşûş hatt-ı ta’lîk-i dürer-bârları bir mertebe rişte-i şîve vü nezâket ile merbût u reyb-i nümâyişde bir aqt ile müctemi’ ü mazbûtdur.*”⁶²⁷

⁶¹⁵ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 18a.

⁶¹⁶ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 18a.

⁶¹⁷ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 19b.

⁶¹⁸ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 22b.

⁶¹⁹ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 24a.

⁶²⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

⁶²¹ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 6b.

⁶²² Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 11a.

⁶²³ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 11b.

⁶²⁴ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 18a.

⁶²⁵ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 14b.

⁶²⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3a.

⁶²⁷ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 21b.

3.3.1.2.11. Latif ü Nazik, Bi-bedel

Hatları için “latif ü nazik, bi-bedel” nitelemeleri yapılan hattatlar ve nitelemenin tezkirelerdeki tam karşılıkları şunlardır:

Molla Abdullah Tabbah; “*Belki laṭif ü nāzik-ter yazmışdur.*”⁶²⁸, Sultan Muhammed Nur; “*Kitābeyi ḡāyet laṭif ü bī-bedel yazardı.*”⁶²⁹, Molla Rızaeddin Muhammed Gilanî; “*Be-ḡāyet nāzik [ü] laṭif yazmışlardur.*”⁶³⁰, Yakut-ı Mustasımî; “*Nāzik ü ter şīve-dār kılmışdur.*”⁶³¹, Molla Şah Mehmud-ı Diğer; “*Kimesne andan a’lā ḥafī-i yegrek ü nāzik yazmamışdur.*”⁶³²

3.3.1.2.12. Ruşende, Üstadane

Hatları için “ruşende ve üstadane” nitelemeleri yapılan hattatlar ve nitelemenin tezkirelerdeki tam karşılıkları şunlardır:

Molla Dost; “*Ḥaṭṭ-ı enîsi rüşendedür.*”⁶³³, Molla Bahşî; “*Ammā şülüş’i üstādānedür.*”⁶³⁴

3.3.1.2.13. A’la

Hatları için “a’la” nitelemesi yapılan hattatlar ve nitelemenin tezkirelerdeki tam karşılıkları şunlardır:

Hız. Ali; “*Alī İbni Ebī Ṭālib raḡıya’l-lāhu ‘anhu ḥazretleri ḡāyet ile ḥaṭṭ-ı kūfīyi a’lā yazardı.*”⁶³⁵, Hacı İbrahim; “*A’lā yazmışdur.*”⁶³⁶, Hacı Abdullah; “*Mervīdür daḡı a’lā yazarlar.*”⁶³⁷, Hacı Mahmud İshak; “*Üstādından a’lā yazmışdur.*”⁶³⁸, Mevlânâ Mir Ali; “*Ḥaṭṭ-ı celīyi cümleden a’lā yazar.*”⁶³⁹, Mir Seyyid Ahmed; “*Mevlânâ’nuñ ḥaṭṭı benden a’lādur,*

⁶²⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4a.

⁶²⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6b.

⁶³⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10b.

⁶³¹ Bkz. Tezkiretü’l-Hattâtîn, v. 42b.

⁶³² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

⁶³³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

⁶³⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4b.

⁶³⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 1b.

⁶³⁶ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5a.

⁶³⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 5a.

⁶³⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6a.

⁶³⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 7a.

*didigi Mir'üñ senedi idi.*⁶⁴⁰, Molla Abdi; *“Fi'l-vâkı hattı daği a'lâdur.*⁶⁴¹, Molla Şah Mahmud-ı Diğer; *“Meger sultân hatt-ı hafîsi andan a'lâ.*⁶⁴², *“Kimesne andan a'lâ hafî-i yegrek ü nâzîk yazmamışdur.*⁶⁴³, Mir Muizüddin; *“Ve şî'ri daği a'lâ dir idi.*⁶⁴⁴

3.3.1.2.14. Acib ü Garib, Kem Kece, Setr-i Kerih

Hatları için “acib ü garib, kem kece, setr-i kerih” nitelermeleri yapılan hattatlar ve nitelermenin tezkirelerdeki tam karşılıkları şunlardır:

Abdullah Aşpaz; *“Lâkin tevķî' ü riķā'da 'acib ü ğarîbdür.*⁶⁴⁵, Cemaleddin Amâsî; *“Müşennâ'da olan mahâretlerin izhâr idüp 'acib ü ğarîb yazmışlardır.*⁶⁴⁶, Nasrullah Tabib; *“Hattı bir miķdâr kem kecedür.*⁶⁴⁷, Hacı Abdulhak; *“Ammâ hattı bir miķdâr setr-i kerîhdür.*⁶⁴⁸

3.3.1.2.15. Hatlarının Keyfiyeti ile İlgili Diğer Değerlendirmeler

Sadece Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Sultan Muhammed'in keyfiyeti değerlendirilmeye alınmıştır. Tezkiredeki ifade şöyledir: *“Mevlânâ'nuñ hattında olan keyfiyyet sâ'irlerinde bulunmaz idi.*⁶⁴⁹

3.4. HATTAT ve ÇEVRESİ

3.4.1. Hattatlar Arası Mukayese ve Aynîleştirme

Eserlerde çeşitli mukayese ve aynîleştirmeler müelliflerin kaleminden çıkmıştır. Bu kısım ile ilgili açıklamalar ve metinlerdeki karşılıkları aşağıda sıralanmıştır.

3.4.1.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Mukayese ve Aynîleştirme

Yakut-ı Musta'simî kendini diğer hattatlarla kıyaslar, hatta tüm hattatlara meydan okur. Bu alanda en iyi kendisi olduğunu iddia eder. Ve müellif bunu tasdikler.

⁶⁴⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8b.

⁶⁴¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

⁶⁴² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

⁶⁴³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

⁶⁴⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 10b.

⁶⁴⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattâtîn, v. 11a.

⁶⁴⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattâtîn, v. 16a.

⁶⁴⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 3b.

⁶⁴⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4b.

⁶⁴⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6b.

“Erūni mürşiden fi’l-ḥaṭṭ-ı mişli

Ve men aḥye’l-kitābete fi’l-bilādi

Felā fi’ş-şarkı lī niddün yüzāhi

Ve lā fi’l-ğarbi men belağa ictihādī⁶⁵⁰”

Ya’nī fenn-i ḥaṭṭa baña mūmāşil mürşid-i kāmīl var ise anı baña gösterin. Ve daḥi bilād-ı İslāmiyye’de kitābeti kim iḥyā itmişdür? Bilād-ı şarkıyyede bir mişli yoḡdur ki baña mūmaşil ü müşābih ola. Ve daḥi bilād-ı ġarbiyyede kimdür ki fenn-i ḥaṭṭda benüm ictihādıma irişmiş ola? İddi’āları cümle şıdk olduğına ḥaṭṭ-ı kitābetleri şāhiddür.⁶⁵¹

Nefeszāde, İbni Bevvab’ı; *“Ve cümle küttāb zıkr olınan İbni Bevvābuñ teferrūd-i sebķine ve bu fende mu’arız u müşāriki olmadıġına muķirr olup, hiç biri anuñ mertebesine vuşul ve da’vāsına ķādir olmamışlar idi.”⁶⁵²* ifadeleriyle diġer hattatlarla kıyaslar, hiçbirinin onun mertebesine ulaşamadıġını söyler ve mevcut kâtiplerin de bunu kabullendiġini yazar. Onun için; *“Resānede-i mūteķaddimīn ü mehere-i mūte’āḥirīn-i üstād-ı külldür.”⁶⁵³* geçmişte kalmış ve gelecek hat ustalarının üstadıdır, der.

Karahisarî Ahmed Efendi, bir süre Yahya Sufî tarzını sürdürmüştür: *“Ķarahişārî merḥūm anuñ vādisinde çoķ tek[a]-pū itmişdür.”⁶⁵⁴*

Sultan Bayezid Şeyh Hamdullah’a Yakut’un varaklarından gösterip, ona şimdiye kadar Yakut gibi yazan olmadığını Yakut’un tarzından daha üstün bir üslup geliştirilse daha iyi olurdu, der. Şeyh Hamdullah da bunun üzerine Yakut’un varaklarını alır, inceler ve bir müddet üzerinde çalışır. Nihayetinde Yakut’tan üstün bir tarz geliştirmeyi başarır: *“Ol maķarrı Ḥazret-i Sultan Bāyezīd Ḥan ‘aleyhi-r-raḥmete ve’l-ġufrān bir ġün teşrif idüp, Yāķūt-ı Musta’şimī’nüñ ḥaṭṭ u kitabetde olan ķuvvet-i rāsīḥasından ve ķuvvet-i ‘aşabiyyesinden su’āl itdiler. Şeyḥ merḥūm zu’m itdi ki belki ol miķdār olup veyāḥūd kendüleri Musta’şimī’den daḥi pīşter ola. Sultan Bāyezīd Ḥan eytdi ki: “Musta’şimīnüñ i’tinā idüp yazdıķları yazıyı*

⁶⁵⁰ “ Hat ilminde bana denk bir mürşid-i kamil varsa onu bana gösterin! İslam memleketinde yazı yazmayı kim canlandırdı? Şark’ta bana denk ve benzeyen biri yok! Garp topraklarında da bana benim ictihadıma ulaşan kimse yok!”

⁶⁵¹ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 9a.

⁶⁵² Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 10a.

⁶⁵³ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 10a.

⁶⁵⁴ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 11b.

görmemişsiz.” deyü buyurdılar. Ve kendüleriniñ hazîne-i ‘âmiresinde mahfûz olan kara varaklardan yedi evrâk virüp eytdiler ki: “Bu tarz-ı Yâkûtî’den bihter ü pîşter bir tarz-ı hâş daği ihtirâ’ olunsa idi ola tarz gâyet hoş-âyende vü dil-cüyende olurdı.” deyü buyurdıklarında Şeyh merhûm daği ol evrâk-ı mezbûrı alup, mü’tala’a vü meşkinde nice erba’în çeküp, ikdâm-i aklâm ile menâzil-i meydân-ı şahâ’if-i evrâkda nice eyyâm arâm itmeyüp, tek[a]pûdan soñra feres-i cevdet-ârâ-yı kalemî anuñ bir menzile irdi ki şîve vü hüsñ ü nezâket cihetinden Yâkût’dan pîşter ü bihter olduğı bahâ vü kıymet cihetinden daği nümâyân oldı.⁶⁵⁵

Şu şiirle de Şeyh Hamdullah’ın bu becerisi övülür:

“Şeyh oğlu Hamdî hattı tā kim zuhūr buldı

‘Âlemde bu muhakkağ nesh oldı hatt-ı Yâkût’⁶⁵⁶

Bir diğér beyitte onun yeni tarzına dikkat çekilir:

“Şeyhi şâhib tarzı ‘âlî ihtişâş

Âb-rüyı cevheri Yâkût-ı hâş^{657,658}

Şeyh Hamdullah için asrının kusursuz tek hattatı olduğı dile getirilir: “Cevdet-i hüsñ-i kitâbet ile vahîd-i küll-i ‘aşr olmağ kendüye munhaşırdu.⁶⁵⁹

Cemaleddin el-Amâsî kardeşi Celalzâde Muhiddin el-Amâsî’den nesih hatta üstündür. Fakat şeş kalemde Celalzâde’den geridir. Kendi vadisinden çıkmaz. Seviye olarak Yakut’tan aldığı üslupta kalır: “Ve mezbûruñ qarındaşı Cemâle’-d-dîn el-Amâsî daği qarındaşı Muhi’-d-dîn’den kitâbet-i nesh’de bihter idi, nezâket-i kalem cihetinden ammâ şeş-kalemde Muhi’-d-dînüñ mahâret-i külliyesi olup, aşlâ kendü ihtirâ’ itdüğü vâdiden hurûc itmemişlerdür. Ancâğ hatt-ı Yâkût-ı Musta’simî’den istihrâc u istinbâğ itdükleri vâdide kalmışlardır.”⁶⁶⁰

⁶⁵⁵ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 11b.

⁶⁵⁶ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 13a.

⁶⁵⁷ “Özel bir tarz sahibi olan Şeyh Hamdullah, has yakut cevherinin yüz suyudur.”

⁶⁵⁸ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 13a.

⁶⁵⁹ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 13b.

⁶⁶⁰ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 16a.

Cemaleddin el-Amâsî döneminde ondan başka kimse müsenna hattı yazmamış: *“Zamân-ı şerîflerinde haţţ-ı Müsennâ ile haţţ yazdırılmağ andan ğayri vâkı’ olmamışdur.”*⁶⁶¹

Cemaleddin el-Amâsî, Şeyh Hamdullah tarzı ile kendi tarzını bir miktar karıştırmış veyahud Şeyh Hamdullah’ın vadisinden beceri gösterebildiği kadarını alır: *“Cemâle’ d-dîn merhûm Hazret-i Şeyhüñ vādîsin aĥz idüp kendü vādîsiyle bir miğdâr haţţ itmişdür. Veyâhüd Şeyhüñ vādîsinden ancak kendü mâlik olduğı vādîyi aĥz itmişdür.”*⁶⁶²

Celalzâde Muhiddin ve Cemaleddin el-Amâsî’nin ortaya koydukları tarzı kimse icra etmez ve bu ikisinin vadisi terkedilmiş kalır: *“Celâl ü Cemâlüñ iĥtirâ’ itdükleri vādîlerüñ tâlibi ve râġıbı zuhûr itmemele ĥâlâ ol iki vādî bi’l-küllîye metrûkdur.”*⁶⁶³

Şeyh Hamdullah’ın oğlu Mustafa Dede, hat ve şeş kalemde Şeyh kadar maharetlidir: *“Anüñ veled-i şulbîsi Muştafâ Dede merhûmdur ki kuvvet-i metânet-i haţţda ve şeş kalemüñ cümlesinde vâlid-i mâcîdi Hamdu’l-lâh gibi mâhir idi.”*⁶⁶⁴

Derviş Muhammed şaşı olması bakımından seviye olarak babası Mustafa Dede ve dedesi Şeyh Hamdullah seviyelerine çıkamaz: *“Ol sebebden babasınıñ ve ceddî Hamdu’l-lâhuñ mertebelerine vuşûl-ı müyesser olmayup, kendü mertebesinde ĥalmışdur.”*⁶⁶⁵

Hasan Çelebi’nin nesih yazısı Karahisarî Ahmed Efendi’den üstündür, diye takdim edilir. Gerekçe ise onun Hasan Çelebi’nin neshinin daha parlak ve açık olması: *“Belki haţţ-ı nesh’de üstâdi Ķarahişârî merhûma ğâlib idi. Zîrâ Hasan Çelebi merhûmuñ nesh haţţı Ķarahişârî merhûmuñ haţţından daĥi bülend ü vâziĥdur.”*⁶⁶⁶

Karahisarî Dervîşi ve Muhiddin Halife, Karahisarî tarzında yazarlar: *“Ķarahişârî Dervîşi ve Mûĥî’ d-dîn Halîfe tarz-ı Ķara Ĥişârî’de eyü yazmışlardur.”*⁶⁶⁷

Demircikulu Yûsuf Efendi Şeyh Hamdullah vadilerinin hepsini öğrenmiş, sülüs yazmada Karahisarî’ye benzemiş, Celalzâde ve Abdullah Amâsî tarzlarına hakim olmuştur: *“Yûsuf Efendi İbni ‘Abdu’l-lâh eş-Şehîr Be-Temirci Ķulı her semti zabţ itmişlerdi. Şeyĥ*

⁶⁶¹ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 16a.

⁶⁶² Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 16b.

⁶⁶³ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 16b.

⁶⁶⁴ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 16b.

⁶⁶⁵ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 18a.

⁶⁶⁶ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 19b.

⁶⁶⁷ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 19b.

*merhūmuñ cümle ihtirā' itdiği vādiler bi'l-küllīye mazbūtları idi. Sülüs hatt yazmada mānend-i Karaḥiṣārī idi. Ve Celāl ve 'Abdu'l-lāh vādileri daḥi mazbūtları idi. Ve nesh yazmada Celāl-zāde Muḥi'd-dīn'e taklīd itmişlerdi. Zīrā kendünün sülüs hatları Karaḥiṣārī vādisi olup, ol nesh'de Karaḥiṣārī vādisine evkaf olmağla anı ihtiyār itmişlerdi.*⁶⁶⁸

Tezkirede zikredilen bir ihtimalde Mir Ali, Sultan Ali Meşhedî'nin tarzını ıslah ve ihya edip, nestalik yazıyı sistemleştirir. O, Sultan Ali Meşhedî'den bu konuda üstün olmuş. Nitekim Nestalik yazının mucidi konusunda Mustafa Ali, Menakıb-ı Hünerveran'da Mir Ali'yi işaret etmez. Ona göre bu yazı Mir Ali tarafından ıslah edilip sisteme konmuştur: *"Ba'zılar daḥi dirler ki Sulṭan 'Alī Meşhedī Mīr merhūmdan muḥaddem olup, Mīr merhūm anuñ tarīkasını iḥyā idüp, andan daḥi berter [ü] bihter olmuştur, dirler.*⁶⁶⁹

Mir Ali, Mahmud bin İshak eş-Şahabî'ye kendi yazısını yazma konusunda izin verir. Fakat Mahmud bin İshak eş-Şahabî saygısızlık olur diye onun yazısını yazmaz: *"Mīr merhūm aña kendü ketebesin yazmağa izin virmiş idi. Lākin terk-i edebdür deyü yazmamışlardur.*⁶⁷⁰

Muhammed Rıza ve Nuri Çelebi arasında kıyası Sadeddin Efendi, Muhammed Rıza'yı Tebriz'den getirtip bizzat kendisine yaptırmış. Muhammed Rıza'ya Nuri Çelebi'nin hat örneklerini göstermiş ve Muhammed Rıza Anadolu'da böyle yazıların olmasını bir keramet olarak nitelemiştir: *"Sa'de'd-dīn Efendī merhūm Muḥammed Rızā-yı mezbūrı ḥüsn-i hatt-ı kitābeti ecill için getürdüp, Nūrī merhūmuñ bir ḥarīr üzerine Mīr 'Alī merhūma taklīdi gösterüp, taḡlīṭden soñra Nūrī Çelebī merhūmı getürdüp ve ḥuzūrında yazdurup, Muḥammed Rızā Tebrizī Rūm'da bu maḳūle kimesne olmaḳ kerāmetden ḡayri degüldür, deyü 'azīm-pesend ü istiḥsān idüp.*⁶⁷¹

3.4.1.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de Mukayese ve Aynîleştirme

Sultan Muhammed içkiye düşkün olduğu için benzerlerinde onun yazısındaki keyfilik bulunmaz: *"Ale'd-devām-ı mey görürdi. Dā'imā sebūyı kepenk altında saḳlardı. Bī-tekellüfāne yazardı. Ammā piyāleyi çekmeden dürüst keşide çekemez idi. Bu sebab ile Mevlānā'nuñ hattında olan keyfiyyet sā'irlerinde bulunmaz idi.*⁶⁷²

⁶⁶⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatın, v. 20a.

⁶⁶⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatın, v. 23a.

⁶⁷⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatın, v. 23a.

⁶⁷¹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatın, v. 24a.

⁶⁷² Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6b.

Sultan Muhammed Nur, kağıt renklendirmede ve kavuşturmada benzersizdir. Onun hattını Sultan Muhammed'in hattıyla eş tutarlar: *“Ve kağıda renk virmekte ve vişâllik itmekte nazîri yok idi. Merkûmuñ hattın Handân'a muqâbil tutarlar.”*⁶⁷³

Mevlânâ Mir Ali ve Molla Sultan Ali'nin hatları bir ara kıyaslanır. Halk Mevlânâ Mir Ali'den yana olur. Bu durum Sultan Ali'yi sıkıntıya sokar. Bir gün yazdıklarını taklit için Sultan Ali gelir. Yazılar karıştırılınca Sultan Ali yazdığını bilemez. Mevlânâ Mir Ali, Sultan Ali'nin kaldırdığı yazı için benim yazım deyince Sultan Ali ona gücenir: *“Hattı kemâle irdikde mükerrer imlâ ile da 'vâ-yı hatt itdikde halk Monlâ tarafın tutmağla Sultân 'Alî ziyâde guşşaya düşer. Bir gün Monlâ-yı mezbûriñ önüne gelüp, bir kıt'ayı diledi ki taqlîd ide. Ol vechle yazdı ki kıt'ayı qarışdırdıklarında Monlâ yazdığı kıt'ayı bilemeyüp, Monlâ Mîr 'Alî yazdığı kıt'ayı kaldırmağla Monlâ Mîr 'Alî tebessüm idüp, bu hatt ki kaldırdun benüm hattumdur didikde Mollâ Sultân 'Alî münfa'il oldı.”*⁶⁷⁴

Molla Şah Mahmud-ı Diğer, Acem şahlarıyla kıyaslanır ve hepsinden üstün tutulur: *“Ve 'Acem şâhlarına ve müşahhaş olmuşdur ki kimesne andan a'lâ hafî-i yegrek ü nâzik yazmamışdur.”*⁶⁷⁵

3.4.2. Hattatlar Arası Yakınlık ve Münasabetler

Hattatlar Arası Yakınlık ve Münasabetler bazı hattatlar için tezkirede zikir konusu olmuştur. Bu durumun açıklamaları ve metinlerdeki karşılıkları şöyledir:

3.4.2.1. Tezkiretü'l-Hattâtîn'de Hattatlar Arası Yakınlık ve Münasabetler

Abdullah bin Ömer zikrinde, Abdullah bin Ömer, Ebu Hureyre'nin hıfz ettiği hadis-i şerifleri yazmıştır. *“Ve Ebū Hureyre razıya'l-lāhu anha hazretlerinüñ cümle hıfz itdikleri eḥādīs-i şerīfeyi anlar yazarlardı.”*⁶⁷⁶. Muaviye de bu ikisine hitaben yazmakla ilgili sözler söyler. *“Şāhibü'l-hıfzı maḡrūrun şāhibü'l-kāydı mesrūrun.”*^{677,678}

Abdullah es-Sayrafî, Mübarekşah-ı Kutub, Abdullah Aşpaz, Yahya Sufî, Ahmed Sühreverdî, Şeyh Ahmed Tayyib Şah Yakut-ı Mustasımî'nin talebeleridir. Bunlar Yakut-ı

⁶⁷³ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 6b.

⁶⁷⁴ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 7a.

⁶⁷⁵ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

⁶⁷⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattâtîn, v. 8a.

⁶⁷⁷ “Ezberleyen aldanmış, yazarak kaydeden de sevinmiştir.” Muaviye.

⁶⁷⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattâtîn, v. 8a.

Mustasımî arasında üstad-talebe ilişkisi mevcuttur: “*Yāqūt-ı Musta‘şimî aqlām-ı sitteyi altı nefer kimesneye ta‘līm itmişdür.*”⁶⁷⁹

Abdullah Aşpaz, Mustasımî'nin aşçısıdır: “*Musta‘şimî merhūmuñ ta‘āmını tabh itdügiçün aña Aşpāz denilmişdür.*”⁶⁸⁰

Hayreddin el-Maraşî ve Şeyh Hamdullah arasında usta-çırak münasebeti bulunur. Şeyh, meşk derslerini ondan alır. “*İbtidā-i sülūk u zuhūrlarında Hayre‘d-dīn el- Mar‘āşî “nevvera‘l-lāhu mazca‘ahu”⁶⁸¹’dan meşk idüp...*”⁶⁸²

Celalzâde Muhiddin el-Amâsî, Cemaleddin el-Amâsî ve Abdullah el-Amâsî; Şeyh Hamdullah ile yakın akraba ve hemşehridir: “*Muḥî‘d-dīn ve qarındaşı Cemāle‘d-dīn ve ‘Abdu‘l-lāh el-Amāsî-bu ricāl-i selāşe- Şeyḥ merhūmla hem-şehr ü hem-diyār olduklarından mā‘adā qarābet-i qarībeleri daḥi vardur.*”⁶⁸³

Bir rivayete göre Mustafa Dede küçük yaşta yetim kalmış ve Abdullah Amâsî onun terbiyesi ile meşgul olmuştur: “*Ba‘zılar daḥi dirler ki Muştafā Dede merhūm sinn-i şığarda iken yetim olmuşlar. ‘Abdu‘l-lāh el-Amāsî anlaruñ terbiyetleri ile muḳayyed olmuşlar.*”⁶⁸⁴

Şeyh Hamdullah ile öğrencileri ve onun vadisinde hat sanatıyla ilgilenenler; “*Şeyḥ merhūmuñ vādīsiniñ erbābı ve aşḥābı zikri*”⁶⁸⁵ kısmında sıralanmıştır.

Hasan Çelebi, Karahisarî Ahmed Efendi'nin kölesidir: “*Kendü memlūki ve tilmiz-i ḥāşşı çerākesü‘l-aşl olan Ḥasan Çelebi...*”⁶⁸⁶. Karahisarî Ahmed Efendi, Cemaleddin Yakut'un halifelerinden biridir: “*Merhūm mezbūr Mevlānā Cemāle‘d-dīn Efendi ḥazretlerinüñ ḥulefālarından idiler.*”⁶⁸⁷

Şerbetizâde İbrahim Efendi ve Karahisarî Ahmed Efendi bir müddet rakip olup birbirleriyle münakaşaya girmişler. Şerbetizâde İstanbul'a geldikten sonra sohbet eder olmuşlardır. “*Ve bir zamān birbiriniñ mu‘ārızı olup, ‘alā tariḳü‘l-mu‘āraza mürāsele vü*

⁶⁷⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 10b.

⁶⁸⁰ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 11a.

⁶⁸¹ “Allah yattığı yeri nurlandırın!”

⁶⁸² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 12a.

⁶⁸³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 16b.

⁶⁸⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 17b.

⁶⁸⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19a.

⁶⁸⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19a.

⁶⁸⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19b.

*mücâdele ve fî'l-ḥaṭṭ vukû'undan soñra merḥûm-ı mezkûr Şerbetî-zâde İstanbul'a gelüp, Karahîşârî merḥûm ile kendü beyninde 'azîm muşâfât vâkı' olmuştur.*⁶⁸⁸

Bu iki hattat arasındaki münakaşa şiirlerine de yansır:

"Bu beyti Karahîşârî el-merḥûm istimâ' idüp, 'alâ tarîķü'l-mu'âraza bu beyti irsâl itmişdür.

"Kâmilî bâyed ki der yâbed uşul-i ḥaṭṭ-râ

*Verne her nâķış nedâned şîve-i Yâķût çîst*⁶⁸⁹

Soñra yine beynlerinde mu'âraza vâķı' olup, bu nazmı irsâl itmişdür.

"Dide-i inşâf çü bînâ bûd

Der şümürd gerçi ki mînâ bûd

Çeşm-i hüner ü rubûd ez 'aybbâk

Bî-hüner er 'ayb koned zû çe pâk

Ustura her çend zebân-i tîz yâft

*Mû serd mû tevâned şikâft*⁶⁹⁰

*Bu nazmı irsâlden soñra beynlerinde muşâfât-ı tâmma vâķı' olmağla "Hażman li-nefsîhi"*⁶⁹¹ *bu nazmı irsâl itmişdür.*

Ey ḥüsn-i ḥaṭṭla felege baş yetişdiren

Bil kim vücûdum ayaguñ altında ḥâkdur

Ger irişirse saña bu tâze ḥuṭûtumuz

⁶⁸⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 20b.

⁶⁸⁹ "Bir kamilin hat kurallarını/usulünü anlaması gerekir. Aksi takdirde her nakıs Yakut üslubunun ne olduğunu anlamaz."

⁶⁹⁰ "İnsaf gözü görünce her ne olursa olsun onu varlık sayar. Sanat korkuyu ortadan kaldırdı. Hünersiz ayıp ararsa ondan korkmaya ne gerek var. Usturanın ucu ne kadar keskin olursa olsun kılı tıraş eder, kesemez."

⁶⁹¹ "Nefsine kabul ettirerek(kabullenerek)"

Anlara dil uzatma şağın zehir-nâkdur

Her harf başka başka bahrdür deñiz gibi

Kim satr-ı mevc ü nuқта aña dürr-i pâkdur

Bu nazmı anlaruñ muhakkak besmeleleri hakkında dimişlerdür.

“Kâmet-i in besmele der bâğ-ı hattı

Serv-i şod tohım nümüd ez nuқта

‘Asker-i mansür şod in harthā

Her elifeş yek ‘alemi minnethā^{692,693}

Muhammed Rıza ve Nuri Çelebi birbirleriyle rekabet içindedir: “*Ve anuñ daği mu ‘âşır u mu ‘arızı bu diyār-ı dār-ı saltanatda Tob-hāneli Nūrī Çelebi...’⁶⁹⁴*

Mir Ali’nin halefleri: Sultan Ali Meşhedî, Mahmud bin İshak eş-Şahabî, Mir İmad, Tophaneli Nuri Çelebi, Muhammed Rıza Tebrizî, Şah Mahmud Nişaburî, Mir Abdullahü’l-Hassenü’l-Buharî, Derviş Abdi. “*Mezkûrlar daği Mir merhūmuñ halefleri oldukları bu târihinden ma ‘lūm olur.’⁶⁹⁵*

Şah İsmail hükümdarlığının yanı sıra bir hattattır. Yavuz Sultan Selim ile yaptığı Çaldıran savaşında, Şah Mahmud Nişaburî ve Bihzad’ı kaçma ihtimallerine karşı kuyu gibi bir mağaranın içine saklar: “*Şāh İsmā ‘il ile Çaldıran şahrāsında muşāfāt itdükleri hinde yed-i mü’eyyed-i şāhiye giriftār olmasunlar deyü Şāh Maḥmūd’ı ve Bihzād’ı bevdi bir gār içinde nihān itmışdi. Ol zamān ki münhezim olup geldi. Cümleden evvel mezbûrları tecessüs kılmışdı. Zirā bunlar Sünniler idi. Bunlaruñ firār itmelerinden daği emīn degül idi.’⁶⁹⁶*

⁶⁹² “ Bu besmelenin boyu hat bahçesinde servi oldu. Noktaları servinin kozalakları gibi göründü. Bu harfler zafer kazanmış askeri, her elif göğe yükselen bir bayrağı andırıyor.”

⁶⁹³ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 20b, 21a.

⁶⁹⁴ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 24a.

⁶⁹⁵ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 24a.

⁶⁹⁶ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 24b.

3.4.2.2. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de Hattatlar Arası Yakınlık ve Münasabetler

Mirza İbrahim; Timur ve Uluğ Bey Mirza ile yol arkadaşlığı yapar: *“Hıtây seferinde Emir Timür vefât itdigin oğulların ve oğlu oğullarından Şâhruḥ Mîrzâ oğlu Uluğ Bey Mîrzâ ve İbrâhîm’den ğayrı hem-râh bulmamışdur.”*⁶⁹⁷

Sultan Muhammed İbrişimî, sürekli birlikte olmaları hasebiyle Mevlânâ Ali’nin yazdığı kıtaları satışı çıkarır: *“Bir ân Mevlânâ ‘Ali’den cüdâ degil idi. Monlâ yazdığı kıt’ayı ol fûrûht iderdi.”*⁶⁹⁸

Hoca Mahmud Siyavuşanî’nin kâtipler arasında yakını, arkadaşı yoktur: *“Beyne’l-küttâb karînesi yokdur.”*⁶⁹⁹

Molla Şah Mahmud-ı Diğer, Molla Abdi’nin kız kardeşinin oğludur: *“Mollâ ‘Abdî’nüñ hemşîre-zâdesidür.”*⁷⁰⁰

Molla Rüstem Ali ise Bihzad’ın kız kardeşinin oğludur: *“Mollâ Rüstem ‘Ali hemşîre-zâde-i Bihzâd’dur.”*⁷⁰¹

3.5. ESERİ BAKIMINDAN HATTAT

3.5.1. Eserin Adı, Türü, Mikdarı, Telif-Tercüme Oluşu

Tezkiretü’l-Hattâtîn; biyografik türde oluşturulmuş bir eserdir. Eser hacim bakımından nüshalara göre değişiklik göstermektedir. Tezkire metnini elde etmek için kullandığımız nüshalardan Hafid Efendi 292 numaralı olanı 32 yaprak, Bağdatlı Vehbi Efendi 1234 numaralı nüsha ise 43 yapraklık hacme sahiptir.

Bu tezkire telif bir eserdir. Müellifi Nefeszâde İbrahim el-Hüsni’dir. Ancak kullandığımız nüshalar müellif nüshası değildir. Hafid Efendi 292 numaralı nüshanın müstensihî hakkında eserde bilgi yoktur. Bağdatlı Vehbi Efendi 1234 nüshayı ise *“El-faķîr es-*

⁶⁹⁷ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 4a.

⁶⁹⁸ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 7a.

⁶⁹⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 8a.

⁷⁰⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9a.

⁷⁰¹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 9b.

*Seyyid Ahmed el-Hilmi*⁷⁰² ifadesinden hareketle Seyyid Ahmed Hilmi'nin istinsah ettiğini düşünmekteyiz.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn; biyografi türünde kaleme alınmıştır. Tezkire 12 varaklık hacme sahiptir. Eserin telif-tercüme oluşu konusunda fikir yürütmek için eldeki bilgiler yeterli değildir. Eserde yer alan Sultan Ali'ye ait olduğu belirtilen Türkçe şiirlerden birinin Farsçası Tezkiretü'l-Hattâtîn'de yer alır. Eserdeki diğer şiirlerde aruz ölçüsü ve hece sayıları bakımından farklılıklar ve düzensizlikler bulunmaktadır. Timur, Özbek ve Safevî devletleri zamanı hattatlarını zikreden eserde Doğu Türkçesi özelliklerini yansıtan herhangi bir kullanım yoktur. Dil ve üslup özellikleri yönünden Osmanlı sahası özelliklerini taşımaktadır. Tüm bu durumlar tezkirenin Farsça bir eserden özetlenerek oluşturulduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Görüşlerine müracaat ettiğimiz Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı anabilim dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Günay KUT hocamız da Millet Kütüphanesi'nde eserin orijinal nüshasını gördükten sonra müellif/mütercim konusunda bilgi edinemediğini, bu tezkirenin Farsça bir eserden özetlenerek yazılmış olabileceğini ifade etmiştir.

4. BÖLÜM: NEFES-ZÂDE İBRAHİM EL-HÜSNÎ'NİN TEZKİRETÜ'L-HATTÂTÎN VE MÜELLİFİ BİLİNMEYEN MUHTASAR TEZKİRE-İ HATTÂTÎN METİNLERİ

4.1. Metnin Oluşturulmasında İzlenen Yol

Bu bölümde Nefeszâde İbrahim'nin Tezkiretü'l-Hattâtîn'i ve müellif/mütercimi bilinmeyen Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'in vasıfları sunulmuş, çalışmada kullanılan transkripsiyon sistemi gösterilmiş ve metnin hazırlanmasında takip edilen yol hakkında bilgiler verilmiştir.

4.1.1. Nüshaların Tanıtılması

Tezkiretü'l-Hattâtîn'in muhtelif kütüphanelerde belirlenen 18 adet nüshası mevcuttur. Tezkire metnini elde edebilmek için bu nüshalardan iki tanesi kullanılmıştır. On sekiz nüsha arasından seçilen iki nüsha diğer nüshaların yazı tarzlarına göre daha belirgin ve anlaşılır nitelik taşımaktaydı. Bu sebeple eserin aşağıda tanıtılan iki nüshası bu çalışmanın temel yapı taşlarını oluşturmuştur.

---

⁷⁰² Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 40a.

Nüshalardan ilki Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi 292 numarada yer almaktadır. Tezkire metnini elde etmede ağırlıklı olarak bu nüshadan yararlanıldı. Nesih hattıyla 32 varak ve 19 satır sayısından oluşturulan nüshanın boyutu (Dış-İç) 200x145-137x845 mm. ölçülerindedir.

İkinci nüsha Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Efendi 1234 numarada yer almaktadır. Yine nesih hattıyla 43 varak 21 satır olarak vücut bulan tezkirenin boyutu (Dış-İç) 213x140-140x90 ölçülerindedir.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'in bilinen tek nüshası Millet Kütüphanesi Ali Emirî TRH 814 numarada yer alır. Bu nüsha Arap-nesih hattıyla yazılmıştır. 12 varak hacme sahip nüsha 17 satır üzerine teşkil edilmiştir.

4.1.2. Transkripsiyon Sistemi

4.1.2.1. Harfler

(ā): ā

(a): a, e

(b): b

(p): p

(t): t

(s): s

(c): c

(ç): ç

(h): h

(h): h

(d): d

(z): z

(r): r

(z): z

(j): j

(s): s

(ş): ş

(ş): ş

(ض): ž, đ

(ط): ʈ

(ظ): ʒ

(ع): ʿ

(غ): ġ

(ف): f

(ق): ḳ

(ك): k, g

(گ): ñ

(ل): l

(م): m

(ن): n

(و): v, u, ü, o, ö

(ه): h

(لا): lā

(ى): y, ɪ, i

(ء): ʾ

(أخ): ḥā

4.1.2.2. Sayılar

(۰): 0

(۱): 1

(۲): 2

(۳): 3

(۴): 4

(۵): 5

(۶): 6

(۷): 7

(۸): 8

(۹): 9

4.1.3. Takip Edilen Yol

Tezkirelerin Latin harfli metinlerini oluşturulurken, harf ve kelimelerin genellikle eserde görülen şekilleriyle yazıçevrimi yapıldı. Metindeki kelimelere birkaç durum haricinde müdahale edilmedi. Klasik Türk Edebiyatı'nda yazım birliği hususları dikkate alınarak bazı ses değişimleri, tamlamalar ile Arapça ve Farsça eklerin yazılışları genel kabule uygun oluşturulmaya çalışıldı.

Tezkiretü'l-Hattâîn Hafid Efendi 292 numaralı nüshada, verilen bilgilerin ve başlıkların bir kısmı kırmızı mürekkep kullanılarak yazılmıştır; “*Der ta 'rif-i ma 'arif-i hümâyün*”, “*Fezâ'il-i kaleminden*”⁷⁰³ gibi. Bunların bir kısmı da siyah mürekkeple gösterilmiştir; “*Şeyh Hamdu'l-lâh bin Muştafâ Dede*”⁷⁰⁴ ifadesinin nüshadaki şeklinde olduğu gibi. Bağdatlı Vehbi Efendi 1234 numaralı nüshada ise ifadelerin tamamı siyah mürekkeple yazılmıştır. Bu durum metnin elde edilmesinde ve madde başlarının ortaya konmasında çeşitli zorlukları beraberinde getirmiştir.

Tezkire müellifi eserini oluştururken madde başı sayılabilecek unsurlardan sohbet arası ifadeler gibi söz etmiştir. Bu durum eserdeki başlık ve madde başlarının yeniden düzenlenmesi gereğini ortaya koymuştur. Metinde açık şekilde verilen başlık ve madde başları dışında söz arası ifadelerde yer alan unsurlar köşeli parantezle ([ ]) gösterilerek belirgin hale getirilmiştir. Tezkiredeki; [*ŞEYH MERHÛM ve VÂDİSİNÜÑ ERBÂBI VE AŞHÂBI ZİKRI*]⁷⁰⁵ ifadesi bu durumun örneklerinden biridir.

Başlık ve madde başları dışında köşeli parantezle gösterilen unsurlar atıf terkiibiyle gösterilmesi gereken; “*İhvân [u] hullân*”⁷⁰⁶, “*Hüb [u] mergüb*”⁷⁰⁷, “*Nazm [u] nesrde*”⁷⁰⁸ sözleriyle sınırlıdır. Varak numaraları da köşeli parantezle Latin harfli metin içerisinde yer almaktadır.

Tezkiredeki; “*gelüb, idüb, olub*” gibi kelimelerdeki Türkçe “-ib, -ib, -ub, -üb” ekleri bu alanda genel kabul gören “-ip, -ip, -up, -üp” şekilleriyle okundu.

⁷⁰³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 2b.

⁷⁰⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 12a.

⁷⁰⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 12a.

⁷⁰⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 3a.

⁷⁰⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8a.

⁷⁰⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 9a.

Eserdeki izafet terkiplerini oluşturan kelimeler “*aqlām-ı sitte*”, Farsça birleşik sıfatlardaki kelimeler arasında “*iblis-siret*” ve Farsça bazı ekler “*hizem-keş*” verilen örneklerde olduğu gibi kısa çizgi (-) ile gösterilmiştir.

Tezkire metnini elde etmede çoğunlukla Hafid Efendi 292 numaralı nüsha kullanılmıştır. Bu nüshada okunmasında çeşitli güçlükler bulunan ve cümle ya da paragrafın anlamına uygun düşmeyen kelimeler için Bağdatlı Vehbi Efendi 1234 nüsha ile karşılaştırmalar yapılmıştır.

Eserde okunamayan bölümler parantez içi üç nokta (...) ile, Arapça ve Farsça bölümler tırnak içi eğik yazıyla (“ ”), bu kısımların anlamları ise dipnotlarda gösterilmiştir.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn müellif/mütercimi tezkiresindeki fasılları ve madde başlarını kırmızı mürekkep kullanarak belirtmiştir. Bundan dolayı bu eser için ayrıca bir işaret kullanmamıza gerek kalmamıştır.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’in Latin harfli metni oluşturulurken “*gelüb, idüb, olub*” gibi kelimelerdeki Türkçe “*-ib, -ib, -ub, -üb*” ekleri bu alanda genel kabul gören “*-ip, -ip, -up, -üp*” haliyle ve izafet terkipleri “*kitābe-i mescid*”, Farsça birleşik sıfatlar “*Zerrin-kalem*” ile Farsça ekler “*zer-feşān*” örneklerde olduğu gibi kısa çizgiyle gösterilmiştir.

Bu tezkirede atıf terkipleriyle gösterilmesi gereken; fakat atıf terkiplerini gösteren “vav” harfinin bulunmadığı yerler, “*nesḥ [ü] tevḳī*”⁷⁰⁹, “*meşḳ [ü] ta’līm*”⁷¹⁰ kelime gruplarında olduğu gibi köşeli parantezle gösterilmiştir. Ayrıca tezkirelerin varak numaraları [3b] şeklinde köşeli parantez kullanılarak Latin harfli metinde gösterilmiştir.

Eserde okunamayan bölümler parantez içi üç nokta ile (...) gösterilmiştir.

Tezkiretü’l-Hattâtîn ve Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn’de yukarıda bahsedilen durumlar dışında tezkire metinlerinin yazıçevrimi mümkün olduğunca müdahale edilmeden yapıldı. Yazıçevrimi yapılırken Prof. Dr. İsmail Ünver’in Türkoloji Dergisinde yayımlanan “Yazım Birliği Üzerine Öneriler” adlı makalesine uyulmuştur.

⁷⁰⁹ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2a.

⁷¹⁰ Bkz. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn, v. 2b.

4.2. TEZKİRELERİN METİNLERİ

4.2.1. TEZKİRETÜ'L-HATTÂTİN

TEZKİRE-İ HAṬṬÂṬİN

ENE TE'LİF NEFES-ZÂDE İBRÂHİM el- KURAŞİ

TEZKİRETÜ'L-HAṬṬÂṬİN

H. 1264 (M. 1847/1848)

[1b] Bismi'l-lâhi'r-raḥmâni'rraḥîm

Ḥamd u sipâs cemî'-i nâs u şükr-i ḥaş-ı bî-kıyâs ol şâni'-i ibret-nümün-ı “*Nûn. Ve'l-ḳalemî ve mâ yesṫurûn (e)*”⁷¹¹ a olsun ki kilik-i ṫübâ-nihâli vü serv-mişâli ber-ḫilâf-ı sâ'ir eşcâr u ezhâr-ı mülâbis-i evrâḳ-ı beyzâ vü şükûfe-i sevdâ vü müşmir-i kelimât-ı 'ulyâ kıluṫ resm-i 'aşḳuñ taḫrîr içün vâlih ü ḫayrân u 'âşîḳ-ı ser-gerdân idüp eşk-i çeşmüñ ḳara ḳan u dü zebânın tesbîḫ-ḫân eyledi. Ve ber-feḫvâ-yı “*Feinneḫü min mefâtîḫi'r-rızḳı*”⁷¹² vâsıta-i intiḳâl ü râbıta-i aḫvâl kıluṫ “*El-ḳalemü aḫadü'l-lisâneyni*”⁷¹³ feḫvâsınca tercümân-ı dâreyn eyledi ki cümle-i evâmîr-i dîniyye vü dünyeviyye vü uḫreviyye taḫt-ı lisân-ı ḳalemde enhâr-ı midâd-ı miskîn-zâd u 'anberîn-i sevâd ile cârî kıldı.

“*Ḳalem ḡavvâş-ı deryâ-yı ma'ânist*

Süḫan-hâ pes heme çün dürr-i kânist”⁷¹⁴

(*Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Fe 'ü lün*)

⁷¹¹ “ Nûn. Kalem'e ve yazdıklarına andolsun ki.” Kalem Suresi, 1. ayet. “Nun” bir harftir; ancak Hz. Yunus'a “Ze'n-nûn (balık sahibi)” denilmesine bakarak “balık” diyenler olduḡ gibi “yazı hokkası” diyenler de vardır., Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini-Kur'an Dili Tefsirli Meali (Sad. Selahattin KAYA), Eser Neşriyat, İstanbul 1998.

⁷¹² “ Çünkü O, rızkın anahtarlarındanır.”

⁷¹³ “ Kalem, iki dilden biridir.”

⁷¹⁴ “ Anlam denizinin dalgıçı kalemdir. Çünkü onun sözlerinin hepsi şimdi inci gibidir.”

feh̄vāsınca kalem-i gāvvaş-ı gūta-ğor-i deryā-yı ma‘ānī ve anuñ sühanları dürr-i kânī oldı ise pes imdi kelimāt-ı Rabbānī ve esrār-ı tenzīl-i Sübhānī için midād-ı meded-i imdād baħr-i ‘amīk ü nehr-i saħik gibi zāyende-zād olaydı. Cezebāt-ı kalem ü sürādıkāt sür‘at-i raqam-ı baħr-i midādī kāsīd ü kem [2a] kılpup nefāde irgüre idi. Ve ne tāk-ı tıbāk u evrāk olaydı. “*Lenefīda ’l-baħru kable en tenfede kelimātu Rabbi*”⁷¹⁵ ma‘nāsı zuhūr itmek muqarrer olurdu. Ba‘dehu ez-şükr-güzārı bānevā‘-ı ri‘āyeti Ĥazret-i Bārī “*cellet ’azametü celālihi ve ’alā kelimetü kemālihi*”⁷¹⁶

DER MEDĤİ‘N-NEBİ ‘ALEYĤİ‘S-SALAVATÜ‘S-SELĀM⁷¹⁷

Ve şad hezār şalavāt-ı lāmi‘āt u teslīmāt-ı tāli‘āt u taħiyyāt-ı şāmiħāt u taħmidāt-ı fā‘ikāt u ta‘zīmāt-ı lāyikāt ol resül-i rabbü‘l-‘ālemīn ü imāmü‘l-enbiyā‘-i vel-murselīn-i pişvā-yı muqarrabīn ü muqtedā-yı kümmelīn ü ĥüdā-yı evvelīn ü ahīrīn ü şefi‘ü‘l-müznibīn-i şādīku‘l-va‘dü‘l-emīn Ĥazret-i Muhammed Muştafā “*Ellezi cā’e bi’l-ħaħķı ’l-mübīni ve ersele raħmete ’n-lil’ālemīne*” şalla‘l-lāhu ‘aleyhi ve-sellem”⁷¹⁸ ĥazretlerinüñ melāz-ı ‘ibād-ı muħlisīn ü secde-gāh-ı mütezarri‘īn olan ĥuzūr-ı terbiyet-i ‘ālī rütbetlerine olsun. “*Mā-lem’ü’l-ķalem ü ĥuşulu’r-raqam*”⁷¹⁹ Ve daħi āl-i aşħāb u ezvāc u etbā‘ına olsun ki anlarıñ her biri burc-ı evc-i felekde şevārīķ-ı meşārīķ “*Aşħābı ke’n-nücūmi bi-eyyihim iķtedeytüm ihtedeytüm*”⁷²⁰ feh̄vāsı üzre bunlarıñ her biri necm-i sa‘d-i sa‘adetdür. Ve asmān-ı riyāz-ı riyāzetde münşā‘-i keşf ü kerāmetdür. ‘Ale‘l-ħuşuş Ćihār-ı Yār-i Güzīn, Ĥulefā‘-i Rāşidīn⁷²¹ bunlarıñ her biri daħi müqtedā-yı e‘imme-i müctehidīn-i mübīndür, rızvāna‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn ve ba‘d zıkr-i cemīl-i pādīşāħ zı‘l-lallāh-i dīn-perver-i ġazanfer-fer sengdür.

[ĜĀZİ MURĀD ĤAN BİN ES-SULṬĀN AHMED ĤAN]

Der ĥurşīd-i āsmān-ı ma‘rifet mihr-i sipīhr-i necābet ser defter-i serīr-i şalṭanat-ı [2b] tuğrā-yı ġarrā-yı menşūr-ı ĥilāfet sevād-ı dīde‘-i düdmān-ı āl-i ‘Oşmān dürrēt-i tāc-ı şāhān-ı cihān pādīşāħ-ı zamān ĥalīfe-i ĥazret-i resülü‘l-mülkü‘l-mennān Süleymān Şah Sikender ‘ünvān

⁷¹⁵ “Eğer Rabbimin sözlerini yazmak için denizler (mürekkep) olsa yetmezdi.” Kehf Suresi, 109. Ayet.

⁷¹⁶ “Allahın celalinin büyüklüğü ve mükemmelliğinin kelimeleri yüce oldu.”

⁷¹⁷ “Hz. Muhammed (s.a.v.)’in övgüsü hakkında.”

⁷¹⁸ “Apaçık Hak ile gelen ve aemlere rahmet olan Allah’ın seçkin kulu Hz. Muhammed.”

⁷¹⁹ “Kalemdeki parıldama ve yazının türemesi.”

⁷²⁰ “Sahabeler yıldızlar gibidir. Onlardan hangisine uyarmanız, hidayete erersiniz.”, İbnu Abdī‘l-Berr, Cāmiu‘l-İlm, 2, 91

⁷²¹ Dört halife.

şāhibü'l-'adl ve'l-ihsān es-sultān bin sultānū's-sultān Ġāzi Murād Han bin es-Sultān Ahmed Han⁷²² “*ammera'l-lāhu naşarahu'l-lāhu te'ālā*”⁷²³, “*Vece'ale ebede beķāyei ebeden ve etāhu mine'l-mülki mā lem yü'tihi eħaden*”⁷²⁴ āmin yā rabbü'l-'ālemīn himmet-i hü mā āşyān u şüreyyā sükkānları “*Va'l-lāhu yü'eyyidü bi-naşrihi men yeşā'u*”⁷²⁵ meşiyeti maķāmına irişüp dā'imā manşūr u muzaffer olalar ve sāye-i büleñd päye-i “*Ve eteynāhüm mülken 'azīmā*”⁷²⁶ iltimās u ilticāsıyla Hüdhüd-i tāli'-i ferhunde fāl u hoş iķbālleri “*Ve ci'tüke min Sebe'in bi-nebein yaķīnin*”⁷²⁷ ma'nāsına muķārin olup vādī-i Sebā'dan binā-i yaķīni muħayyer ü fetħ-i mübīni müş'ir olup ħavātir-i Süleymānīleri “*Ve eteynāhüm mine'l-mülki mā lem yü'ti eħaden mine'l-'ālemīne*”⁷²⁸ müjdesiyle dā'im mesrūr olup maķām-ı şāhib-i ķarānīde ħātem-i firūze-i ħāzret-i Süleymānī⁷²⁹ yed-i mü'eyyed-i sultānīleri ile müstakīren mersüm u mevsüm olup, “*Rāfi'i livā'i kelimetu'l-lāhi el-mücāhidi fi-sebīli'l-lāhi*”⁷³⁰ olan vücūd-ı pür-cūd-ı şerīfleri dā'im Hāķķ sübhāne ve te'ālā veteķaddes ħāzretlerinüñ ħıfz u emānında maşün u maħfuz olup gülzār-ı ħilāfetde nesā'im-i fütühāt-ı keşirü'l-ferħāt ile mesrürü'l-fuād olalar. *Āmin yā Rabbü'l-'ālemin bi-hurmeti'n-nebiyyü'l-kerīm ve bi-ħürmeti'l-Ķur'āni'l-'azīm*.⁷³¹

DER TA'RİF-İ MA'ĀRİF-İ HÜMĀYÜN⁷³²

Ṭab'-ı hü mā-yı hü māyunları her kemāl-i ma'ārif-e mā'il ve nice ma'ārif-i 'arife nā'il olup, sür'at-i fehmi firāset kuvvet-i reft-i [3a] ħilāfet ile zamān-ı ķalilde ġalebe-i hüner-verān-ı devrān

⁷²² Sultan Dördüncü Murad, 26 Temmuz 1612 tarihinde, İstanbul'da doğdu. 1623'te tahta çıktı. Babası Sultan Birinci Ahmed, annesi Mahpeyker Kösem Sultan'dır. Sultan Dördüncü Murad, uzun boylu, iri cüsseli, yuvarlak yüzlü ve heybetli bir padişah'tı. Osmanlı Sultanlarının en kudretlilerinden biri olarak tarihe geçti. Son derece zeki, gözü pek, cesur, kuvvetli ve enerjik bir insandı. Sultan Dördüncü Murad, çok iyi cirit ve ok atardı. Bu gücünü katıldığı savaşlarda da gösterdi. İçki ve tütünü yasakladı. Gece sokağa çıkma yasağı koydu. Arapça'yı ve Batı dillerini çok iyi bilirdi. İlmi ve ilim adamlarını çok sever, fırsat buldukça ilim meclislerine gider, onları yeni çalışmalar yapmaları için teşvik ederdi. On yedi yıl hükümdarlık yaptıktan sonra, içkiye aşırı bağımlılığından dolayı henüz 28 yaşında 1640 yılında vefat etti. Muhammet Ünlücan, IV. Murad'ın İcraatlarında Din ve Siyaset Etkeni, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 17.

⁷²³ “Allah ömrünü uzun eylesin ve yardımını esirgemesin.”

⁷²⁴ “Mülkünü sonsuza kadar baki kıldı ve O'na hiçbir kimseye vermediği kadar mülk verdi.” “mā lem yü'tihi eħaden” kısmı Maide Suresi 20. ayetten iktibas yapılarak alınmış bir bölüm.

⁷²⁵ “Allah kendi yardımı ile dilediği kimseyi destekler, kuvvetlendirir.” Āli İmran:13. Ayet.

⁷²⁶ “Ve Biz onlara büyük bir saltanat (mülk) verdik. Nisa Suresi 54. Ayet.

⁷²⁷ “Ve sana Sebe'den kesin olan bir haber getirdim.” Neml Suersi 22. Ayet.

⁷²⁸ “Ve alemlerden hiç kimseye vermediğini size verdi ve ona mülkler gönderdi.” “mā lem yü'ti eħaden mine'l-'ālemīne” kısmı Maide Suresi 20. Ayetten iktibas edilmiş bir bölüm.

⁷²⁹ Süleyman peygamber.

⁷³⁰ “Allahın kelimesini (dinini) yükselten ve Allah yolunda mücadele eden.”

⁷³¹ “Yüce Kur'an'ın ve kerem sahibi Nebi'nin ħürmetine duamızı kabul eyle.”

⁷³² Sebeb-i telif hakkında.

u galebe-i debîrân-ı zamân ol zât-ı sûtüde hişâl u cemâl-i pesendide-i pür-kemâllerine mesrûr olup ‘ale’l-ğuşûş ğuţûţ-ı kâmiletü’l eknâf u raqam-ı şâmiletü’l-eşnâflarından ھاţţ-ı ta’likde cereyân-ı midâd Mir ‘İmâd⁷³³-ı yed-i beyzâ-yı cevdet-ârâlarından cârî olmağın kılup erbâb-ı ma‘ârif ü meşârib-i aşâb-ı meşârif

Beyt:

“*Meryem-i kilk-tu ki ‘İsâ demest*

Mu‘cize-i ‘İsâ bini Meryemest”⁷³⁴

(*Fâ ‘i lâ tün/ Fâ ‘i lâ tün/ Fâ ‘i lün*)

fehvasınca kilk-i Meryemleri ve ‘İsâ-demleri sebebi ile ihyâ olup herkes “*En-nâsu ‘alâ dîn-i mülûkîhîm*”⁷³⁵ mazmûnı üzre zamân-ı şerîf-i sa‘âdet encâmalarında ve eyyâm-ı ‘izzet devâmlarında fazîlet- efrûz u ma‘rifet-âmûz olmağa tâlîb ü râğıb olmağın ihvân [u] hullân pür iz‘ân-ı melekîyyü’l-bünyân pür ma‘rifet-i medâr u sipîhr-i iktidâr ھاţţâb-ı miskîn-tırâz u cevâb-ı miskîn-nüvâz idüp bu dâ‘î bi’l-ihlâş tarafına işâret buyurdılar ki bir kitâb-ı küttâb olup, “risâle’-i midâdiyye vü kırtasiyyeyi” müşt Emil olduğundan mâ‘adâ “tağakât-ı küttâbı” daği müşt Emil olup anda kitâb-ı eslâf-ı ‘âlî eşnâfuñ esbâb-ı kitâbete müte‘allîğ olan ağvâlleri ve ef‘âl ü a‘mâlleri ve eţvâr u a‘mârları mezkûr olaydı, diyücek bu efkârü’l-verâ vü ez‘afü’l-fuğarâ turâb-ı ikdâm-ı yenbü‘i’ş-şürefâ “*Kâtib İbrâhîm el-Hasenî el-Hüseynî el-Kureyşî’l-mukarri’l-müştehir be-Nefes-zâde*”⁷³⁶ eytdi ki sinn-i sığardan bu ana gelince ھاţţûţ-ı eslâf-ı kâmiletü’l-eknâfe müţâla‘a idüp cümle uşûlleri ھاşûl bulduğdan soñra tecrübe vü imtiğân ile cümle ağâr u ‘ilâcı vü eczâyı midâd-ı hoş imtizâcı vü envâ‘-ı [3b] elvân-ı ‘acîbeyi vü rengân-ı ġarîbeyi ‘alâ qadri’l-imkân tağşîl ü tefennün eylemişdüm. Lâkin ‘adem-i kudretten tağşîli tağrîr ü ta‘bîr müyesser olmamışdı. Ve eyyâm-ı buqalemün kemâl-i râsiğa-i emr-i tağdîr ile müsâ‘ade itmemiş idi.

Qıţ‘a

“*Merd-i hüner-mend ğired pîşe râ*

⁷³³ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 23a, Mir İmad md.

⁷³⁴ “Ey Meryem! İsa nefesi olan senin kalemin/neyin Meryem oğlu İsa’nın mucizesidir.”

⁷³⁵ “ İnsanlar meliklerinin dini üzerinedir.” (Hadis-i şerif)

⁷³⁶ Tezkiretü’l-Hattatin müellifinin künyesi.

‘Ömr-i dü bāyist derīn rūzgār

Tābi ki tecrübe-i āmūhte bād

*Dīgeri tecrübe-i bürdī bikār*⁷³⁷

(Müfte ‘i lün/Müfte ‘i lün/Fā ‘i lün)

Ya’ni merd-i hüner mend ‘āķile bu rūzgār-ı zūr-gārda iki ‘ömr gerekdür ki tā birini tecrübe vü imtiḥānda geçüre. Ve birin daḥi tecrübe vü imtiḥān ile kesb itdügü ma‘ārif-i maḥāsiniñ icrāsında geçürüp der-kār ola dimüşler. Bu ise ğāyet muḥāl olmağın maḳāl-ı qarīn-i devlet-i rehīn sem‘i ḳabüle yaķın olup, bu “kitāb-ı küttābiyye” vü “risāle-i midādiyye vü ḳırtāsıyye” “ *El-insānū maḥallū’n-nisyāni evvelū’n-nāsi*”⁷³⁸ evvele’n-nāsi olduğı ma‘lum u meşhūr olmağın bu kitāb-ı nā-yāb daḥi nesyen mensiyyen maşrūfindan olmasın içün “ *Ed-dünyā kedārin lehā bābāni deḥaltū min bābin ve ḥarectū min aḥara*”⁷³⁹ feḥvāsınca iki bāb ve bir faşl üzre binā olındı ki “evvel faşl”da “fezā’il-i ḥaṭṭ u kitābet” beyān olunup, “ṭabaḳāt-ı kitāb-ı aḳṭāb”ı daḥi müştemil olup ve “iki bāb”da daḥi cümle “esbāb-ı kitābet mezkūr ü mezbūr” ola inşā’l-lāhu te‘ālā.

EL-FAŞLI’L-MEẒKŪR⁷⁴⁰

Bu faşl bir devḥa-i şāmiḥadur ki bunda bir “muḳaddime” vardur.

MUḲADDİME:

ḤAṬṬUŃ FAẒİLETİ BEYĀNINDADUR:

Ammā faẓileti naḳli cihetinden Ḥaḳḳ te‘ālānuñ ḳavl-i şerīfnde “ *İkrā’ ve rabbūke’l-ekramū’l-lezi ‘alleme bi’l-ḳalem ‘alleme’l-insānū mā lem yeğlemu*”⁷⁴¹ buyurup ta‘līm-i ḥaṭṭı

⁷³⁷ “ Akıllı, hüner sahibi yiğit hayat aralığında, mesleği için iki ömre gereksinim duyar. Bunlardan biri öğrenme aşaması, öteki ise öğrendiklerini uygulayıp fayda ve kazanç aşaması.”

⁷³⁸ “ İlk insanlarda olduğu gibi insanın hafızası unutmaya mekandır.”

⁷³⁹ “ Dünya iki kapılı bir hana benzer; birinden girdim diğerinden çıktım.” (Atasözü)

⁷⁴⁰ “Zikredilen fasıl”

⁷⁴¹ “ Oku! O, keremine nihayet olmayan Rabbindir! Kalem ile öğretendir! O, insana bilmediği şeyleri öğretti.” Alak Suresi, 3,4,5. ayetler.

kendüye muzâf u mensûb ve anı 'ibâdı hakkında olan *mineni* “*lâ yuḥṣa bike*”⁷⁴² ‘azamî vü ekreminden maḥsûb [4a] eyledi. ‘İlm-i ḥaṭṭa bu şeref kâfî vü işbât-ı müdde’ada delîl ü vâfidür. Ve daḥi ḥâlîk-ı bîçün kitâb-ı meknûnda “*Nûn. Ve l-ḳalemi ve mâ yeṣturûn (e)*”⁷⁴³ buyurmuşdur. Ol Ḥâzret-i Bârî⁷⁴⁴ “*celle şānehu ve ‘amme nevāluh*” ḥalkuñ saṭr ü kitâbet itdüklerine ḳasem itmişdür. Bir nesneye ki ḳasem oluna elbette ol emr-i mu’azzam olur. Ḥâzret-i ibni ‘Ābbas⁷⁴⁵ rażıya’l-lāhu ‘anhumādan mervîdür ki Ḥaḳḳ te’ālānuñ “*Ev eṣāretin min ‘ilmin*”⁷⁴⁶ ḳavl-i şerîfinden maḳṣûd ḥaṭṭdur. Ve daḥi rivāyet olunur ki:

- Ḥâzret-i Süleymān nebî ‘ale’-n-nebiyyinā ve ‘aleyhi’-s-şalavātu’r-raḥmān bir ‘ifrite⁷⁴⁷ kelāmından su’âl eylediler.

- “Ol daḥi bir rîḥ-i ğayr-i bâḳîdür.” dedi.

- Ḥâzret-i Süleymān nebî daḥi eytdi ki: “Yā anuñ ḳaydı vü bendi nedür.” didi.

- Cevābında kitâbetdür, dedi.

Ve daḥi İbni ‘Ābbas rażıya’l-lāhu ‘anhumā buyurmuşdur ki: “Ḥaṭṭ lisān-ı yeddür.”⁷⁴⁸ Ve daḥi Ca’fer bin Yahyā⁷⁴⁹ ve İbrāhîm bin Muḥammed eş-Şeybânî⁷⁵⁰ raḥmetu’l-lāhi ‘aleyhim

⁷⁴² “ Sayılamayacak kadar çok.”

⁷⁴³ “ Nûn. Kalem’e ve yazdıklarına andolsun ki.” Kalem Suresi, 1. ayet.

⁷⁴⁴ “ Hz. Allah”

⁷⁴⁵ Hz. Muhammed (s.a.v.)’in amcası Abbâs’ın oğlu. Kesin olarak ne zaman doğduğu bilinmemekle birlikte onun Hicret’ten üç yıl kadar önce, Müslümanlar Mekke’de Şi’b-i Ebi Tâlib’te ekonomik ve sosyal kuşatma ve baskı altındayken doğduğu bilinmektedir. Hz. Muaviye’nin vefatından sonra Hz. Ali ve oğlu Hz. Hüseyin’in taraftarları tarafından Kûfe’ye davet edilince kendi gitmediği gibi, bu davete icabet etmek isteyen Hz. Hüseyin’i de ikaz ederek gitmekten alkoymaya çalıştı, fakat bunda bir türlü başarılı olamadı. Hz. Hüseyin’in Kûfe’ye gitmek üzere yola çıkıp Kerbelâ’da şehid edilmesi Abdullah b. Abbâs’ı bir hayli üzdü ve üzüntüsünden gözlerini kaybetti. Nihayet 68/687 yılında Taif’te yetmiş yaşındayken vefat etti. www.habibullah.org.tr/yazdir.php?haber_id=2193 (ET: 17.04.2012)

⁷⁴⁶ “ Veya (Kur’an’dan önce) bir ilim eseri” Ahkaf Suresi 4. Ayet.

⁷⁴⁷ Cin taifesinden çok muzır, şerir ve korkunç bir cins.

⁷⁴⁸ “ Elin dili hatt’tır.”

⁷⁴⁹ Abbasilerin önde gelen devlet adamlarındandır. H. 150 (M. 767) yılında Medine’de doğdu. Babası Harun Reşid’in veziri Yahya bin Halid’dır. 1 Safer 187 (29 Ocak 803) tarihinde idam edildi. Hakkı Dursun Yıldız, “Cafer b. Yahya el-Bermeki” TDV İslam Ansiklopedisi, c.7, İstanbul 1988, s. 4.

⁷⁵⁰ İmam Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî (H. 132-189/ M.749-805) hicri ikinci asırda Ehl-i rey-Ehl-i hadis tartışmalarının odağında yer alan en önemli şahsiyetlerden biridir. Devrinin meşhur muhaddislerinden hadis tahsil etmiş; Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf’a öğrencilik yaparak hadis yanında rey yani fıkhıta uzmanlaşmış, diğer taraftan Mâlik’ten Muvatta’ı sema ederek bu eserin râvîlerinden olmuştur. Öte yandan Şâfî gibi büyük bir müctehide hocalık yapmış, Esed b. el-Furât vasıtasıyla Mâlikî literatürüne tesir etmiş ve eserlerinden bazı Ehl-i hadis mensupları da yararlanmıştı. Şeybânî’nin asıl ihtisası fıkıh olmakla birlikte eserlerinde hadislere verdiği yer ve

ecmā'in dimüşlerdür ki: "Haṭṭ u kitābet rişte-i dürr-i hikmetdür ki anuñla menşür, manzür u manzüm mufaşşal u ma'lüm olur." Lisān-ı yed ü behcet ü zīnet olduğundan ğayri zamān-ı firḳatde enīs-i hoş-zebān u bu'd-ı mesāfede ālet-i müşāḥabete yārān-ı hullān u gencīne-i sırr-ı nihān u cāmi'-i avāmīr-i dīvāndur. Ammā 'aḳl cihetinden faẓīleti oldur ki eger haṭṭa bu şeref olmasa idi, Haḳḳ te'ālā Ḥazret-i Ādem'e vü Ḥazret-i Ḥüd 'aleyhi's-selāma cemī' şuḫūf-ı enbiyā 'aleyhimü's-selāma meşṭüreten inzāl eylemezdi. Ve Ḥazret-i Mūsā 'aleyhi's-selāma elvāḫı mektübeten inzāl eyledi. Haṭṭ u kitābete bu faẓilet kifāyet ider. Ve daḫi kitābetden bir fırḳa vü bir ümmet iktifā itmek olmayup, belki 'ämme-i enām aña ihtiyācda müsteviyyetü'l-aḳdāmdırlar. Andan mā'adā insānuñ ḫāşşası ḳuvvetden fi'le zuhūr iden 'ulūmı medā'l-'aşār ve'd-dühūr [4b] ḫıfz itmekde sa'ir enāmdan mümtāz ü meşhūr olması bir zamandan bir zamāna naḳl-i aḫbār u bir mekāndan bir mekāna ḫaml-i esrār iledür. Bunuñ cümlesi ma'ūnet-i haṭṭ-ı kitābet ile idügi zāhir ü aşikārdur. Ve ḫıfz u ḫuḳūḳ u men'-i temerrüd-i 'aḳūḳ u kitābet-i şehādet ü sebt-i sicillāt bi'l-cümle kitābet ile ḳā'im ü şābitdür.

FEZĀ' İL-İ ḲALEMDEN:⁷⁵¹

Biri daḫi oldur ki evvel-i maḫlūḳātdur. Nitekim 'Ubāde bin eş-Şāmit⁷⁵² den raẓıya'l-lāhu anha mervīdür ki Nebi⁷⁵³ 'aleyhi's-şalātü ve's-selām buyurmuşdur ki Haḳḳ te'ālānuñ evvel-i maḫlūḳı ḳalemdür ki ḫalk idüp ana kitābet ile emr eyledi. Ḳalemde daḫi ilā yevmü'l-ḳıyāme olacaḳ umūrı yazdı. Bu ḳavl Muḫtār İbn-i 'Abbās u 'aṭā vü mücāhid ü 'ämme-i 'ulemā-i ihtiyārīdür. Ve daḫi İbni 'Ābbas raẓıya'l-lāhu 'anhumā buyurmuşdur ki: "Vaḳtākim Haḳḳ subḫānehu ve te'ālā ḳalemi ḫalk idüp ilā yevmü'l-ḳıyāme olacaḳ eşyāyı cereyān eyle deyü emr eyledi ki ḳalem daḫi levḫ-i maḫfūz üzre vech-i meşrūḫ ile cārī oldı." Ḥazret-i İbni 'Abbās'dan bir rivāyet daḫi vārid olmuşdur ki: " Ḳalem Haḳḳ te'ālāya tesbīḫ ü temcīd eyledi. Muḳadderātı kitābet itmezden biñ yıl muḳaddem." Ve daḫi dimüşdür ki: " Ḳalem bir zümürüde-i ḫazrādur ki

---

bunları değerlendirmedeki yaklaşımı itibariyle onu muhaddis fakihlerden saymak mümkündür. Mehmet Özşenel, "İmam Muhammed Şeybānī'nin İctihad Usulünde Sünnetin Konumu", Usul Dergisi, sy. 3, s. 92.

⁷⁵¹ " Kalemın faziletleri bahsi"

⁷⁵² Peygamberimize ve onun dava arkadaşları olan güzide cemaate kucak açarak, insanlık tarihinin kaydettiğı en üstün misafirperliğı gösteren Ensar'ın ileri gelen simalarından birisi de Ubāde bin Sāmit'tir (r.a.).Hz. Ubāde, Hicret'ten önce vuku bulan Birinci ve İkinci Akabe Biatlarına katılan, Peygamberimizle her hāl ü kārda beraber olacaklarına, canlarını yoluna feda edeceklerine, onu her türlü tehlikeden koruyacaklarına söz veren Medineli Müslümanlar arasında bulunuyordu. İkinci Akabe Biatı'nda 70 küsur Müslüman'ı temsil ederek Peygamberimizle bizzat görüşen 12 zattan birisiydi. Yine Asr-ı Saadet'in nadide hadiselerinden olan Ridvan Biatı'nda "Peygamberimizin emrinden çıkmayacaklarına ve her hususta ona itaat edeceklerine" dair yemin eden mümtaz şahsiyetlerin arasında Ubāde bin Sāmit de yer almıştı. www.resulullah.org/ubade-bin-samit-ra (ET: 17.04.2012)

⁷⁵³ Hz. Muhammed

tūlī biñ yıllıķ mesīredür. Ve nūr ile şaķķ olınmuşdur.” Vaķtāki Hāķķ subhānehu ve te‘ālā ve teķaddes añā nazār eyledi. Heybet-i nazardan iki nişb olup birbirinden bir mikdār cüdā oldı. Eger su‘āl olunur ise ķalem mükellef midür veyāhüd degil midür? Cevāb virilür ki eşyā-yı maħşūşa ile mükellefdür ki kitābet ü cereyāndur. Lākin insān anuñ ħilāfınadır ki muţlaķā mükellefdür. Eger su‘āl olunur ise Hāķķ te‘ālā ķaleme ķaşem idüp “*Nūn. Ve’l-ķalemi [5a] ve mā yesturūn (e)*”⁷⁵⁴ buyurmuşdur. Ya ķaţ‘ u ķaţţ añā ne tarīķ ile muşallaţ olur? Cevāb virilür ki ol ķaţ‘a muħtāc ķaţţ olmamışdur. Belki añā muħtāc olan bu ķalemdür ki şem‘ gibi zevā’id ħareketi izāle ile kitābetde def‘-i elem olunur. İbni el-Muķna⁷⁵⁵ dan rivāyet olunur. Aķlām ħaķķında buyurmuşlar: “Aķlām maţıyye-i ‘uķalā-yı kirām u beyān-ı enāmīl-i enāmdur. Ve cemī‘ umūruñ ķıyāmı vü mülķüñ devāmı iki şeyledür ki ķalem, seyfdür. Ammā ķalem seyfden efzaldür.” İbni Ĥilāl⁷⁵⁶ bu ħadīs-i şerīfī risālesinde kendü ħaţţı ile yazup, kitābet-i ķalem emr-i ehemmi olduğunu bu ħadīs-i şerīf ile istidlāl itmüşdür. “*Ķayyidü’l-‘ilme bi’l-kitābi*”⁷⁵⁷ ve daĥı bu ħadīs-i şerīfī te’yiden Ĥazret-i ‘Ali bin Ebī Ťālib⁷⁵⁸ razıya’l-lāhu anha buyurmuşlar ki: “*El-ilmü vahşıyyetün ħayyidüha bi’l-kitābetü.*”⁷⁵⁹ ve daĥı buyurmuşlardur ki: “*Ekrimü evlādeküm bi’l-kitābeti feinne’l-kitābete min ehemmi’l-umūri ve min a’zımü’s-sürüri.*”⁷⁶⁰

Beyt:

Kitābedürür bi’l-ehemmi-i umūr

Kitābet ider ādemi pūr-sürür

(*Fe‘ū lün/ Fe‘ū lün/ Fe‘ū lün/ Fe‘ül*)

⁷⁵⁴ “ Nūn. Kalem’e ve yazdıklarına andolsun ki.” Kalem Suresi, 1. ayet

⁷⁵⁵ Bir İslam tarihçisi. David Pollock, History of the Early Kings of Persia, London-1832.

⁷⁵⁶ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v. 10a, İbni Bevvab m.

⁷⁵⁷ “ İlmî yazarak kaydedin.” (Hadis-i şerif)

⁷⁵⁸ Hz. Ali, milâdi takvime göre 21 Mart 598’de doğmuştur. 24. 01. 661 tarihinde ise, İbn Mülcem adlı hain tarafından zehirli bir kılıçla şehit edilmiştir. Hz. Ali, İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in amcasının oğludur. Hz. peygamberin yanında, onun eğitimi ile büyümüştür. ilk İslamiyet’i kabul eden kişidir. Ayrıca Hz. Peygamberin damadıdır , dolayısıyla Peygamber soyunun sürdürücüsüdür. Remzi Kaptan, “Ehlibeyt, 12 İmamlar ve Hz. Ali”, <http://www.belgeler.com/blg/2h3p/ehlibeyt-12-imamlar-ve-hz-ali> (Erişim tarihi: 05.05.2012)

⁷⁵⁹ “ İlim vahşi bir hayvana benzer. Dolayısıyla onu kaçırmamak için yazı ile kaydedip bağlayınız.” Hz. Ali.

⁷⁶⁰ “ Çocuklarınıza yazı yazmayı öğretmek ile ikram edin! Çünkü yazı yazmak işlerin en önemlilerinden ve sevinç kaynaklarının en büyüklerindedir.” Hz. Ali.

Ve dağı ‘Ali bin Ebî Tâlib rağıya’l-lâhu anha ta’rif-i ĥüsn-i ĥattı u kitâbetde buyurmuşlar ki: “*El- ĥattı’l-ĥasenü nüzhetü’l-‘uyün ve reyĥānetü’l-ķulüb*”⁷⁶¹ Ve dağı buyurmuşlar ki:

“*Ta’allem kıvāme’l-ĥattı yaze’t-teaddıbi*

*Ve mel*⁷⁶² *ĥattü illā zinetü’l-müteeddıbi*

Fein kün̄te zamālin feĥattıke zinetin

Ve in kün̄te müĥtācān fe efzalu meksebin”⁷⁶³

(*Me fā ‘i lü/ Fā ‘i lātün/ Me fā ‘i lü/ Fā ‘i lün*)

Ve dağı buyurmuşlar ki: “*El-ĥattı’l-ĥasenü lil-faķiri mālün ve lil -ġaniyyi cemālin ve lil ĥakimi kemālün*”⁷⁶⁴ Ve dağı Ebü ‘Oşmān bin Baĥr⁷⁶⁵, ta’rif-i ĥattı buyurmuşlardur ki: “*Ni’me’l- ĥattı ve ni’me’z-zuĥru ve ni’me’l-‘umdetü ve ni’me’l-celīsü sā’ate’l-vaĥdeti ve ni’me’l-‘uķdetü ve ni’me’n-nesratü ve’n-nüzhetü ve’l-ĥarfetü ve ni’me’l-enīsü [5b] ve ni’me’l-maġfiretü bi-bilādü’l- ġurbetü ve ni’me’l-ķarınü ve’d-daĥilü ve’n-nezilü ve’l-vezirü*”⁷⁶⁶

[EVVEL-İ VĀZİ’-İ ĤAṬṬ] ⁷⁶⁷

Ve dağı ma’lüm ola ki evvel-i vāzi’-ı ĥattı Ĥazret-i Ebu’l-Beşer Şafi⁷⁶⁸’dür. ‘Alā Nebiyyinā ve ‘aleyhi’ş-şalavātü ve’s-selām. Ĥattı bir tıyn üzerine yazup ve ol tıynı taḥḥ eylemişdür. Ve andan şoñra ki ba’de’ṭ-ṭüfān her ķavm kitābet ü ĥattılarına işābet itdiler. Ba’zılar

⁷⁶¹ “Güzel yazı gözüñ cilası ve kalplerin reyhanıdır.” Hz. Ali.

⁷⁶² Nüşhalarda “ve mā (وما)” şeklinde verilen kelimenin doğrusu “ve mel (ومل)” dir.

⁷⁶³ “Ey edep sahibi kimse, yazının kıvamını öğren! Çünkü yazı edepli olan için bir süstür. Eğer zengin isen yazı senin için bir zinettir. Fakir isen yazı senin için bir kazanç kaynağıdır.” Hz. Ali.

⁷⁶⁴ “Güzel yazı fakir için mal, zengin için cemal, hakim için kemaldır.” Hz. Ali.

⁷⁶⁵ İsmi ve tam künyesi Ebu Osman Amr bin Baĥr el-Kinani el-Fukaiimi el-Basri (d. yaklaşık 781 - ö. Aralık 868 veya Ocak 869) olan, Basra doğumlu Arap bilim adamı. Etnik açıdan Doġu Afrika kökenli bir Afro-Arap olduğuna inanılır. Tanınmış bir Arapça nesir yazarı olduğu gibi birçok Arapça edebî, bilimsel, (Mu’tezilî) teolojik, siyasal-dini polemik ve erken dönem İslam felsefesini konu alan eserler vermiştir. Bilimsel eserlerinde biyoloji, zooloji, tarih ve İslami psikoloji gibi dallara değinmiştir. James E. Lindsay, *Daily Life in the Medieval Islamic World* (2005), p. 72.

⁷⁶⁶ “Yazı ne güzel bir zevk ve ne güzel bir azık, ne güzel bir dayanak, boş zamanlarda ne güzel bir arkadaş. Onun bitişik yazılışı da ayrı yazılışı da bir başka güzel. O, izlemesi tatlı güzel bir sanattır. Gurbette tanıdık, arkadaş, samimi bir dosttur. O, iyi bir misafir, iyi bir vezirdir.” Ebu Osman bin Baĥr

⁷⁶⁷ Hattı ilk ortaya çıkaran.

⁷⁶⁸ Hz. Adem.

daği dimüşlerdür ki evvel-i vâzî'-ı haṭṭ İdrîs 'aleyhi's-selâmdur. Ve Tefsîr-i Celâleyn⁷⁶⁹, de “*alleme bi'l-ḳalem*”⁷⁷⁰ maḥallinde “*evveli men ḥaṭṭı İdrîs 'aleyhi's-selâm*”⁷⁷¹ deyü zıkr olunmuş. Ve ba'zılar daği dimüşlerdür ki evvel-i vâzî'-ı haṭṭ Hüd 'aleyhi's-selâmdur. Ve ba'zılar dir ki Ḥazret-i Ādem 'aleyhi's-selâm yigirmi bir şāḥife ile ḥurûf-ı muḳaṭṭa'a inzāl olunmuşdur. Eşāḥḥ budur ki kitābetüñ cümlesi veyāḥūd ba'zısı feyż-i feyyāz-ı ra'ūfdan ta'allüme mevḳūfdur. Bu zıkr olunan aḳvāl beyninde tebāyün yoḳdur. Zîrā cā'iz ki her birine nüzül-ı haṭṭ vāḳı' olmuş ola. Ve daği Ḥazret-i İbni 'Ābbas rażıya'l-lāhu teālā 'anhumādan mervîdür ki ḥaṭṭ-ı Arabı evvel vâz' idenler üç kimesnedür Bevlāndan. Bevlān⁷⁷², Ṭayy'dan bir ḳabiledür ki Enbār Medînesine⁷⁷³ nüzül eylemişlerdür. Üç kimesnenüñ evveli Mürār⁷⁷⁴, dur ki şuver-i ḥurûfı vâz' eyledi. İkincisi Eslem⁷⁷⁵, dür ki ḥurûfı vaşl u faşl eyledi. Üçüncüsü 'Āmir⁷⁷⁶, dür ki nuḳṭ u i'cāmı vâz' eyledi. Andan şoñra bu 'ilm Mekke-i Mükerreme'ye naḳl olunup, ta'lim idenler idüp, meyān-ı ḥaḳḳda şāyi' ü keşir ü mütevâtir ü şehîr olup zuḥūr buldı. Cevherî⁷⁷⁷ daği Şeref bin el-Ḳaṭāmî'den naḳl ider ki evvel-i vâz'-ı ḥurûf u eşkāl Ḳabile-i Ṭayy'dan bir ḳaç ricâldür. Ba'zılar daği dimişdür ki ḥaṭṭı evvel [6a] iḥtirā' idenler altı şāḥışdur. Ḳabile-i Ṭasm⁷⁷⁸, dan ki 'Adnān İbni Ader⁷⁷⁹ ḳatında

⁷⁶⁹ Celâleyn Tefsiri, h.791/m.1389 yılında Mısır'da doğan, h.864/m.1459 yılında Kahire'de vefât eden Celâlüddîn Mahallî ve h.849/m.1445'de Kahire'de doğan, h.911/m.1505 tarihinde yine Kahire'de vefât etmiş olan Celâlüddîn Süyûtî tarafından oluşturulmuş bir tefsirdir. Abdurrahman Altuntaş, Celaleyn Tefsiri ve Metodu, Yüskök Lisans Tezi, (Dan.: Şevki Saka), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, s. 14.

⁷⁷⁰ “Kalem ile öğretti.” Alak Suresi, 4. Ayet.

⁷⁷¹ “Ḥaṭṭı ilk ortaya çıkaran İdris (a.s.) peygamberdir.”

⁷⁷² Bevlan, Arap kabilelerinden Kahtanilerin Tayy kolundan bir kabiledir.

⁷⁷³ Irak'ta Fırat'ın sol sahilinde harabeleri bulunan tarihî bir şehir.

⁷⁷⁴ Mürar, Kahtanilerin Üded kolundandır.

⁷⁷⁵ Eslem, Kahtani kabilesinin Hüzaa kolundandır.

⁷⁷⁶ Amir, Kahtanilerin Mazin koluna mensuptur. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Mustafa S. Küçükaşçı, İslam Tarihi ve Medeniyeti-I, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Yayın no: 1360, Eskişehir.

⁷⁷⁷ Ebû Nasr İsmâil; Gazneliler Devleti'nin sınırları içinde Maverâünnehir denilen Türk ülkesinin Farab (Otrar) şehrinde doğan Türk asıllı büyük bilim adamı. Cevherî'nin babası Hamid oğlu İsmail'dir. Cevherî gençliğinden itibaren seyahati seven bir bilgin olarak tanınır. Arapça üzerine bilgisini artırmak için Irak ve Hicaza gitmiş ve eski ve saf Arapça konuşan kabileler arasında yaşamıştır. Arap kültürü ve dili üzerine yaptığı geniş araştırmalardan sonra en büyük Arabça sözlüklerden birini Cevherî yazacaktır (Kitâbu's – Sıḥah) yine o zamanın büyük bilim merkezlerini, İran'ı ve Şam'ı ziyaret etti, oradaki bilginlerle ilişkiler kurdu. Diğer bilim dallarında çalışırken de bir yandan zamanın hattatlarının en ünlüleriyle kıyaslanacak kadar bu sanata da hakim oldu. “Cevherî m.”, Rehber Ansiklopedisi, c. 4.

⁷⁷⁸ Tasm ve Cedis kabileleri: Hicaz ile Yemen arasında bulunan Yemâme'de yaşarlardı. Önceki Arablardan iki kardeş çocukları idiler. Pâdişâhları Amelik, Tasm kabilesindendi ve Cedis kabilesine zulm ederdi. Cedis kabilesi, Tasm kabilesinden kalabalık idi. Toplanıp, pâdişâhları Amelik'i ve Tasm kabilesinden seksen bin kişiyi öldürdüler. Bunları da, Yemen hükümdarı Tübbe ortadan kaldırdı. Bu şekilde Tasm ve Cedis kabilelerinden eser kalmadı. Putperest olan Tasm ve Cedis kabilelerinin putlarının adı küsra idi. İbn Kesîr, el-Bidaye ve'n-Nihaye, (Çev. Mehmet KESKİN), Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yayınları, İstanbul 1992.

⁷⁷⁹ Hz. Peygamber'in 21. göbek dedesi olan Adnan'ın babası Üded, annesi ise Belhâ binti Yar'ub'tur. Bütün kaynaklar Adnan'ın Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'in soyundan geldiği konusunda birleşmekte, ancak hayatı hakkında fazla bilgi vermemektedirler. Onun Hz. İbrahim'e ve ondan da Hz. Adem'e kadar uzanan nesebine dair çok farklı rivayetler

nüzül eylemişlerdür. Anların esâmîleri⁷⁸⁰: “Ebcéd⁷⁸¹, Hevvez⁷⁸², Huttâ⁷⁸³, Kelemen⁷⁸⁴, Sa’faş⁷⁸⁵, Karaşet^{786,787} idi. Kitâbeti kendülerinüñ esâmîleri üzre itdiler. Ve daği bu zıkr olunan kelimât-ı sitte, şafhât-ı ‘arşda nür ile mektûbe olup kelimât-ı ‘arşânî olduğın İmâm Ca’feri⁷⁸⁸, İbni ‘Abbâs rażıya’l-lâhu te’âlâ ‘anhumâdan rivâyet itmüşdür. Ve daği bu kelimât-ı sittenüñ ma’nâsına İbni ‘Abbâs buyurmuşdur ki:

Ebcéd: Ebî Âdemü’-t-â’ate ve vücide fi ekli’ş-şecerete.⁷⁸⁹

Hevvez: Zelle fehevâ mine’s-semâ’i ilâ-’arzin.⁷⁹⁰

Huttâ: Huttat anhu haţâyâhu.⁷⁹¹

Kelemen: Ekele mine’ş-şecereti ve menne ‘aleyhi bi’t-tevbeti.⁷⁹²

Sa’faş: ‘Aşâ fe uhrice ‘ani’n-na’îmi ile’n-nekdi.⁷⁹³

---

vardır. Neseb tarihçilerinin belirttiği üzere Arapların atası olan Adnanîlerin ismi Adnan’dan gelmektedir. Yine Adnan döneminde Kudüs tahrip edilmesi sebebi ile burada bulunan Yahudiler Medine’ye hicret etmişlerdir. Mustafa Fayda, “Adnan” Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1988, I, 391-392.; Mehmet Zeki Canan, İslam Tarihi, Yelken Matbası, İstanbul 1977, s. 130- 131.

⁷⁸⁰ Ebcéd hesabının menşei hakkında farklı rivayetler vardır. İslam öncesinde 22 harften meydana gelen ve "Ebcéd, Hevvez, Hutti, Kelemen, Se'fas, Kareşet" kelimelerinin sayısı olan altı rakamı gözönünde bulundurularak, Medyen hükümdarlarından altı kişinin adı, İlahi isimlerin altı anahtarı, hafta günlerinin adı v.s. gibi kesin bilgiyi ifade etmeyen değişik rivayetler sözkonusu edilmiştir. Tahirü'l-Mevlevi'ye göre, Arap ebcedinin İbrani ve Arami alfabesinden alındığına şüphe yoktur. Arap edebiyatının ünlü isimlerinden Müberred ve Sirafi gibi alimlere göre de Arap ebcedi, yabancı menşelidir. Keşfu'z-Zünün'da, cifir ve ebcéd ilminin, konunun uzmanları olan manevi ilimlerde derinleşen simalar için bir çok esrarın anahtarı hükmünde bulunduğu ve Hz. Ali tarihiyle özellikle Ehl-i Beyte tevarüs eden bir ilim olduğu belirtilmiştir. Bu ilmin eski peygamberlerin kitaplarında da yer aldığı dair rivayetlere işaret eden Çelebi, "Bu ilme, ancak ahir zamanda gelecek olan Hz. Mehdi, hakkıyla vakıf olur" diyen bazı alimlerin görüşlerine de yer vermiştir. Bu kelimelerin kökeni hakkında rivayetler oldukça çeşitlidir: Altı şah, Altı şeytan, Haftanın günleri, Altı dönem gibi. İsmail Yakıt, Türk-İslam Kültüründe Ebcéd Hesabı ve Tarih Düşürme, Ötügen Yayınları, İstanbul 1992, s. 24, 25.

⁷⁸¹ Ebcéd: Elif : 1, Ba : 2, Cim:3, Dal:4

⁷⁸² Hevvez: He : 5, Vav : 6, Ze : 7

⁷⁸³ Huttâ: Ha : 8, Tı : 9, Ya : 10

⁷⁸⁴ Kelemen: Kef : 20, Lam : 30, Mim : 40, Nun : 50

⁷⁸⁵ Sa'fas: Sin : 60, Âyn : 70, Fe : 80, Sad : 90

⁷⁸⁶ Karaşet: Kaf : 100, Rı : 200, Şın : 3002 Te : 400

⁷⁸⁷ Bu sayı değerlerine “Sehaz: Se 500, Hı: 600, Zel : 700, Dazığ: Dad : 800, Zı : 900, Ğaym 1000.” ilave edilir.

⁷⁸⁸ **Sadık lakabıyla meşhur olan İmam Cafer b. Muhammed (a.s), beşinci imamın oğludur. Hicretin 83. yılında dünyaya geldi ve (Şia rivayetlerine göre) 148. yılında Abbasi halifesi Mansur’un emriyle zehirletilerek şehit edildi. Yakubi Tarihi, c.3, s. 119. ; Tezkiret-ul Havas, s. 346. ; Menakıb-ı İbn-i Şehraşub, c.4, s. 280.**

⁷⁸⁹ “ Ebcéd: İnsanın babası (Hz. Adem) buğday ağacından yedi.

⁷⁹⁰ “ Hevvez: Hz. Adem semadan yere indirildi.”

⁷⁹¹ “ Huttâ: Hz. Ademin tövbesinin kabul edileceği bildirildi.”

⁷⁹² “ Kelemen: Ağaçtan yedi ve onun tövbesi kabul edildi.”

Çaraşet: Eçarra bi'z-zembi fe emine'l-'uqûbete.⁷⁹⁴

Ba'zılar dağı dimüşlerdür ki esmâ-i mülûk-ı Medine'dür. Ve Hâfş bin 'Attâb dimüşdür ki esmâ-i mülûk-ı cindür ki Hâzret-i Âdem 'aleyhi's-selâmdan evvel yer yüzinde sâkin olurlar idi. Şoñra bu esmâ-i mezkûre 'Arab'a ilkâ olındı. Ve dağı dirler ki Ebnâ-yı Hâzret-i İsmâ'il 'aleyhi's-selâmdan "Nefis ve Naşr ve Teymâ ve Dûme"⁷⁹⁵ bir kitâb vaz' idüp cümlesini bir saır u vâhid eyleyüp cümle ĥurûfâtũñ mevşûl ü ġayr-i müteferriğ eylediler. Ve şoñra ta'rif itdiler. Ve dağı Hişâm bin Muĥammed⁷⁹⁶ vâliği Muĥammed'den rivâyet ider. 'Ulemâ-i Mışriyyîn'den bir çavm baña ĥaber virdiler ki ĥaıı-ı 'Arabı evvel kitâbet iden bir kimesnedür. Benî Naşr ibni Kinâne⁷⁹⁷, den ve Sîret-i İbni Hişâm⁷⁹⁸, dan mezkûrdur ki ĥaıı-ı 'Arabı evvel kitâbet iden Ĥimyer

⁷⁹³ " Sa'faş: Hz. Adem sıkıntıya düştü. "

⁷⁹⁴ " Çaraşat: Hz. Adem suçlu olduğunu kabul edip sıkıntıdan kurtuldu."

⁷⁹⁵ Bu dört isimden Nefis hakkında malumat bulunamadı. Nasr, Adnanilerin Mudar, Aylan, Hasfe, İkrime, Mansür, Hevazin, Bekr ve Muaviye silsilesinde geçer. Mustafa S. Küçükaşçı, İslam Tarihi ve Medeniyeti-I, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Yayın no: 1360, Eskişehir.

Teyma; Kuzeydoğru Hicaz'da bulunan Tayma şehrinin kurucuları oldukları sanılmaktadır. Medine ve Dumah ile ticari ilişkiler içinde bulunmuşlardır. Dûme; İncil'de Kenan ülkesindeki bir şehir olarak geçmektedir.

⁷⁹⁶ Siyer, nahiv ve târih âlimlerinden. İsmi, Abdümelik bin Hişâm bin Eyyüb el-Humeyrî olup, künyesi Ebû Muhammed ve lakabı Cemâleddin idi. Basra'da doğdu ve orada yetişti. 13 Rabî-ul-Âhır 218 (m. 833)'de Mısır'da, Füstât şehrinde vefât etti. Resûlullahın (s.a.v.) hayatını anlatan İbn-i İshâk Sîretü'nin şerhi olan Sîret-i İbn-i Hişâm kitabı çok kıymetlidir. Bu kitâb Beyrut'ta Mektebet-üt-ticârî'de satılmaktadır. Bu kitabı çok kimseler şerh etmiştir. Bu şerhler arasında Süheylî'nin Ravd-ul-Enfi ve Aynî Şerhi meşhûrdur. İbn-i Hişâm'ın (r.a.) Ĥimyeriler ile, hükümdarların ve siyerdeki şiirlerde bulunan, ġarîb kelimelere dâir iki eseri daha vardır. "İBN-İ HİŞÂM" İslam Alimleri Ansiklopedisi, c. 3, Türkiye Gazetesi yayınları, s. 197-199.

⁷⁹⁷ Peygamberimizin soy silsilesinde yer alır. Silsile şu şekildedir: "Hatemül enbiya Muhammed ibni Abdullah ibni Abdülmuttalib ibni Haflim ibni Abdülmenaf ibni Kâsi ibni Kilab ibni Mürre ibni Ka'b ibni Lûy ibni Kahr ibni Malik ibni Nasr ibni Kinane ibni Huzeyme ibni Müdrike ibni İlyas ibni Mudar ibni Nizar ibni Ma'd ibni Adnan aleyhisselam vefkinnebi ibni Azer ibni Dad ibni Elyesa'ibni el Hümeysa ibni Bint İbrahim ibni Taruh ibni Tacur ibni Suru' ibni Ar'uva ibni Kali' ibni Karî ibni fialih ibni fieyh Erhaft ibni Sam ibni Nuh ibni Malik ibni Mütevefflih ibni Ahnoh ibni İkyas ibni Mehayil ibni Kıyat ibni Enufl ibni fiit ibni Adem ebul beşer salavatüllahi aleyhim ecmain." Alemdar Yalçın, Hacı Yılmaz, "Güvenç Abdal Ocağı", Hacı Bektaş Veli Dergisi, Ankara 2005, s. 35.

⁷⁹⁸ "es-Sîretü'n-Nebeviyye (Sîretü İbn Hişâm, Sîretü Rasûlillâh)": Hz. Peygamber (sas)'ın hayatına dair tamamı zamanımıza intikal etmiş en eski kitaptır. İbn Hişâm, bu çalışmasını İbn İshak'ın Siyer'ini esas alarak hazırlamıştır. "es-Sîretü'n-Nebeviyye" birçok defa basılmış, şerh ve ihtisar edilmiş, manzum hale getirilmiş ve çeşitli dillere çevrilmiştir. "es-Sîretü'n-Nebeviyye"ye dört ayrı şerh yazılmış olup bunların üçü basılmıştır. En geniş şerhi, Endülüslü muhaddis Abdurrahman b. Abdullah es-Süheylî (ö. 581/1185) tarafından "er-Ravzû'l-Ünüf fi Şerhi's-Sîretü'n-Nebeviyye li'bni Hişâm" adıyla kaleme alınmıştır. Mehmet Uzun, İlk Dönem Tarih Eserlerinde Tefsir Rivayetleri (es-Sîretü'n-Nebeviyye Göre), Yüksek Lisans Tezi (Dan.: Prof. Dr. Ahmet Nedim Serinsu), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s. 8.

"es-Sîretü'n-Nebeviyye'yi Türkçe'ye ilk defa "Sîret-i Rasûlullah" adıyla Aydınli Eyyüb b. Halil çevirmiş ve 12 Rebülevvel 986 (19 Mayıs 1578) tarihinde şehzâdeliği sırasında III. Murad'a takdim etmiştir. Yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 2414) bulunmaktadır. Eser üzerinde akademik çalışma yapılmıştır. Mes'ad Süveylim Ali eş-Şâmân tarafından "Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişâm'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi" adıyla doktora tezi olarak neşre hazırlanmıştır. İbn Hişâm'ın bu önemli eseri Hasan Ege tarafından "İslâm Tarihi Sîret-i İbn-i Hişâm Tercemesi (I-IV, İstanbul 1985)" adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Ali Erdoğan, "Es-Sîretü'n-Nebeviyye" Adlı Eseriyle Meşhur Olan Tarihçi "İBN HİŞÂM", <http://www.siyerinebi.com/ibn-hisam-es-siretu%E2%80%99n-nebeviyye.html>, (ET.05, 05, 2012)

bin Seba⁷⁹⁹, dur ki aña menāmında ta’līm olunmuşdur. Ammā Süheylī⁸⁰⁰, Kitāb-ı Ta’rīf⁸⁰¹, de dimüşdür ki eşaḥḥ [6b] aḳvāl ‘Ömer bin ‘Abdü’l-Ber⁸⁰² tarafından rivāyet itdügümüzdür ki Ḥazret-i Nebī ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām ḥazretine ref’ ider ki Ḥazret buyurmuşdur ki: “ Lisān-ı ‘Arabī üzre evvel kitābet iden Ḥazret-i İsmā’il ‘aleyhi’s-selāmdur.” Ve daḡı İbni ‘Abbās rażıya’l-lāhu ‘anhumādan su’āl eylediler: “Hecāyı ve kitābeti ḳandan ta’līm itdiñüz?” Cevāb virdiler ki: “Bize Ḥarb bin Ümeyye⁸⁰³ ta’līm eylemişdür.” didiler. “ Ya Ḥarb bin Ümeyye kimden ta’līm eyledi.” didiler. Cevāb virdiler ki cānib-i ḡaybdan füc’eten bir kimesne gelüp ta’līm eyledi.” didiler. Ḥazret-i Hūd ‘aleyhi’s-selāma daḡı ta’līm-i ḡaṭṭ olmuşdur. Ebū ‘Amr ed-Dānī⁸⁰⁴ Kitābü’t-Tenbiyye ‘Ale’n-Naḳṭi ve’s-Şekl⁸⁰⁵, de zıkr eylemişdür ki evvel-i zuhūrı Yemen’de Ebī Süfyān bin Ḥarb’uñ ‘ammi Ebī Süfyān bin Ümeyye⁸⁰⁶ ḳıbelinden aña daḡı ehl-i ḡıbreden bir kimesne

⁷⁹⁹ Kahtanilerin Ya’rub, Yeşcüb, Sebe silsilesindeki şahıstır. Himyer ile Kehlan bu silsilede iki önemli kolu temsil ederler. Mustafa S. Küçükaşçı, İslam Tarihi ve Medeniyeti-I, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Yayın no: 1360, Eskişehir.

⁸⁰⁰ Endülüs’te yetişen Mâlikî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden - İsmi, Abdurrahmân bin Abdullah bin Ahmed el-Has’amî es-Süheylî el-Endülüsî’dir - Ebü’l-Kâsım, Ebû Zeyd ve Ebü’l-Hasen künyeleri ile tanınmıştır - Fıkıh, tefsîr, hadîs, kırâat, nahiv, lügat, edebiyat ve diğer ilimlerde derin âlim idi - Endülüs’ün büyük şehirlerinden Mâleka şehri yakınlarında bulunan Süheyl beldesinde, 508 (m - 1114) senesinde doğdu - Doğum târihinin 507, 509 ve doğum yerinin Mâleka şehri olduğu da rivâyet edilmiştir - 581 (m - 1186) senesi Şa’bân (başka rivâyette Şevvâl) ayının 26 - gününe rastlayan Perşembe günü Merrâkûş’te vefât etti - Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh - 1348; Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh - 266

⁸⁰¹ İsmi uzun olan bazı eserler şöretleriyle anılır. Nitekim burada da böyle olmuştur. Bu kitabın tam künyesi şöyledir: “et-Ta’rīf ve’l-i’lām bimâ übhime fi’l-Kur’ân mine’l-esmâ’i ve’l-a’lām” Şehabettin Ergüven, “Endülüs’te Nahiv Çalışmaları”, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007/2, c. 6, sayı: 12, s. 143-155.

⁸⁰² Künyesi, Ebu Ömer Cemalüddin Yusuf bin Abdillan bin Muhammed bin Abdilber en-Nemerî şeklindedir. İbn Abdülber, M.978 tarihinde Kurtuba’da doğdu, M. 1071 yılında vefat etti. Endülüs’te yüz yedi alimden icazet almıştır. Tenkitleriyle meşhur İbn Hazm tarafından, "hadis ilminin imamı" olarak vasıflandırılmıştır. İbn Abdülber; Fıkıh, Hadis, Tarih, Tabakat, Edebiyat ve Ahlak gibi muhtelif ilim dallarında eserler yazmıştır. Et-Temhid Lima fi’l-Muvatta adlı eserinde hadisleri muttasıl, münkati ve mürsel şeklinde sıralamaktadır. Hadisleri şerh ederken senette geçen ravilerin hakkında da bilgiler verilmekte, alim ve şairlerin hadisler hakkındaki sözlerini de nakletmektedir. Leys Suud Casim; "İbn Abdülber en-Nemerî", TDV İslam Ansiklopedisi. C. 19, İstanbul 1988, s. 271.

⁸⁰³ Kureyş’ten Abdüşems’in oğlu Ümeyye’nin çocuğudur. Muaviye, Harb’ın oğlu Ebu Süfyan’ın neslidir.

⁸⁰⁴ (M. 981-1053) Küçük yaşlarda ilme başlamış, Endülüs’te birçok alimden ders almıştır. Daha sonra ilmi yolculuklar yaparak çeşitli ilimler tahsil etmiştir. “ Gördüğüm her şeyi yazdım, yazdığım her şeyi ezberledim.” sözü meşhurdur. İrili ufaklı 120 kadar eseri vardır. Abdurrahman Çetin, “Ebu Amr Ed-Dani ve Eserleri”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, sy. 31-40, Bursa 1991, s. 3.

⁸⁰⁵ Tezkirede, ismi yanlış yazılan ve düzeltilen bu eser mushafın noktalanması ve Kur’an lafzlarının zaptının keyfiyetiyle ilgili bir risaledir. Dani’nin bir diğer kitabı El-Mukni’nin sonuna ilave edilmiştir. Abdurrahman Çetin, “Ebu Amr Ed-Dani ve Eserleri”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, sy. 31-40, Bursa 1991, s. 3.

⁸⁰⁶ Burada bir bilgi yanlışlığı vardır. Ebu Süfyanın babası Harb’ın Ümeyye adlı bir kardeşi yoktur. Ebu Süfyan’ın amcasının adı Ebu’l-As’tır. Mustafa S. Küçükaşçı, İslam Tarihi ve Medeniyeti-I, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Yayın no: 1360, Eskişehir.

kıbelinden ta'lim alınmıştır. Ebî Süfyan bin Harb'dan zeynü'l-aşhâb 'Ömer bin el- Hattâb⁸⁰⁷ ra'ziya'l-lâhu te'âlâ anhu ve Kureyş'den bir cemâ'at da'hi ta'lim-i ha'qq eylemişlerdir.

A-[SAHABE HATTATLAR]

Ba'd zühür-i dinü'l-İslâm ve bi'set seyyidü'l-enâm on kimesneden ziyâde aşhâb içinde mevcûd idi. Sa'd bin Zü'râre⁸⁰⁸ ve Münzer bin 'Ömer⁸⁰⁹ ve Übey bin Ka'b⁸¹⁰ ve Zeyd bin Şâbit⁸¹¹ gibi ra'ziya'l-lâhu anhum anlar ha'qq-ı 'Arabiyye vü 'Umrâniyye⁸¹² da'hi kitâbet iderler idi. Ve da'hi Râfi' bin Mâlik⁸¹³ ve Üseyd bin Hâzîr⁸¹⁴ ve Ma'an bin 'Adiy⁸¹⁵

⁸⁰⁷ Fil olayından 13 yıl sonra miladî 584 yılında Mekke'de doğdu. Babası Hattab, annesi Ebu Cehil'in kız kardeşi Hanseme binti Hişam'dır. Kureyş kabilesinin ileri gelenlerindendir. Baba tarafından nesebi Rasûlullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) ile Ka'b bin Lüey'de birleşir. Hz. Ebubekir'den sonra İslam Devleti'nin ikinci halifesi olmuştur. www.hadisler.com/?pid=p&id=202 (ET: 29. 04.2012)

⁸⁰⁸ Medineli ilk müslüman Hz. **Es'ad** bin Zü'râre'nin kardeşidir.

⁸⁰⁹ Destan kahramanı olarak bilinen Battalgazi'nin babasının dedesi olarak anılır. Baki Öz, "Seyyid Battal Gazi ve Seyyid Gazi Tekkesi'nin Türk İslam İnanç Kültür Tarihinde Yeri", Hacı Bektaş Veli Dergisi, sy.14, Ankara, s. 189-198.

⁸¹⁰ Sahabe-i kirâmın büyüklerinden biri olup Rasûlullah (s.a.s)'ın vahiy kâtiplerindendir. Übey (r.a.)'in babasının adı Ka'b, annesinin ismi Suheyle'dir. İki künyesi vardır: Ebu'l-Münzir ve Ebu't Tufeyl. Medineli olup Hazrec kabilesinin Neccar oğulları kolundandır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Übey b. Ka'b cahiliyye döneminde de okuma yazma bilen az sayıdaki kimselerden biri idi. Rasûlullah (s.a.s) Medine'ye hicret edince, orada, ensar içerisinde yazılarını İlk yazan Übey b. Ka'b olmuştur . Yazdığı yazıların sonuna "filan oğlu filan yazdı" diyenlerin de ilki idi. Medine döneminde Rasûlullah (s.a.s)'a Übey b. Ka'b'ın vefat tarihi ihtilafıdır. Gelen vahyi ilk yazan Übey b. Ka'b olmuştur. Übey b. Ka'b olmadığı zaman Zeyd b. Sabit yazardı. (İbn Sa'd, Tabakat, I, 498), (İbn Seyyidi'n-Nas, II, 315), (İbnü'l-Esir, Üsdu'l-Gabe), (İbn Sa'd, Tabakat, III, 502; Zeheb, I, 400)

⁸¹¹ Ashâb-ı kirâmın, büyüklerinden. Yaklaşık 612 senesinde Medine'de doğdu. Hicrî 45 veya 55 senesinde Medine'de vefât etti. Hz. Zeyd bin Sâbit'in nesebi: Zeyd bin Sâbit bin Dahhak bin Zeyd bin Lûzân bin Amr bin Abdiavf bin Ganm bin Mâlik biri Neccâr, el-Ensârîyyi'l-Hazrecî, Benî Neccâr'dır. "ZEYD BİN SÂBÎT" İslam Alimleri Ansiklopedisi, c. 2, Türkiye Gazetesi yayımları, s. 81-85.

⁸¹² İbranice.

⁸¹³ Medineli Hazrec kabilesinden sahabe. Birinci Akabe Biat'ına katılan sekiz kişiden biri. Cahiliyye döneminde kâmil lakabıyla tanınır.

⁸¹⁴ Nesebi: Üseyd b. Hudayr b. Simak b. Atip b. İmrul'Kays b. Zeyd b. Abdül-Eşhel b. Cuşum b. El-Haris b. El-Hazrec. Evs ve Eşhel oğullarından olup Rasûlullah'ın Ensarlanndan birisidir. Künyesi Ebu Yahya'dır. Akabe biati yapıldığı gece kabilesinin (Nakibi) delegeşi idi. Peygamberimizden naklettiği çok hadis vardır. Yahya b. Bükeyr der ki: Üseyd (r.a.) hicri yirminci yılda öldü. Vakidi, Ebu Ubeyd ve diğer tarihçiler onun vefat yılını hep yirminci yıl diye yazdılar. İmam Zehebi, Tarihü'l İslam (Çeviren: Muzaffer Can) Cantaş Yayınları c.5, İstanbul 1994, s. 302-304.

⁸¹⁵ Yemame Savaşı'na katılan ve sahabe arasında oluşan bölünmelerden dolayı Huneyn Savaşı'nda olduğu gibi sahabeyi yeniden gayrete çağırın ashabtır.

ve Ebû ‘Abbas bin Kesîr⁸¹⁶ ve Evs bin Hâvli⁸¹⁷ ve Beşîr bin Sa’d⁸¹⁸ ve Hâzret-i ‘Osmân⁸¹⁹ ve Hâzret-i ‘Alî⁸²⁰ mümtâz u ser-efrâz olanlardan idi. “*Rıẓvâna’l-lâhu ‘aleyhim ecma’in*”⁸²¹.

Ve Hâzret-i Mu’aviye⁸²² kitâbet-i vahyî olanlardan [7a] idi. Hâzret-i Resûlu’l-lâh şalla’l-lâhu ‘aleyhi ve sellem ibtidâ-yı emr-i kitâbetde Mu’aviye raẓıya’l-lâhu anha hitâb idüp buyurdular ki: “*Elķi’d-devâte ve ħarrifî’l-ķaleme ve enşibü’l-ba’e ve farrîķi’s-sîne ve lâ ta’avveri’l-mîme ve ħassenü’l-lâhe ve meddî’r-raĥmân ve cevvidî’r-raĥîme.*”⁸²³ Elķi şġa-i emr⁸²⁴dür. Ma’nâsı devâta ilķâ-yı midâdı eyü eyle. Ve daġı ķalemüñ ķaţ’ını muĥarref eyle. Bâ-yı besmeleyi naşb eyle. Ve daġı besmelede vâķi’ olan sînuñ esnânını birbirinden tefrîķ it. Ve daġı sen mîm-i besmeleyi kör eyleme. Ve daġı Celâli şerîfe taĥsîn eyle. Ve daġı “raĥman” kelimesinüñ “mîm”ini “med” eyle. Ve daġı “raĥîm” kelimesini ġâyet eyü eyle, dimekdür. Ĥüsn-i ĥaţţ u ĥüsn-i kitâbet emr-i lâzım olmasına delâlet itmede bu ĥadîs-i şerîf kifâyet ider. Ve daġı

⁸¹⁶ Tâbiîn devrinde Mekke’de yetişen meşhûr kırâat âlimlerinden. Allahü teâlâ’nın kelâmı olan Kur’ân-ı Kerîmin kırâatını (okunuşunu), Peygamberimizin okuduġu gibi bildiren âlimlerin ikincisi. Adı, Abdullah bin Kesir bin Muttalib’dir. Künyesi, Ebû Sa’îd veya Ebû Muhammed’dir. Ebû Bekir veya Ebu’s-Salt künyeleri de vardır. “Dârî” lâkabı ile tanınmıştır. İmam-ı İbn-i Kesir, 45 (m 665) yılında Mekke’de doğdu. “ABDULLAH BİN KESİR” İslam Alimleri Ansiklopedisi, c. 2, Türkiye Gazetesi yayımları, s. 93-95.

⁸¹⁷ Medinelî sahabe. Peygamberimiz vefat ettiġinde O’nu yıkamak için Ensar’ı temsilen su taşıyan ķişi.

⁸¹⁸ Medinelî müslümanlardan (Ensâr’dan). Künyesi Ebû Nu’man’dır. 12 (m. 633) tarihinde vefât etti. Beşîr bin Sa’d (r.a.) Medine’nin iki büyük müslüman kabilesinden birisi olan Hazrec kabilesinin Benî Hâris kolundandır. Tabakât-i İbn-i Sa’d cild-2, s. 118

⁸¹⁹ Dört Büyük Halife’den üçüncüsü, sahabi ayrıca cennetle müjdelelen on sahabeden biridir. 644 yılından 656’daki ölümüne kadar, 12 yıl boyunca, halifelik yapmıştır; Dört Büyük Halife’den en uzun süre halifelik yapan odur. Ümeyyeoġullarından olan Osman’ın künyesi Ebû Abdullahtır. Peygamberin iki kez damadı olması, iki kızıyla evlenmiş olması hasebiyle Zi’n-Nureyn yani “iki nur sahibi” olarak da anılır. Ebu Bekir’in yakın arkadaşlarından olan Osman İslam’a inanan ilk kişilerdendir. Bedir dışındaki savaşlara katıldı. 644’de halife oldu. Sebe taraftarları evini kuşattı, oruçluken Kuran okurken şehit edildi (656). Muhammed Kutub, 1000 Soruda 4 Raşit Halife, Polen Yayınları, İstanbul 2007.

⁸²⁰ Hz. Ali (r.a) dört büyük halifenin sonuncusu ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’in amca oġlu ve damadıdır. El-Murteza, Emirü’l-mü’minin ve İmamül-müttekîn vasıflarıyla bilinen Hz. Ali Ebû sıbteyn ve Ebu Turab künyeleriyle anılır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber kaynaklarda 598 miladi yılında Mekke’de doğduġu belirtilir. Hz. Peygamber’in (s.a.v) nübüvvetini kabul eden ilk çocuktur. Babası Ebu Talib b. Abdü’l-Müttalib idi anasının adı Fatıma bin Esed b. Haşim idi. Hz. Ali’ye Ebu Turab lakabı Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından verilmiştir. İslam Alimleri Ansiklopedisi, İhlas Matbaacılık, c.1, İstanbul, s. 103.

⁸²¹ “ Allah hepsinden razı olsun.”

⁸²² Adı tam olarak Ebu Abdirrahman Muaviye b. Ebi Süfyan Sahr b. Harb Ümeyye el-Kureşî’dir. M. 602 yılında Mekke’de doğdu, H. 60/ M. 680’de Şam’da vefat etti. Emevi hilafetinin kurucucu olup M. 661-680 tarihleri arasında devlet başkanlığı yapmıştır. i Süfyan (ra) ve Utbe b. Ebi Süfyan (ra) dır. Mekke’nin fethinde babası Ebu Süfyan ile beraber Müslüman olmuşlardır. M. Ali Kaya, “Hz. Muaviye b. Ebi Süfyan”, <http://www.belgeler.com/blg/2or5/hz-muaviye-ra> (ET. 05. 06. 2012)

⁸²³ “ Divite mürekkebin bırakılması işini iyi yap! Ve kalemın biçimini yazmaya uygun hale getir. Bismelinin “Bâ”sını dik yaz. Bismelde geçen “sin” harfinin dışlarını birbirinden ayır. “Mîm” harfini kör (gözsüz) yazma. Celâl-i şerîfi (Allah’ın ismi) güzel yap. “Raĥman” kelimesinin “mîm”ini uzat. “Raĥîm” kelimesini ġâyet iyi yaz.” Hadis-i Şerif.

⁸²⁴ “ Emir kipinde çekimlenmiş.”

İmâm Hâşan bin ‘Ali rażıya’l-lâhu anhumâ besmele-i şerîfe hüsni hıtt yazup buyurmuşlardır ki: *“Men ketebe bismi’l-lâhi feħassenehü aħsena’l-lâhu ileyhi.”*⁸²⁵ Ya’ni bir kimesne besmele-i şerîfeyi hüsni hıtt ile taħşin eylese idi, Allâh subhâne ve te‘âlâ ol kişiyeye iħsân ider, her bir ħarf muķâbelesinde on iħsân ider, dimekdür. Bir ħadîs-i şerîfde daħi vâriddür ki: *“Men ħassene kitâbete bismi’l-lâhi’r-raħmâni’r-raħîm deħale’l-cennete.”*⁸²⁶ Besmele-i şerîfe kitâbetini bir kimesne taħşin ile eylese idi, cennete girer. Eger a’mâl-i şâlihât-ı meberrâtı dürüst olur ise, bu daħi ‘amel yönünden düħül-ı cennet ü mûcib-i raħmet ü mağfiret olur inşa’l-lâhu te‘âlâ.

1-[ĤAZRET-İ ‘OŞMÂN]

Ve daħi ma’lûm ola ki Ĥazret-i ‘Oşmân rażıya’l-lâhu anha ħazretleri meşâhif-i seb’a yazmışlardır. [7b] Birini Nâfi⁸²⁷ kıra’âtı üzre yazup, anı Medeniyân için Medine-i Münevvere’de vaz’ itmişlerdür.

Birin daħi İbni Keşîr⁸²⁸ kıra’âtı üzre yazup, anı Mekkiler için Mekke-i Mükerrreme’ye irsâl itmişlerdür. Birin daħi Ebû ‘Amr ed-Dânî⁸²⁹ kıra’âtı üzre yazup, anı ehl-i Mışr’a irsâl itmişlerdür. Ve birin daħi ‘İbni ‘Âmir⁸³⁰ kıra’âtı üzre yazup, anı Şâmiyyûn için ehl-i Şâm’a irsâl itmişlerdür. Ve birin daħi ‘Âşım⁸³¹ kıra’âtı üzre yazup, ehl-i Kûfeye irsâl buyurmuşlardır. Ve

⁸²⁵ “ Bir kimse Besmele-yi Şerîfi güzel yazarsa Allah teala ona yazdığı her harf karşılığında on ihstanda bulunur.” İmâm Hasan bin Ali.

⁸²⁶ “ Kim “ Bismillahirrahmanirrahim” ifadesini güzel yazarsa cennete girer.” Hadis-i Şerif.

⁸²⁷ Kıraât imamlarının tartışmasız en önde geleni Nâfi’ b. Abdurrahman’dır. Nâfi(ö.169/785), aslen İsfehanlıdır. Medine kıraât imamıdır. Kıraât tahsilini Medine’de yaptı ve yetmiş kadar tâbîden kıraât aldı. İbrahim Uludaş, İmam-ı Yakub ve Rivayeti, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Remzi Kaya),Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2008, s. 26.

⁸²⁸ Aslen İranlı olan Ebû Ma’bed Abdullah b. Kesir b. Amr ed-Dârî 45 (665) yılında Mekke’de doğdu. Kıraâtı; Mücahid b.Cebr, Dirbâs (İbn-i Abbas’ın kölesi), Abdullah b. es-Sâib, İkrime el-Berberî ve Muhammed b. Kays b.Mahreme’den okudu. İbrahim Uludaş, İmam-ı Yakub ve Rivayeti, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Remzi Kaya),Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2008, s. 28.

⁸²⁹ Basra ekolünün kıraat imamı Ebû Amr kendisinin İbn Kesir’den kıraat okuduğunu ve onun Arap Dili ve Edebiyatı sahasında Mücahid’den daha bilgin olduğunu söylemiş ve kendisi de her iki kıraat arasında da bir fark bulunmadığını ifade etmiştir. Alican Dağdeviren, “Ebû Hayyân el-Endelüsî ve Kıraat İlmindeki Yeri”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 14 / 2006, s. 25-47

⁸³⁰ İbn Âmir ise Şam kıraat ekolünün kıraat imamıdır. O da hakiki Arap olup kıraati, Hz. Osman (ö. 35/655) ve Ebû’d-Derdâ (ö. 32/652) ve diğerlerinden almıştır. Alican Dağdeviren, “Ebû Hayyân el-Endelüsî ve Kıraat İlmindeki Yeri”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 14 / 2006, s. 25-47

⁸³¹ Ebû Bekir Âşım b. Ebi’n-Necûd Behdele el-Esedî el-Kûfi, Muâviye döneminde Kûfe’de doğdu. Âşım 127/745 yılında Kûfe’de vefat etmiştir. İbrahim Uludaş, İmam-ı Yakub ve Rivayeti, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Remzi Kaya),Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2008, s. 29.

birin dađı Ħamza⁸³² kıra'atı üzre yazup, anı dađı Kūfiyyūn için vaż' itmişlerdür. Ve birin dađı Kisā'i⁸³³ kıra'atı üzre yazup, anı dađı Kūfiyyūn için vaż' itmişlerdür. Bu 'abd-i faķır birin dađı Ħumuş ƙal'asında ziyāret itdüm. Ħumuş ahālisi ƙaĥt-ı maţardan ĥazret-i emīrū'l-mū'minān 'Oşmān-ı zūnnūreyn ĥazretlerine Őikāyete vardılar. Ħazret-i 'Oşmān rażıya'l-lāhu anha buyurdular ki: “ Sene-i ātiyede size bir muşĥaf-ı Őerīf yazup, irsāl ideyim ki her ƙaçan ol muşĥaf-ı Őerīf ĥürmetine Allāh te'ālā ĥazretinden maţar ricā idesiz. Vābil-i 'azīm vāķı' ola.” Bi-izni'llāh deyü, du'ā itmişler. Ħālā kerāmet-i zāhire ve velāyet-i bāhireleridür ki her ƙaçan ol muşĥaf-ı Őerīfi sūr-ı ƙal'adan taşra ƙıĥarsalar fi'l-ĥāl ra'd u berķ peydā olup, fi'l-ĥāl maţar-ı 'azīm nüzül ider. Çerākise⁸³⁴ zamānında umarā-i Mışrıyye'den ba'zıları ol muşĥaf-ı Őerīfün aĥzine 'azīmet itmişler. Lākin birine müyesser olmayup ĥüsrān u ziyān itmişler. Ol diyār-ı celilü'l-ķadirde dirler ki yetmiş biñ gūr medfūndur ki [8a] cümlesi Sulţānū'l-kevneyn⁸³⁵ i görmişlerdür.

2- [ĦAZRET-İ İMĀM 'ALİ]

Ħazret-i İmām 'Alī kerremu'l-lāhu veche ĥazretlerinüñ dağı muşĥaf-ı Őerīflerini görmek müyesser oldı. Ėāyet ĥüb u mergüb yazmışlar. Ħaĥt-ı kūfide nezāket-i ƙalem ü cevdet-i raķam anlarda ĥatm olmuşdur. Ve iki oğılları ki biri Ħazret-i İmām Ħasan ve biri Ħazret-i İmām Ħüseyn'dür.

3- [ĦAZRET-İ İMĀM ĦASAN VE ĦAZRET-İ İMĀM ĦÜSEYİN]

Bunlar dađı ĥüb [u] mergüb yazmışlar. Ta'allüm-i 'ilm ü kitābet itdükleri mektebe girdüm, gördüm ki ĥarābe-i müşrif olmuş. Lākin yine bŷy-ı ťib-i Őafāları mevcūd ve ťal'at-ı rŷĥāniyyetleri meşĥūd.

⁸³² Ebū Umāre b. Ħamza b.Ħabib b. Umāre ez-Zeyyāt et-Teymī el-Kūfi 80 (699) yılında Kūfe'de doğdu. Erken yaşta kırāat eğitimi almış ve on beş yaşına geldiğinde kırāatta iyi bir seviyeye çıkmıştır. Bir süre imamlık yapmış ise de daha çok yağ ticareti ile meşgul olmuştur. (ö.156/773). İbrahim Uludaş, İmam-ı Yakub ve Rivayeti, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Remzi Kaya),Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2008, s. 31.

⁸³³ Ebu'l-Hasen Ali b. Ħamza el-Kisāi el-Kūfi İnan asıllı olup 119/737 yılında Kūfe'de doğdu. 189/805 yılında Rey'in Renbūye köyünde vefat etti. Kırāat ilmini Ħamza b.Ħabib ez-Zeyyāt, İsā b. Ömer el-Hemedāni, Muhammed b. Ebū Leyla, Ebū Bekir b. Ayyaş'tan aldı. (ö.189/805). İbrahim Uludaş, İmam-ı Yakub ve Rivayeti, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Remzi Kaya),Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2008, s. 31.

⁸³⁴ Çerkezler.

⁸³⁵ İki cihan Sultanı: Hz. Muhammed.

4- [‘ABDU’L-LĀH BİN ‘ÖMER]

Ve ‘Abdu’l-lāh bin ‘Ömer rażıya’l-lāhu anhumā dađı eyü yazanlardan idi. Ve Ebü Hureyre⁸³⁶ rażıya’l-lāhu anha Һazretlerinüñ cümle Һıfz itdükleri eđādīs-i şerīfeyi anlar yazarlardı. Mu’aviye rażıya’l-lāh anlara buyurmuşlar ki: “*Men lem yektüb felā ye’uddü ‘ilmihu ‘ilmen kemā kāla’l-lāhu tebāreke ve te’ālā haberan ‘an Mūsā ĥıne see’lihi ‘ani’l-ķürünü’l-ülā, kāle Mūsā ‘ilmihe ‘inde Rabbī fi-kitābin lā-yezillü Rabbī velā yensā.*”⁸³⁷ Ve dađı dimişlerdür ki: “*Şāĥibü’l-ĥıfzı mađrūrun şāĥibü’l-ķāydı mesrūrun.*”⁸³⁸

[KİTĀBET-İ KALEM⁸³⁹]

[ON İKİ KİTĀBET⁸⁴⁰]

Ve dağı ma’lüm ola ki sükkān-ı şark u ġarb u ță’ife-i ‘Acem ü ‘Arab u ġayrīde, cemī’ ümem içinde olan kitābet-i kalem on iki kitābetdür: “*‘Arabiyye vü Ĥimyariyye vü Fārisiyye vü Süryāniyye vü Rūmiyye vü ‘İbrāniyye vü Kıbtıyye vü Berberiyye vü Endülisiyye vü Çiniyye vü Hindiyye vü Yunāniyye.*” Bunlardan beş nev’i bi’l-küllıye muzmaĥill ve ehlinden ‘ālem ĥālī vü ‘ātıldur ki anlar: “*Ĥimyariyye vü Yunāniyye vü Kıbtıyye, Berberiyye, Endülisiyye*” dür. Üçi dağı bilādanda isti’mālī bāķī vü ma’lūmdur. Lākin bilād-ı [8b] İslāmda ehl-i ma’dūmdur ki anlar: “*Rūmiyye vü Hindiyye vü Çiniyye*”dür. Dört bāķī oldı. Anlar bildān-ı İslāmda müsta’male-i aķlāmdur ki: “*1-‘Arabiyye vü 2-Fārisiyye vü 3-Süryāniyye vü 4-‘İbrāniyye*”dür. *Kitābü’l-Ebĥāşü’l-Cemīle fi Şerĥi’l-‘Aķīle* şāĥibi dimişdür ki: “*Ĥaĥı-ı ‘Arabī’den murād olan kūfi deyiü şöhret bulan ĥaĥıdır.*” Ĥālā isti’māl olunan aķlām-ı sitte⁸⁴¹ ve ġayrī andan istinbāt olınmuşdur. Ve

⁸³⁶ Gerçek adı bilinmemekle birlikte Abdüamr, Sükeyn, Abdüşşems olduğu yönünde farklı rivayetler vardır. Sahipsiz kedi yavrularını besleyip büyütmesinden dolayı kedi babası anlamına gelen Ebu Hureyre ismiyle anılırdı. 628 yılında Hz. Muhammed’in Hayber’de bulunduğu sırada yanına gelerek Müslüman oldu. Bu tarihten ölümüne kadar Hz. Muhammed’in yanından ayrılmadı. Bu sebeple en çok hadis nakleden sahabe o olduğu söylenmektedir. 676 yılında Medine’de vefat etti. Ez-Zehabî, Tezkiretü’l-Huffâz, Haydarabad 1956, C. I, s. 32

⁸³⁷ “kāle (Mūsā) ‘ilmühe ‘inde Rabbī fi-kitābin lā-yedillü Rabbī velā yensā.” kısmı Tāhā Suresi 52. ayet. Ancak “Mūsā” kelimesi ayette geçmiyor. Ayetin mealinde: “ Musa dedi ki: “ Onlara dair bilgi Rabbimin katında bir Kıtıp’ta (Levh-i Mahfuz’da) yazılıdır. Rabbim ne şaşırır ne de unuttur.”” şeklinde Musa ismi zikrediliyor.

⁸³⁸ “ Ezberleyen aldanmış, yazarak kaydeden de sevinmiştir.” Muaviye.

⁸³⁹ Kalemin yazdıkları. Alfabeler.

⁸⁴⁰ On iki yazı çeşidi. Alfabe.

⁸⁴¹ Altı çeşit yazı.

ḥaṭṭ-ı Kūfī'den naql olunmaq evāḥir-i Devlet-i Benī Ümeyye⁸⁴² vü avāyil-i 'Abbāsiyye'de vāqı' olmuşdur.

B- [ḤAṬṬ-I BEDİ' MENSÜB-I EVVEL KİTĀBET EYLEYENLER]

5- [İBNİ MUḤLE]

Ḥaṭṭ-ı bedi' mensüb-ı evvel kitābet eyleyen Ebū 'Alī bin Muḥammed bin 'Alī bin Ḥasan bin Muḫletü'l-Vezīr'dür. Sene *semān ve 'iştirine ve selāsemie*'de⁸⁴³ vefāt eylemişdür.

6- ['ALİ BİN ḤİLĀLÜ'L-BAĞDĀDİ]

Ba'dehu sene salise ve 'aşera ve erba'aime⁸⁴⁴ şāḥibü'l-ḥaṭṭü'l-bedī'ü'l-mensüb 'Alī bin Ḥilālü'l-Bağdādī zuhūr eylemişdür.

7- [YĀḤUT-I MUŞULİ]

Ba'dehu Ebu'z-zer Yāḫut bin 'Abdu'l-lāhü'l-Muşulī Eminü'd-dīnü'l-Mālikī zuhūr eyledi. Sene şemāne ve 'aşera ve şittemiede⁸⁴⁵ vefāt eyledi.

8- [YĀḤUT-I ḤAMEVİ]

Ba'dehu Şehābe'd-dīn Ebu'z-zer Yāḫut 'Abdu'l-lāhü'r-Rūmī'l-Ḥamevī zuhūr eyledi. Vefātı sene seb'a ve sittine ve sittemiede⁸⁴⁶ vāqı' oldu.

---

⁸⁴² Emevi Devleti.

⁸⁴³ Hicri: 328 (Miladi: 939-940)

⁸⁴⁴ H. 413 (M.1022-1023)

⁸⁴⁵ H.618 (M. 1221-1222)

⁸⁴⁶ H. 667 (M.1268-1269)

C- [ŞEŞ KALEM ERBĀBI]

a- [ÜSTAD-I SEB'A VE İBNİ BEVVAB]

9- [YĀKUT-I MUSTA'ŞİMĪ]

Ba'dehu Ebu'z-zer Yākut bin 'Abdu'l-lāhü'r-Rūmī'l-Musta'şimī 'aleyhi'r-raḥmetü ve'l-mağfireh zuhūr eyledi ki anuñ ismi 'ālemüñ şarḳ u ğarbında mezkūr u zikri bilād u emsārında mānend-i emtār cārī ve meşhūr olup, mecmū' küttāb şan'atini ḳabūl idüp ve mertebesine vuşūl degül. Belki ḳarīb olmağa 'adem-i ḳudretlerine i'tirāf idüp, feyyāz-ı devātından cārī olan zülāl-i midādından istimdād eylemişlerdür. Zīrā fenn-i kitābetde taḥrīr-i bī-naẓīr [9a] eylemişdür ki eger anı Sāmīrī⁸⁴⁷ göreydi siḥr-i ḫelāldür bu deyü 'āciz ü lāl ḳalur idi. Kendü nazmlarında ṭullāb-ı ḫuṭūṭı terġiben vü ḫaṭṭ-ı tezḫiben vü şıdḳan vü lā-kizben buyurmuşlardur:

“Erūni mürşiden fi'l-ḫaṭṭ-ı mişli

Ve men aḫye'l-kitābete fi'l-bilādi

Felā fi'ş-şarḳı lī niddün yüzāhi

Ve lā fi'l-ġarbi men belāga ictihādi”⁸⁴⁸

(Me fā 'i lün/ Me fā 'i lün/ Fe 'ū lün)

Ya'nī fenn-i ḫaṭṭa baña mümāşil mürşid-i kāmīl var ise anı baña gösterin. Ve daḫi bilād-ı İslāmiyye'de kitābeti kim iḫyā itmişdür? Bilād-ı şarḳiyyede bir mişli yokdur ki baña mümaşil ü müşābih ola. Ve daḫi bilād-ı ğarbiyyede kimdür ki fenn-i ḫaṭṭda benüm ictihādıma irişmiş ola. İddi'āları cümle şıdḳ olduğına ḫaṭṭ-ı kitābetleri şāhiddür. Ve daḫi yine kendü şi'rlerinde buyurırlar ki:

“Lī feresün tecerrī bi meydāni fiżzatin

⁸⁴⁷ Hz. Musa Tur dağında Allah ile konuşurken yaptığı buzağıya halkı taptırmaya çalışan kişi.

⁸⁴⁸ “ Hat ilminde bana denk bir mürşid-i kamil varsa onu bana gösterin! İslam memleketinde yazı yazmayı kim canlandırdı? Şark'ta bana denk ve benzeyen biri yok! Garp topraklarında da bana benim ictihadıma ulaşan kimse yok!”

Tecurru ezyālen kelevni'l-ḥanādisi

Feyerkebuhā yevme'l-'arīki selesetün

*Muḥacceletün temşī kemeşyi'l-'arā'isi.*⁸⁴⁹

(Me fā 'i lü/ Fā 'i lā tün/ Me fā 'i lü/ Fā 'i lün)

Ya'ni benim için bir feres-i nāz-res vardır ki meydān-ı fızza ezyalını gice karanlısı gibi çöker. Yevm-i ma'rekede ol feres-ı muḥaccele olduğu hâlde, üç nesne ol ferese rākib olur ki ol eşābi'-i şelāşeden müste'ardur ki anlar eşābe'-i şelāşe ile kitābet iderlermiş. Feres 'arūs-ı kalemden müste'ardur. Meydān-ı fızza, kâğıddur. Muḥaccele, sekl dimekdür ki cānib-i tıraşa-i kalemdür. Yāḳut-ı Musta'simī 'aleyhi'r-raḥmete ve'l-mağfireh fazl u belāgat u keşf-i kerāmet şāhibi idi. Nazm [u] neşrede māhir idi. İbni Bevvāb 'alehi'r-raḥmetü's-sevāb ḥaṭṭına mutaba'at u muvāfaḳat idüp, kalem-i cezm ile nice rüzgār ḥaṭṭını anuñ ḥaṭṭına taḳlīd ü taṭbīḳ itdükden sonra “ḥarfū'l-kalem”⁸⁵⁰ ḥadīs-i şerīfinden istidlāl ile kalemini muḥarref eyleyüp [9b] aḳlām-ı sittede nezāket-i kalem cihetinden tarz-ı cedīd iḥtirā' vü ibdā' itmekle kendüye Ḳıbletü'l-Küttāb dinilmişdür. Bu beyt daḫi anuñ ḥaḳḳında dinilmişdür:

“Nazar-gerden bi-ḥüsn-i ḥaṭṭ-ı Yāḳūt

*Başar-rā nūr-girded cān-rā ḳūt”*⁸⁵¹

(Me fā 'i lün/ Me fā 'i lün/ Fe 'ü lün)

Ba'zı 'eizze-i kirāmdan naḳl olunur ki Cemāle'd-dīn Yāḳūt yüz seksen yıl diri olup, binbir muşḥaf-ı şerīf yazup ve nice kitāb daḫi taḫrīr itmüşler.

⁸⁴⁹ “ Benim için cilveli koşan bir beygir vardır ki gümüş meydanda gece karanlığı gibi çöker. Savaş meydanında o at beyazlı olduğu halde üç nesne ona rakip olur ki o üç parmakdan müsteardır: “Feres”, kalem, “meydān-ı fızza”, kağıt; “muḥaccele”, kalemıraş.

⁸⁵⁰ “ Kalem ucü”

⁸⁵¹ “ Yakut hattın güzelliğine bakmak gözü nurlandırır canı güçlendirir/kuvvetlendirir.”

Ve Hâzret-i ‘Abdü’l-Ķâdir Geylânî⁸⁵² ‘aleyhi’r-raĥmete ĥâzretleri ile mu‘âşırılar idi. ‘Abdü’l-Ķâdir ĥâzretleri aña itdüğü ta‘zîm ü tevĳîri bir ferde daĥi itmezler idi. Her bâr geldüklerinde yanlarına iclâs itdürürler idi. ‘Abdü’l-Ķâdir ĥâzretlerinüñ hemdemlerinden biri bu ĥâli istikşâr idüp su‘âl itdi. Buyurdılar ki: “*İnne fî yedihi sırran min esrâri’l-lâhi te‘âlâ.*”⁸⁵³ deyü buyurmuşlar. Ya‘ni anuñ elinde bir sır vardır Allâh subĥâne ve te‘âlânuñ esrârından. ‘Abdü’l-Ķâdir Geylânî anuñ kerâmetine ve esrârına bi‘l-küllîye vâĳıflar idi. “*Ve emmâ mâ yenfe‘u’n-nâse feyemküşü fî’l-arz.*”⁸⁵⁴ mûcîbince tûl-i ‘ömr ile mu‘ammer olup, vefâtları, sene *şemâne ve tis‘îne ve sittemiede*⁸⁵⁵ vâĳı‘ olmuşdur, deyü yazmışlar. Ammâ eşaĥĥı *seb‘a ve sittîne ve sittemiede*⁸⁵⁶ olmaĳdur. Zîrâ bu nazm anlaruñ târiĥleriçündür:

“Yâĳût-ı Cemâle’d-dîn ser ehl-i hüner

*Der şubĥı ĥamîsi sâdis şehri Şafer*⁸⁵⁷

Fî-seb‘a ve sittîn bûd ve sittemie

Kizdârı fenâ be âĥiret-gerd sefer”⁸⁵⁸

(Mef ‘û lü/ Me fâ ‘i lün/ Mef ‘û lü/ Fa ‘ul)

“Ve mâ min kâtibün illâ seyafînâ

Ve yabĳa’d-dehru mâ ketebet yedâhu

⁸⁵² Kadiriyye tarikatının kurucusu şeyh Abdulkadir Geylani 470 tarihinde Cilan kasabasında doğmuştur. Geylani ilmi ve kudretiyle kutbiyet ve gavsiyet mertebesine ulaşmıştır. Tabristanlı bir Türk olduğu tahmin edilmektedir. İlk tahsilinden sonra Bağdat’a gitti. Uzun yıllar ilimle uğraşmış , riyazetle meşgul olmuştur. Almış olduğu bu ilimlerle çok etkili vaaz ve sohbetler vermeye başlamıştır. Ebu’s- Sa’d medresesinde ders verirken Usul-ı fıkıh ve tasavvufa ait bazı kitaplar yazmış olduğu tahmin edilmektedir. Abdülkadir 561-562 / 1166-1167 tarihinde , Receb ayının sekiz veya dokuzuncu günü , cumartesi gecesi yatsı namazından sonra vefat etti. Kabri Bağdat’ta Babü’l Derc medresesindedir. Mustafa Kara , Tasavvuf Ve Tarikatlar Tarihi, Dergah Yayınları, İstanbul 1999.

⁸⁵³ “ Onun elinde Allahın sırlarından bir sır vardır.”

⁸⁵⁴ “ Ve insanlara faydası olanlar ise yeryüzünde kalır.” Ra’d Suresi 17. Ayet.

⁸⁵⁵ H. 698 (M.1298-1299) yılında vefat ettiği söylenmektedir. Fakat müellif Cemalettin Yakut’un vefatına tarih düşmek için yazılmış bir şiir örneği de göstererek, vefatının H. 6 Safer 667 (M. 15 Ekim 1268) senesi olduğunu belirtmektedir.

⁸⁵⁶ H. 667 (M.1268-1269)

⁸⁵⁷ Şafer: Arabi ayların ikincisi. Yılbaşı Arap aylarında Muharrem ayı olarak kabul edilir.

⁸⁵⁸ “ Cemalettin Yakut hüner ehlinin başıdır. O, Safer ayının beşinciye altıncıya bağlayan günün sabahında, 667 senesinde, dünyadaki işlerini ve varlıklarını bırakarak ahiret seferine çıktı.”

Felā yüktebü bi-ḥaṭṭıke ğayri şey'in

*Yesürrüke fi'l-kıyāmeti in terāhu*⁸⁵⁹

(Feülün/ Feülün/ Feülün/ Feülün)

Kātibūñ gerçi vücūdı maḥv [10a] olup bulur fenā

Nice müddet ḥaṭṭı bākīdür velī bulmaz zevāl

Yazmaya pes ḥaṭṭıñla dünyāda meger bir nesne kim

Aḥiretde göricek mesrūr idüp gide melāl

(Fā'i lā tün/ Fā'i lā tün/ Fā'i lā tün/ Fā'i lün)

10- [İBNÜ'L-BEVVĀB]

Ve daḡı ma'lūm ola ki Ebu'l-Hasan 'Alī bin Hilālū'l-Kātibū'l-Baġdādī ki İbnü'l-Bevvāb el-mezkūrdur. Resānede-i müteḡaddimīn ü mehere-i müte'āḡirīn-i üstād-ı külldür. Egerçi Ebū 'Alī bin Muḡle bu üslūb-ı merġūbı kūfiden nāḡil ve bu şüretde ibrāz eylemiş üstād-ı 'āḡil idi. Ve ol cihetden anuñ faẓilet-i sebḡi zāhir ü ḡaṭṭıñuñ nihāyet-i ḡusni bāhir idi. Lākin İbni Bevvāb anuñ ṭarīḡasına tenfih ü tehẓib ü tebeyyün eylemişdür. Ve cümle küttāb zıkr olınan İbni Bevvābuñ teferrūd-i sebḡine ve bu fende mu'ārız u müşāriki olmadığına muḡirr olup, ḡıḡbiri anuñ mertebesine vuşul ve da'vāsına ḡādir olmamışlar idi. “*Ma' haze ekşeri nās*”⁸⁶⁰dan şaġir ü kebīr mālīk olmadığı ma'ārif-i iddi'ā eylemek şāyi'-i keşīrdür. Ve mezkūr İbni Bevvāb'a, İbni Sırrī daḡı dirler idi. Pederi Bevvāb u Bevvāb⁸⁶¹ olan mülāzım-ı ser-bāb olduğu cihetden. Ve anuñ kitābetde şeyḡi İbni Esed-i Kātib idi. Ol Ebū 'Abdu'l-lāh bin Muḡammed bin Esed bin 'Alī bin Sa'idü'l-Ḳārī el-Bezzāzü'l-Baġdādī⁸⁶²dür. İbni Bevvāb'ıñ vefātı, sene *şelāse ve 'ısrīne ve*

⁸⁵⁹ “ Hiçbir kâtip yoktur ki yakında yok olmayacak. Onun ellerinin yazdığı şeyler dünya durdukça kalacaktır. Hiçbir şey yoktur ki senin hattınla kıyamet günü onu görünce sevinmesin.”

⁸⁶⁰ “ Bununla beraber insanların çoġu...”

⁸⁶¹ İbni Bevvab'ın babası Büveyhiler zamanında (320-457/932-1062) sarayda kapıcılık görevi yapar. “İbni Bevvab” lakabıyla şöhret bulmuştur.

⁸⁶² İbni Bevvab'ın üstadı. (ö. H. 410/ M. 1019)

*erba‘amie*⁸⁶³ dūr. İmām Aḥmed bin Ḥanbel⁸⁶⁴ civārında medfūnlardur, raḥime hümu’l-lāhu te‘ālā.
Bu ū‘ri anlar için inŷā’ itmişlerdür:

“İsteŷ‘are’l-küttābu faḳdeke sābıkan

Feḳāzat bi-ŷiḥḥati zalike’l-eyyām

*Ve lizalike*⁸⁶⁵ *seveddetü’d-devātu kātibeh*

*Esefen ‘aleyke ve ŷaḳḳati’l-aḳlām*⁸⁶⁶

Nazm-ı mütercem⁸⁶⁷:

Cezmen tuymış idi küttāb evvelā faḳdūñ senūñ

[10b] ŷiḥḥatine ŷoñra hükm itdi ḳazādan rüzgār

Ol sebedendür siyeh-pūŷ oldı ḥüzninden devāt

Cebini ŷaḳḳ idüp aḳlām irdi aña inkisār

(*Fā’i lā tün/Fā’i lā tün/Fā’i lā tün/Fā’i lün*)

Fā’ide:

Ebu’d-dürr Yāḳūt bin ‘Abdü’r-Rūmī Ḥulefā-i Benī ‘Abbāsī’den Musta‘şım Bi’l-lāh⁸⁶⁸ uñ memlūki idi. Ğāyet ile beyāz idi. Esvedlerden degil idi. Ba’zılar dirler ki Amāsiyye ḥākinden idi.

⁸⁶³ H.423 (M.1031-1032)

⁸⁶⁴ Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, Ebu Abdullah eŷ-Şeybānī, Arap soyundandır. Horasan ve Irak’ın fethinde büyük rol oynayan Benū Şeyban kabilesine mensuptur. Önceleri Basra’da oturan ailesi daha sonra Ahmed’in dedesi Hanbel b. Hilal ile birlikte Merv’e gitmiştir. İmam Ahmed’in oğlu Salih (v. 266/879) babasının Rebiu’l-Evvel ayının başlarında h.164 yılında doğduğunu söylediğini kendisinden nakletmiştir. Soyu Nezār İbn Mead’da Peygamber efendimize (s.a.s) ulaşıp Hz. İsmail’e kadar uzanmaktadır. Yaklaşık yetmişyedi yaşında 12 Rebiu’l-Evvel 241/855 Cuma günü vefat ederek Bağdat’taki şehitler kabristanına defnedilmiştir. İsa Atcı, Ahmed b. Hanbel’den Gelen Çoklu Rivāyetler (el-Muġnī Örneği), Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Orhan Çeker), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007, s. 1.

⁸⁶⁵ "لذلك" "bunun için" ifadesi nüshada "لذ" şeklinde yazılmış. Bu müellifin bir hatasıdır.

⁸⁶⁶ “ Bundan önce seni kaydettiği için bildirilmesini istedi kâtipler. Böylece kaza sıhhatine hükmetti. Bunun için divit hüznünden siyah bir örtü oldu. Kederinden açıklığını daha da artırıp ona ulaştı.”

⁸⁶⁷ Şiirin çevirisi

Musta‘şimuñ kılı olmağla, Yāqūt-ı Musta‘şimī denilmekle kemāl-i cihetinden iştihār bulup, mā-bih-il-iftihār oldı. ‘Ulūm-ı külliyeñ külliyesine iştigāl idüp ve ma‘ārif-i cüz’iyyeñ dağı külliyesine iştigāl idüp, ‘ulūm-ı ğarībeyi dağı kendüye hāl itmiş idi. Cevdet-i hūsn-i haţtı ğaniyyü ‘anü’l-beyān ve ma‘lūm-ı ebnā’ her zamān olduğı ‘inde’l-aḫālī nümāyāndur. Ve dağı ma‘lūm ola ki mezbūr Yāqūt-ı Musta‘şimī aqlām-ı sitteyi altı nefer kimesneye ta‘līm itmişdür. Anuñ;

11- [‘ABDU’L-LĀH EŞ-ŞAYRAFĪ]

Evveli: ‘Abdu’l-lāh eş-Şayrafī’dür ki aqlām-ı sitteyi ğāyet hūb u mergūb yazup, sinn-i şığardan muvaffaq olup, nice kerāmete nā’il olmuş idi. Bir ğün şehr-i Bağdād’da meşke kemāl-i iştigāl üzre iken babasıñ bin flori mikdārı şey’ini sirka itdürüp, ḫavfindan mezāristāna firār itmişler idi. Vālidı dağı mezāristāna gelüp, Şayrafī merḫūmı buldı. Ğazabından yazı yazduğı iki mübārek parmakların taş ile döğüp bırağup gitdi. Ol derd-i elemde iken aña nevm ğalebe itdi. Menāmında Ḥazret-i Hızır ‘aleyhi’s-selām katında ğördi. Barmağıñ cerḫinden su’āl itdiler. Ol dağı mācerā-yı sābıqdan ḫaber virdi. Mecerūḫ olan aşba’īnin mess idüp ve du‘ā [11a] idüp, eytdi ki: “Şimden şoñra yine kitābete iştigāl üzre ol ki Musta‘şimī olasın.” didi. Menāmından uyanup ğördi ki barmağı kemāl-i şihḫat bulup, veca‘ı def’ olmuş. Vālidı hezār nedāmet ü peşimānī ile ğördü ki yanına gelmiş durur. Vālidine kendü menāmından ḫaber virdikde, vālidı dağı Allāh subḫāne ve te‘ālāya ḫamd idüp, Şayrafī merḫūma dağı ‘an şamīmi’l-ḫalb du‘ā itdi. Du‘aları icābete ḫarīn olup, rüz-be-rüz-ı haţtda üstād-ı mümtāz olup, şülüşde ve haţtı muḫaḫkaḫda cümleden ser-efrāz olmuşdur.

12- [MÜBĀREKŞĀH-I KUTUB]

İkincisi: Mübārekşāh-ı Kutub’dur. Bu dağı kerāmāt-ı bülendī şāḫibi idi. Şalāḫ u taḫvā vü maḫām-ı ḫuḫbiyyet aña mevrūş idi. Bu dağı aqlām-ı sittede māḫir ü ma‘ārif-i keşirede zāhir idi. Cevdet-i ḫalem-i Yāqūtī aña müyesser olup, şülüş ü muḫaḫkaḫ ü neshde mānend-i Yāqūt olup, anuñ haţtı ile Musta‘şimī’nüñ haţtını teşḫiş ü temyizde nice aḫālī mütereddid olup, mezkūruñ haţtı nice kimesneleri tağlīt itmişdür.

---

⁸⁶⁸ Mustasım Billah tam adı ile Mustasım Billah Ebu Ahmed Abdullah bin Mustansir Billah, (d. 1221 Bağdat - ö. 1258 Bağdat) 1242 - Şubat 1258 döneminde Abbasi Devletinin son hükümdarı ve Irak Abbasileri'nin son halifesi. http://tr.wikipedia.org/wiki/Mustas%C4%B1m_Billah (ET: 30.04.2012)

13- [‘ABDU’L-LĀH AŞPĀZ (AŞPŪZ)]

Üçüncisinin adı; ‘Abdu’l-lāh Aşpāz’dur. Sūḫ-ı Bağdād’da giderken Musta’sımī anuñ gūşine yapışıp, isti’dād-ı ezelişi münkeşif olmağla anı Musta’sımī kendü maḳarrına iletüp, kendüye tilmiz-i ḥaş itmişdür. Bu daḫi aḳlām-ı sitte şāhibidür. Lākin tevḳī’ ü riḳā’da ‘acib ü ğarībdir. Musta’sımī merḫūmuñ ta’āmını taḫḫ itdüğüçün aña Aşpāz denilmişdür. Ba’zılar dirler ki mezkūr Aşpāz Ḥalife’nüñ şulbī oğlı idi.

14- [YAḤYĀ ŞŪFĪ]

Dördüncüsü: Yaḫyā Şūfī’dür. Aḳlām-ı sittede bu daḫi yegāne-i dehr ü vaḫīd-i her-‘aşrdur. Ḥaṭṭ-ı şülüş’de ğāyet metin olmağla Ḳaraḫişārī [11b] merḫūm anuñ vādisinde çok tek[a]-pū itmişdür.

15- [AḤMED SŪHRE-VERDĪ]

Beşinci: Aḫmed Sūhreverdī’dür. Bu daḫi aḳlām-ı sitte şāhibidür. ‘Ale’l-ḫuşuş ḫaṭṭ-ı neşḫ yazmada ğāyet bülendānedür.

16- [ŞEYḤ AḤMED ṬAYYĪB ŞĀH]

Altıncısı: Şeyḫ Aḫmed Ṭayyib Şāh’dur ki şülüş’de ğāyet ḳavī olup, ğāyet metin yazmağla neşḫi dāhī kāhī şülüş ḳalemi ile yazup ve şülüş yazdıḳda daḫi şülüş’üñ i’rābını yine nitekim neşḫde oldıḳı gibi kendü ḳalemi ile i’rāb-ı vaż’ itmek ekşeriyeten aña maḫşūşdur.

17- [ŞEYḤ MUḤAMMED BİN ṬAYYĪB]

Ve anuñ oğlı Şeyḫ Muḫammed bin Ṭayyib daḫi vālidī Şeyḫ Aḫmed Ṭayyib’e ḳarīb yazmışdur. Bu daḫi şülüş’üñ cümle i’rābını şülüş ḳalemi ile vaż’ itmişdür.

Bu zıkr olunan ricāl-ı sitteye üstādları Yāḳūt-ı Musta’sımī ile bile ma’dūd olup, ‘aḳd-i şüreyyā gibi bunlaruñ her biri ṭarz-ı Yāḳūt’da ‘ālem-ārā olmağın “seb’a” denilmişdür.

b- [SULṬAN MEḤMED ḤAN ZAMANI]

Bunlardan sonra bunların nazîri kimesne zühür itmemişti. Tâ Fâtih-i Kostantiniyye cennet-mekân firdevs-i aşiyân Ebu'l-feth Sulṭan MeḤmed Ḥan⁸⁶⁹ 'aleyhi'r-raḥmete ve'l-ḡufrân zaman-ı şerîflerine gelince. Anların iki kâtibleri vardı. Birine Yaḥyâ-yı Rûmî dirler idi. Ve biriniñ daḡi ismi 'Ali bin Yaḥyâ idi.

18- [YAḤYÂ-YI RÛMÎ]

Yaḥyâ Rûmuñ Yâḡût'ı idi. Şeş kalemde mâhir idi. Cevdet-i kalemde mânend-i Şayrafî idi. Ekser Kâraḡışârî vâdî-i muḡaḡḡaḡda olan şikâfları ve metânet ü istiḡkâm vâdisini, mezbûr Yaḥyâ'nuñ ḡaṭṡından aḡz itmişdür.

19- ['ALÎ BÎN YAḤYÂ]

Ve 'Ali bin Yaḥyâ daḡi ḡâyet üstâd-ı mümtâz idi. 'Ale'l-ḡuşuş ḡaṭṡ-ı müşennâ'da ser-efrâz u felek-dervâz idi. Ve şeş kalemde daḡi yegâne-i 'aşr ve 'aşrında ferîd-i dehr idi. Bâb-ı hümâyûn [12a] felek-nümünüñ 'atebe-i 'ulyâsında ḡaṭṡ-ı şülüş ü müşennâ ile mektûbe olan ḡuṡûṡ-ı 'acîbetü'l-eşkâl ü ḡarîbetü'l-emşâl anlarındur. Sene *sittîn ve semânemî*⁸⁷⁰ de bunlar daḡi ḡâyet eyü yazmışlardı.

c- [ŞEYḤ MERḤÛM ve VÂDÎSİNÛÑ ERBÂBI VE AŞḤÂBI ZİKRI]

20- [ŞEYḤ ḤAMDU'L-LÂḤ BÎN MUŞṬAFÂ DEDE]

Bunlardan sonra Kûṡbu'l-Küttâb ḡülzâr-ı bostân-ı adâb ve ṡavus-ı bahâristân-ı ṡullâb melek-nişâb felek-meab ŞeyḤ Ḥamdu'l-lâḤ bin Muşṡafâ Dede raḡmetu'l-lâḡu te'âlâ veteḡaddes şehri Amâsiyye'den zühür idüp, ibtidâ-i sülûk u zühûrlarında Ḥayre'd-dîn el- Mar'âşî⁸⁷¹

⁸⁶⁹ II. Mehmed veya Fatih Sultan Mehmed, (30 Mart 1432– 3 Mayıs 1481) yedinci Osmanlı padişahı. Divan edebiyatında Avnî mahlasını kullanmıştır. Sultan II. Murad ve Hüma Hatun'un oğludur. Münir Atalar, "Osmanlı Padişahları", s. 433, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/769/9766.pdf> (ET: 01.05.2012)

⁸⁷⁰ H.860 (M. 1455-1456) senesi.

⁸⁷¹ İlim Adamı. Lakapları Hayreddin, asıl isimleri Hızır'dır. Maraş'ta doğdu. Şöhret oldu. Babalarının ismi Hatip'tir. İlk önceleri Hattât-ı şehîr Abdullah es-Sayrafî-yi Şîrazi'den hattın inceliklerini öğrendi. Ba'zı tabakatta vefatı 1471

“nevvera’l-lāhu mazca’ahu”⁸⁷², dan meşq idüp, ba’dehu Şayrafî merhûmuñ huṭûṭın cem’ idüp haṭṭı-ı Şayrafî’ye kendü haṭṭını kemāl-i taṭbîk ü taḳlidden soñra Kıbletü’l-Küttâb Cemâle’d-dîn Yâkût’uñ huṭûṭ-ı kâmiletü’l-eknâflarını cem’ idüp, aña daḡı meşq ü müṭâla’a idüp, çeşm-i meşq ile cümle şanâyi’-i haṭṭıyye-i maḡfiyyesin aḡz idüp, kemâle irgürmişdi. Ol zamân Ḥâzret-i Sultân Bâyezîd Ḥan⁸⁷³ ‘aleyhi’r-raḡmete ve’l-ḡufrân sancaḡda idiler. Şeyḡ merhûm anlara ‘arz-ı muḡabbet ü izḡâr-ı ‘ubüdiyyet idüp, ba’zı evrâd u ezḡâr ve ba’zı ḡünâ-ḡün kıṭ’alar irsâl iderler idi. Sultân Bâyezîd Ḥan ‘aleyhi’r-raḡmete ve’l-ḡufrân ḡâzretleri daḡı anlara meyl ü muḡabbet itmişlerdi. Ve Şeyḡ merhûmuñ vâlid-i mâcidleri Muştafâ Dede merhûm daḡı tarîḡ-i Sühreverdi⁸⁷⁴, de bir pîr-i münîr ü ‘azîz-i bî-naḡîr olduḡı ma’lûmları idi.

Hikâye:

Eyyâm-ı şebâbda Şeyḡuñ vâlid-i Muştafâ Dede merhûm tezevvüc itmek sevdâsıyla şehr-i Amâsiyye’de giderken erbâb-ı mükâşefeden bir kimesneye mülâkî oldı. Ol kimesne eytdi ki: “Ey Dede senüñ tezevvüc ideceḡin falân maḡallede bir faḡirenüñ kızıdır. Andan ḡayri degüldür. Hemân anı al şaḡın tereddüd itmeden.” [12b] deyü vaşıyyet itmişdi. Muştafâ Dede merhûm daḡı ol ‘azîzüñ vaşıyyetin yerine getürüp, ol faḡirenüñ yetimesin tezevvüc idüp, yine ol ‘azîze mülâkî olup, ḡikmetinden su’âl itdi. Ol ‘azîz daḡı ref’-i yed idüp du’â itdi. Ve eytdi ki: “Çünkim ol faḡire-i şâliḡhanuñ yetimesini vaşıyyetüm tıṭup alduñ, Allâḡ subḡhâne ve te’âlâ andan saña bir veled-i şâliḡ vire ki anuñ kemâlât-ı ma’ârif-i meḡâsini meşḡur-ı her-şehr ü mezkûr-ı her-dehr olup, anuñ nâmı ilâ yevmü’l-ḡıyâme zinde ola. Ve ismi Ḥamdu’l-lâḡ ola.” deyü ta’yîn-i bi’d-du’â itmişler. Be-fazlu’l-lâhu te’âlâ ‘aynı vâḡı’ olup, “sekiz yüz seksen altı”⁸⁷⁵ da Şeyḡ merhûm şehr-i Amâsiyye’de şöhret bulup, haṭṭları daḡı i’tibâr bulmuşdı. Tarîḡ-i mezbûrda Sultân Bâyezîd Ḥan ‘aleyhi-r-raḡmete ve’l-ḡufrân sancaḡdan serîr-i ‘izzet-maşîre ‘azm idüp, salṭanat-ı ḡâḡânî kendülere intıḡâl idüp, süy-i İstânbül’a ‘avd buyurdıḡlarından soñra Şeyḡ merhûm daḡı dâr u

---

gösteriliyorsa da 1472 tarihinde Amasya’da yazılmış bir vakıfnamede şühûd sırasında Hayreddin Hızır El-Maraşî imzası görülmüş ve 1485 hududuna kadar yazılmış ba’zı levhaları da müşahede olunmuş olmasına nazaran vefatının 1485’den sonra olması lazım gelir. Yaşar Alparslan; Serdar Yakar, Maraş Meşhurları, Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş 2009, s. 102, 103.

⁸⁷² “Allah yattığı yeri nurlandırın!”

⁸⁷³ II. Bayezid, II. Beyazıt veya Sofu Bayezid, Divan Edebiyatı’nda ki adıyla Adni, (d. 3 Aralık 1447 – ö. 26 Mayıs 1512) sekizinci Osmanlı padişahıdır. Babası Fatih Sultan Mehmed annesi Sitti Mükrimе Hatun’dur. Yavuz Sultan Selim’in de babasıdır. Münir Atalar, “Osmanlı Padişahları”, s. 434, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/769/9766.pdf> (ET: 01.05.2012)

⁸⁷⁴ Şeyḡ Ömer Şahabettin Sühreverdi tarafından kurulan tarikat.

⁸⁷⁵ H. 886 (M. 1481-1482) senesi.

diyārın terk idüp, şehr-i İstānbül'a gelüp, eski odalar kırbunda Kāzī'asker Hāmāmı muķābilinde tarīķ-i hāşda Cemāle'd-dīn el-Amāsī ve 'Abdu'l-lāh el-Amāsī sākin oldukları hāneye nüzül idüp, bevvāb-ı sultānī'den bir kimesne gelüp, Şeyh merhūma bir Riķ'a yazdırup, ma'raż-ı sultān idi. Hāzret-i Sultān Bāyezīd Hān şāhib-i 'irfān Şeyh merhūmuñ hāttını gördükde kıdūmını dađi intikāl idüp, bu hāttuñ şāhibini buluñ, deyü fermān itmişler. Ve getürüp mülākāt-ı liķā'larından 'azīm hāzz itmişler. Ve sarāy-ı 'āmilelerine kātib ü mu'allim naşb itmişler. Ve Şeyh merhūma ğāyet meyl ü muħabbetlerinden hārem-i muħteremlerinde [13a] bir maķarr ittiħāz itmişler ki anda tenhāca kelām-ı kıdīm ü Furķān-ı Kerīm kitābet ideler. Ve kendülere dađi hem-zānū vü hem-nişīn olalar. Ol maķarrı Hāzret-i Sultān Bāyezīd Hān 'aleyhi-r-raħmete ve'l-ğufrān bir ğün teşrīf idüp, Yāķūt-ı Musta'sımī'nüñ hātt u kitābetde olan kuvvet-i rāsīhasından ve kuvvet-i 'aşabiyyesinden su'al itdiler. Şeyh merhūm zu'm itdi ki belki ol miķdār olup veyāħūd kendüleri Musta'sımī'den dađi pīşter ola. Sultān Bāyezīd Hān eytdi ki: "Musta'sımīnüñ i'tinā idüp yazdıķları yazıyı görmemişsiz." deyü buyurdılar. Ve kendülerinüñ hāzīne-i 'āmiresinde maħfūz olan ķara varaķlardan yedi evrāķ virüp eytdiler ki: "Bu tarz-ı Yāķūtī'den bihter ü pīşter bir tarz-ı hāş dađi ihtirā' olunsa idi ola tarz ğāyet hoş-āyende vü dil-cūyende olurdu." deyü buyurdıķlarında Şeyh merhūm dađi ol evrāķ-ı mezbūrı alup, mü'tālā'a vü meşķinde nice erba'in çeküp, iķdām-ı aķlām ile menāzil-i meydān-ı şāhā'if-i evrāķda nice eyyām arām itmeyüp, tek[a]pūdan soñra feres-i cevdet-ārā-yı ķalemi anuñ bir menzile irdi ki şīve vü ħüsn ü nezāket cihetinden Yāķūt'dan pīşter ü bihter olduđı bahā vü kıymet cihetinden dađi nümāyān oldu. Nitekim anuñ hāķķında bu nazm denilmişdür:

Şeyh ođlı Hāmdī hāttı tā kim zūhūr buldı

'Ālemde bu muħaķķaķ nesh oldu hātt-ı Yāķūt

(*Mef 'ū lü/ Fā'ı lā tün/ Mef 'ülü Fā'ı lā tün*)

*"Revvaha'l-lāhu rūħahümā ve keşera füyūzahumā"*⁸⁷⁶

Bu nazm daği anuñ hāķķında denilmişdür:

"Şeyhi şāhib tarzı 'ālī ihtişāş

⁸⁷⁶ "Allah ruhlarını canlandırısın ve feyizlerini artırsın."

*Āb-rūyı cevheri Yāqūtü hāş*⁸⁷⁷

(Fā'i lā tün/ Fā'i lā tün/ Fā'i lün)

Şeyh merhūm bir üstād-ı bülend-i iştiḥār ü mābihi'l-iftihārdur ki gūnā- [13b] gūn nesh ve şeş kalemde mes'ūd-raqam u maḥmūd-kalem bir ḥaṭṭāt-ı muḥterem oldığı meşhūr-ı cümle 'ālemdür. Cevdet-i ḥüsn-i kitābet ile vaḥid-i küll-i 'aşr olmak kendüye munḥaşırdur. Ve daḥi 'ulūm-ı külliyye ve 'ulūm-ı ğarībeyi ve ma'ārif-i külliyye ve cüz'iyeye şaḥibi idi. Ṭarīq-i meşāyihde ṭarīq-i Sühreverdi'den idi. Ve şāhin ü toğan avlatmada ve şināverlikde ğāyet māhir idi. Ve esbāb kesüp biçmek ve oḡ yay düzmek 'ilminde māhir idi. Ve ilm-i remy daḥi 'aşrında kendüye munḥaşır idi. Şehr-i Amāsiyye'de iken tīr-endāzlıkda daḥi meşhūr olmuşlar idi. Ve şehr-i İstanbül'a geldüklerinden şoñra ḥālā Oḡmeydanı'nda ıldız yirinde vāқи' olan ibtidā-yı menāzili vaz' idüp, meydān-ı mezbūrda merhūm-ı mezkūr idmān-i āzmāyiş itdikleri Ḥāzret-i Sulṭan Bayezīd Ḥan 'aleyhi'r-raḥmetehu ve'l-ġufrān ḥāzretlerinüñ sem'-i şerīflerine irüşdüġünde, Şeyh merhūmuñ sebab-i muḥabbetleri ile ol meydān-ı mezkūrı tīr-endāzlar için vaḡf itmişlerdür. Vaḡfiyyetine Şeyh merhūmuñ menzil-i mezkūrı sebab olmuşdur. Ve daḥi cāme-düzlikda şol kadar maḥāret-i bāhireleri var idi ki bir gūn bir beyzā bezi Ḥāzret-i Sulṭan Bāyezīd Ḥan için ḡaftan biçüp, anı biri birine bir vechle rabṭ itdi ki şol kadar muḡayyed oldılar. Lākin ol ḡaftanuñ aşlā vaşlı dūrūzı ma'lūm olmadı. Ve anı ma'rūz-ı sulṭan eyledi. 'Azīm-i istiḥsān olunup, bir pīrāhen-i ḥūr-ı rızvāndur denilmişdür. Ve şināverlikde daḥi şol mertebede idi ki bir gūn Ḥāzret-i Sulṭan Bayezīd Ḥan boġazda Rūmili Ḳıyısı'nda vāқи' olan [14a] ḡaşrda varup eyyām-ı şayfda ibādet iderler idi. Şeyh merhūm Üskūdār yaḡasından görüp ve şoyunup, cüzdānın aġzına alup, ışlatmayup, aḡındıyı geḡürdi deyü rivāyet iderler. “*El-‘uhdetü ‘ale'r-rāvi*”⁸⁷⁸. Ḳırḡ yedi muşḡaf-ı şerīf ve bir meşābīḡ-i şerīf ve bir meşāriḡ-ı şerīf ki anı ceyrān derisi üzre yazmışlar. Bunlardan daḥi ğayri biñ miḡdārı En'ām-ı şerīf ve Kehf-i şerīf ve evrād u ezḡār ve nice derc ü tūmār ve nice ḡıṭ'ahā-yi bī-şūmār ve kütüb-i pūr-i'tibār yazmışlardur ki ṭullāb-ı ḡaṭṭa bunlaruñ her biri bāġ-ı cennetden bir ḡıṭ'a-i zībā veyāḡūd 'arız-ı ḡavrā gibi dil-rübādur.

⁸⁷⁷ “ Özel bir tarz sahibi olan Şeyh Hamdullah, has Yakut cevherinin yüz suyudur.”

⁸⁷⁸ “ Sorumluluk rivayet edene aittir.”

[Hikāye]:

Hikāyet olunur ki bir gün Hāzret-i Sulṭan Bayezīd Hān ‘aleyhi’r-raḥmetehu ve’l-ḡufrān te’lif ve taṣnīf ṣāḥibi olan kibār ‘ulemāsını cem’ idüp, Şeyḫ merḫūmı da’vet itmişlerdi. Anlarıñ taṣnīfātı olan kütüb-i sultanī mezkūruñ pīş-i taḥtaları üzerinde mevcūd u ḥāzır idi. Şeyḫ merḫūma cümlesinüñ üstünde yer gösterüp, cümle ‘ulemāsına taḫdīm itmişdi. Nev’an bunlarıñ ḥatırlarınıñ inkisārını vilāyet ile fehmi ü şinās idüp, Şeyḫ merḫūmuñ desti ḥaṭṭı olan kelām-ı ḫadīmi getürdüp ol meclisde ḥāzır olan ‘ulemā-i zevyi’l-iḥtirāmuñ her birine seyr ü ziyāret itdirüp, kemāl-i istiḥsāndan ṣoñra buyurdular ki: “ Böyle bir ḥaṭṭāṭ-ı muḥtereme ve kātib-i mes‘ūd-raḫama mülük-i māziyyeden kimesne mālīk olmuş mıdır?” deyü su‘āl itdüklerinde Hāzret Bāyezīd Hānı kemāl-i taṣdīḫ ile taṣdīḫ itdiler. Hāzret Bayezīd Hān daḫi bālāda zıkr [14b] olunan ‘ulemāsınıñ kütüb-i nefisesin pīş-i taḥta üstünde biri birinüñ üstüne koyup, zıkr olunan kelām-ı ḫadīmi bu kütübüñ fevḫine mi ḫoyalım yoḫsa taḥtında ḫonmak cā’iz midür deyü, ‘ulemā-i mezkūrüne ḫiṭāb idicek, buyurdular ki nice cā’iz olur ki Ḳur‘ān-ı ‘azīmü’ş-şānuñ üstüne kitāb ve bir ḡayri şey ḫomaḫ ki anuñ ‘ulüvv şānında: “ *Lā yemessūhu ille’l-muṭaḥharūn, tenzīlūn min Rabbi’l-‘ālemīne.*”⁸⁷⁹ buyurulmuş ola deyü cevāb virdiler. Sulṭan Bayezīd Hān ‘aleyhi’r-raḥmetehu ve’l-ḡufrān ḫāzretleri daḫi bunları ilzām u laṭīfe ṭarīḫiyle buyurdular ki Şeyḫ merḫūm ḫaḫḫında bu kişinüñ izāfet-i iḥtirāmiyyesi ḫaṭı ḫoḫdur. Ve Hāzret-i Ḳur‘ān-ı ‘Azīmü’ş-şānuñ kitābetini bu ḫadar iḫyā itmiş bir ferd yoḫdur. Bu kiş i sizüñ taḥtıñuza nice iclās idelüm deyü buyurdular. Anlar daḫi mücāb olup, Sulṭan Bayezīd Hānuñ ḡāyet zamīr-şinas oldıḫların bilüp, ḡurūr-ı ‘ilmlerine inṣāf idüp, istiḡfār itmişler deyü ḫikāyet olunur. Ve ba’zılar daḫi dirler ki cümle vüzerāsınıñ maḫsūdı ve nedīm-i mes‘ūdı ve kātibi idi. Ve bu kelām daḫi kemāl-i intisāblarına muḫaḫḫaḫdur ki ekṣer ketebelerinde buyurular ki: “ *Yā men enṣāfe ḫaḫḫa’l-inṣāfi ünzur keyfe ketebe ve limme ketebe ve bime ketebe kātibü’s-sulṭan ibnü’s-Sulṭan Bāyezīd Hān ber ti’āşi rāsīhi me’a iṣṭiḡāl ṣa’rihi fi evāni şeybihi ve ḫüve ibni biz’in ve ṣemānīne min ‘ömrihi.*”⁸⁸⁰ ilā aḫirehu böylece i’tizār idüp yazmışlar. Biz’in⁸⁸¹ deyü üçden ṭoḫuza varınca a’dāde dirler. Nitekim Ḳur‘ān-ı ‘Azīm’de Yusūf ‘aleyhi’s-selāmuñ ḫışşasında “*Felebişe fi’s-sicni biz’a [15a] sinin.*”⁸⁸² vārid olmuşdur. Ammā anda vāḫı’ olan biz’ada iḫtilāf vardır. Ve daḫi ma’lūm ola ki bu zıkr olunan ma’nā üzre Şeyḫ

⁸⁷⁹ “ O’na tertemiz olanlardan başkası el süremez. O, âlemlerin Rabbinden indirilmiştir.” Vakı’a Suresi 79, 80. ayetler.

⁸⁸⁰ “ Ey layığıyla insaf eden kişi! Bunu; Sultan oğlu Sulatn Bayezid Hanın kâtibi ihtiyar olunca başı titrediği, saçı ağardığı seksen yaşını geçtiği halde nasıl yazmış, neden yazmış, neyle yazmış, bir bak!”

⁸⁸¹ Üç ve dokuz arasındaki sayılar.

⁸⁸² “ Zindanda birkaç sene kaldı.” Yusuf suresi 42. Ayetten alınmış bir parça.

merhūmuñ sinn-i şerīfleri seksen sekizde iken mübārek re's-i şerīflerine kemāl-i mertebe ra'şa gelüp didrer idi. Ammā mübārek dest-i şerīflerini Hakk subhāne ve te'ālā ra'şadan ve lerzedem emīn itmişdi. Eyyām-ı şebābda yazdıkları gibi eyyām-ı meşībde daği kemā-kān hūsn-i haṭṭ ile kitābet itmişlerdür. Bu kerāmet daği hūsn-i hāllerine delālet ider. Ve gāhī daği ketebelerinde rūzgār-ı zūrgārdan şikāyet idüp: “*Ḥamdu'l-lāh, el-mübtelā bi-envā'il-belā.*”⁸⁸³ deyü kendilerini envā' belā ile tavşīf idüp, “*Kāhī ketebehu Ḥamdu'l-lāh el-ḳalilü'l-cirm ve keşirü'l-cürm*”⁸⁸⁴ deyü tavşīf itmişler. Ve gāhī terk-i kitābet idüp ve vecde gelüp, nice günler dār u 'ıyālin terk idüp, Aḳ Baba Tağı'nda ve 'Alem Tağı'nda 'ibādet idüp, 'alāyık-ı dünyeviyyeden firāğ-ı tām ile zıkr-ı ale'd-devām idüp, kendü şeyḫ-zādesi olan Şār-ḳazı Sulṭan Ođlı Muşṭafa Çelebi türbesinde vecd ü vahdetde ve maḳām-ı hayretde ḳalurlarmış. Hāzret-i Sulṭan Bāyezīd Velī daği adam gönderüp getürdirlermiş. Ve mezkūr Muşṭafa Çelebinüñ ṭarīḳ-i meşāyiḫde olan silsile-nāmesi Şeyḫ merhūmuñ şülüş haṭṭı ile hālā mevcūdedür ki beyne's-suṭūrın anuñ nesh-i ḫafī ile eḫādiş-i şerīfe mektūbedür. Ba'zılar daği dirler ki Şeyḫ merhūm muvazzaf olduğundan ḡayri Üskūdār nevāḫīyesinde bir iki ḳarye anuñ ḫāş u tımārı idi. Ve bir ḳarye daği mührezenler için ta'yin olunmuşdi. [15b] Ol sebebden dinilmişdür ki ḫaḳīkatde yazı yazan Şeyḫ degül belki Hāzret-i Sulṭan Bāyezīd Ḥan Velī'dür. Kirār u mirār devātın ṭutup ve istiḫsānen arḳasın yapup, du'ā itmişlerdür. İmdi Şeyḫ merhūmuñ taḫşil-i kemālāt idüp, hūsn-i haṭṭa ve hūsn-i kitābetde müteferrid olmaları maḫzan Hāzret-i Sulṭan Bāyezīd Ḥanuñ 'uluvv himmetleri ve ḫayır-du'āları berekātiyle olduğı maḫall-i reyb ü ḡümān degildür. “*Ve emmā mā yenfe'u'n-nāse feyemküşü fi'l-arz.*”⁸⁸⁵ āyet-i kerīmesi mūcibince yüz on yıl ḫay'ātında olup, āyet-i kerīme-i mezkūre mażmūnı üzre Hakk subhāne ve te'ālā vech-i arzda 'ömürlerin medd ü meḳş itmişdür. Ba'zılar dirler ki fātiḫ-i Mışır Sulṭan Selīm Ḥan⁸⁸⁶ 'aleyhi'r-raḫmetü ve'l-ḡufrān ḫāzretlerinüñ merhūm mezbūr Şeyḫ Ḥamdu'l-lāh evāḫir-i zamānlarında intikāl itmişdür. Ammā eşaḫḫ rivāyet budur ki Sulṭan Süleymān Ḥan Ğazi⁸⁸⁷ 'aleyhi'r-raḫmete ve'l-ḡufrān zaman-ı şerīflerinde vāḳı' olmuş ola. Molla

⁸⁸³ “Hamdullah türlü türlü belalara yakalandı. (Belalarla imtihan edildi.)”

⁸⁸⁴ “Bunu, vücuden zayıf; fakat günahı çok olan Hamdullah yazdı.” ”جرم” (cirm) kelimesi; “madde, nesne, vücut, zayıf vücut” anlamlarına gelir. ”جرم” kelimesi ise “günah, hata, suç anlamlarına gelir. Kelimeler bu anlamları ile güzel bir seci oluşturuyor. Kelimeleri aynı şekilde – cürm- okumak hata olur. Hem anlam bakımından da uygun düşmez.

⁸⁸⁵ “Ve insanlara faydası olanlar ise yeryüzünde kalır.” Ra'd Suresi 17. Ayet.

⁸⁸⁶ Selim ya da Yavuz Sultan Selim (d. 10 Ekim 1470 – ö. 21/22 Eylül 1520), 9. Osmanlı padişahı ve 74. İslam halifesidir. Münir Atalar, “Osmanlı Padişahları”, s. 435, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/769/9766.pdf> (ET: 01.05.2012)

⁸⁸⁷ I. Süleyman veya Kanuni Sultan Süleyman, (6 Kasım 1494 ya da 1495, Trabzon – 7 Eylül 1566, Zigetvar), onuncu Osmanlı padişahı ve 89. İslam halifesidir. Divan edebiyatı'nda Muhibbi ve birçok Batı ülkesinde Muhteşem

Şemse'd-dīn Pīr⁸⁸⁸ ve 'Abdu'l-lāh el-Amāsī şākirdi Dervīş Çelebī'nün tilmīzi rivāyet itdiler ki Şeyh hazretleri ol zamān gāyet pīrlige irişmişdi. Ve iki üç kat gözlük ile kitābet iderler, hattā bir gün Sulţan Süleymān Hān 'aleyhi'r-raḥmete ve'r-rızvān hazretleri bir muşḥaf-ı şerīf yazdıрмаḡ istediler. Hāzret-i Şeyh'i da'vet idüp, ḥuzūr-ı hümāyunlarına getürmüşlerdi. Gördüler ki gāyet pīr-i fānī olmuşlar. Hāyır-du'āların alup, yine maḡarrlarına irsāl itmişler ve buyurmuşlar ki bu 'azīzūn ḡattına mümāsıl bir ḡatt yoḡdur. Lākin bize bir ḡatt olsa ki şāfi metānetden lāzım [16a] u lā-büdd olsa deyü emir buyurdıklarında;

21- [CELĀL-ZĀDE MUḤĪ'D-DĪN EL- AMĀSĪ]

Celāl-zāde Muḡī'd-dīn el- Amāsī gāyet pulād-dest olmaḡla Amāsiyye'den getürdölüp, ekābir muşḥaf-ı şerīf yazdurup, flori iḡsān itmişler. Ve bir flori daḡi muvarraḡ iḡsān u irsāl itmişler. Biñ floriyi ḡabül idüp, ol muvarraḡ olan bir floriyi ḡabül itmeyüp i'rāz itmişler. Ve buyurmuşlar ki biz 'abd-ı muvazḡaf olup, diyār-ı ḡalīlü'l-i'tibārımızı terk-i küllī ile terk idebilmek bize gāyet müşkildür, deyü cevāb virüp, günde bir flori vazīfeyi ḡabül itmeyüp, yine isti'zān idüp, şehr-i Amāsiyye'ye gidüp, intikālleri daḡi Amāsiyye'de vāḡı' olmuşdur.

22- [CEMĀLE'D-DĪN EL-AMĀSĪ]

Ve mezbūruñ ḡarındaşı Cemāle'd-dīn el-Amāsī daḡi ḡarındaşı Muḡī'd-dīn'den kitābet-i neşḡde bihter idi, nezāket-i ḡalem cihetinden ammā şeş-ḡalemde Muḡī'd-dīnün mahāret-i külliyesi olup, aşlā kendü iḡtirā' itdüḡi vādiden ḡurüc itmemişlerdür. Ancāḡ ḡatt-ı Yāḡūt-ı Musta'sımī'den istiḡrāc u istinbāt itdükleri vādide ḡalmışlardır. Şehr-i Amāsiyye'de vāḡı' olan Sulţan Bayezīd Hān 'aleyhi'r-raḥmetehu ve'l-ḡufrān binā itdüḡi cāmi'-i şerīfün köngüresine fetḡ-i şerīfi ḡatt-ı müşennā ile yazup, müşennā'da olan mahāretlerin iḡhār idüp 'acīb ü ḡarīb yazmışlardır. Bunda vāḡı' olan cāmi'-i şerīfün tārīhini Şeyh hazretleri yazmışlardır. Zamān-ı şerīflerinde ḡatt-ı müşennā ile ḡatt yazdırılmaḡ andan ḡayri vāḡı' olmamışdur. Muḡī'd-dīn ve ḡarındaşı Cemāle'd-dīn ve 'Abdu'l-lāh el-Amāsī-bu ricāl-i selāşe Şeyh merḡūmla hem-şehr ü

Süleyman olarak da bilinir. Ayrıca 10. Osmanlı sultanı olması sebebiyle On numarayı tamamlayan manasına gelen Saibü'l Aşereri'l Kamilet de denmiştir. "Muhibbi" mahlası ile divan tertip etmiştir. Münir Atalar, "Osmanlı Padişahları", s. 435, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/769/9766.pdf> (ET: 01.05.2012)

⁸⁸⁸ "Molla Şems-i Pīr" diye şöhret bulmuş olan Şemsettin Efendi zamanının hüsn-i hattını Amasyalı hattatların seçkinlerinden olan Abdullah Efendi'den meşḡ ederek ondan izin ve icazet almıştır. Mustafa Aslan, "Amasyalı Hattatlar", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall 2007.

hem-diyār oldıklarından [16b] mā'adā qarābet-i qarībeleri daħi vardur. Muħī'd-dīn ve Cemāle'd-dīn Şeyħ merħūmla mu'āşırlardur. Ve sene *semānīn ve semānemīe*⁸⁸⁹ de mezkūrlar daħi eyü yazmışlardur, her biri kendü vādilerinde. Cemāle'd-dīn merħūm Hāzret-i Şeyħūñ vādīsın aħz idüp kendü vādīsıyle bir miqdār ħalt itmişdür. Veyāħūd Şeyħūñ vādīsinden ancak kendü mālīk olduđı vādīyi aħz itmişdür.

23- [‘ABDU’L-LĀH EL-AMĀSĪ]

Ammā ‘Abdu’l-lāh el-Amāsī қаt’-ı cezm ile kendüye maħşuş bir tarz-ı ħāş ve bir nev’ iħtirā’ u ibdā’ itmişdür. Ve kendüye maħşuş itmişdür. Bu zıkr olınan ricāl-i şelāşeden Muħī’d-dīn yüz yıl mu’ammer olup ve birāderi Cemāle’d-dīn ve ‘Abdu’l-lāh el-Amāsī bu ikisi daħi seksen yıl mu’ammer olup, bu ricāl-i şelāşe-i mezkūre daħi nice muşāħif-i şerīfe ve eczā-yı şerīfe yazup, dār-ı dünyāda nice āşār-ı cemīle қoyup, dünyāyı terk itmişlerdür. Celāl ve Cemāl’ūñ iħtirā’ itdükleri vādīlerūñ řālibi ve rāđıbı zuħūr itmemekle ħālā ol iki vādī bi’l-küllīye metrūkdur.

Hikāyet:

Mollā Şems Pīr meslūb ‘anū’t-tedbīr ‘Abdu’l-lāh merħūmuñ kendü tilmīzi idi. Bu ‘abd-ı faķire ħikāyet iderlerdi ki ‘Abdu’l-lāh el-Amāsī merħūm cevānib-i erba’ası çarçiveli bir taħtāni odada yaz kış oturlardı. Ve ol odanuñ dāħiline aşlā kimseyi қomazlardı. Gelen řullāb dericeden buluşup söyleşirlerdi. Bir gün bizi ol dericeye çağırup, bize otuz çeki odun alıvirūñ deyü emr itdi. Biz daħi odını alıvirüp sa’ādet-ħānelerine yıқdırdıқ. Ve ħızem-keşlik ħızmetin ħammāla ve sā’ir ħızmet-kāre virmeyüp, bir maħdūm-ı mükerrrem [17a] ile daħi biz edā itdükden şoñra bahā-yı ħızemi su’āl buyurdılar. Biz daħi cevāb virüp eytdük ki: “ Bu қadar ħızmet nedür ki anı bize su’āl buyurusız ki şeref-i ħızmetiñüz ħānīmet ü mūcib-i ‘izz-i rif’atdür.” didük. Ammā bizüm ricāmız vardur: “Aħlāķ-ı ħāmīde vü şemā’il-i pesendideñüzden mercūdur ki қabūle қarīn ü mūcib-i sürūr-ı қalb-i ħazīn ola.” didük. Nedür ricāñuz didiler. Biz daħi cevāb virüp eytdük ki Şeyħ merħūmuñ kıt’alarından bize bir kıt’a iħsān buyurulaydı teraħħūm-i cān-ı lertzān u mūcib-i imtinān olurdı, didük. Cevāb virüp buyurdılar ki benüm sinnüm seksene bālīğ olup, pīrlige irişdi. Lākin daħi Şeyħ merħūmuñ ħaťtınıñ mezāyāsına irişüp bi’l-küllīye henüz fehm ü şināsa қādir olmadım. Ya siz nice añlarsız didiler. Ve kendü kıt’alarından ikimize daħi birer kıt’a virdiler.

⁸⁸⁹ H.880 (M. 1475-176) senesi.

24- [MUŞTAFĀ DEDE]

Ve daħi ma'lūm ola ki Şeyh merhūmuñ haţţ u kitābetine haţţan ve kitābeten ziyāde akrab u eşmel ü emşel olan anūñ veled-i şulbisi Muştafā Dede merhūmdur ki kuvvet-i metānet-i haţţda ve şeş kalemūñ cümlesinde vālid-i mācīdi Hamdu'l-lāh gibi māhir idi. Ve vālid-i Şeyh merhūm hażretlerine irişmek olurdu. Lākin merhūm mezkūr Muştafā Dede'ye cevārīsinden biri nāhun yidirüp, sinn-i şerīfleri kırk beşde iken dār-ı fenādan dār-ı beķāya rihlet idüp, Üsküdār'da Karaca Aħmed Tekyesi ķurbında vāķı' olan merāķıdda babası defn olınan şofada defn olınmuşdur. Ba'zılar daħi dirler ki Muştafā Dede merhūm sinn-i şıgarda iken yetīm olmuşlar. 'Abdu'l-lāh [17b] el-Amāsī anlaruñ terbiyetleri ile muķayyed olmuşlar. Ba'dehu zamān Mısr'a gidüp, babası Hamdu'l-lāh'uñ haţţından meşķ u taķlīd idüp ve yine gelüp Üsküdār'da sākin olup, nice muşhaf-ı şerīfler yazup ve nice kitābetler idüp, vālid-i Hamdu'l-lāh merhūmuñ tarīķasını ihyāda kemāl-i ictihād ile sa'y-i belīg itmişdür.

25- [HÜSĀME'D-DİN HALİFE]

Bundan şoñra Şeyh merhūmuñ tilmīz-i haşşası Hüsāme'd-dīn Halīfe'dür ki bu daħi şeş kalemde bī-nażīr olup, lākin sāde nesh yazmada Şeyh merhūm ile kendü beyni teşhīş ü temeyyüzde nice ahāli taġlīt itmişdür. Ba'zılar daħi dirler ki Şeyh merhūm anuñ haţţına kendü ketebesin koyup istihsān itmişlerdür. Ba'zılar daħi dirler ki Hüsāme'd-dīn merhūm bir kaç sāde nesh kıt'alar yazup, Şeyh merhūmı taġlīt için pīş-i tahtasınuñ tahtına kodurup, Şeyh merhūm daħi anuñ kıt'alarını kendü pīş-i tahtası tahtında bulmaġla şeyhūhatdan im'ān-ı nażar ile nażar itmeyüp, kendü ketebelerin vaz' itmişlerdür. Ve şoñra vāķıf olup, Hüsāme'd-dīn Halīfe merhūma tevbiħ itmişler.

26- [ŞÜKRU'L-LĀH HALİFE]

Ve daħi bundañ şoñra Şeyh merhūmuñ yine tilmīz-i haşşası Şükru'l-lāh Halīfe'dür ki bu daħi şeş kalemde māhirdür. Ve sāde nesh yazmada ġāyet kavī vü metīndür. Muķaddemā Şeyh merhūmuñ şeybānı ve hizmet-kārı idi. Hizmetinden ġāyet hoşnūd olmaġla aña ta'lim-i haţţ u kitābet idüp ve hayır-du'ā idüp, du'aları icābete ķarīn olup, bir üstād-ı kāmīl ve 'ilmi ile 'āmil kimesne olmuşlardur.

27- [RECEB BİN MUŞTAFĀ]

Bundan sonra şakird-i şâliş [18a] Receb bin Muştafâ'dur. Revāni demek ile ma'rûf u meşhûrdur. Bu daği şeş kalemde mâhir ve nesh yazmada mezkûrlar ile hem-pâyedür. Bu daği yüz on yıl mu'ammer olup, nice muşâhif-i şerîfe ve nice kitâbet itmişlerdür. Ve Ğalağa Sarayı'na mu'allim-i hatt olmışlardır. Ve daği hikâyet itdiler ki merhûm mezbûr Receb Hâlîfe nezâket-i bedenden beri ve 'ârî bir şulb-ı tabî'at kimesne imiş ki hurde komkumalardan her bir sâkına ikişer komkuma merkeb 'ağd idüp, Ğalağa Sarayı'na ve sâ'ir hareketi lâzım olan yerlere aňunla bile hareket idüp, dâ'im meşy-i bi'l-içdâm iderlermiş.

28- [DERVİŞ MUĞHAMMED BİN MUŞTAFĀ DEDE]

Bunlardan sonra Derviş Muhammed bin Muştafâ Dede'dür ki babasınıň tarîkasını ihyâ idüp, muşhaf-ı şerîfler yazup ve mükemmel eczâ-yı şerîfe ve nice En'am-ı şerîfe ve evrâd u ezkâr yazmışlardır. Mübârek gözleri bir mikdâr şehlâ olmağla ğâyet yakından kitâbet iderlermiş. Ol sebebden babasınıň ve cediti Hâmdu'l-lâhuň mertebelerine vuşul-ı müyesser olmayup, kendü mertebesinde kalmışdur.

29- ['ABDÜ'L-KERİM HĀLİFE VEFĀ-ZĀDE] ve [ŞÜKÜR HĀLİFE-ZĀDE AĞMED ÇELEBİ]

Bundan sonra 'Abdü'l-kerîm Hâlîfe Vefâ-zâde⁸⁹⁰ ve Şükür Hâlîfe-zâde AĖmed Çelebi⁸⁹¹ Şeyh merhûmuň vâdisinde mezbûrlar hoş-nüvisândan ma'düdlardur.

30- ['ABDU'L-LĀH EL-ĖİRİMİ]

Bundan sonra zühûr idüp ser-efrâz olan 'Abdu'l-lâh el-Ėirîmî'dür. İbtidâ-i sülükunda Derviş Muhammed bin Muştafâ el-mezkûrdan yazup, Şeyh merhûmuň vâdisinde râsiğ ü üstâd-ı

---

⁸⁹⁰ Hafid Efendi-292 numaralı nüshada ismi hatalı yazılmış. Bağdatlı Vehbi-1234 numaralı nüshada Abdülkerim Halifezâde şeklinde geçiyor. Müstakimzâde Abdülkerim bin Vefa ismiyle almış. İstanbulludur. Vefazâde Abdülkerim Halife namıyla anılır. Derviş Muhammed bin Musatafa ile aynı asırda yaşar. Şeyh Hamdullahı taklit eden hattatlardandır.

⁸⁹¹ Bağdatlı Vehbi-1234 numaralı nüsha Ahmed Çelebi olarak almaktadır. Müstakimzâde'de Şükrullah Halife şeklinde geçiyor. Amasyalıdır. Şeyh Hamdullahın damadı. Musahif-i şerif ve sair eserleri vardır. Şeyh Hamdullahın hattını taklit etmiş. Müstakimzâde H. 950 (M. 1543-1544) hayatta olduğunu-kesin olmamakla birlikte-ifade etmektedir. Hamdullahın yanında defnedilmiştir. Müstakimzâde Süleyman Sadettin, Tuhfe-i Hattâtîn (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), İstanbul 1928, s. 226.

şâmiḡ olup, her vechle şeş kalemde mâhir vâdî-girliği zâhir olmuş bir üstâd-ı kâmidür. Ve aña eva’ilinde Şeyḡ-i Şânî⁸⁹² dinilüp ve ‘aşrında Şeyḡ merḡumuñ vâdisinde efrâddan olmasını ahâli-yi ‘aşrı ta’yin idüp, ta’ayyün bulmuşken [18b] şüret-i beşerde bir iblîs-sîret kimesne gelüp, Qırîmî merḡumı izlâl idüp eytdi ki: “ Bu kadar üztâzlar ki gelmişlerdür her biri bir tarz-ı ḡaş-ı ‘âlî ihtîşâş-ı ibdâ’ vü icâd itmekle mümtâz u ser-efrâz olmuşlardır.” didi. Qırîmî merḡum ḡâyet sâdedil kimesne idi. Bu kişünün sözi ḡoşuna gelüp, Aḡmed Ṭayyib Şah vâdisinde bir nev’-i şülûḡ ihtirâ’ idüp ve neshde daḡi mütemeyyiz olmaḡ için sîn dendânların ḡâyet tiz ü merfû’ idüp, evvel ki mesleginden taḡlît vâkı’ olup, “*müzebzebîne beyne zelike*”⁸⁹³ mertebesinde ḡalmışlardır. Ammâ ḡâyet ḡaṡṡ-şinâs ve laṡife-ḡüy kimesne idi. Anuñ bir ṡanbûrı var idi ki eyyâm-ı şebâbda bunu depretmek ile nice ma’âşî kesb itmişmidür deyü anı kendü nefslerine levîm itmekçün ḡıfz idermiş. Üstâdımız Yûsuf Efendi⁸⁹⁴ merḡum ḡikâyet itdiler bir gün gördüm ol ṡanbûrı şikest eylemiş aḡlar. Ol ṡanbûruñ ancaḡ bir ḡılı var idi. Eytdüm ki: “Bir ḡıl ile itdügünüñ günâha mı aḡlarsız?” Eytdi ki: “Eytdiḡi alan bir ḡıldan alur, ben bu bir ḡıl ile on iki maḡâmı yigirmi dört şu’beyi icrâ iderdim ki. Feḡvâ-yı şerîfi üzre baña cezâ olup, ‘iḡâb u ‘itâb olunur ise benüm ḡâlim nice olur?” didi. Ve ḡâlâ cümle ma’âşime tövbe vü istiḡfâr itdüm ki baña menâmımda tenbih olunmuşdur ki hâdimü’l-lezzât olan mevt-i pür ḡâlât baña ḡarîb oldı. Şimden gerü baña sürür-ı dūnyâ dūrdur, deyü kendü vâkı’asında ḡaber virüp, Edirne Qapusı ḡüristânında Emîr Buhârî⁸⁹⁵ merḡumuñ civârında kendü maḡberesini ta’mîr idüp, kendü eli ile maḡberesinün ṡaşların yazup, lâkin târîḡinde [19a] tevaḡḡuf itmişler. Hemdemlerinden biri görüp su’âl itdi. Ya bunuñ târîḡi nice olur, didi. Merḡum mezbûr Qırîmî eytdi ki benüm şâkirdlerimden biri bulunmaya mı ki üç ṡoḡuz yazmaḡa ḡâdir olmaya mı dursuñ, deyü cevâb virmişler. Fi’l-vâkı’ ṡoḡuz yüz ṡoḡsan ṡoḡuz⁸⁹⁶ da aḡrete intikâl itmişlerdür.

⁸⁹² “ İkinci Şeyh. Kastedilen birinci Şeyh, Hamdullah’tır.”

⁸⁹³ “ Bunlar arsında bocalayıp duranlar.” Nisa Suresi, 143. Ayet.

⁸⁹⁴ Demircikulu Yusuf Efendi.

⁸⁹⁵ Orta Asyalı birçok ilim ve sanat adamı, özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren Osmanlı ülkesine gelerek faaliyet göstermiştir. Bunların önde gelen isimlerinden birisi de Emir Ahmed-i Buhârî (1443-1516)’dır. O, Simavlı Abdullah İlahî’den sonra Nakşibendiyye yolunun Anadolu’daki ikinci ismidir. Nakşî erkanını İstanbul’a ilk getiren odur. Emîr Buhârî, mutasavvıf kişiliḡi yanında, tasavvuf edebiyatımızın da önemli isimlerindedir. Özellikle Yunus Emre’den izler taşıyan şiirleri, onun edebî yönünü çok iyi yansıtmaktadır. Mustafa Tatcı; Cemal Kurnaz, Emir Buhari: İstanbul’da Buharalı Bir Mutasavvıf, Akçaḡ Yayınları, Ankara.

⁸⁹⁶ H.999 (M.1590-1591) senesi.

31- [EMRU'L-LĀH EFENDİ]

Ba'dehu vefātihi kendü tilmîz-i hâşşî Emru'l-lâh Efendi anuñ tarîkasını ihyâ idüp, diqqat-i tab'-ı selîm ile bu mertebe-i üstâdına taklîtde böyle bir ferd daği gelmiş degül idi. Kıuvvet-i deste kâdirler idi. Ve istiḥkâm u metânetde bî-naẓîrler idi. Ve ḥaṭṭ-şinâslıkda daği bî-naẓîrler idi.

Şeyḥ merḥūmuñ vâdisinüñ erbâbı ve aşḥâbı zıkrı bu mertebe ile iktifâ olınuş, Kıaraḥişârî merḥūmuñ ve telâmîz ü telâmîzlerinüñ zıkrine şürü' olındı. “ *Nevvera'l-lâhu te'âlâ merâkıdı mevtaḥüm ve ce'ale'l-cennete meşvâhüm ve emedde 'umera aḥyâhum. Âmîn yâ rabbü'l-âlemîn.*”⁸⁹⁷

d- [KİARA HİŞÂRİ MERḤŪMUÑ VE TELÂMİZ Ü TELÂMİZLERİNÜÑ ZİKRI]

32- [KİARA HİŞÂRİ AḤMED EFENDİ] ve [ḤASAN ÇELEBİ]

Ve daği ma'lûm ola ki 'aşr-ı sulṭan Süleymân Ḥan 'aleyhi'r-raḥmetehu ve'l-gufrânda nâmdâr u kâmkâr üstâd-ı zı'l-iḥtirâm Yâkût-maḳâm yegâne-i her 'aşr u ferîd-i her dehr üstâd-ı küll gül-bend-i gül ü sünbül dervîş-dil semâ-menzil Kıaraḥişârî Aḥmed Efendi tilmîz-i hâşş 'âli iḥtişâş Mevlânâ Seyyid Esedu'l-lâh el-Kirmânî⁸⁹⁸ 'aleyhümü'r-raḥmete ve'l-mağfirehu zuhûr idüp, ḥaṭṭ-ı Müşennâda aña müşâbih ü mümâsil bir ferd zuhûr itmemişdür, aşlâ illâ kendü memlûki ve tilmîz-i hâşşî çerâkesü'l-aşl olan Ḥasan Çelebi'den ğayrı. Merḥūm ve mağfûr Kıaraḥişârî Efendi şeş kalemde Rūmuñ Yâkût'ı ve Yâkût'uñ maṭbûḳ-ı meşbûḳı idi. [19b] Bu beyt anuñ ḥaḳḳında dinilmiştir.

Ḥaṭṭ-ı ḥûb içre beyâza çıkararı kendüzini

Yazınuñ Kıara Ḥişârî'dür aĝardan yüzini

(*Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lün*)

⁸⁹⁷ “ Yüce Allah ölmüşlerin kabirlerini nurlandırısın ve kaldıkları yeri cennet yapısın! Hayatta olanların da ömrünü uzatsın. Ey alemlerin Rabbi olan Allahım, duamızı kabul eyle.”

⁸⁹⁸ İranlı, aklam-ı sitte ve nestalik yazılarında meşhur olmuş. Yakut tarzının en önemli uygulayıcısı. Ölümü H.893 (M. 1488) yılı. Mustafa Ali, Menakıb-ı Hünerveran, s. 52, 92, 105

Merhûm mezbûr Mevlânâ Cemâle'd-dîn Efendi hazretlerinüñ hulefâlarından idiler. Geceleri ihyâ ile gâyet muqayyed olup, şabâha dâhil olunca ekşer leyâlîde her varâk kitâbeti 'aķîbetde bir kaç rek'ât nevâfil kılmagı iltizâm itmişlerdi. Anuñ şalâhı ve ma'rifeti, nûrı 'inân-ı felege irişmişdi. Bir pîr-i münevver ü rûh-ı muşavver kimesne idi. Sulţan Süleymân Han 'aleyhi'r-raħmetehu ve'l-ğufrân binâ itdügi câmi'-i şerîfüñ tāk-ı kebîrinde vākı' olan haţt-ı müşennâ-yı müdevver Ķaraħişâri merhûmuñdur. Andan mâ'adâ câmi'-i mezkûrda vākı' olan huţuţuñ cümlesi Ķulı Ķasan Ķelebi merhûmuñdur.

Mezbûr Ķasan Ķelebi daħi şeş Ķalemde mâhirler idi. Belki haţt-ı neshde üstâdı Ķaraħişâri merhûma gâlib idi. Zirâ Ķasan Ķelebi merhûmuñ nesh haţtı Ķaraħişâri merhûmuñ haţtından daħi bülend ü vâzıħdur. Mollâ Şems Pîr eydür: “ Ķaraħişâri merhûm gâyet nâzik [ü] şen idi. Bir beyâz sâdeyi yedi sene miķdârı giyüp, yine bir faķire hibe itmişler. Bunlar daħi nice muşâhif-i şerîf yazmışlardır. Ve keşret-i kitâbet itmişlerdür. Ve tûl-i 'ömr ile mu'ammer olmuşlardır. *Selâse ve sittin ve tisa'miede*⁸⁹⁹ fevt olmuşlardır. Südlüce'de Cemâle'd-dîn Ķaddese sırrahu el-'azizüñ merķad-i şerîfi civârında medfûnlardır.

33- [ĶARA ĶİŞÂRİ DERVİŞİ] ve [MÜĶİ'D-DİN ĶALİFE]

Bunlardan soñra Ķaraħişâri Dervîşi⁹⁰⁰ ve MüĶi'd-dîn Ķalife⁹⁰¹ tarz-ı Ķara Ķişâri'de eyü yazmışlardır.

34- [YÛSUF EFENDİ İBNİ 'ABDU'L-LÂH EŞ-ŞEHİR BE-TEMİRCİ ĶULI]

Bunlardan soñra üstâdımız üstâd-ı [20a] küll gül-i büy sünbül-i dil Yûsuf Efendi İbni 'Abdu'l-lâh eş-Şehir Be-Temirci Ķulı her semti zabt itmişlerdi. Şeyħ merhûmuñ cümle ihtirâ' itdigi vâdiler bi'l-küllîye mazbûtları idi. şülüş haţt yazmada mânend-i Ķaraħişâri idi. Ve Celâl ve 'Abdu'l-lâh vâdileri daħi mazbûtları idi. Ve nesh yazmada Celâl-zâde MüĶi'd-dîn'e taķlîd itmişlerdi. Zirâ kendünüñ şülüş haţtları Ķaraħişâri vâdisi olup, ol neshde Ķaraħişâri vâdisine

⁸⁹⁹ H.963 (M. 1555-1556) senesi.

⁹⁰⁰ (ö. H. 1000/ M. 1591) İstanbul'da Tophane semtinde doğmuştur. Hakkında çok az bilgi vardır. Dervîş Ķelebi ve Mütevellizâde diye de anılır. Yazıyı Karahisarî'den öğrendiği için “Karahisarî Dervîş” şeklinde anılmıştır. Kabri hocasının yanındadır. Mimar Sinan'ın eseri Büyükçekmece Köprüsü'nün kitabesini yazmıştır. En tanınmış öğrencisi Demircikulu Yusuf'tur. Ali Alparslan, “Hattatlar Kronolojisi”, Türk İslam Sanatları Hat Dergisi, 21 Mart 2008.

⁹⁰¹ Hayatı ve sanatı hakkında kaynaklarda detaylı bilgi mevcut değildir. Karahisarî'nin önde gelen dervîşlerindendir, diye anılır.

evkaf olmağla anı ihtiyâr itmişlerdi. Ve hatt-ı dīvānî’de güzide-i erbāb-ı kalem ü zübde-i aşhāb-ı raqam vāzî’u’l-aşl u şāhibü’n-nesl hattāt İbnü’l-Ḥattāt Tāc Beg-zāde Meḥmed Efendi merḥūmuñ tilmiz-i ḥāşşî idi. Hatt-ı dīvāninüñ celisin ve ḥafisin ḡāyet bî-naẓir yazmışlardı. Evvel sülüklerinde Kırimî merḥūmdan yazup, ba’dehu Karaḥişārî merḥūmuñ vādîsi tabî’atlerine hoş gelmekle ol vādîye sülük itmişlerdür. Zirā Karaḥişārî merḥūmuñ rü’yet-i cemāleri Yūsuf Ḥalîfe merḥūmı cezb idüp, anuñ farḥ-ı muḥabbeti sebebiyle ol vādîyi ihtiyâr itmişlerdi. Bu ‘abd-ı faḳîre ḥikāyet iderlerdi ki Karaḥişārî ‘aleyhi’r-raḥmetehu’l-Bārî hattını yanumda medḥ itmişlerdi. Ben daḥi sem’ ile anuñ ‘aşığı şādıķı olmışdum. Ve sinnüm ancaḥ on iki yāḥūd on üçde idi. Ḥüsni-ḥatta ve ma’ārif ü meḥāsine rāḡıb idüm. Karaḥişārî merḥūmuñ mübārek cemāl-i şerīflerin görmege ḡāyet ‘aşık idim. Ve Tarāķlar Çarşusu’nda varup ol arzū ile ḡāhî ṭururdum. Tā ki bir kimesne gelüp kūşime yapışup, Karaḥişārî merḥūmı [20b] işāret idüp baña gösterdi. Gördüm ki mübārek şakalları şāfi beyāz nūra beñzer. Ve mübārek ḳaddleri serv-i ḥırāmāna beñzer. Muvahḥidî bir ferāce giymişler. “*Hareke vü enf*”⁹⁰² üzre giderlerdi. Varup mübārek ḳademine yapuşup, yüz sürmek diledüm. Lākin ḥicāb idüp yine şabr eyledüm. Ol zamāndan berü yetmiş yıldur ki nūr-ı tal’atlerinüñ şāfāsı gözümde ve mübārek cemāllerinüñ liķāsı ḡöñlümde, deyi buyurdılar. Merḥūm-ı merḳūm Demirci Efendi ṭoḳsan üç yıl diri olup, biñ on sekiz⁹⁰³de intiķāl itmişlerdür. Medfen-i şerīfleri Ṭophāne Cāmi’ ḳurbundadır.

Diyār-ı Rūm u ‘Acem’de şeş kalem erbābı daḥi nice kimesneler gelmişdür. Lākin bu zıkr itdügümüz üstādlañ nişāblarında olmadıķları ecillden anlañ keşret-i zıkrinden istiḡnā olup, Bursavî Şerbetî-zāde’nüñ zıkrî ile itmām u iktifā olundu.

35- [BURSAVİ ŞERBETİ-ZĀDE İBRĀHİM EFENDİ]

Merḥūm-ı mezkūr Şerbetî-zāde İbrāhim Efendi, Karaḥişārî Aḥmed Efendi ile mu’āşırlardı. Ve bir zamān birbirinüñ mu’ārizı olup, ‘alā ṭarīķü’l-mu’āraza mürāsele vü mücādele ve fi’l-ḥatt vukū’undan soñra merḥūm-ı mezkūr Şerbetî-zāde İstanbul’a gelüp, Karaḥişārî merḥūm ile kendü beyninde ‘azīm muşāfāt vāķı’ olmuşdır. Bu beyt ḥaḳķında dinilmişdür.

Ḥuṭṭ-ı levḥ-i maḥfūzı muḥaḳķaḳ

⁹⁰² “Güzel ve latif yürüyüş.”

⁹⁰³ H.1018 (M. 1609-1610) senesi.

İgen şîrîn yazar Şerbetî-zāde

(*Me fā 'i lün/ Me fā 'i lün/ Fe 'ū lün*)

Bu beyti Kārahişārî el-merhūm istimā' idüp, 'alā ʔarîķū'l-mu'āraza bu beyti irsāl itmişdür.

“Kāmili bāyed ki der yābed uşul-i ʔaṭṭ-rā

Verne her nākış [21a] nedāned şive-i Yāķūt ʔis̄t⁹⁰⁴”

(*Fā 'i lā tün/ Fā 'i lā tün/ Fā 'i lā tün/ Fā 'i lün*)

Şoñra yine beynlerinde mu'āraza vāķı' olup, bu nazmı irsāl itmişdür.

“Dīde-i inşāf ʔū binā būd

Der şümürd gerçi ki minā būd

Çeşm-i hüner ü rubūd ez 'aybbāk

Bî-hüner ez 'ayb koned zū ʔe pāk

Ustura her ʔend zebān-i tiz yāft

Mū serd mū tevāned şikāft⁹⁰⁵”

Bu nazmı irsālden şoñra beynlerinde muşāfāt-ı tāmma vāķı' olmağla *“Hażman li-nefsihî⁹⁰⁶”* bu nazmı irsāl itmişdür.

Ey hüsn-i ʔaṭṭla felege baş yetişdiren

Bil kim vücūdum ayaguñ altında ʔākdur

⁹⁰⁴ “ Bir kamilin hatt kurallarını/usulünü anlaması gerekir. Aksi takdirde her nakıs Yakut üslubunun ne olduğunu anlamaz.”

⁹⁰⁵ “ İnsaf gözü görünce her ne olursa olsun onu varlık sayar. Sanat korkuyu ortadan kaldırdı. Hünersiz ayıp ararsa ondan korkmaya ne gerek var. Usturanın ucu ne kadar keskin olursa olsun kılı tıraş eder, kesemez.”

⁹⁰⁶ “ Nefsine kabul ettirerek (kabullenerek)”

Ger irişirse saña bu taze huṭuṭumuz

Anlara dil uzatma şağın zehir-nākdur

Her harf başka başka baḥrdür deñiz gibi

Kim satır-ı mevc ü nuқта aña dürr-i pākdur

(*Mef 'ū lü/ Fā 'i lā tü/ Me fā 'i lü/ Fā 'i lün*)

Bu nazmı anların muḥaḳḳaḳ besmeleleri ḥaḳḳında demişlerdür.

“Ḳāmet-i in besmele der bāğ-ı ḥaṭṭ

Serv-i şod toḥım nümūd ez nuḳaṭ

'Asker-i manşūr şod in ḥarfḥā

Her elifeş yek 'alemi minnethā⁹⁰⁷”

(*Fā 'i lā tün/ Fā 'i lā tün/ Fā 'i lün*)

D-36- [ES-SULTAN ĞĀZĪ MURĀD ḤAN BİN ES-SULTAN AḤMED ḤAN]

Der ta'rif-i pādişāh-ı ma'ārif-penāh bālā-nişin serir-i selāṭin muḳaddem-i fātih aḳālīm-i şarḳ u 'acem şāhibü's-seyfü'l-ḳalem sultānü'l-berrin ḥaḳānu'l-baḥreyn ḥāfızu'l-ḥaremeyn eş-şerifeynü'l-muḥteremeyn es-sultān ibnü's-sultān ḳaḥramān-ı zamān es-Sultān Ğāzī Murād Ḥan bin es-Sultān Aḥmed Ḥan “*eyyedehu'l-lāḥü el-melikü'l-mennān⁹⁰⁸*” ḥazretlerinüñ zāt-ı sütüde-i kerimü's-samātları cilve-gāh-ı ḥaḳāyık-ı maḫhar-ı tecelliyāt-ı daḳāyık olmağın nazm u neşr 'ulüm-ı dīnī leff ü neşr ve ma'ārif-i yaḳīni bi'l-külliye be-ḥasebi'l-kemālātü'l-'ilmiyye ve'l-fazā'ilü'l-'ālemiyye ma'lūmları olup, cüy-bār-ı enāmil-i hümayūnlarından enhār-ı envā'-i ma'ārif [21b] cārī olup, 'ale'l-ḥuşuş ḥaṭṭ-ı ta'līḳ-i dürrer-bārları bir mertebe rişte-i şive vü nezāket ile merbūṭ u reyb-i nümāyişde bir aḳṭ ile müctemi' ü maḫbūṭdur ki her ḥarfinüñ ḥüsnü mu'ārız-ı 'ārız

⁹⁰⁷ “ Bu besmelenin boyu hatt bahçesinde servi oldu. Noktaları servinin kozalakları gibi göründü. Bu harfler zafer kazanmış askeri, her elif göğe yükselen bir bayrağı andırıyor.”

⁹⁰⁸ “ Allah onun kuvvetini artırsın ve ona bol ihsanda bulunsun!”

hür u meşâkil lem'a-i nür u sevâd-ı evrâk-ı mestûrî min haysî'l-ma'nâ maşdâk-ı kerîme-i nürun
'alâ nür-ı maşdüka-i kitâb-ı mestûr fî-rağ-ı menşûr olmağın reg ü cân hüner-perverân cihân u
erbâb isti'dâd-ı aşhâb 'irfân-ı envâr-ı ma'ârif ol hâver-sipehr üstâdiyet ü bedr-i şa'sa'a-âver felek
kâbiliyetlerinden istinâre eyledikleri cây-i reyb ü istinâre degıldür. El-hâşıl hatt-ı ta'lik-i
hümâyûn ile ol şâh-ı cihân oldı. Ser defter-i ta'lik-nüvîsân-ı zamân u cihân içre ta'lik-nüvîsde
ferîd-i 'aşr u zamân ve vahîd-i felek-'unvân iken pâdişâh-ı şâhib-i 'adl ü ihsân u dâd u şahensâh-ı
'âlî-penâh Cem-nejâduñ,

Hüsn-i ta'lik-i haddâd adını görse idi 'İmâd

Âferîn-i ha'nı olurdu oluben hurrem ü şâd

Hatt-ı bî-mişli ol şâhuñ irüpdür hadd-i i'câze

Ki oldı hatt-ı nüvîsân cihândan cümle müsteşnâ

Nice hattı şerîf olmaya sâ'ir hüsn-i hatlardan

Degül gayri bunuñ gibi tılsım-ı kenzi la-yefnâ

O şâhuñ reşha-i aqlâmı güyâ âb-ı hay'âtdur

Kime kim irse bir demde hay'ât-ı nev ider ihdâ

Elifdür hâmesi nündür devâtı ol sebebdendür

Ki hüsn-i şâhid-i dîn ü düvelde an ider ibdâ

(Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün)

Ve şadâ-yı şalâbet ü şevketleri dilirân-ı meydân dilinde mezkûr u kemâl-i şecâ'atleri
tevrâh-ı selâfîn-i sâlifede mezbûr olanlardan dağı meşhûr olup, zamân-ı [22a] 'adâletlerinde
halk-ı 'âlem sâye-i sa'âdet unvâlarında emn ü amân üzre olup, cümle a'dâ-yı dîn-i mübîn tığ-i
bürrân-ı cihân-sitân-ı metinleri zağmından zebûn olup ve niceleri dağı bî-ser ü bî-sâmân 'azm-i
cânib-i nâr-ı nîrân itmişlerdür. 'Ale'l-huşuş duğân-ı hürân-ı hayevânân bî-'inân-ı nîrân-ı iktirân

meş-i sevķ-i 'ināķları ĥavfindan dūd-ı bī- sūdūñ dīn ü dünyāya zarrını her biri bi'z-zarūrī fehm ü şinās itmekle ef'āl-i muġān-ı bidāz-ı 'ānden keff-i yed idüp, tövbe vü istiġfār itmeleri ile meşamm-ı tayyib-ı irtisām-ı ġayret-keşān-ı dīn-i İslām bi'l-küllīye anlaruñ revāyih-ı kabāyihlarından ve dūd u aĥdūdlarından zamān-ı 'adālet unvānlarında ĥalāş olmuşdur. Bu ma'nāda cānib-i ĥaķķa nuşret olduġı muķarrer ü muĥaķķaķdur. Ve bu fazl u iĥsānuñ mūkāfāt-ı keşiretü'l-berekātı dergāh-ı ĥaķķ cell ü 'alāda munķatı' olmayup, daġi nice nice fütühāt-ı keşiretü'l-ferĥāta sebep ola. Mü'ebbed-i dīn-i İslām ve mu'lin-i şerī'at ĥazret-i seyyidü'l-enām olan pādişāh-ı encüm ü sipāh-ı 'ālem-penāh ĥıfzu'l-lāh ve naşru'l-lāh ĥazretlerinüñ 'ömri şerīflerini yā Rabbī medd-i i'bad medd ü memdūd u naşr-ı i'bad naşr-ı manşūr idüp, kemāl-i şeyhūĥat ve yirinde muķīm ile be-ĥürmet-i Ebī-bekr ü 'Ömer, 'Oşmān u 'Alī rızvāna'l-lāhu te'ālā 'aleyhim ecmaīn. Āmīn yā mucībü's-sā'ilīn.

E- [ĤAĤĤ-I TA'LİK'DE ŞĀĤİB-İ KETEBE OLANLAR]

37- DER TA'RİF-İ SER TA'LİK-NÜVİSĀN MİRİ 'ALİ Bİ-AĤRĀN⁹⁰⁹

Evvelā ta'likde vāzī'u'l-aşl Mīr 'Alī merĥūmdur ki evā'il-i ĥālinde Ĥüseyn Bayķara⁹¹⁰, dan yazmuşdur. Ve Ĥüseyn Bayķara'nuñ taĥtı olan Herāt'da neşv ü nümā bulmuşdur. Anuñ 'uluvv şānında bu nazm [22b] dinilmişdür.

“Nesh-ta'lik eger ĥafī ve celīst

Vāzī'u'l-aşl Ĥ'āce Mīr 'Alīst

Nisbeteş nīz Mīresed Ya'li⁹¹¹

.....

Tā ki būdest 'ālem ve Ādem

⁹⁰⁹ “ Ta'lik yazıcıların başı, benzeri olmayan Mīr Ali'nin tarifi hakkında.”

⁹¹⁰ Herat'ta Ömer Şeyh'in torunu ve son Timurlu hükümdarı Ĥüseyn Bayķara (1469-1560)Timurlulara son bir altın çağ yaşattı. Sarayına ehil devlet adamlarının yanı sıra şairleri ve sanatçıları topladı; kendisi de şiirler, bilimsel risaleler yazdı ve hepsinden daha önemlisi Farsça ve Türkçe edebiyatın gelişmesine destek verdi. Sarayının gelenekleri daha sonraları Hindistan'daki Babürlüler tarafından sürdürüldü. Ĥüseyn Bayķara Mayıs 1506'da Şeybanilere karşı bir askeri sefer sırasında öldü. Oytun Ayberk Fırat, “Timurlu Dönemi Minyatür Sanatı”, The Art History Journal, Sunday, February 13, 2011

⁹¹¹ Hz. Ali.

Hergiz in haṭṭ nebūde der 'ālem.

Važ' fermūde ān zı zih̄n-i raḳīḳ

Ez haṭṭ-ı nesh ez haṭṭ-ı ta'lik

Haṭṭ-ı pākeş çū şı'r ü mevzūn

Hest ta'rif-i ū zi ḥad bīrūn⁹¹²

(Fe 'i lā tūn/ Me fā 'i lūn/ Fe 'i lūn)

Mīr 'Alī merḥūm sādāt-ı kirāmdan ve evliyā-i 'izāmdan bir kimesnedür. Nazm u neşrde mähirdür. Ve ṭarīḳ-i Ḥa'ce-gān⁹¹³, da ehl-i tevḥīd ü ehl-i zıkr oldukları meşhūrdur. Buḥārā'da pādīşāhlar ma'lūmı iken ve pādīşāhlar kendüye ṭālib ü rāḡīb olurken, cümle 'ömrünü faḳr u fāḳa ile geçirmişdür. Cümle ma'īşetlerin ḥelāl-i ṭıbden itmekle 'azīmet idüp, anuñ ise ḥuşūli müşkil olmağla kendü nazmlarında rüzgār-ı zūrgārdan ve zıḳ-i ma'īşetden şikāyet idüp, bu nazmı dürr-bārı buyurmuşlardır.

“Ömri ez meşḳ dü-tā buved ḳadem hemçün çeng

Tā ki haṭṭ-ı men-i bī-çāre bedīn ḳānūn şod

Ṭālib-i men heme-i şāhān-ı cihānend ü merā

Der Buhārā ciğer ez bahr-i ma'īşet ḥūn şod⁹¹⁴”

(Fā 'i lā tūn/ Fā 'i lā tūn/ Fā 'i lā tūn/ Fā 'i lūn

⁹¹² “Neshtalik, gerek hafisi gerek celisi olsun, onun kanun koyucusu Hacı Mir Ali'dir. Onun soyu da Hz. Ali'ye uzanır. Bu âlem ve adem var olduğundan beri bu alemde böyle yazı yoktu. O nesih ve talik hatta ince zekâsiyla kural koydu. Onun pak yazısı vezinli şiir gibi olunca, onu tarif etmek hadsiz olur (tarif edilemez).”

⁹¹³ Nakşibendî silsilesinin Bahâeddin Hazretleri'nden önceki devirleri hakkında bilgi veren kaynaklara göre tarikat, Yûsuf el-Hemedânî zamanından Bahâeddin zamanına kadar, Hemedânî ve ardından gelenlerin taşıdığı "hâce" lakabına işaret olarak "tarīḳ-i hâcegân" diye anılmakta iken Bahâeddin Hazretleri'den itibaren "tarīḳ-i Nakşibendî" adıyla tanınmıştır. Büyük İslâm ve Tasavvuf Önderleri, Vefâ Yayıncılık, İstanbul 1993.

⁹¹⁴ “Ben biçarenin hattı böyle kanun oluncaya kadar boyumun eğri büğrü olması hayatımın meşḳ ile geçmesindendir. Dünyanın bütün şahları benim talibimdir. Ancak Buhara'da kaldım. Geçim (dirlik) için ciğer kana bulandı. ”

Hikāyet:

MİR merhūmuñ yār-gārlarından biri hacc-ı şerīfe müteveccih olduḡda MİR merhūm bir na't-ı şerīf leṭāfet-i enīf nazm idüp, ol kimesne ile Ravza-i şerīf-i şeref-nümā-yı 'āleme irsāl idüp, ol kimesne daḡı varup, Ravza-i Muṭahhara-i şerefeha'l-lāhu te'ālā tarafına vuşul bulduḡda Şeyḡü'l-Ḥarem olan kimesneye MİR merhūmuñ haṭṭını 'arz eyledikde Şeyḡü'l-Ḥarem daḡı anı ḡabulde tekāsül ü ihmāl itdükden soñra bir gice iki cihān güneşi şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem Şeyḡü'l-Ḥarem mezbūruñ menāmında ṭulū' idüp, şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem anuñ ḡabūlüne tenbih ü te'kīd [23a] buyurup, irtesi Şeyḡü'l-Ḥaremü'l-muḡterem o kimesneye gelüp, kendü rü'yāsını taḡrīr ü ta'bīrden soñra na't-ı şerīf-i mergūbı ḡüsni-i ḡabūl ile alup, Ḥücre-i şerīfenüñ dīvār-ı envār esāsına vaz' itmişlerdür.

38- [SULTAN 'ALİ MEŞHEDİ]

Ba'zılar daḡı dirler ki Sulṭan 'Alī Meşhedī MİR merhūmdan muḡaddem olup, MİR merhūm anuñ ṭarīḡasını iḡyā idüp, andan daḡı berter [ü] bihter olmuşdur, dirler.

Beyt:

Şed-i mu'āşır be-cem 'i'l-efşāl

Şeyḡ-i şīrīn maḡāl-ı Şeyḡ Kemāl⁹¹⁵

Ṭarīḡ-i Naḡşībendiye ulūlarından Ḥ'āce Şeyḡ Kemāl⁹¹⁶ ile mu'āşırlar idi.

Anuñ meşḡūr u mümtāz olan şākirderinden biri Mālīk Deylemī⁹¹⁷,dür ve biri daḡı Muḡammed bin el-Mu'izü'd-dīn el- Ḥüseynī⁹¹⁸ ve biri daḡı Aḡmed el- Ḥüseynī⁹¹⁹,dür. Bu ikisi eşref-i kirāmuñ şāḡīḡü'n-nesebleridür. Ve biri daḡı Ḥayre'd-dīn⁹²⁰,dür.

⁹¹⁵ Bütün faziletleri kendinde toplayan(Sultan Ali Meşhedî) tatlı sözlü Şeyh Kemal ile muasırdır.

⁹¹⁶ Şeyh Kemāl olarak da bilinen Kemāl-i Hucendī, aynı zamanda bir mutasavvıf ve mürşittir. Şeyh olması dolayısıyla şiiri, kendi duygu ve düşüncelerini açıklamak için bir irşad ve terbiye aracı olarak görmüştür. Mutasavvıf kişiliḡi divan şairleri tarafından da beyitler vasıtasıyla zikredilmiştir. Şiirlerde çoḡunlukla üstād, şeyh, pīr, mīr gibi kelimelerle birlikte anılmıştır. H. 808'de vefat etmiştir. Hakan Yekbaş, Divan Şairinin Penceresinden Acem Şairleri, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/2 Winter 2009.

39- [MAHMÜD BİN İŞHAQ EŞ-ŞAHĀBĪ]

Maḥmūd bin İŧhaq eŧ-ŧahābī Mīr merḥūmuñ mu'āŧırı ve hem-dem nāŧırı idi. Mīr merḥūm aña kendü ketebesin yazmağa izin vermiş idi. Lâkin terk-i edebdür deyü yazmamışlardır.

40- [MĪR 'İMĀD]

Bunlardan ŧoñra Mīr 'İmād merḥūm zuḥūr idüp, evvelā Muḥammed Ḥüseyin'den yazup, ba'dehu kemāl-i tefennün ü ittikāndan ŧoñra Mīr 'Alī merḥūm ḥāzretlerinüñ ḥuḫūḫ-ı merbūḫların cem' idüp, kendü ḥaḫḫını anuñ ḥaḫḫına taḫḫı ü taḫḫid itdükden ŧoñra keŧret-i meŧŧ-i kitābet ile bir melekeye mālİK olmuŧdur ki eger Mīr 'Alī merḥūm anı göreydi ŧıve vü nezāket cihetinden anuñ sālİK olduđı meslegi begenüp istiḫsān-ı külli itmesi muḫarrer ü muḫaḫḫaḫ olurdu. Mīr 'İmād merḥūm ḫarīḫ-i Ḥ'āce-gān'da 'İmādü'l-mülk⁹²¹ ḫāzretlerinüñ sülük itdükleri meslegüñ sālİki olmađla kendüye daḫi 'alā ḫarīḫü'l-isti'āre 'İmādü'l-mülk [23b] dinilmiŧdür. 'İmād merḥūm ḫarīḫ-i Naḫŧibendiye ulularından olup ve Ḥasenī'n-neseb ve Ḥanefi'l-mezḫeb ḫāccü'l-ḫaremeyn olup, Sünnī senevī vü dīn-i İslām'da kaviyy kimesne olmađla rayıḫa-i rafzı meŧāmm-ı ḫabūlüne ḫarīn itdürmediđi ecillden ŧah 'Abbās⁹²²-ı pür vesvās dā'imā ḫaraf-ı ḫilāfında olduđuna muđberr olmađın 'āḫıbetü'l-emr Mīr 'İmād merḥūm-ı ḫatl-i maŧlaḫatḫün iki ḫaŧŧāb ŧākirdi irsāl idüp, İsfahān'da kendü sa'ādet-ḫānesinden ḫıḫarup, saña Rūm'da olan Sünnilerden mektüb geldi, deyü bir muvarraḫ bıḫaḫ ile dürtüp, ŧehīd itmişler. Merḥūm mezkūrı ŧehīd itdüklerini ŧāḫ-ı Hind İbni

⁹¹⁷ Emir Malik Deylemi(M. 1518 -1562). Mütevazı bir hayat sürerdi. ŧah Abbas defalarca İsfahan'a ḫađırıda da uzlet köŧesinden ḫıḫmayı tercih etmez. Hoca Mahmud İŧhak ile Malik deylemi Mīr İmad'ın kızıyla evlenmek için rakıp olurlar. Herat, Buhara, Irak ve Azerbaycan'a gider. Buralarda ḫeŧitli ilim ve imar işleriyle meŧgul olur. H. 909'da vefat eder. Habib, Hat ve Hattatan, İstanbul 1888, s. 218.

İranlı hattatların en ünlülerinden. Mīr İmad'ın meŧ üstadı. Bilinen en eski ebru kağıdı Malik Deylemi tarafından 1554 yılında Gürcistan'da yazılmış Arapḫa italik kit'adır. Nestalik yazı üslubunun canlanmasında önemli katkıları olmuŧtur. Ali Alparslan, Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, Yapı Kredi yayınları, 3. Basım, İstanbul 2007, s. 157.

⁹¹⁸ Kaŧanlıdır. Mīr Ali'nin özel öğrencisidir. Malik Deylemi emsalinden olduğu hünerveran-ı akrandır. Sünni ve Hz. Ali soyundan seyyiddir. İran'da nestalik yazıda Mirane olanlardandır. Müstakimzāde Süleyman Sadettin, Tuhfe-i Hattātın (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), İstanbul 1928, 217.

⁹¹⁹ Meŧhedı'dir. Aslı ŧirazi'dir. Bu hattın hünerveranından sayılır. Mīr Ali merhumun talebelerindedir. Müstakimzāde Süleyman Sadettin, Tuhfe-i Hattātın (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), İstanbul 1928, s. 646.

⁹²⁰ Mīr Ali ŧākirdidir. İcazetten sonra üstadının baŧladıđı ŧehname'nin itmamına muvaffak oldu. Vefatı: H. 981(M. 1573-1574). Habib, Hat ve Hattatan, İstanbul 1888, s. 218.

⁹²¹ Nakŧibendi önderlerinden Hoca Ubeydullah Taŧkendi'nin eniŧtesi.

⁹²² Döneminde Sünnilere karşı uyguladığı poltikalar pek makbul değildir. ŧah Abbas 1557 yılında doğdu. Safevi sülalesinden Muhammed Hudabende'nin oğludur. Herat'ta babasına karşı ayaklandı. Kazvin'i ele geçirdi ve 1587'de hükümdar oldu. Döneminde Sünnilere karşı uyguladığı poltikalar pek makbul değildir. Aydođmuŧođlu, Cihat, "Safevi Hükümdarı ŧah Abbas'ın Dinî Siyaseti", Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3 Summer 2011, p. 1329-1337 TURKEY

Celāle'd-dīn⁹²³ istimā' itdükde 'azīm бүкә idüp, buyurmuşlar ki: “Ben anuñ ağırınca altun virürdüm. Eger 'İmād-ı Mir merhūmı қатl itdürmeyüp, benüm җарфима irsāl itmiş olaydı.” deyü buyurmuşlar. Ve Buhārā'da olan e'izze-i kirām u meşāyih-i 'izām anuñ қатline nāle-i āh-güzār idüp, anuñçün dergāh-ı Hāққа 'itizār idüp, nice günler nūr-ı pür-fütūhuna ba'dehu қırā'atü'l-Қur'ān du'ā itmişler. Ve Şām u Haleb'de daği kendüleri ile müşerref olan e'izze-i zevī'ü'l-ihtirām Mir 'İmād merhūmuñ fevtine azīm бүкә itmişler. Merhūm mezbūruñ biñ on sekizde biñ on тоқуз⁹²⁴da yazdıqları қıт'alar gāyet eyüdür. Merhūm merқūma Şāh-ı bī-dīn maḥż-ı ihānet idüp, tūl-i kitābet idüp, Rūm'a қıт'aları münтеşir olmamaқ için Kitāb-ı Şāh-nāme⁹²⁵ bi't-tamām yazdırup, işgāl itmişdür.

41- [MEZKÜRÜŃ (MİR 'İMĀD) TİLMİZLERİ]

Ve daği merhūm mezkūruñ tilmizlerinden 'Abdü'r-reşid⁹²⁶ ve 'Abdu'l-cabbār⁹²⁷ eyü yazmışlardır.

42- [ТОБ-ҲĀNELİ NŪRĪ ÇELEBĪ] ve [MUḤAMMED RIZĀ TEBRĪZĪ]

Ve daği 'İmād merhūmuñ mu'āşırlarından Muḥammed Rızā'dur.

[24a] Ve anuñ daği mu'āşır u mu'ārızı bu diyār-ı dār-ı salṭanatda Tob-ḥāneli Nūrī Çelebī'dür ki Sa'de'd-dīn Efendi⁹²⁸ merhūm Muḥammed Rızā-yı mezbūrı ḥüsn-i ḥaṭṭ-ı kitābeti ecill için

⁹²³ Cihangir (31 Ağustos 1569, Fethpur Sikri - 28 Ekim 1627, Hindistan), Babür İmparatorluğu'nun dördüncü hükümdarı (1605-1627). 1569'da doğan Selim, babasının ölümü üzerine 1605'te “Nüreddin Cihangir” unvanı ile tahta çıktı. Doğaya yakınlığı olan, insan kişiliği konusunda keskin bir sezgiye ve sanatçı duyarlığına sahip bir insandı. Bu nitelikleriyle minyatür sanatının korunmasını sağladı. Tüzük-i Cihangiri (Cihangirname, ös 1683, yay. haz. S. Ahmed) adlı anılarında yönetiminin ilk 17 yılını anlatır. “Cihangir”<http://tr.wikipedia.org/wiki/Cihangir> (G.T. 14 Nisan 2012)

⁹²⁴ H.1018-1019 (M.1609-1611) seneleri.

⁹²⁵ İranlıların millî destanıdır. Dünyanın yaratılışından Arap istilasına kadar İran tarihi, mitolojisi ve geleneklerini anlatan bu eser 60 bin beyittir ve aruzun “fa'ülün fa'ülün fa'ülün fa'ül” kalıbıyla yazılmıştır. Dört esas kısımdan oluşan eserin ilk bölümünde Pişdādiler, ikinci bölümde Keyâniler, üçüncü bölümde Eşkāniler ve son bölümde de Sasaniler anlatılmaktadır. Isparta, Selvet, 17. Yüzyılda Yazılmış Mensur Şehname tercümesi, Yüksek Lisans Tezi (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu), İstanbul 2006.

⁹²⁶ İsfahanlıdır. Şehid Mir İmad'ın şakird-i mecididir. Vadileri makbul bir seviyeye ulaşmıştır. H. 1057 (M. 1647-1648)de vefat etmiştir. Müstakimzâde Süleyman Sadettin, Tuhfe-i Hattâtin (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), İstanbul 1928, s. 676.

⁹²⁷ İsfahanlıdır. Mir İmadın tilmiz-i hassıdır. Kitabet ve çok sayıda eserle hayatını H.1065 (M. 1654-1655)te tamamlar. Müstakimzâde Süleyman Sadettin, Tuhfe-i Hattâtin (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), İstanbul 1928, s. 672.

getürdüp, Nürî merhûmuñ bir harîr üzerine Mîr ‘Alî merhûma taqlîdi gösterüp, tağlîtden soñra Nürî Çelebî merhûmı getürdüp ve huzûrında yazdurup, Muhammed Rızâ Tebrîzî Rûm’da bu maķûle kimesne olmaķ kerâmetden ğayri degûldür, deyü ‘azîm-pesend ü istihsân idüp.

Nürî merhûm kendü ihtirâ’atı üzre on iki ķalem yazmada mâhir idi. Lâkin haţţ-ı ta’lîķ yazmada Mîr merhûma taqlid cihetinden haţţ-ı ta’lîķi sâ’ir haţţlarına ğâlib idi. Mîr ‘Îmâd merhûmuñ huķûtı mazbûtı bunlaruñ zamânlarında Rûm’a gelüp daği munteşir olmamışdı.

43- [MÎRÛŃ MUĶALLİDLERİ]

‘Alî Rızâ-yı ‘Atîķ⁹²⁹ ve Mîr’uñ veled-i şulbi Muhammed Bâķır⁹³⁰ ve Ğasan ‘Alî⁹³¹ ve Ğüseyn Bayķara’nuñ vezîri ‘Alî Şîr⁹³² bunlar daği Mîrûñ muķallidleridür. Mîr ‘Alî merhûm sâdât-ı ma’âl-i derecâtdan idüği Tuħfe-i Sâmi⁹³³’de mezkûr olup, “*Mîr ‘Alî fevt nümûd*” târiħ düşmüşdür. Toķuz yüz elli bir⁹³⁴de Herât’da fevt olmışdur. Mezkûrlar daği Mîr merhûmuñ ğalefleri olduķları bu târiħinden ma’lûm olur.

---

⁹²⁸ Hoca Sadeddin Efendi, 1536-1537 yıllarında doğdu. Yavuz Sultan Selim'in nedimi Hasan Can'ın oğludur. İlk öğrenimini, Karamani Mehmed Efendi'den ve devrin ileri gelen bazı bilginlerinden aldı. Bursa Yıldırım medresesine tayin edildi. 1572'de Sahn müderrisliğine getirildi. Şehzâde Murad'a hocalık etmesi için Manisa'ya gönderildi. Kısa süre sonra Sultan Üçüncü Murad tahta çıkınca, Hâce-i Sultani oldu. Tâcü't-tevârih isimli yapıtıyla ün kazandı.1599'da vefat etti. Hoca Sadeddin Efendi, Tâcü't-tevârih, (Sad. İsmet Parmaksızoğlu), Kùltür Bakanlığı, Ankara 1999.

⁹²⁹ İsfahani'dir. Mîr Ali merhumun piş tahta-i talimleriyle olmakla hüsn-i hatt-ı ta'lik ile kam-kar edip, H. 981 tarihi ricalindedir. Müstakimzâde Süleyman Sadettin, Tuħfe-i Hattâtîn (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), İstanbul 1928, s. 693.

⁹³⁰ Abdullah bin Mir Ali Vazı'. Bazıları buna Muhammed Bakır demişlerdir. Gerek büridesi ve gerek hatta muallak enva-i sanayi-i güzidesi pederinin hattı gibi pesendide-i alemdir. Habib, Hat ve Hattatan, İstanbul 1888, s. 261.

⁹³¹ İsfahani olup, Mîr Seyyid Ahmed Meşhedî'den tilmizle akranları arasında hünerveran olmuştur. Müstakimzâde Süleyman Sadettin, Tuħfe-i Hattâtîn (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), İstanbul 1928, s. 657.

⁹³² Ali Şîr Nevayi: Türk edebiyatındaki ilk tezkire Mecâlisü'n-nefâis'in yazarı, şair, hattat. Sultan Ğüseyn Bayķara'nın veziri iken kahraman-ı sultani olmuştur. Koca Mîr Ali'nin meşhur şakird-i me'muridir. Sufiyye-i kiramdandır. Tuħfe-i Hattâtîn (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), İstanbul 1928, s. 692.

⁹³³ I. Şah İsmail'in oğlu olan ve II. Şah İsmail tarafından hapse atılıp sonra öldürülen Sami Mîrza Safevi tarafından 1550 yılında kaleme alınmış ünlü bir tezkire. Adnan Karaismailoğlu bu tezkireyi çalışmış. Karaismailoğlu, Adnan, “Türk Edebiyatı kaynaklarından Tuħfe-i Sami ve Altıncı Bölüm tercümesi”, Türk Dünyası Araştırmaları, Aralık 1988, s. 57.

⁹³⁴ H. 951 (M. 1544-1545) senesi.

44- [ŞĀH MAĤMŪD NİŞĀBŪRĪ]

Kitābetde zümre-i merķūmeden biri dađı Şāh MaĤmūd NişābŪri'dŪr. Şāh İsmā'īl bin ŞeyĤ Ĥaydar⁹³⁵ zamānının ūstād-ı bŪlend iştihārıdır. Şāhib-kırān Sulţan Selīm Ĥan 'aleyhi'r-rahmetehu ve'l-ġufrān mesfŪr Şāh İsmā'īl ile Āaldıran şahrāsında muşāfāt itdŪkleri ĥinde yed-i mŪ'eyyed-i şāhīye giriftār olmasunlar deyŪ Şāh MaĤmūd'ı ve Bihzād'ı⁹³⁶ bevđi bir ġār iĥinde nihān [24b] itmīşdi. Ol zamān ki mŪnhezim olup geldi. CŪmleden evvel mezbŪrları tecessŪs kılınmışdı. Zirā bunlar SŪnniler idi. Bunların firār itmelerinden dađı emīn degŪl idi.

45- [MĪR ĤALĪL]

Ve ĥālā MĪr ĤalĪl nāmında bir kimesne yine diyār-ı 'Acem'de zŪhŪra gelŪp, şafvet ū metānet cihetinden 'acĪb ū ġarĪbdŪr. Lākin 'aķidesi ĥālī nā-ma'lŪmdur. Ve anuĥ kıţ'ası ġāyet nādir olup ve diyār-ı Hind'de MĪr 'İmād kıţ'asından dađı mu'teber ū mergŪb olmaġla diyār-ı RŪm ūrafına anuĥ kıţ'ası gelŪp zŪhŪr itmemişdŪr.

46- [MĪR 'ABDU'L-LĀHŪ'L-ĤASSENŪ'L-BUHĀRĪ] ve [DERVĪŞ 'ABDĪ]

Ve ĥālā Medīne-i MŪnevvere "şerefeha'l-lāhu te'ālā"da mŪcāvır olan Buhārā erenlerinden ve ūrĪķ-i Nakşibendiyye aşĥābından olup, anda mŪnzevĪ olan ĥasĪb ū nesĪb MĪr 'Abdu'l-lāhŪ'l-ĤassenŪ'l-BuhārĪ ve DervĪş 'AbdĪ ĥaţĥ-ı ta'likde ĥoş-nŪvĪsān-ı zamān olduġları 'inde'l-ahālī ma'lŪm u meşhŪrdur.

Ĥaţĥ-ı ta'likde şāhib-i ketebe olanlar, ġāyet bĪ-şŪmār olup, şeş ūalem erbābı gibi ūalĪlŪ'l-'aded olmaduġları ecilden ĥadd ū 'add ū ĥaşrı anların aşlā mŪmkŪnātdan olmamaġla bu mertebe ile iktifā olunup, mālezimeye şŪrŪ' olundu.

⁹³⁵ I. İsmail veya Şah İsmail (d. 17 Temmuz 1487; Erdebil, Akkoyunlular - ö. 24 Mayıs 1524; Erdebil, Safevi Devleti) Safevi Tarikatı'nın lideri ve Safevi Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı. İsmail, 17 Temmuz 1487 tarihinde Erdebil şehrinde Safevi Tarikatı'nın şeyh ailesinin çocuġu olarak dŪnyaya geldi. Baba tarafı Şeyh SafiyŪddin'in sŪlalesinden olup İsmail'in babası Şeyh Ĥaydar, dedesi ise Şeyh CŪneyd'dir. H. Mustafa Eravcı, "SafevĪ Hanedanı", TŪrkler, C. 6, Yeni TŪrkiye Yayınları, Ankara, 2002, ISBN 975-6782-39-0, s. 884.

⁹³⁶ Şakird-i Pir Seyyid Ahmed Kemaleddin lakabı ile sanatında ūstad olmuştur. Sultan HŪseyin Baykara ve evahir-i Şāh İsmail ahbine tesadŪf eylemiştir. Ĥabib, Ĥat ve Ĥattatan, İstanbul 1888, s. 262.

EL-BĀBŪ'L-EVVEL⁹³⁷

DER BEYĀN-I TERBĪYE-KERDEN ARĀTĪS Ü ESBĀB-I KÜTTĀB-I ENĪS:⁹³⁸

Evvelā hūsn-i haı u hūsn-i kitābet arĳinūn sālĳi olanlar, “*Sebbiti'l-‘ara sūmme unu*”⁹³⁹ fehvāsınca evvelā vara-ı naĳnūn terbiyesine ādir olup ve esbāb-ı kitābete mūte‘allĳ avāde ĳnāsları kemāle olduından mā‘adā kendūleri arĳ-ı tail-i hada bir mūrid-i reid dai lāzımdur. Nitekim bu nazm-ı ‘Arabī’ de dinilmidūr.

Nazm:

“zā i’te en teui bi-hūsnĳi kitābetūn

Ve mertebetin fĳ’l-‘ālemāne tezeyyūn

Teayyer elāen ve ‘temidhā feinnehā

[25a] *‘Alā behceti’l-ai’l-melĳhi ta ‘ayyūn*

Midāden ve ırsen mukemen ve yerā ‘aten

zecteme ‘at arrat bihinne ‘uyūn

Velā būdde min eyhin yūrĳke uūaha

Yūsā’idu fĳ irādihā ve yū ‘ayyūn

Ve men lālehu eyūn ‘āe bi- ‘alihi

*Fezāke hebā’u ‘alihi ve cūnūn”*⁹⁴⁰

⁹³⁷ Birinci bab.

⁹³⁸ “ Kaıtları terbiye etmek ve yazı ile dost olmu kātĳlere gerekli eyler hakkında.”

⁹³⁹ “ Tavanı (arı) salamlatır, sonra nakıla!”

⁹⁴⁰ “ Gūzel bir yazı yazarak dūnyada iyi bir mertebe edinmek istediin zaman, ũ eyi se ve onlara gūven! Cūnkū onlar sevimli yazının gūzelliine yardımcı olur. Bunlar: mūrekkep, aharlanmı salam kaıt ve kamı kalem. Bu ũcū bir araya gelirse, bunlarla gūzler aydınlanır, insan mutlu olur. Amma bu ũc ey elde edilmekle beraber, bir de ũstad

Behcet-i hüsni-ı hattı u hüsni-ı kitâbet kemâl-i esbâb-ı kitâbet ile kâ'im olduğu muqarrer ü muhakkağdur. Nitekim Mîr 'Alî merhûm dağı kendü nazmlarında buyurmışlardır.

“Ey ki der vâdi-yi hattı şarf konî nağd-i hayât

Bişnev in nükte ü çün men beşin fâriğ-i bâl

Penç çîzest ki tâ cem' negerded bâhem

Hest hattât şoden nezd-i hord emr muhâl

Diğğat-i tab' u küfî zi hattı u kuvvet-i dest

Tâkât u miğnet ü esbâb-ı kitâbet be-kemâl

Ger ez in penç yekî râ kuşûri hâşıl

Nedehed fâ'ide ger sa'î numâyed şad sâl”⁹⁴¹

(Fe 'i lâ tün/ Fe 'i lâ tün/ Fe 'i lâ tün/ Fe 'i lün)

Bu nazmda zıkr olunan şürû-ı hamseden kişi iki şeyde üstâza muhtâcdur. Anuñ biri vuğûf-ı hüsni-ı hattıdır ki ol üstâduñ ta'limine mevkuğdur. Ve biri dağı esbâb-ı kitâbetdür. Bu dağı ifâdeye muhtâcdur.

[AHÂR]

İmdi gerekdür ki evvelâ beyâz şabı havânda dögeler. Anı kaynar şu içine koyup, yine muhkem kaynadalar. Ba'dehu bir küçük tekne içine döküp, gâyet ıssı iken bî-ahâr u bî-ilâc olan kağıdları ol şâb şuyına çeküp, gölgede kurudalar. Ba'dehu yine bir miğdâr sâde şuyı muhkem kaynadalar. Bir avuç elenmiş nişâyı bir kâse içinde şuyı ezüp, ol kaynar şunuñ üzerine dökeler.

---

lazımdır ki sana yazının ve harflerin niteliklerini öğretsin. Kimin üstadı yoksa, akli ile yaşamaya çalışıyorsa, onun akli uçar gider ve o, deli olur.”

⁹⁴¹ “Ey hat vadisinde hayat naktini tüketen kimse, bu sözü dinle ve benim gibi rahatla. Beş şey vardır ki bir araya gelmedikçe, akiller nezdinde hattat olmak zordur: Basım dikkati, hattan anlama, el gücü, sıkıntıya katlanma, tam bir şekilde kitabet malzemeleri. Eğer bu beşinden birinde kusur ortaya çıkarsa/hasıl olursa (biri eksik olursa), yüz yıl çaba sarfedilse fayda etmez.”

Ve arışdurarak āyet mukem aynadalar. Tā ki niřānu rayası almaya. Ba'dehu tekne iine boşaldup, āyet ıssı iken ol şablanmış kaıdları aa ekeler. Ve yine gōlgede urudalar. Ve mukem mūhre uralar. āyet bī-naẓir ola. Ammā bu zıkr [25b] olunan ahāru üsnü durma ile zāhir olur.

AHĀR-I DİGER:

Budur ki balı tutalınu āyet beyāzını ışlayalar. Ba'dehu yaycılar itdükleri gibi mermer üstünde oma ile dōgeler. uřuneti ve ılzatı gidüp, muźmail oldudan şora urudup ahār iün ıfz ideler. Bālāda zıkr olunan niřā ahārınu üzerine beř direm midārı balı tutalın aynadup ekseler āyet alem-gir ola.

NEV'-İ DİGER:

Beş direm balı tutalı iki direm zam-ı 'Arabī ve ü direm Edirne tutalın bir kāse iine cem' idüp ışladalar. Ba'dehu kifāyet midārı şu ile mukem aynadalar. Ve āyet ısıca iken ahāra mutāc olan kaıdları ekeler. āyet a'lā ahār ola.

NEV'-İ DİGER:

Beř direm balı tutalını mukem aynadalar. Üzerine on direm midārı niřāyı řu ile ezüp, oyalar. Ve yine minvāl-i meřrū üzere mukem aynadalar. 'İlāca mutāc olan kaıdları aa ekeler, a'lā ola.

NEV'-İ ĀİR:

Keřirāyı gül şuyı ile ışlayalar. İki direm şabı mukem dōgüp, üzerine eküp, arışdıralar. İki gün dura. Ba'dehu bir ōlmek iine oyup, āyet mukem aynadalar. Üzerine iki keřirā midārı niřāyı şuyla ezüp, oyalar. Ba'dehu tekrār aynadalar. āyet mukem olan kaıdları ekseler ve urudup tekrār ıssı sāde şudan ekseler āyet a'lā ola ve alem-gir ola. Belūt şeceri külüni bir bez pāresine ıın idüp, ōmlek iinde mukem aynatsalar, ālī üzere oysalar, ba'dehu süzüp ahār olmış kaıdları aa ısıyla ekseler, āyet alem-gir ola. āyet ahārı o [26a] olup ve āyet aşın olan kaıdları def'aten ve adeten ferāde ferāde şovı şudan geürüp ve birbirinü üstüne oyup, bir rüzgār dounmaz yere osalar, ü gün midārı durdudan şora

birbiriniñ üstünden kaldırıp gölgede kurutsalar, huşūneti gidüp gāyet kalem-gīr ola. Gāyet haşīn olan kağıdları mücerred ıssı şudan çeksel, huşūneti gidüp, kalem-gīr ola.

AHĀR-I DĪGER:

Beş direm miqdārı esfidācı deste-i zenk ile şumaķı mermer üstünde muhkem ezeler. Ba'dehu çömlek içine koyup şu ile qarışdıra, muhkem kaynadalar. Ba'dehu on direm miqdārı nişāyı anuñ ile ezüp muhkem halı olduğdan sonra tekrār bir def'a dağı bir miqdār şu koyup, gāyet muhkem kaynadup, el ayasında kuvve-i lāmisesin yoklayalar. Eger ziyāde ise aña göre dağı şu koyalar. Ve yine kaynadalar. Ba'dehu bir pāk sini veyāhūd tepsi içine boşaldup, ol tepsiyi bir sacayağı üzerine koyup, altına bir miqdār qor koyup, mümkün olduğu mertebe ıssıyla bī-ahār olan kağıdları çeksel, gāyet bī-nażīr berrāķ ve kalem-gīr ola.

NEV'-İ DĪGER:

Şām u Haleb'de işlenen tutkallar tatlı şuda tabh olmağla gāyet eyüdü. sā'ir tutkallardan kavīdür. Anuñ on dirhemini kaynadup, sādece bī-'ilāc kağıdı ısıcağla çeksel ve gölgede kurutsalar a'lā ahār ola. Ve şu degirmenleri dīvārına ta'alluķ idüp ve kalan daķıķūñ gubārını cem' idüp, muhkem kaynatsalar 'ilāca muhtāc olan kağıdları aña çeksel a'lā ahār ola.

'İLĀC-I DĪGER:

Ördek veyāhūd tavuķ yumurdasın cem' idüp, beyāzlarını bir qab içine koyup, içine incir südi şamzıralar. Veyāhūd incirüñ tāze dalından qoparup, anuñ ile ol yumurda beyāzını taħrīk ideler. [26b] Tā ki ol dalda olan süd yumurda beyāzına te'şīr ide. Ve bir miqdār ol kāsenuñ içinde durup yumurda beyāzı kesile. Ba'dehu bir bezden süzeler, üzerine bir veyāhūd üç ol kadar bāridle balıķ tutqalı şuyın koyalar. Bir miqdār durup alışdığdan sonra abādī kağıdları aña çeküp gölgede kurudalar. Ba'dehu ol kağıdları yumurda beyāzınıñ yağın def' itmek içün bir def'a dağı ıssı şudan geçürel. Tā ki yağı gidüp, ravgandan eşer qalmaya. Ba'dehu yine gölgede kurudup, eyüce mühre uralar. Gāyet kalem-gīr ve berrāķ ola. Ve eger kağıduñ istiħkāmı az olur ise bu zıkr olunan ahāruñ üstüne gāyet ıssıyla ve gāyet eyice nişā şuyı çekilse, gāyet kalem-gīr ola. Ve dağı şablanmış kağıdları yumurda beyāzına çeküp, gölge[de] kurudalar. Ba'dehu ıssı şudan çeksel gāyet eyü ola. Ve gāyet kalem-gīr ola.

AHĀR-I EZHĀR-I HĀŞ:

Hatmî çiçegini cem' idüp, evrâkıını havânda muhkem saħk ideler. Ba'dehu mengeneye koyup sıkalalar. Anuñ hâşıl olan lü'âbını bir tabağ içine koyup kurudalar. Tutqal gibi ola. Veyâhüd zıkr olunan ezhârı bir şişe içine koyup, üstüne şu dolduralar. Ba'dehu dört beş günden sonra çıkarup, ol şu ile ezhârı bilece gâyet muhkem kaynadalar. Ba'dehu süzüp, ol şuyı tekrâr be-tekrâr kaynatmağla mükerrer idüp, ahâr için hıfz ideler. Ve tutqal yerine nişâ ahârında anı isti'mâl itseler veyâhüd nişfi miqdârı balık tutqalıyla bile kaynadup, kavice kağıdları aña çekseler, ısıcağla berrâklığı 'acib ü garib ola. Gâyet kalem-gir ola. Karaşârî merhûmuñ ekşer ahâr u 'ilacı ezhâr iledür ki bu zıkr olunan ezhâr [27a] ahârı anlardan mervîdür. Ağac hatmisi ezhârınuñ kuvveti az olur; ammâ zarûretde ol daği isti'mâl olunur. Tâze gülüñ evrâkıını beş direm balık tutqalı ve on direm nişâ ve iki direm zamğ-ı 'Arabî ile kaynatsalar ve ahâr olacağ kağıdları anuñ ile ahâr ideler. Gâyet eyü ahâr ola.

NEV'-İ DİGER:

Bir miqdâr pirinci şâfi şu içinde kaynadalar. Ba'dehu muhkem ezüp ince bezden süzeler. İki direm miqdârı ince zamğ-ı 'Arabî koyup, bir miqdâr şu ile takrâr kaynadalar ki gâyet galiz olmaya. Kağıd çekilmek kâbil ola. 'İlâca muhtâc olan evrâkı aña çeküp, gölgede kurudalar. A'lâ ola.

NEV'-İ DİGER:

Nişâyı pâluzec kıvâmında tabh ideler. İçine iki direm nebât ve iki direm saħk olınmış beyâz şab koyalar. On gün miqdârı dura. Ba'dehu ezüp, miqdârınca üzerine şu koyup, kaynadalar. 'İlâca muhtâc olan kağıdları aña çekeler. A'lâ ola.

DİGER:

Bir vaqiyye hâş güllâbı bucuğ direm misk üzerine konulup tadrîc ile ezilüp halı olunduğdan sonra bâriden içine on beş direm miqdârı güllâb ile ıslanmış çiriş şuyı koyup, fi'l-cümle ahârı olan kağıdları anuñ ile tılâ' itseler, kalem-girliği ziyâde idüp, mutayyeb ola. Bu zıkr olunan ma'nâ sâ'ir ahârlara daği halı olunmağ münâsebetdür. Li-eceli't-ıyib lâkin rûzgâr doğunmaz yerde kurutması lâzımdur. Nişâyı güllâb ile veyâhüd şu ile gâyet âbî iken muhkem

aynatsalar, ba'dehu bir midār ovıdub daı ılıcalıı gitmeden iine on dāne incir sūdiyle kesilmiř ve sūzilmiş yumurda beyāzına altı idūp, mukem arıřdıralar pāluzec gibi ola. Ő gūn durdudan ora anula Sulānı⁹⁴² ve Semerandı⁹⁴³ kaıdları [27b] tıla' idūp, gōlgede urudalar. Ba'dehu yine bir iki def'a tıla' idūp, urududan ora gāyet aynar řudan ekūp yaı izāle olundudan ora gāyet eyūce mūhre urula. Gāyet laıf ũ cevher-dār tıla' ola. Mır 'Imād merūm daı ekřer bu vech ũzre iderlermiř. Ahār-ı mezbūre bir midār Edirne ve bir midār balı tutalı altı olup, İstanbul kaıdları ũzerine minvāl-i meřrūh ũzre el ayasıyla iki ũ def'a tıla' olup, mukem mūhre urulsa gāyet laıf olup, iki ũ def'a yazılıp yine silinmege mūteammil ola. Belūť odununu kūlini bir bez iine ıın idūp, ũ direm mikdārı řab ile bile mukem aynatsalar, ba'dehu ol kūli ıarmayup, ālī ũzre osalar, tamām mertebe duruldudan ora gāyr aba oyup, bir vaiyye ınnāyi tamır idūp, ba'dehu ol zıkr olınan kūl řuyunu ıssıyla tamır olınan ınnānu ũzerine oyalar. Ařlā tarık itmeyeler, bir gūn bir gice dura. Ba'dehu sūzūp ahār u 'ilāc olmiř kaıdları ekeler. Reng-i fāhir olduından mā'adā gāyet alem-gır ola.

RENG-İ DİGER:

Ařfūrı yıayup, řarı řuyın yabāne dōkūp, tekrār ũzerine eyūce limon dōkūp ovuřduralar. Ba'dehu sūzūp ahār olmiř kaıdları boyasalar a'lā al renk ola. Ve eger sirke ile iderler ise sur renk ola.

RENG-İ DİGER:

Susan iegini cem' eyleyeler. Ve ba'dehu bir pāk aba oyup, ũzerine ũ direm midārı beyāz řab oyup sāde řu ile aynatsalar emenī yeřil renk ola. řab oymayup řōyle avānda sa idūp ve řıup řāfi isti'māl olup aa ekilen kaıdlar gūnde tizce urudulur ise fersā-yi a'lā mā'i [28a] renk ola. Diyār-ı 'Acem'de gāyet mu'teber olan fersā-yi māyi kaıdları Zebānber-afa isimli bir iek ile iderlermiř. Bu diyār-ı Rūm'a ol ise gelmemiřdir.

⁹⁴² İpekten yapılmış, iyi cins kaıt.

⁹⁴³ Eskiden Semerkand'da yapılan kaba ve esmerimsi ; fakat salam bir kaıt cinsi.

RENG-İ SEHL:

Faşl-ı bahârda bâdem yaprağını cem' idüp, iki üç direm miqdârı şab ile şü koyup kaynatsalar altun şarışı gibi reng-i fâhir ola. Şeyh merhûmuñ kıt'aları ve derc-i tumârları ekşer bunuñ üzerinedür. Ve faşl-ı harîfde siyâh üzüm yaprağlarıyla ideler. Ve yine minvâl-i meşrûh üzre içine şab koyup, kaynadalar. Kezâlik reng-i zîbâ ola. Ve eger elma yaprağın iderler ise daği a'lâ ola. Ve eger şoğanuñ surh olan üst tarafını soyup şuyla kaynadup, ba'dehu içine bir direm şab koyup tekrâr kaynadup, aşlâ kalem-gîr olmayan kağıdları aña çekseler, gâyet kalem-gîr ola.

NEV'-İ DİGER:

Bağqâmı döküp hardâlasalar, ba'dehu üzerine şü koyup, kaynatsalar ve iki üç direm miqdârı üzerine şab kosalar, surh renk ola. Ve eger hınnâ şuyu ile kaynadılır ise veyâhüd kül şuyı ile kaynadılır ise veyâhüd kül şuyı ile hınnâ şuyı ma'an-mahlût olup, bağqâm bu ikisi ile minvâl-i meşrûh üzre şab konulup kaynadılır ise reng-i fâhir olduğundan mâ'adâ gâyet kalem-gîrligi ziyâde ide. Ammâ bu zıkr olınan renklere çekilen kağıdlarıñ mu'âlece olması lazımdur.

LEVN-İ DİGER:

Gelincik çiçeğini cem' idüp, şuyla kaynatsalar ve içine iki direm şab kosalar, a'lâ renk ola. Hatmi çiçeğini çuğan şuyıyla ve gül şuyıyla kaynadup, mu'âlece olan kağıdları çekseler, gâyet bî-nażîr ola.

LEVN-İ DİGER:

Zengârı keskin sirke ile ısladup ve ezüp muzmañil olduğdan [28b] soñra mu'âlece olan kağıdları aña çekseler jengâr-ı renk ola. Ammâ susan gibi ezhârda olan kuvvet anda olmaz. Anuñla olan zengâr-ı renk bunuñla olmaz ol mertebe. Ammâ bu daği sirke ile olmağın kalem-gîrlikte bu daği kem olmaz.

LEVN-İ DİGER:

Le'ali yumurta beyâziyla deste-i zenk ile ezseler ve kıl kalem ile kağıdları tılâ itseler, gâyet berrâk ola. Ve reng-i laţîf ola. Ayva çekirdeğini ıslayalar. Anuñ ile haşîn olan kağıdları tılâ

idüp ayvanuñ bir miqdār yaprağın bir dāne ayva ile bir çömlek veyāhūd bir pāk tencire içine koyup ve ağızın hamir ile muhkem şıvayup, kaynatsalar reng-i mülā'im ola. Ve kalem-gir ola. Sülükini cüz'-i nişā ile tabh itseler, ba'dehu anuñ ile mülā'im olan kağıdları ısıcaqla kıl kalem ile tılā itseler ve gölgede kurutsalar ve mühre ursalar, gāyet fāhir renk ola. Çivīd ve lāciverd ve zirnīc ve sā'ir renkler daği muhkem ezülüp bu minvāl üzre tılā olunur ve maqūle tılā olunmuş kağıdları şaklayup, eyyām-ı şitāda yazalar.

LEVN-İ DİĞER:

Altunı ve gümüşi ezüp, tutkal ile ahār olunmuş kağıdlara tutkal ile ıslāh eyledikten sonra kıl kalem ile tılā olup, zer mühre ile mühreseler her biri reng-i muṭallā vü mücellā ola. Ve ta'lik ü şülüş kıt'alar yazılmaq için sez-avār ola. Qalayı berrāde idüp, ba'dehu cüz'-i zamgı şuyıyla saht mermer üstünde muhkem ezüp, cüz'i nişā ile ve hatmi çiçegini tutkalı ile kaynadup, Semerqand kağıdları bir iki def'a anuñ ile tılā itseler, ol kağıdlar āyine-vār ola. Ve gāyet sengin ola. Ve eger bundan sonra dū-posta olunur ise gāyet muhkem mühre urulur ise [29a] daği ziyāde berrāq ola.

EL-BĀBÜ'Ş-ŞĀNĪ⁹⁴⁴

FĪ AHVĀLĪ'L-MĪDĀDĪ VE'L-ĶALEMÜ'N-NAĶĶĀDĪ:⁹⁴⁵

Midāduñ cümle eczāsınuñ seri

Gerekdür dūde-i hālīş ü ʔari

Daği zamgdur midāduñ kıvām-darı

Cümle eczāya virür bu ikisi iktidarı

Zāk u māzu şuyı kim ola arı

Bu çār unşurdur midāduñ qararı

⁹⁴⁴ İkinci bab.

⁹⁴⁵ “İyi kötüden ayıran kalem ve mürekkebin halleri hakkında.”

(Me fā 'î lün/ Me fā 'î lün/ Fe 'û lün)

[DÛDE İHRÂCI]

Evvelâ düde ihrâc⁹⁴⁶ olunmanuñ tarîki budur ki gâyet hâlîş bezir yağın alalar, yüz direm miqdârı bir kaç dâne toprak çanaqlara taldıralar. Ve ol çanaqlar rûzgâr tokınmaz yere ağızlarına berâber gömeler ve serçe parmağı miqdârı fitili şem'-dâr ile veyâhüd şöyle yaqalar. Ve zıkr olınan çanaqlaruñ üzerine birer çanaq daği qapayalar. Birer miqdâr dura. Ba'dehu üzerlerinde olan kâseleri gâyet kızup düdeleri yaqmadın qaldurup, bir yeleñ ile ve vâsi'ce kağıd içine süpüreler. Ve yine qapayalar. Minvâl-i meşrûh üzre düdeyi cem' idüp, ba'dehu düdeyi iki üç qat neşşâf kağıd içine şarup ve etmek hamîri içine qoyup firunda tabh ideler. Tâ ki düde olan huşûnet ve ravğan gidüp, zâ'il ola.

On düde miqdârı ıslanmış ve süzölmüş 'asel kıvâmında zamğ-ı 'Arabî ile zıkr olınan düdeyi havân içine qoyalar. Mâzu şuyın ve nâr qabı şuyın ve zâc-ı Kıbrısî şuyın bir yere cem' idüp, bir miqdâr temür hurdesiyle muhkem qaynadalar. Tâ ki mürekkebi gibi şerbet ola. Ol şerbet ile havânda olan düde ve zamğı tadrîc ile bir hafta miqdârı sahq ideler. Ba'dehu güllâb u za'ferân u âb-i is hâlî idüp, süzeler. Ve bir şişe içine qoyup, hıfz ideler. Gâyet a'lâ midâd ola. Nitekim nüsha-i siyâhî ay-ı Yâkût'da dinilmiştir.

“Hem seng dūd ü zākest

[29b] *Hem seng her dū māzū*

Hem seng herseh zamgest

Ān-gāh zor-ı bāzū

*Ṭarîq-i siyāhî īnest*⁹⁴⁷

(Mef 'ū lū/ Fā 'î lā tūn)

⁹⁴⁶ İis çıkarma.

⁹⁴⁷ “ Eşit miktarda is, kara boya ve zamk almalı; bunları birleştirip kuvvetlice ezmeli.”

Evvela māzunuñ siyāhını kıralar. Bir pāk qab içinde ışlayalar. Beř altı gŭn miqđarı dura. Ba‘dehu sŭzeler. Ve zāc-ı Kıbrısı‘den rubu‘ māzŭ miqđarı zācuñ gŭz şaşına mā‘il olanundan alup, anı dağı sađđ idŭp, gāyet eyŭ sirke ile ışlayalar. Tā kim fażalātı dibine ŭkŭp durula. Ba‘dehu anı dağı sŭzeler. Mersinŭñ evrāqını ba‘z-ı ĥurde ađsān bile bir ay miqđarı muqaddemce ışlayalar. Tā kim evrāq ŭrŭme mertebesine vara. Ba‘dehu anı dağı sŭzŭp bir pāk qaba qoyalar. Ve beř direm miqđarı řabr-ı Suqŭtra ki şamla ola. Anı dağı qaynar şuyla ışladalar. Ve eftimŭn ve efsintŭn ve on beř direm miqđarı ekři nār qabı ki gāyet quru ola. Anı dağı qaynar şuyla ışladalar. Ve cŭmle bu zıkr olınan şuları birikdirŭp, eger řemsŭñ ĥarāreti zamānı ise gŭne qoyalar. Ve içine buuq ve kıyye miqđarı řemŭr ĥurdesi qoyalar. Nŭm direm řab-i yamānŭ ve bir direm zengār ve beř direm miqđarı nebātı ĥavānda sađđ idŭp, ol zıkr olınan řularuñ ŭzerine qoyalar. On gŭn miqđarı gŭnde dura. řabĥ olınca her gŭn bir iki def‘a qarışdıralar. Ve ŭstŭne bir bez pāresi ŭrteler ki gubārı ta‘alluq itmeye. Ve on gŭn tamām olıcaq řemŭr ĥurdelerin çıkarup, içine on beř yigirmi direm miqđarı dŭde qoyup, elli direm miqđarı ‘asel kıvāmında zamġ-ı‘Arabŭ ile mecmŭ‘ını ĥalt idŭp, ĥavānda on biñ zarb ideler. Ba‘dehu çıkarup gŭl sirkesi ile sŭzŭp, yine bir řiře ile gŭne qoyup, bir qaç gŭn dağı durduqđan řoñra [30a] isti‘māl ide. Gāyet midād-ı ĥāř ola. Ve eger zıkr olınan řerbetŭñ řabĥı gŭneřde qābil olmayup, eyyām-ı řitā olur ise qor ŭstŭnde āheste qaynadalar. Minvāl-i meřrŭĥ ŭzre baslu řemŭr kŭhneleriyle bile qaynadalar ki istiĥkāmı ve sevdā-yı gāyet qaviyy ola.

NEV‘-İ SEHL:

Beş direm dŭdeyi on direm řıġır veyāĥŭd qoyun ŭdiyle bir şabaq içinde altun ezer gibi ĥall idŭp gŭnde qurutsalar, ba‘dehu yine bir iki direm miqđarı zāc şuyı, on beş direm zamġ-ı ‘Arabŭ ki ‘asel gibi ışlanmış ve ezilŭp, sŭzŭlmŭř ola. İki direm nebāt daqıq ile zıkr olınan dŭdeyi bir iki def‘a qurudup, yine vech-i meřrŭĥ ŭzre gŭllāb ile veyāĥŭd ĥall ile ĥall itseler a‘lā midād ola.

FĀ‘İDE:

Ekři narı řıqŭp içine sirke māyesi qatup ol nar sirkesini midād iŭn ĥıfz itmek lāzımdur. Ve midād-ı muřavvesŭñ bir eczāsı budur ki ve bir eczā dağı ivid şuyıdur. Ve bir eczāsı dağı mersin şuyından gāyri şu qomamaqđur. Ve bir eczāsı ŭddur, nebātdur. Ve bir iki direm za‘ferān ve bir direm milĥ-i enderŭnŭ ve bir direm surĥdur. Ve māzŭ şuyı dağı mā‘-i is ile iĥrāc olınmaqđur. Ve zengār ve jāc yerine řemŭr pası qonılmaqđur. Sā‘ir eczāları ke‘l- evvel olup,

kezâlik günde tabh olunup, havânda minvâl-i meşrûh üzre saħk olunduğdan soñra şişe içine konulup, her ne vech ile qâbil olursa olsun bir kaç gün tahrik itmekdür. Ve bakır kurşun qablara konulmamağ gerekdür. Ancağ şişe içinde bir mahfazaya konulup, bir memleketden bir memlekete getirülse gâyet a'lâ olur. Şişede ne kadar dursa ol kadar a'lâ olup, levni ve istiħkâmı ziyâde olup, aşlâ mütağayyir olmaya.

NEV'-İ DİGER:

Çiçekde iken dökülen nar goncaların yigirmi beş direm miqdârı cem' ideler. Ve yigirmi direm [30b] zâc ve altı direm enzerrüt ve altı direm Hâcı Bektâş tozu ve altı direm kâfûr otı ve on iki direm mersin yaprağı kav kıyruğu çiçeği ve yigirmi direm nebât ve altı direm miqdârı bütün siyâh mâzû mecmû'ını bir çömlek içine koyup, temür hürdesi ve sirke ile tabh idüp, ba'dehu içine üç direm güllâb ile hâll olmuş za'ferân ve iki çekirdek misk koyalar. Bu zıkr olınan şerbet ile yigirmi beş direm düdeyi altmış direm 'asel kıvâmında süzülmüş zamğ-ı 'Arabî katup, bir eli nâşırlanmış kimesneye sini içinde iki üç güne degin muhkem hâl itdüreler. Gâyet a'lâ ola.

Nüşa-i Yâkût-ı Diger:

“Ve elki devâteke bi'd-dühân mu'ammeren

Bi'l-halli ev bi'l-hışrimi'l-ma'suri

Ve ezif ileyhi muğrağan kad şuvvilet

Me'a aşfarı'z-zirnîhi ve'l-kâfûri

Hattâ izâ hammarathâ fe'amid ilâ

El-varaқи'n-naқиyyi'n-ni'me'l-maħbûri ⁹⁴⁸

deyü ta'lim buyurmuşlar. Şeyh merhûm daği bu zıkr olınan nüshayı isti'mâl itmişler. Düde-i hışrim ile, ya'ni koruk şuyıyla tahmîr itmişler. Ve daği aşfar-ı zernîci saht mermer üstünde deste-i zenk ile saħk idüp, ba'dehu hâlt itmişler. Bu zıkr olınan eczâlar düde-i zamğ ile saht mermer

⁹⁴⁸-“ Divitine biraz ham ipek koy! Onu is ile yapılmış mürekkeple doldur. Ona biraz koruk suyu veya sirke kat. Biraz da sıçanotu ve kafur koy ve karıştır. Bu şekilde mürekkebi kıvama getirdikten sonra temiz, yumuşak bir kağıd al.“

üstünde deste-i zenk ile ezilüp, bir günde midād olup, isti'māl olmağ kâbildür. Yâkût-ı Musta'sımî'nüñ düdesi neft düdesidür. Sâ'ir sevâda muhtâc degildür. Düdesi cümle düdelerüñ esvedî ve eltafidür. Ammâ bu diyârda anuñ cem'î müşkildür. A'câm'a maşşûşdur. Ammâ Musta'sım eyyâmından muğaddem İbni Muğle ve İbni Bevvâb'uß midâdları eczâyı şelâse iledür ki keçi kılını göyündürüp, anuñ kömirini zamğ u zâc ile hall idüp, öyle isti'māl iderlermiş. Ba'dehu bu zıkr olınan eczâları Yâkût-ı [31a] Musta'sımî tedbîr itmişdür.

“Besitân-ı dū direm dūdem çerâğî bî-nîm

Ẓamğ-ı 'Arabî der ü fiken penç direm

Māzu dū direm nîm direm Türkî zâk

Ez behr-i mürekkebeş furūsây behem⁹⁴⁹

Mevlânâ Sulţan 'Alî el-Meşhedî zıkr olınan eczâyâ bir denk zeme-i halţ iderlermiş.

DER BEYÂN-I KALEM.⁹⁵⁰

Evvelâ kalem ne gâyet saht ola. Ve ne gâyet mülâ'im ola. İ'tidâl üzre olmağ evlâ ve ahsendür. Surğ renk olup ve gâyet oğ gibi müdevver ü müstaķim olup, inhirâf u i'vâcâcdan beri olup, piç ü pehenlikden dağı beri olup, dırâz ve gâyet kûteh dağı olmaya. Nitekim dinilmişdür:

Beyt:

”Evvelâ mî konem beyân-ı kalem

Bişnev' in ħarf ez zebân-ı kalem

Ki kalem surğ-ı reng mî bâyed

Ne besaĥtî çü seng mî bâyed

⁹⁴⁹ “İki direm kuru çıra isi al. Ona beş direm Arap zamkı kat. İki direm mazi, yarım direm Türk sülfatı koy. Onu birbirine kat.”

⁹⁵⁰ Kalemin açıklaması hakkında.

Ne siyāh u ne kūteh u ne dirāz

Yādgīrī ey civān zi rūyī niyāz

Mu'tedil ne sitebr u ne bārīk

Ne derüneş sefīd ne tariķ

Ne derū piç u ne derü tābī

Mülk-i haṭṭ rāst nīk üstādī

Ger qalem-i saḥt bāşed ü ger sist

Dest ezīn ü ezān bāyed şest⁹⁵¹

(Fe 'i lā tūn/ Me fā 'i lūn/ Fe 'i lūn)

Qalemde ki i'vācāc u inḥirāf ola, anı qaynar şu içine şokup, bir miqđār durduqđan şoñra ol ıssı şudan çıkarup, ısıcaqla doğrudalar. Bir miqđār ıslāḥ ola. Ve her bār ki qalem-tırāşīde ola. Raqīķ ü daķīķ topraqđan bir miqđār toprağı bir bez içine koyup, qalemüñ zahrına süreler. Tā ki qalemüñ sırçasında olan ravğan ve ḥuşūneti giderüp, cereyān-ı midād kemāl bula. Nitekim dinilmişdür.

“Kātībān çün qalem-tırāşīdī

Ḥāk ber poş-t-i ḥāme malīdī⁹⁵²

(Fā 'i lā tūn/ Fā 'i lā tūn/ Fā 'i lūn)

[31b] Ve dağı ma'lūm ola ki kātībüñ qalem-tırāşı müte'addid olması lāzımdur. Bārī, hiç olmazsa iki gerekdür. Birinci tırāş-ı qalem için isti'māl ideler. Biri dağı ancak qat-ı qalem için

⁹⁵¹ “İlkönce kalemi açıklıyorum. Kalemin dilinden bu sözü dinle. Çünkü kalem kırmızı renk olmalıdır. Taş gibi sert olmamalıdır. Siyah, kısa ve uzun olmamalıdır. Ey genç istek üzerine öğren. Orta olmalı, ne kalın ne ince olmalı. İçi ne beyaz ne siyah olmalı. Ne yassı ne eğik olmalı. Hattın güzeli böyle bir kalemlle olur. Kalem sert veya yumuşak olursa ondan vazgeçilmeli.”

⁹⁵² “Kâtipler kalem-tıraş için kalemin arkasına toprak sürerler.”

hıfz olına. Zîrâ kalem-tırâş ki gâyet tiz olmaya, kaç'ı tiz ü şâf olmaz. Nitekim Hâzret-i 'Alî bin Ebî Tâlib rażıya'l-lâhu anhu buyurmuşlardır: “ *În cevvedte kalemike cevedte haţtake ve in ehmelte kalemike ehmelte haţteke el-haţtu tâbi'un li'l-kalemi.*”⁹⁵³ deyü buyurmuşlar.

“Bātū zıkr-i kalem-tırāş konem

Rāzhā-yi nohofte fāş konem

Tiğ ān ne dırāz u ne kūtāh

Tenk u pehn nîst hāţır-h'āh

Tā ki der hāne-i kalem gerded

*Vān kalem kābil-i raqam gerded*⁹⁵⁴

(Fe 'i lā tün/ Me fā 'i lün/ Fe 'i lün)

Ya'nî kalem-tırāşuñ tiği gâyet uzun ve gâyet yaşşı olmayup, mütevassıf ola. Ve her bār belinmiş ola. Ve gâyet yüzi yaşşı olup, hāne-i kaleminden bîrün olmaya. Ve daği küttāba lâzım u lâ-büddür ki tırāşat-ı kalemi zîr-pāye ilķā itmeyüp, cem' ü hıfzı ile muķayyed olalar.

“Tırāşat-ı kalem der zîr-i aķdām

*Meneh ki elbette fakrend ser encām*⁹⁵⁵

(Me fā 'i lün/ Me fā 'i lün/ Fe 'ü lün)

Mücibince hırdavāt hāne-i 'anberîn nāme-i zîr-i pāya zîrâ mücib-i fakr u fenā ve sūret-i miħnet ü ğınā olduđı cā-yi reyb dāde-i bînā degüldür. Nitekim Hâzret-i 'Alî bin Ebî Tâlib

⁹⁵³ “ Kalemın güzel olursa, yazın da güzel olur. Kalemine iyi bakmazsan yazını ihmal etmiş olursun. Yazı kaleme tabi olur!”

⁹⁵⁴ “Seninle kalemtırāşı konuşayım. Gizli sırları açayım. Kalemlikte gezmesi için ve o kalemın gönlün istediği gibi yazabilmesi için onu uzun, kısa, dar ve geniş yapma. Onu kalemliğe uygun yap! ”

⁹⁵⁵ “ Kalemtırāşın yongalarını ortada koyma. Çünkü bunun sonu fakirliktir.”

‘aleyhi’l-kerāmetü ve’r-rıdvān buyurmuşlardır: “ *Mā merartü ‘alā kıt‘ati’l-ġanemi ve mā celestü ‘alā bürādetü’l-ķalemi ve mā lebistü serāvile ‘ale’l-ķademi fe keyfe eşābeni haze’l-ālemi*”⁹⁵⁶

Ve dağı dinilmişdür ki:

Ri‘āyet itmeyen aķlām u tırsa

Ĥaķīr ü ĥor olur her ķanda gitse

(*Me fā ‘i lün/ Me fā ‘i lün/ Fe ‘ū lün*)

Ve dađı ķalemi ķalem üzre ķoyup, ķať itmeyeler. Bu dađı müriş-i faķr u fāķadur.

Ĥalemi üzre ķalem ķať idenüñ

Anı bil ki işi oñmaz ķaťā

(*Fe ‘i lā tün/ Fe ‘i lā tün/ Fe ‘i lün*)

Zirā bu dağı ‘adem-i ri‘āyetden nāřidür. [32a] Maķta’ dağı lāzımdur. Ve esbāb-ı kitābetdendür. Ve bālīn-i ķalemdür.

“*Ĥāme ser-dād pişter bemiķat*

Pes bebūsid zūlf-i řāhid-i ĥať”⁹⁵⁷

(*Fe ‘i lā tün/ Fe ‘i lā tün/ Fe ‘i lün*)

Ve dağı ba‘zı e‘izze-i lisān ķalem ile buyurmuşlardır:

“*Ĥalemi ġüftā ki men řāh-ı cihānem*

Ĥalemi-ķeřrā bedevlet mīrasānem

⁹⁵⁶ “ Ben koyun sürüsü yanından geçmedim. Ve kalem tortusu üzerine oturmam. Ve ayak üzeri don giymedim. O halde nasıl olur da bu hastalık beni yakaladı?” Hz. Ali.

⁹⁵⁷ “Kalem daha önceden çakıya başını verdi. Sonra hatt güzelinin zulfünü öptü.”

Zi behi derdmendān ġām-gūsārī

*Bemānedem tā kıyāmet yādīgārī*⁹⁵⁸

(Me fā ‘ī lün/ Me fā ‘ī lün/ Fe ‘ū lün)

HAṬṬ-I HAKK İÇÜN:⁹⁵⁹

Şab, yümni, kibrit, ebyaz, māzū bunları muhkem saħk idüp, her birinden birer direm ola. Süciden dönme sirke ile muhkem qarışdırup, gölgede kurudup, haṭṭ üzerine süreler, gidere. Hām turunç şuyın yazıya sürseler, gidere.

---

⁹⁵⁸ “Kalem cihanın şahı olduğunu söyledi. Müellifi (kalem sahibini) devlet erkanına ulaştırırım. Dertlilerin gamını paylaşmak için kıyamete kadar hatıra kalırım.”

⁹⁵⁹ Yazıyı kazımak için...

[ZEYL]

[BAGDATLI VEHBİ 1234 NUMARALI NÜSHA]

[39b] *“El-ḥamdulī’l-lāhi’l-lezī ketebe mā kāne ve mā yekūne. Ve aḡsame bil ḡalemi ve mā yesturūne. Ta’zīman li-yeṡāni’l-ḡalemi ve mā yektubūne. ve’ṡ-ṡala’tü ves-selāmi ‘alā men enzele ‘aleyhi sūreti Nūn. Ve’l-ḡalemi ve mā yesturūne. Ve ‘alā ālihi ve ṡaḡbihi ellezīne’t-tebe’ūhu ilā yevmi yūb’uṡūne. Ve ba’dü fehāzihi sūtürün fī ḡaḡḡi’l-icāreti’l-müstenfezeti. El-münkeṡefeti el-müte’eṡṡeretü mine’n-Nebiyyi ṡalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem, ilā ‘Alī rażıya’l-lāhu anhu, Ekrimü evlādeküm bi’l-kitābeti feinne’l-kitābete min ehemmi’l-umūri.”*⁹⁶⁰ “Ve min ‘Aliyyin rażıya’l-lāhu anhu ile’l-Ḥaseni’l-Baṡrı ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ Ḳāṡım ve minhu ilā Bin Muḡletü’l-Vezır ve minhu ilā ‘Alī Meṡḡūr Bābinü’l-Bevvāb ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ İṡḡaḡ ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ ‘Alī el-Baḡdādī ve minhu ilā Üveys ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ Ṭalḡā ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ ‘Alī bin Zeydin ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ Zeyne’l-‘Ābidīn ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ Ebü Zerrin ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ ṡeḡābe’d-dīn ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ Cemāle’d-dīn ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ Ḳıbletü’l-Küttāb ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ Yāḡūt ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ Yaḡyā ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ Aḡmed ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ Muḡammed Vefā ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ ‘Abdu’l-lāh eṡ-ṡayrafı ve minhu ilā Ḥayre’d-dīn ve minhu ilā eṡ-ṡeyḡ Ḥamdu’l-lāh el-Ma’rūf ve minhu ilā Muṡṡafā Dede ve minhu ilā Muḡammed Dede ve minhu ilā Pır Muḡammed Dede ve minhu ilā el-Ḥasenü’l- [40a] Üṡküdarı ve minhu ilā Ḥālīd Dede ve minhu ilā Dervıṡ ‘Alī Dede ve minhu ilā Ḥāfız ‘Oṡmān Efendi, ṡümme minhu ilā Yūsuf er-Rūmı, ṡümme minhu ilā el-Ḥāc Muṡṡafā Ḥāfızu’l-Ḳur’ānu’l-Ma’rūf Yaḡyā İmām Efendi, ṡümme minhu ilā Ḥüseyin Efendi el-Ma’rūf be-Ḥaffāf-zāde ṡümme minhu eṡ-ṡeyḡü’l-Ḳurrā’ İbrāḡım el-Ma’rūf be-İmām-zāde Efendi, ṡümme minhu ilā el-Ḥāc Muḡammedü’l-Ḳurrā’ el-Ma’rūf Bıçakcı-zāde Efendi, ṡümme minhu ilā el-faḡır es-Seyyid Aḡmed el-Ḥilmı”⁹⁶¹ *“ve ba’dü fehāze aḡsenü’l-ḡaṡṡı li tevfiḡi’l-lāhu te’ālā min yed Monlā Ḥüseyin el-‘Arif veffeḡahu’l-lāhu limā’ yuḡıbbuhu ve yerzāhu ve kāhu ‘an mūcibāti revāhu li mā viceddūhu muvāfiḡan lil-ḡavā’idi’l-muḡarreratü beyne’l-esātizi mine’l-mettekīne. Ve kāne*

⁹⁶⁰ “ Olmuṡu ve olacaḡı yazıp takdir eden Allah’a hamdolsun! Kaleme ve kalemin yazdıḡı satırlara, kalemin ve yazdıḡlarının ṡanıını yüceltmek için yemin eden Allah’a hamdolsun! Salat ve selam kendisine “ Nun. Ve’l-Kalemi ve ma yesturun(e).” suresi indirilen kimseye (Hz. Muhammed (s.a.v)), onun yakınlarına ve kıyamet gününe kadar O’nu izleyen ashabına olsun! Sonra bu risale Peygamberimiz (s.a.v)’den Hz. Ali (r.a)’ye ulaṡtırılan birtakım satırlardır. Çocuklarınıza yazı sanatını öğretmek ile ihsan ediniz! Çünkü yazı sanatı bütün mesleklerin en önemlisidir.

⁹⁶¹ Yukarıda zikredilen isimler Seyyid Ahmed Hilmi ve öğrencisi Molla Hüseyin Arif’e kadar uzanan hattatların silsilesini vermektedir.

mine'l-ḳabūli be-maḥallin feezintūhu ve 'eceptü be-vaż'ı kitābe mā yektübü ḥuṣümā erādehu rıżvana'l-lāhu te'ālā 'aleyhim ecma'in. Ḳad istühsine hezihi'l-ḳıṭ'atı'l-mergübetü be-ḳalemi Monlā Hüseyin el-'Ārif ve irādeti'l-icāzeti bi'l-kitābeti feezintü lehü en yeza'ahā taḥte be-miḳātihi li-yedülle 'alā ikmālihi be-ḥubbihi ve ceddihî fi iḳdāri nefsihi."⁹⁶²

[40b] Bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

*"Ḳāle Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem. Men ketebe bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm be-ḥüsni'l-ḥaṭṭı fe ḳaddi deḫale'l-cennete."*⁹⁶³ *"Ve ḳāle emirü'l-mü'minîn 'Aliyyin kerrema'l-lāhu veche 'aleyküm, bi- ḥüsni'l-ḥaṭṭı mefātīhi'r-rıżkı."*⁹⁶⁴ *"Ve ḳāle 'Aliyyin kerrema'l-lāhu vechehu, Ekrimü evlādeküm bi'l-kitābeti feinne'l-kitābete min ehemmi'l-umūri."*⁹⁶⁵ *"Ve ḳāle'l-muşannifü ibni Bevvāb raḫmetu'l-lāhi 'aleyh el-ḥaṭṭı mühendesetühu rüḫāniyyetün zaharet bi-elsinetin cismāniyyetin."*⁹⁶⁶ Ma'nāsı budur ki: "Bu bir 'ilmdür ki cemî' a'zādan doğar. Ve daḫi dimişdür ki: "el-ḥaṭṭı'l-nısfu'l-'ilm." Bu ḥaṭṭ bilen kişi güyā ki 'ilmün yarısın bilmiş gibidür. Ve bir şart daḫi budur kim evvelā şalāḫiyyet üzre olup, tā ki ziyāde ola. Ve daḫi 'azizlerden rivāyetdür ki: "Bu ḥaṭṭı öğrenmesi "nahnu kasemnā"⁹⁶⁷ da virildi ise öğrenür. Zīrā iki cihān serveri Muḫammedü'l-Muştafā şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem 'ālemi ervāḫda mübārek şekli tāvus şeklinde nūr iken ol vaḫt cemî' ervāḫ gelüp, Ḥaḳḳ celle ve 'alā destüri ve ḳudret birle Muḫammed Muştafā şalla'l-lāhu 'aleyhi şeklinüñ tāvus şekline ervāḫ nazar idüp, mübārek barmağın gören kätib olmuşdur. Ve sā'ir a'zāların daḫi gören dürlü dürlü ḫırfet ve pışe ıssı olmuşlardır. Görmeyen Yahūdî ve Naşrānîler olup, zulumāt-ı küfr içinde ḳalmışlardır. "Ne'uzü bi'l-lāh min [41a] zelike'l-aḫvāl."⁹⁶⁸ Ve bir şart daḫi budur ki dimişlerdür: "El-ḥaṭṭı aşluhu fi'l-müfredāti ve devāmuhü fi'l-mürekkebāti ve ḳıvāmuhü fi keşreti'l-meşḳi ve beḳā'ühü

⁹⁶² Bundan sonra Allah'ın muvaffak kılması için Arif'e öğrettiğim hüsn-i hattır. Allah onu sevdiğine ve razı olduğuna muvaffak etsin! Ve rivayet ettiği şeylerin gereğini yerine getirmeye eriştirsın! Ben buna ilmi ve takvası yerinde üstadlar arasında kararlaştırılmış kurallara uygun bulduğum için izin verdim. Ve istediği yerde istediği zaman yazılanların neticeleri konusunda uyardım. Kısa yazılar koymak suretiyle ifadeyi kısa tuttum. Allah hepsinden razı olsun. Molla Hüseyin Arif'in kalemi ile rağbet gören bu kıta herkes tarafından beğenildi. Üstad Arif bir yazı ile icazet almayı murat etti. Ben de ondan elimin altına koymasını, zamanımı iyi değerlendirmesini istedim. Çünkü bu yaptığım iş onun sevgisini ve gayretini ikmal edecektir. Bundan dolayı ona izin verdim.

⁹⁶³ "Kim "Bismillahirrahmanirrahim" ifadesini güzel yazarsa cennete girer." Hadis-i Şerif.

⁹⁶⁴ "Müminlerin emiri Hz. Ali (r.a) hüsn-i hatt için; "Çünkü O, rızkın anahtarlarındandır." demiştir."

⁹⁶⁵ "Hz. Ali (r.a.): "Çocuklarınıza yazı yazmayı öğretmek ile ikram edin! Çünkü yazı yazmak işlerin en önemlilerindedir." dedi."

⁹⁶⁶ "Musannif İbni Bevvab hat için: "Cismanî aletlerle meydana getirilen ruhanî bir hendesedir." demiştir.

⁹⁶⁷ "Biz onun üzerine yemin ettik." Zuhur Suresi, 32. Ayet.

⁹⁶⁸ "Biz bu durumdan Allah'a sığınırız."

*fi terki'l-menhiyyāti ve bi-muḥāfazati ḥamsi ṣalātīn.*⁹⁶⁹ Ya'ni ḥaṭṭuñ bilinmesi ve zabtına vechle beyān ider. Evvel müfredātı bilüp, muḥkem zabt itmekdür. Zabt daḥi beş vakit namāzdur. Ve terkibe koyup, ya'ni mürekkebātdur. Andan kıvām-ı meşķ itmekdür. Tesvīd-i ḳalem dā'im elden gitmeyüp, müdāvemet itmekdür. Ve menhiyyāt terk itmekdür. Ve ḳāle Yāḳūt-ı Mustā'sımī el-Baḡdādī raḥmetu'l-lāhu 'aleyhi

Beyt:

“Uşūlün vü terkībün kürrāsün vü nisbetün

*Şu'ūdun vü neşmīrün vü irsālün vü nüzlün”*⁹⁷⁰

Ma'nāsı budur ki evvel uşūli bilüp, ya'ni kaç noḳtadır ve ne şekildür? Ve andan terkib idüp, andan kürsiye ri'āyet idüp, daḥi üç dürlüdür: A'lā vü esfel ü evşat. Ya'ni yukarısı kürsiyye ri'āyet oluna. Andan aşağı kürsiye daḥi ri'āyet oluna. A'lā vü esfel ü evşatdan murād budur. Ve nisbetün daḥi bir şaḥīfede nedeñlü ḥarf var ise berāber ola. Kimi büyük ve kimi küçük olmaya. Nisbet demekden murād budur. Ve şu'ūd yukarıya dirler. Nüzül kılmak aşağıya indüğine dirler. Ve neşmīr deyü şümmüriye dirler. Yāḳūt ḥazretlerinüñ beyti bunuñ üzerine icmāl olundu va'l-lāhu a'lem bi's-şavāb.

FAŞL:

Ḳalemüñ kerdiş beyān ider. Kerdiş oldur ki ḳalem ne cānibe meyl iderse aña dirler. [41b] Meşelā yukarudan aşağı ḳalemi indürseñ ḳalemüñ iki ṭarafına i'timād kılasın. Aşağıdan yukarıya ḳalemi sürseñ muḥarref idüp, ḳılıcına süresin. Ve sağdan şola ḥareket itdükde lisbiyye i'timād idesin. Ve şoldan şağa ḥareket itseñ ḳalemüñ saṭviyesine i'timād kılasın. Ve ḳāle Yāḳūt-ı Ḳıbletü'l-Küttāb raḥmetu'l-lāhu 'aleyhi: “*El-ḥaṭṭı tābi'un li'l-ḳalemi in cevvedte ḳalemike feḳad cevvedte ḥaṭṭake ve in ehmelte ḳalemeke feḳad ehmelte ḥaṭṭeke ve fi'l-beşāyirin beyāzun ve fi'n-*

⁹⁶⁹ “ Hat işinin aslı şudur: Önce bu konudaki bilgilerin sağlam bir şekilde öğrenilmesi, beş vakit namazla bunların zapt edilmesi, bilgilerin terkibe konulması, bolca meşķ yapılması, kalemin siyahının elden çıkmadan devamlılık gösterilmesi ve hayanın terk edilmemesidir.”

⁹⁷⁰ “Önce usul, terkip, kürsü ve nisbete dikkat edilmelidir. Sonra yazının hızlıca yukarı çıkması ve aşağı inmesi ölçülerine uyulmalıdır.”

*naẓāyiri sevādün.*⁹⁷¹ Ma'nāsı oldur ki alemi hub kesup, keskin tırāş eyleye. Zīrā ki alemun unki oldu, yazun daı olur. Ve alemun za'if ola yazun daı za'ifdur. Ve yazunun nazarı, ya'ni ki dimişler: “*arribi'l-hurufe bā'id beyne'l-huui.*”⁹⁷² Harflerin şık ve şatırların aık eyleye. Ve fi'l-beřāyirden murād budur. Ve fi'n-naẓāyir sevād demek, murekkebun siyāh eyle dimekdur. Ve bir rivāyetde daı stād dimişdur kim: “*Sevvi beyne'l-lāmāti ve'l-elifāti.*”⁹⁷³ Ya'ni eliflerun ve lāmlarun arasını berāber eyle dimekdur.

FAşL:

Bu faşl alemun kesmesin beyān ider. alem daı u drudur: Biri muarref ve biri vaşat-ı cezmden. Ve muarref odur ki alemun iki arafın yontup, ortasın etl idp,..... ..saviyesinden kuvvetl olup ve şakın ok itmeyesin. Zīrā ki muarref haında dinilmişdur. [42a] ki alem-i muarref mutearrik mā'il olsa ol vat yazu şive-dār ola. Ve daı vaşat ynelse alemun maarın dpdz yonup, vaşat at' idesin. Ve cezm daı vaşat şeklinde blmesi lākin dorı olunur. Ve alem at' olunduda āvāzı işidilmek gerek. Ve ucu alemun mihrāyib bin alem-tırāş olmak gerek. Ya'ni keskin gerek ve alem hām ve gynmuş gerekmez. Sepidi sengin ve sr-ı bd. Ya'ni a ve ızıl ve aarr gerek.

FAşL:

alarun cinsin beyān ider. Evvelā azret-i Ādem 'aleyhi's-selām zamānında 24 a 'arī aı mu'allakī idi. Andan a-ı Kufe idi. Tā ki 'Alī azret-i kerremu'l-lāhu veche zamanında Kufe ile yazarlardı. Andan şora 'Alī ibni Hilāl zamānında İbni Bevvāb bu aı idāř eyledi. Evvelā Kufeye nazār idp, kll .... olmaın vardı. Devre-i ibtidā muaa irāc olundu. Ve andan şora şluş ve andan şora tevī' ve andan şora reyān ve andan şora nes ve andan şora riā'. Ve ammā İbni Bevvāb rametu'l-lāhu 'aleyhi te'lif itdui şeş alemdur: Muaa, şluş, reyān u tevī', riā', nes bunlardur. Ve andan şora ta'lik idāř olundu. Ve riā'a'dan dvānī te'lif olundu. 'Acem dvānī'si ve Rm dvānī'si birbirine muālifdur. Ammā 'Arab ā'ifesi hemān yine riā' ve riā'a ile yazarlar. Ve bu nes'den daı murād budur ki revişlerun nihāyet-i bī-nihāyedur. Her şey gelp, drl drl muatteren yollar [42b] ıkarup, rengin yazmaa aşd

⁹⁷¹ “ Kalemın gzel olursa, yazın da gzel olur. Kalemine iyi bakmazsan yazını ihmal etmiş olursun. Yazı kaleme tabi olur! ”

⁹⁷² “ Yazının harfleri şık ve satırları aık yapılmalıdır.”

⁹⁷³ “ Eliflerin ve lamların arasını birleşik yap. ”

iden kalemî gözleyüp, tevķî'-i emîn ve muħaķķaķ-ı emîn ve ta'lik-i emîn karşı durup, uşüle muħâlif yerler inmişlerdür. Hemân ħüsn-dâr olsun dimişdür. Bu tarîķ neshe maħşuş ve kırma deyü anlarda dürlü dürlü 'indî muħatteren tarîķleri vaz' olmuşdur. Ammâ neshinüñ anası şülüş'dür. Ve dîvânî'nüñ tevķî' ü fermân'uñ rikâ'dur va'l-lâhu 'alem.

FAŞL-I Fİ'L-ESNĀF:

FAŞL:

Bu faşl üstâdlar beyân olunur. Ve ħaţţıların ba'zı lafları beyân olunur. Evvel bu ħaţţ ki Kûf'dan te'lif iden İbni Bevvâb'dur. Bu tarzı Mısrîler 'amel ider. Ammâ Dımışķ kavmi Şeref bin Emîr'den nakl ider, 'amel iderler. Rûm'a daĥi anlardan zühür idüp, zîrâ Yâķüt ħazretleri ħaţţı ħüb yazmışdur. Nâzîk ü ter şîve-dâr kılmışdur. Ve anuñ tilmizleri üstâzı seb'a dirlerdi. Üstâddur her biri bir ħaţţla meşhür olmuşlardır. Ancak ammâ Yâķüt ħazret her ħaţţ başına getürüp meşhür olmuşdur. Meşelâ Sührevirdî ve Şayrafî şülüş ile meşhürdür. Yaĥyâ Şüfî ve Argün ħazret muħaķķaķ ile meşhürdür. Ve 'Abdu'l-lâh ibni Aşpâz nesh ile meşhürdür. Ve daĥi Şemse'd-dîn ħazretleri rahîmehüma'lâh bunlardan daĥi cümle ħaţţı ki şeş kalemdür yazmışlar. Lâkin Yâķüt ħazretleri gibi degüldür. Külliyyen ve daĥi üstâd-ı müte'ahĥîrînlendendür ki ħaţţı Rûm'a getürüp, iştiĥâr virdî. Murtażâ ħazretleri idi. Ol daĥi aķta' şâkird ve aķta' Şemse'd-dîn şâkirdi ve Şemse'd-dîn Aşpâz şâkirdi tâ ki Yâķüt'a varınca ve Yâķüt ħazretleri İbni Bevvâb'a [43a] varınca rahmetu'l-lâhu 'aleyhim ecma'in.

FAŞL:

Ĥaţţıların isimlerin beyân ider. Evvel ħaţţ-ı 'Arabî, ikinci ħaţţ-ı Mu'allakî, üçüncü ħaţţ-ı Kûfe'dür. Dördüncü ħaţţ-ı muħaķķaķ, beşinci ħaţţ-ı şülüş, altıncı ħaţţ-ı tevķî', yedinci ħaţţ-ı rikâ', sekizinci ħaţţ-ı reyĥân, tokuzuncu ħaţţ-ı nesîĥ, onuncu ħaţţ-ı ta'lik, on birinci ħaţţ-ı dîvânî, on ikinci ħaţţ-ı ĥubâr, on üçüncü ħaţţ-ı tûmâr, on dördüncü ħaţţ-ı teş'ir, on beşinci ħaţţ-ı müselsel, on altıncı ħaţţ-ı müşennâ. Bunlardur ki zîkr olunduĥı faşl İbni Bevvâb ki Kûfe'den muħaķķaķ te'lif idüp beyân ider. Meşelâ muħaķķaķ demekden murâd budur ki taĥķîķ-i saţĥ ziyâde olup, devrden artuķdur. İki deng-i saţĥdur. Bir buçuķ deng-i devrdür. Ve şülüş demekden murâd budur ki bu

ḥaṭṭı öğrenen gūyā ki ḥaṭṭuñ üç pāyin öğrenmiş gibidür. Ve bunuñ iki deng-i devrdür. Bir buçuḡ deng-i saḥḍur. Ve saḥḍ deyü döşünmege dirler. Ve tevķī' deyü iki ḡata dirler. İki deng-i devrdür ki deng-i saḥḍur. Riḡā' deyü tevķī'nüñ ḥurdesine dirler. Reyḥān deyü muḥaḡḡaḡuñ ḥurdesine dirler. Gūyā ki reyḥānisi vardur. Reyḥān nedür; nesh ü şülüşüñ ḥurdesine dirler. Nesh deyü ad uruldu. Cemī' kitāblar bunuñla kitābet olunur. Gūyā ki cemī' ḥaṭṭları nesh eyledi. Nesh deyü bu ḡaralamaḡa dirler. Şeş ḡalem budur ki zıkr olundu. Ve bunlardan soñra ta'lik ve tevķiden dīvānī ve riḡā'dan ḡırma dīvānlarını ḥisāb-ı muḥatterenlerdür. Uşūlde ḥāric-i 'indilerüñ nihāyi yokdur. Söz-i muṭavveldür.

FAŞL:

DER BEYĀN-I UŞŪL-İ MUḤAḠḠAḠ:

Evvelā muḥaḡḡaḡ “elif”i ṡokuz noḡtadur. On bire deḡin cā'izdür. Ziyāde olduḡda uşūle muḥālifdür. ا (elif): Ve noḡta murabba'-i müstaṡil ola. ب (be): Ve bā daḡi başı bir noḡta, ṡuli ṡokuz noḡta. ج (cim): Ve cīmüñ başı altı noḡta, ṡuli ṡokuz elif miḡdārınca başıdan ḡeçmeye. Yumurda yarısı resmine ola. د (dal): Yuḡarusı dört noḡta, aḡaḡısı beş noḡta ola. ر (rı): [43b] “rā”nuñ daḡi yuḡarusı iki buçuḡ noḡta aḡaḡası altı. س (sin): Ve sīnüñ evvel dendānı bir noḡta, ikinci dendānı arası bir buçuḡ noḡta, nūnī başı bir buçuḡ noḡta, ṡuli yedi noḡtadur semeresinden ḡayri. ص (şād): Şādın başı dört noḡta, bādem şeklinedür. Beyāz sīn ṡuli ve şāduñ başı sīn başı miḡdārıdur. ط (tı): Ve ṡinuñ başı şād başı ḡadardur. Beyāz 'Acem usturahāsına beñzeye. Ve elifi şülüş elifi miḡdārınca ola. Yedi noḡtadur. Yarım noḡta başıdan tecāvüz ide. ع ('ayn): Ve 'aynın başı üç pāredür. Şādī ola. ṡuli çīm ṡuli ḡadar ola. başıdan tecāvüz itmeye. ف (fe): Fenüñ başı müdvver ola. Ve emrūd çekirdeğine beñzeye. ṡuli bā miḡdārı ve fenüñ boḡazı yarım noḡtadur. ق (ḡaf): Ḡāf başı fā başı miḡdārıdur. Boḡazı bir buçuḡ noḡta, ṡuli altı noḡtadur. ك (kef): Ḡāf-i musaṡṡaḡ başı şād başı ḡadar, dört noḡta ve ṡuli ṡokuz noḡta, aḡaḡısı on noḡta, ucı ṡā resminde ola. Üç şād başı miḡdārı ola. ل (lam): Ve lām orāḡ şeklinde elifi ṡokuz noḡta, ṡuli daḡi ṡokuz noḡta. م (mim): Ve mīmüñ başı vāv başı gibidür. ṡuli rā mişlinde altı noḡtadur. ن (nun): Başı iki noḡta, ṡuli yedi noḡtadur semeresinden ḡayri. و (vav): Vāv başı fā başı gibidür. Boḡazı bir buçuḡ noḡta, ṡuli altı noḡtadur. ه (he) : hānuñ başı dāl resmindedür. Üç pāredür. Gözi ādem gözine beñzeye. Bir yüzi emrūd çekirdeğine beñzeye. و (lām-elif): Lām-elif arası ṡokuz noḡtadur. Evvelki lāmı yedi ve ikincisi ṡokuz noḡtadur. Aḡaḡı ḡānesi iki noḡta miḡdārı hānuñ evvel ḡānesine beñzeye gözi. ح

(ye) : Yānuñ başı dāl-ı ma'kūs gibidür. Üç noқта miqdārı ve aşāğısı lām mişlindedür. Yedi noқта, toқuz noқtaya degin cā'izdür.

4.2.2. MUHTASAR TEZKİRE-İ HATTÂTİN

MUHTAŞAR TEZKİRE-İ HAṬṬĀTİN⁹⁷⁴

[1b] Kelām rāvīleri söz dürrin ibāret riştesine bu cehle çekmişlerdür ki kâdimî haṭṭ yoğiken Ṭahmüres⁹⁷⁵ peydā itdi. Ba'dehu ehiller daḥl-i peydā itmekle mürür itdikçe leṭāfet bulup, rağbeti ziyāde oldı. Aşl-ı haṭṭuñ mergüb olanı Īrān zemīnindedür. Tafşil-i haṭṭ-ı bī-nihāyedür. Ol cümleden dört faşl intiḥāb olınmışdur.

FAŞL-I EVVEL:⁹⁷⁶

Ḥuṭuṭ-ı 'Arabiyye'dür ki medār-ı kitābdur. 'İbrī, Berberī, Endülüsi, Çini, Kıpti, Yunāni, Ḥamirī, Süryāni, Rūmī, Kūfi, Ma'kılı, Hindī, 'Arabī, Farsī. Ḥazret-i risālet penāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem zamānında haṭṭ kūfi idi. Ḥazret-i esedu'l-lāhu'l-gālib 'Alī İbni Ebī Ṭalib rażıya'l-lāhu 'anhu ḥazretleri gāyet ile haṭṭ-ı kūfiyi a'lā yazardı. Ammā ol ḥazretüñ haṭṭı mu'cize idi. Nitekim Sulṭan 'Alī⁹⁷⁷ demişdür.

Şi'r:

Pend-i 'ilm evidürür ḥüsn-i 'amel

Pes dürür Murtażā'Alī'den evvel

Oldurur kāmīl-i tamām-ı 'ulūm

[2a] 'Ulemāya 'ilimle imām-ı 'ulūm

⁹⁷⁴ Hattatların kısaltılmış biyografisi

⁹⁷⁵ İrānın efsanevi hükümdarlarından biri. Ebülfez Kulı Amanoglu, "Divanü Lügat-it-Türk'deki Kişi Adları Üzerine", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı 15, Erzurum 2000.

Tezkirede yazıyı icad edenin Tahmures olduğu ifade edilse de bu konuda değişik görüşler mevcuttur. Bunlardan biri Tahmures zamanında yaşayan Yuzasef hakkındadır. "Ebu Reyhan el-Biruni, el-Asar'ul-Bakiye adlı eserinde şöyle der:"Onlardan, yani peygamberlik iddiasında bulunanlardan, adından ilk kez söz edilen kimse Yuzasef'tir. Hindistan topraklarında Tahmures'in kiralığa gelişinden bir yıl sonra ortaya çıkıp Farsça yazıyı icat etmişti. Halkı Sabilik dinine davet etmiş, birçok kimsede ona uymuştu. Allame Seyyid Muhammed Hüseyin Tabatabai, El-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'an C. 1, (Çev: Vahdetin İnce), Kevser Yayınevi, İstanbul, s. 306.

⁹⁷⁶ Birinci fasıl

⁹⁷⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v.23a.

Cümle ‘ilmüñ emīridür hilmle

Pür ider Medīneyi hilmī ‘ilmle

Ġarazımız degül Murtażā ‘Alī’de hıttı

Ne hemīn lafz-ı hırūf ola nuqatı

Belki uşul-i vaşf-ı hūbdurur

Ol işāret ki hūsn-i hıttı buyurur

Hıttı ki buyurur nışf-ı ‘ilm

Server-i enbiyā be-‘ilm ü be-hilm

Ol hıttı Murtażā ‘Alī’dürür

Kim nebī nışf-ı ‘ilm buyurur

Ancılayın hıttı kındadır hadd-i beşer

Ol kalem āhirdürür evvel-i āhir

(Fe ‘i lā tün/ Me fā ‘i lün/ Fe ‘i lün)

FAŞLÜ’Ş-ŞĀNİ⁹⁷⁸:

“Zıkr-i üstādān nesh ü şülüş ü rik’ān ü muhaqqak ü tevķi’ ü rikā⁹⁷⁹”

1- İBNİ MUĞLE:

Evvel hāletde vāzı’-ı hıttı idi. Ve hıttı-ı nesh ü şülüş yazdılar. Şoñra yedin kat’ itdiler.⁹⁸⁰

Ėızına ta’līm-i hıttı eyledi.

---

⁹⁷⁸ İkinci fasıl.

⁹⁷⁹ Aklam-ı sitte (Şeş kalem) üstadları zikri.

2- İBNİ EYYŪB:

Ta'limi İbni Muḳle'niñ kızından aldı. Ve reyḫān u muḫaḳḳaḳ izāfe eyledi. Ve kitābe yazmaḳ o peydā ḳıldı.

3- ḤĀCE YĀḲŪT:

Musta'sım-ı Ḥalife-i 'Abbāsi⁹⁸¹ ḳulıdır. Ve ḫaṭṭda müselleme-i rūzgār olup, şöhreti kevkebi, afāḳı tıttup, tevḳi' vü rikā'yı izāfe eyleyüp, ḫaṭṭ altı kısım oldu.

Şi'r:

Altı ḫaṭṭı yazar oldu dilberimiz bī-nizā'

Şūls ü reyḫān ü muḫaḳḳaḳ nesh [ü] tevḳi' ü rikā'

[2b] Evvel-i tāriḫi ki Ḥāce Yāḳūt peydā itmişdür. Sā'irleri aña beñzemez. Ve Ḥāce müşārün ileyh 'ömrin zāyi' geçürmemişdür. Ve her gün iki cüz Ḳur'ān yazup ve her bār muşḫaf-ı şerif taḫriri itmām bulduḳda ḳaçıncı muşḫaf-ı şerif olduğunu işāret itmişlerdür. Ve her gün yüz beyt ḫalife ser-kārına yazup, vezir-i ḫalife vü ferzendān-ı ḫalife için daḫi yüz beyt yazup ve yüz nefere ḳarib kimesneye sırr-ı ḫaṭṭ meşḳ [ü] ta'lim iderdi. Bir gün evḳāt-ı şerifi biṭāletle geçmez idi. Nitekim şöhret bulmuşdur. Şehr-i Bağdād'ı zamān-ı selefde şu alup, Ḥāce Yāḳūt bir minārenün şerefesine ḳıḳup, ancılayın muḫālif günde bir mişḳāl kirbās-ı beyāz üzerine meşḳ eyleyüp, ol kirpās pāde-i 'Acem şāhlarından Behrām Mirzā⁹⁸² zamānında müddet-i ḫazinesinde saḳladıḳı tevātürle sıḫḫate yetmişdür. Ve ḫalife Ḥāce Yāḳūt'ı 'aziz ü muḫterem tıttup, aḫyānen menziline gelüp ve ehl-i sazı getürüp, Ḳurb civārında nevāḫt itdürürdi. Tā kim Mevlānā-yı mezbūr şafā-i ḫātır ile idi. Ve Ḥācenün şākirdeñinden altı kimesne mertebe-i ḫaṭṭa irişdiler.

---

⁹⁸⁰ İbni Mukle'nin elinin kesilmesiyle ilgili Muhittin Serin şu bilgileri aktarır: “ Abbasi halifelerinden Muktedir, Kahir ve Razi'ye vezir olmuş, her üçü tarafından da malı müsader edilip zulme ve kadre uğramıştır. Razibillah'ın veziri İbn Raik ile aralarındaki husumetleri sebebiyle önce eli kesilerek zindana atılmış; fakat daha sonra bu emrinden pişman olan Razi tedavisi için emir vermiştir. Halifenin gönderdiği tabibe oğlunun halini sorduktan sonra; “ Bakınız, halifelere bunca sene hizmet etmiş, iki kere Kur'an yazmış mübarek eli, hırsız ve yankesici eli gibi nasıl kesiyorlar.” diye ağlamıştır. Eli kesildikten sonra kalemi bileğine bağlayarak yazdığı söylenir. Serin, Muhittin, Hat Sanatımız, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982, s. 43.

⁹⁸¹ Son Abbasi halifesi Mustasım Billah.

⁹⁸² Şāh İsmāil'in dördüncü oğlu.

Evvel: Şeyh-zāde Sühreverdī

2: Argun Kāmil

3: [3a] Pir Yahyā Şūfī

4: Mübārekşāh-ı Zerrin-ķalem

5: Naşru'l-lāh eṭ-Ṭabīb

6: Yūsuf Meşhedī

Ve 'ömr-i H̄āce Yāķūt'uñ yüzden geçmişdi. Ve altı yüz toķuzun altı⁹⁸³ senesinde vefāt itmişdür. Ğazan Han⁹⁸⁴ zamānında hay'ātda idi.

4- ŞEYH-ZĀDE SÜHREVERDĪ:

Baĝdād'da sākın olmaĝla ekşerī vilāyet-i mezbūre 'imāretinüñ ketebesini müşārun ileyh yazmışdur. Ve Mescid-i Baĝdād'da süre-i el-Kehf'i ecūr üzerine müşebbit eyleyüp, sihr itmişdür. Zīrā mürūr-ı zamānla esilüp, ḥaṭṭı cidden zāyi' olmamışdur.

5- ARGUN KĀMİL:

Semerkand'dandur. Gelüp Baĝdād'da tavaṭṭun itmekle Medrese-i Mercāniye⁹⁸⁵ ile kitābe-i kenār-ı cüz'iyeyi yazmışdur.

---

⁹⁸³ Burada verilen tarihte bir hata var. Kaynaklar Yakut'un ölüm tarihini H. 698 (M. 1298-1299) olarak verir. Müellif ya da mütercimim burada ne anlatmak istediği de yeterince açık değildir.

⁹⁸⁴ İlhanlı hükümdarlarından Argun Han'ın oğlu. 1271'de doğdu. 1304'te vefat etti. Buda inancıyla yetiştirilen Gazan Han, veziri Emir Nevruz'un telkiniyle Müslüman oldu ve onunla beraber 400 bin kişi de bu tercihe uydu. İlhanlı Devleti, az yaşamasına karşın en parlak devrini bunun zamanında yaşadı. Reşidüddin, Camiü't-tevfu'ih-Tarih-i Mübarek-i Gazan (Yay.:K. Jahn), London 1940, s. 60-92.

⁹⁸⁵ Mercan Medresesi, Baĝdat'da Reşid Caddesi üzerinde Rafideyn Bankası'nın karşısındadır. 1357 yılında Emineddin Mercan Ulukay tarafından yaptırılmıştır. Emineddin Mercan Ulukay bin Abdullah, Celâyirli hükümdarı Üveys Han'ın Baĝdad valisi olup, imar faaliyetleriyle tanınmış bir şahsiyettir. <http://www.rehberim.net/forum/m-n-o-459/132617-mercan-medresesi.html> (ET: 01.05.2012)

6- PİR YAḤYĀ ŞŪFĪ:

Ḥaṭṭa-ı ğayrī efzal-i rŭzgār idi. Dervīş-şüret riyāzet-keş olmağla ḥırkat-i selāṭin-i İlḥānī, ya'nī Cengīzoğulları yanında ḳurb-ı menzileti olup, Necef 'imāretlerinde merḳūmuñ yazdığı ketebeler eşref-i ḥaṭṭı oldığı şıḥhate yetüp, meşhūr-ı āfāk olmuştur.

7- MÜBĀREKŞĀH ZERRĪN-ḲALEM

Ḥaṭṭı bī-cān ü pākīze, ya'nī müselles ü merbūṭ yazardı. Ḳā'ide-i Şayrafī [3b] ri'āyet ider itmişdür. Sulṭan Veys Celāyir⁹⁸⁶ Necef'de 'imāret eyleyüp, Ḥazret-i 'Alī İbni Ebī Ṭālib rażıya'l-lāhu anhu ḥazretlerin rü'yāsında görür ki buyurur, bu kitābeyi Mübārekşāh'a işāret eyleyüñ ki taḥrīr eyleye, deyü buyurmağla Mübārekşāh havl-i eşnāda Fars'a gitmiş bulunmağla adam gönderüp, getürdüp, kitābe-i mezbūrı yazdırurlar. Ser-çeşme-i evliyā-yı kirām rŭḥāniyeti ile Mübārekşāh Zerrīn-ḳalem olur.

8- NAŞRU'L-LĀH ṬABĪB:

Eyü yazmışdur. Ḥaṭṭı bir miḳdār kem kecedür. Lākin selāṭin-i Celāyir'dendür.

9- YUSUF MEŞHEDĪ:

Leylen ve neḥāren Ḥāce Yāḳūt ḥizmetinde neşv ü nümā bulup, Mevlānā-yı müşārun-ileyhüñ taḥrīr eylediği kağıda mühre çeküp ve ahār u renk virüp, ḥizmetini idüp, āḥir-i kelām Tebrīz'de sākin olmuştur tā maḥall-i vefāt.

10- ŞAYRAFĪ:

Mevlānā-yı mezbūr şākirdidür. O da reyḥānīdendür. Ḥoş-nüvīsān-ı 'Irāḳ 'add iderler. Fi'l-vāḳı' kitābe taḥrīrinde ḥaṭṭı mertebe-i i'cāze varmışdur. Sulṭan Ebū Sa'id⁹⁸⁷ zamanında Emir Çoban Salduz⁹⁸⁸ 'imāret-i üstād u şākirdi ta'mir itdikde kitābesin Şayrafī yazmışdur. Ve kāşī-

⁹⁸⁶ Celayirli hükümdarlarındandır. (1356-1374). Ülke sınırlarının genişlemesinde önemli katkıları mevcuttur.

⁹⁸⁷ Ebu Said Bahadır (d. 2 Haziran 1305 - ö. 1 Aralık 1335), İlhanlı Devleti'nin 9. hükümdarıdır (1316-1335).

⁹⁸⁸ Emir Çoban Salduz, İlhanlıların hükümdarı Gazan Han'ın veziridir. Salduz İranın kuzeybatısında bir kulenin ismi de olmuştur. <http://www.koprukoy.gov.tr/turizm.html> (ET. 9. 04.2012)

tırāşlık⁹⁸⁹ da māhir olmağla [4a] hattına murād üzre qarār virmişdür. Ve Şayrafî'nün şākirdi dördür.

Evvel: Muḥammed Bendūz⁹⁹⁰

2: Mu'izü'd-dīn Kāşî⁹⁹¹

3: Mevlānā Şemse'd-dīn⁹⁹²

4: Pīr Muḥammed Şirāzî⁹⁹³

Bu dördü böyle kemāl ile hoş-nüvīş⁹⁹⁴ olmuşlardır.

11- MOLLĀ 'ABDU'L-LĀH ṬABBĀḤ:

Yāḳūt-ı Ḥorasān dimekle meşhūr-ı iştihār bulmuşdur. Ehl-i 'Irāk Mevlānā-yı mezbūrı bihter ü yegrek bilirler. Fi'l-vāḳı' nesh ü rikā'yı Yāḳūt'dan kemter degüldür. Belki laṭif ü nāzik-ter yazmışdur.

12- BAYSUNḲUR MİRZĀ:

Şāhruḥ Mīrzā⁹⁹⁵ oğlıdur. Ḥaṭṭı ḥūb u mergūbdur. Üstādlar zıkr olunduğda ma'an yād iderler. Hiç birinden kem degüldür. Kitābe-i mescid cāmi'-i şerif-i Ḥazret-i İmām Rızā⁹⁹⁶,yı

⁹⁸⁹ İran'ın Kaşan şehrinde yapılan sarılı ve renkli çini. Çinicilik işi.

⁹⁹⁰ Sistanlıdır. Yüz yirmi dört Kur'an yazmıştır. Bunun dahi sair ahvali tahkik olunamamıştır. Habib, Hat ve Hattatan, İstanbul 1888, s. 57.

⁹⁹¹ Zamanında hoşnüvislik iddia ederdi ve güzel yazardı. Kitap istinsahı değil ayrı ayrı kitap yazmakla meşguldü. Lakin Kaşan ve Irak ehlinin ona gösterdikleri itimad gerçeklikten uzaktı. Horasan hoşnüvislerine eş değildir. İsgönder bəy Münşi Türkman, Tarix-i aləmara-yı Abbasi (Abbasın dünyanı bəzəyən tarixi), I. Cild, Bakı 2009, s. 302.

⁹⁹² Kaşî'dir. Hünerveran-ı Ali'de devlet-i şahdan-ı nestalikte mahareti olduğunu nakl edip kemal zatlı ve üstad olduğu bildirilir. Müstakimzāde Süleyman Sadettin, Tuhfe-i Hattâtın (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), İstanbul 1928, s. 724.

⁹⁹³ Hemşehri Seyyid Mir Ali'den taallüm ve dakayık talimi tekellüm ile pir-perver bir zat-ı hünerverandır. Müstakimzāde Süleyman Sadettin, Tuhfe-i Hattâtın (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), İstanbul 1928, s. 724.

⁹⁹⁴ Hoş-nüvis: Hattat. Müellif bu kelimeyi sürekli "hoş-nüvis" olarak yazmıştır. Kaynaklar bu kelimeyi de doğrular.

⁹⁹⁵ Timur'un oğlu Mirza Şahruh(1405-1447). Mirza Şahruh'un saltanatı dönemi, kültürel gelişme için her şeyin mevcut olduğu bir dönemdir. Şahruh döneminde Timur zamanında işbaşında olan emirlerden hayatta olanlar hâlâ görevde idiler. Emîr Alike Kükeltaş, Emîr Firuzşah gibi emîrler, Gevherşad gibi hanımlar ve Baysungur, Uluğ Bey, İbrahim gibi mirzalar imar faaliyetleri, bilim ve sanatın himayesi gibi hususlarda âdetâ yarış içinde idiler. Hayrunnisa

Gevher Şād Hānım⁹⁹⁷ ihdās itmişdür. Mīrzā, kitābesin yazmışdur. Rütbe-i haṭṭı ol ketebeden ma'lūmdur.

13- MİRZĀ İBRĀHİM:

Mīrzā Şāhruḡ oğlıdur. Hākīm-i Fārs idi. Haṭṭı hūb olmağla Şīrāz'da olan 'imāret ekşeriya müşārün ileyh haṭṭıyladur.

Timūr⁹⁹⁸ hizmetindedür. 'Azīz ü muḫterem olup⁹⁹⁹, Hıtāy seferinde Emir Timūr vefāt itdiğin oğulların ve oğlu oğullarından Şāhruḡ Mīrzā oğlu Uluḡ Bey Mīrzā¹⁰⁰⁰ ve İbrāhīm¹⁰⁰¹,den ġayrı hem-rāh bulmamışdur. Ve tāriḡ-i Timūriyye[yi] [4b] Zāfer-nāme¹⁰⁰² ismiyle Şerefe'd-dīn Yezdi¹⁰⁰³ te'lif itmişdür. Mīrzā İbrāhīm nāmınadur.

A. Akbıyık, "Timurluların Bilim ve Sanata Yaklaşımları ve Bazı Son Dönem Sanatkârları", bilig, Yaz / 2004, sayı 30: 151-171

⁹⁹⁶ On iki İmam'ın sekizincisi.

⁹⁹⁷ Mirza Şahruh'un eşi. Medrese, cami ve imaret işleriyle ilgilenmiştir. Başta mimarlık olmak üzere çeşitli sanat dallarını desteklemiştir. Elif Kök, Timurlu Çağı Sanatı ve Osmanlı Mimarisi İle Bir Karşılaştırma Denemesi, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Yrd. Doç.Dr. Kenan Bilici), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 10,11.

⁹⁹⁸ Timur veya Batıda bilinen ismiyle Timurlenk, Maverāünnehirli Türkî komutan ve hükümdar. Büyük Timur İmparatorluğu'nun kurucusudur. Özbek Türkü bir aileden gelen Timur, Babası "Muhammed Taragay" bir Türk-Moğol aşireti başı olan Barlasların lideriydi, etnik kökeni moğol olmadığı için "Han" unvanı yerine "Emir" unvanını kullanırdı. Aynı zamanda Timur, Cengiz Han soyundan olanlara damat olduğu için kendisine damat anlamına gelen Emir Gurkanî unvanı verilmişti. 1336 senesinde Maverāünnehir'de Semerkand'la Belh arasında Keş kasabasında doğdu. Çin'e sefere giderken Şubat1405'te Sir Derya yakınlarındaki Otrar'da öldü. tr.wikipedia.org/wiki/Timur (ET: 02.05.2012)

⁹⁹⁹ "olup" kelimesi burda müellifin dikkatsizliğinden iki kere yazılmış. Bir tanesi transkripsiyonlu metne alındı.

¹⁰⁰⁰ Uluğ Bey (d. 1393 - ö. 1449), Timur İmparatorluğu'nun 4. sultanı. Türk matematikçi ve gökbilimci. Eski Moğol geleneklerini benimseyen bir hükümdar olarak babasından farklı eğilimlere sahip olan, bu yönüyle de Timur ile daha yakın görülen Uluğ Bey'in yönetimindeki Semerkand da, Şahruh'un Herat'ı gibi, kültürel faaliyetlerin yoğunlaştığı bir merkezdir; Uluğ Bey, bilimsel çalışmalarını teşvik etmekle kalmayarak, bizzat astronomiyle ilgili çalışmalarda bulunmuş ve Semerkand'da bir rasathane kurmuştur; bunların yanısıra, babası gibi mimariyi de himaye eden Uluğ Bey'in Semerkand'da ve Buhara'da yaptırdığı medreseler ve çeşitli dinî okullar bulunmaktadır. Elif Kök, Timurlu Çağı Sanatı ve Osmanlı Mimarisi İle Bir Karşılaştırma Denemesi, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Yrd. Doç.Dr. Kenan Bilici), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 11.

¹⁰⁰¹ Mirza İbrahim.

¹⁰⁰² Büyük Timur İmparatorluğu tarihini ve Emir Timūr bin Taraghay Barlas'ın yaşam öyküsünü anlatan bu eser 1425 yılında yazılmıştır.

¹⁰⁰³ Şerafeddin Ali Yezdi 15. yüzyılda İran'da yaşamış Farslı ünlü bir Timur Devleti tarih yazarıdır. Onun erken yaşamı bilinir. Şerafeddin Ali Yezdi genç yaşta Yezd'de, oranın yerlisi bir öğretmendi ve daha sonra bir Timur Devleti yöneticisi olan Şah Ruh Mirza ve onun oğlu Mirza İbrahim Sultan ile tanışır ve onunla arkadaşlık eder. 1443 yılı içinde Irak yöneticisi Mirza Sultan Muhammed'in danışmanı olarak Kum şehrinde yaşar. tr.wikipedia.org/wiki/Şerafeddin_Ali_Yezdi (ET: 03.05.2012)

14- 'ABDU'L-HAḲ SEBZVĀRĪ

'Abdu'l-lāh el-Ṭabbāḥ şākirdidür. Hoş-nüvîş olmuşdur. Ammā ḥaṭṭı bir miqdār kelāğ-pāydür. Çançal u ḥarfı birbirinden dūr-ter yazmağla ma'fūbdur. Nümāyiş-kem olur ammā Kitābe-i İmām Mūsā er-Rızā razıya'l-lāhu anhu ḥazretlerin Mevlānā-yı mezbūr yazmışdur.

15- HĀFİZ NUṬA:

Daḥi hoş-nüvîşlerdendir. 'Abdu'l-ḥaḲ ile muşāhib olmağın ḥaṭṭı ḥüb yazup, şülüş'i cümleden yegrekdür.

16- MOLLĀ BAḤŞĪ:

Daḥi hoş-nüvîşlerdendir. 'Abdu'l-ḥaḲ'a qarın ḥaṭṭı vardır. Ammā şülüş'i üstādānedür.

FAŞL-I ŞĀLİŞ¹⁰⁰⁴:

Zıkr-i üstādān-ı ta'lik ki dīvānī nāmı ile şöret bulmuşdur. 'Irāk u Ḥorasān tevābī' yerlerde olan ḥaṭṭ ekşeriya bunlarındur.

1- HĀCE İBRĀHİM EL-MÜNŞĪ:

Mevlānā-yı mezbūr vāzı'-ı ta'likdürür.

2- HĀCE 'ABDU'L-HAḲ:

Şākird-i ğāyibāne Mevlānā-yı mūmā-ileyhdür. Ammā ḥaṭṭı bir miqdār setr-i kerīhdür. Ekşeriya şāhān-ı selef-i İrān-zemīn aḥkāmın ve nişānın Mevlānā-yı mezbūr yazmışdur. Fi'l-cümle ḥāletden ḥālī degüldür.

3- MEVLĀNĀ-YI DERVĪŞ:

Ḥaṭṭı ḥüb u merğüb olup, nesh-ta'lik [5a] ser- ḥaddi i'cāze irişdürüp, kimesne buncalayın mümtāz olmamışdur. Bu ḥaṭṭın şöretin HĀce Yāḳūt mānendi tutarlar.

---

¹⁰⁰⁴ Üçüncü fasıl.

4- H̄ĀCE İHTİYĀR EL-MÜNŞĪ:

Dervîş şâkirdidir. Hattı hûb u hem-vâr u şâfdur.

5- H̄ĀCE İBRĀHĪM:

A'lâ yazmışdur. Ammâ kıyās-ı falk budur ki H̄âce'ye muqābil degildir. Merķūm daği Dervîş-i şâkirindendir.

6- BAHĀ'ED-DĪN EL-MÜNŞĪ:

Rūşen u kuvvetde H̄âce İbrāhīm Münşī'den yegdür. Ammâ kalemi fi'l-cümle altı dirler. Hattı kemāle yetürdükde H̄âce İbrāhīm Bağdād'a gitmiş idi. Asitāne-i İmām Rızā rażıya'l-lāhu anhu hizmetinde olup, ammâ inşā-yı İmām Rızā'yı rażıya'l-lāhu anhu Mevlānā H̄âce Bahā'ed-dīn yazmışdur.

7- H̄ĀCE 'ABDU'L-LĀH:

Mervīdür daği a'lâ yazarlar. Ba'zı kimesneler Mevlānā-yı mezbūruñ hattını H̄âce İhtiyār Münşī'den fark itmemişlerdür. Nezāket-i hattıda hoş-nüvîşlerden terfî itmişdür. Huşūşan Kitāb-ı Münşe'āt-ı Mevlānā Cāmī¹⁰⁰⁵ ve Mîr Hüseyn Va'izī¹⁰⁰⁶ Mîr Hānd Horāsānī Mevlānā-yı mezbūr yazmışdur. Ve şî'ri daği hûb dimişdür. Ve nışf-ı muşhaf-ı şerîfi hûb-ı saht ya'nî pek ağaç üzerine kâtip-kârlık itmişdür. Buhārā pâdişāhlarınıñ hazînelerinde hıfz olunmuşdur.

---

¹⁰⁰⁵ Klâsik dönem İran şiirinin son temsilcisi kabul edilen Cāmî, Türkler ile sıkı münasebette bulunmuş, özellikle Ali Şîr Nevâî'nin eserlerini okuyup takdir etmiş ve onun şiirlerine Farsça nazireler yazmıştır. Ali Şîr Nevâî de Hamse"sinde Cāmî'yi medheden kasidelere yer vermiştir. Hüseyn Baykara ve Ali Şîr Nevâî, Cāmî'nin eserlerini yazdırmak için hattatlar tutmuşlar, ayrıca bu eserleri tezyin etmek üzere Bihzād ve Kâsım Alî gibi ressamı görevlendirmişlerdir. Cāmî'nin Akkoyunlu Uzun Hasan ve Yakub ile Osmanlı padişahlarından Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid ile de muhaberelemi vardır. Osmanlı'dan ilgi, takdir ve himāye gören Cāmî, Türkler arasında büyük ilgi görmüş, manzum ve mensur birçok eserinin Türkçe tercüme ve şerhleri yapılmıştır.

İsmet Şanlı, " Molla Cāmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/1 Winter 2010

¹⁰⁰⁶ Tîmûroğulları hükümdârlarından Sultan Hüseyn Baykara zamanında Herât'ta yetişen Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Hüseyn bin Ali, lakabı Kemâleddîn'dir. Kâşifi, Vâiz-i Hirevî Velî gibi isimlerle şöhret bulmuştur. Reşehât-ı Ayn'ül Hayât kitabının müellifi Ali Hirevî'nin babasıdır. Doğum târihi bilinmemektedir. Horasan'da bulunan Sebzvâr veya Beyhak beldelerinden birinde doğdu. 1505 (H.910)'te Herât'ta vefât etti. www.ansiklopedim.com/detay/3689/Huseyin-Viz-i-Ksif.htm (ET: 03.05.2012)

[5b] DÖRDÜNCÜ FAŞL:

Zıkr-i üstād-ı nesh ü ta'lik ki haqqen haţtlaruñ 'arūsıdır. Huţûţ-u uhrā-yı mensüh itmişdür. Huşuşan selāţin-i şūfiyye¹⁰⁰⁷ zamānında medār-ı haţţ ġālibā nesh ü ta'lik olmuşdur. Ve aĥkām daĥi ekşeriyā haţţ-ı merķūm ile yazılır. Vāzı'-ı nesh ü ta'lik H̄āce Mīr 'Alī Tebrīzī'dür. Ancılayın kim Sulţan 'Alī hoş-nüvīş dimişdür.

Nesh -ta'lik eger hafı vü celīdür

Vāzı' Selāţin H̄āce Mīr 'Alī'dür

Tā ki 'ālem ü ādem olmuşdur

Hergiz bu haţţ 'ālemde olmamışdur

Vaz' buyurdu anuñ dehen-i daķıķı

Haţţ-ı nesh ile haţţ-ı ta'likı

Ney kilki anuñçün şeker-rīzdür

K'aslı anuñ ĥāk-i Tebrīz'dür

Nefy' eyleme sehv ile anı

Bī-vilāyet olmamışdur bil anı

Kātibler ki köhne vü nevdirlər

Cümlesi aña peyrevdürler

---

¹⁰⁰⁷ Sufiler, VII/XIII. ve VIII/XIV. yüzyıllarda büyük bir güce sahiptiler. Tasavvuf gün geçtikçe büyük bir revaç buluyordu. VI/XII. yüzyıl sonlarında ve VII/XIII. yüzyılın başlarında irfanda iki büyük ekol vardı. Bu ekollerin her birine büyük şeyhlerden bir grup nispet edilmekteydi. Birincisi Kubreviyye tarikatı, yani Şeyh Necmuddîn-i Kubrevî'nin taraftarları doğuda idi. İkinci tarikat da Suhreverdîyye tarikatı, yani Şeyh Şihâbuddîn Ebû Hafs Ömer b. Muhammed Suhreverdî'nin müritleri ve taraftarları batıda idi. Bu iki büyük tarikatın önderleri ve taraftarları VIII/XIV. yüzyıla kadar İnan'da ünlüydüler ve İnan tasavvufunda büyük bir etki oluşturdular. www.irankulturevi.com/lang-tr-SUFLER.cgi (ET: 03.05. 2012)

Oldılar mu‘āşır-ı mecma‘ul-efzāl

Şeyh-i şīrīn-makāl Şeyh Kemāl

1- H̄ĀCE MİR ‘ALĪ:

Aşlı Tebrīzlidir. Oğlı babası nāmıyla kesb-i ḥaṭṭ itmişdür. Andan Mevlānā Ca‘fer¹⁰⁰⁸, andan Mevlānā Ezher¹⁰⁰⁹ taḥşīl-i ḥaṭṭ itmişdür. Hāliyen şürü‘ gösterelüm, ol üç yegāne-i ‘aşr aḥvālin:

Evvel: [6a] Mevlānā Sulṭan ‘Alī.

2: Mevlānā MİR ‘ALĪ.

3: H̄Āce Muḥammed İşḥaḳ.

Fi‘l-vāqı‘ her biri bir emīr-i rüzgār bī-misl ü bī-mānend idiler. Ve her birinüñ iki veyā üç beyti iki biñ veyā üç biñ dīnāra giderdi ki biñ dīnār yigirmi pādişāhī ider. Ammā MİR ‘ALĪ kim Buhārā’da reşk-i ‘aẓīm iderken, her kim önüne varsa bir beyt yazup, in‘ām iderdi. Cerrāra bir kaç pādişāhī virüp, elinden alurlar imiş. Āḫir-i ḥālet bir beyti bir cā ..... yeñiye çıkdı. Ki yüz dīnār olur.

2- H̄ĀCE MAḤMŪD İŞḤAḲ:

Belḥ‘dedür. Mevlānā MİR ‘ALĪ’nüñ bī-vāsīṭa şākirdidir. Üstādından a‘lā yazmışdur. Bir beyti üç .....fūrūḥt olunmuşdur.

---

¹⁰⁰⁸ Mevlana Cafer için Ali şu ifadeleri kullanır: “onların hünnerli öğrencisi ve geçmişteki üstadların güzel eserleri olan yazı yazma sanatının kendisine uyulanı Mevlana Tebrizli Cafer’dir. Daha önce adı geçen Baysungur Mirza’nın yazı okulunun hocası ve eserleri cennete benzeyen kitabevinin bilgi alameti başkanı...” Mustafa Âlî, Menakıb-ı Hünerveran, s. 66. Şehzâde Baysungur’un sarayında yaşadığı dönemde Cefer Tebrizi bazı kitapların nüshalarını hazırlamıştır. Bu kitaplar hattatlık sanatı tarihinde iyi bilinmektedir. Firdevsi’nin “Şehname”si (1430), Sadi’nin “Gülistan”ı (1427), Nizami Gencevi’nin “Hamse”si (1431) onun nestalik hattıyla yazdığı güzel numunelerdendir. Bu nüshalar Paris, Dublin, Tahran, İstanbul ve St.Petersburg’un ünlü kütüphane ve müzelerinde korunmaktadır. Ünlü hattat 1480’de 65 yaşında Herat şehrinde vefat etmiştir. azerbaycanevi.com/genel...ve.../526-azerbaycanda-hattatlık.html (ET: 03.05.2012)

¹⁰⁰⁹ Tebrizi Hekim Cafer şakirdanından olup, üstad-ı üstadan lakabıyla mukalleb idi. Evail-i ömründe Herat’tan Kirman’a, Yezd’e, İsfahan’a gidip birçok müddet orada kaldı. Oradan Şiraz, Bağdat, Basra, Mekke, Şam, Halep, beytü’l-mukaddese varıp orada vefat etti. Sultan Ali Meşhedi gibi bir şakird-i yadigar bıraktı. Vefatı H. 880 (M. 1475/1476) dir. Habib, Hat ve Hattatan, İstanbul 1888, s. 187.

Şi'r-i Mevlānā Sulţan 'Alī:

Civānlıķda oldu ğün ğaţţa meylim

Revān itdi müjeden ğaţre-i seylim

Ser-i kūy-i hevāya kim ğadem urdum

Tā ki ğādir oldum ğalem urdum

Ēazā taĥrīr iden ğassām-ı rūzi

Öñime gelūben şehd itdi dil-sūzi

Ēalem, kağıd, devāt taleb itdi hem

Bu yigirmi toĒuz ğarfe idüp mahrem

Yazuben destime ğün şundi üstād

Hem-ān-dem iltifāt ile oldu dil-şād

[6b] Oldı abdāl u şāĥib-i cemāl

Oldı ğāli mübeddel-i aĥvāl

Anuñğün ğaţţa meylim ziyāde oldu

Göñül giriftār-ı merd-i sāde oldu

Ēün şeb-i şavm 'Alī ğıldum

Ēalem-i meşĒ-i celī ğıldum

Dürr-i ğayāl ol zamān feth-i bāb ider

Ki cemāl-i şeh uyĒuda ref'-i niĒāb ider

Ḥüdā ol dem ŧem-i ŧeb ķadre ‘aḥ itdi

Ḥaḥḥım görenler baḥa ḥām luḥ itdi

Grdigm ḥ‘āb-ı ŧerḥ-i beyāna ŧun‘umuz

Ḳıŧŧa-i ḥ‘āb didigm dīvāne ŧun‘umuz

Bende-i Sulḥan ‘Alī glām ‘Alī’dr

ŧhret-i ḥaḥḥı be-ḥaḥḥ-ı nām-ı ‘Alī’dr

Ve Monlā-yı mŧārn ileyh nice ŧākirdler böyle usl-i ḥaḥḥı ta‘līm itmiŧdr.

3- SULḤAN MUḤAMMED:

Ḥandān, maḥbl kimesnedür ve mmtāzdur. Ve nāyi daḥı a‘lā bilürdi. ‘Ale’d-devām-ı mey görürdi. Dā‘imā sebyı kepenk altında ŧaḥlardı. Bī-tekellüfāne yazardı. Ammā piyāleyi çekmeden dürüst keŧide çekemez idi. Bu sebep ile Mevlānā’nuḥ ḥaḥḥında olan keyfiyyet sā’irlerinde bulunmaz idi.

4- SULḤAN MUḤAMMED NR:

Merd-i ŧāfi i‘tikād olunmağın ŧafā-yı zāhir  bāḥını var idi. Kitābeyi gāyet laḥif  bī-bedel yazardı. Ve kağıda renk virmekde ve viŧāllıḥ itmekde nazıri yoḥ idi. Merḥmuḥ ḥaḥḥın Ḥandān’a muḥābil [7a] ḥıtarlar. Biḥ beytine bir tman virirlerdi. Ve ḥāliyen biḥ beytin beŧ tmana virmezler.

5- SULḤAN MUḤAMMED İBRİŧİMİ:

Bu Sulḥan Muḥammed evvelki Sulḥan Muḥammed gibi degildür. Ammā İbriŧimi’den a‘lādur. Ḥoŧ iḥtilāḥ kimesnedür. Bir ān Mevlānā ‘Alī’den cdā degil idi. Monlā yazdığı ḥıḥ‘ayı ol frḥt iderdi.

6- MEVLĀNĀ MĪR ‘ALĪ

Ġalibā merķūm Sulţan ‘Alī’den yazmışdur, deyü ‘avām i’tikād itmişdür. Hattı-ı celīyi cümleden a’lā yazar. Hattı kemāle irdikde mükerrer imlā ile da’vā-yı hattı itdikde halk Monlā tarafın tutmağla Sulţan ‘Alī ziyāde guşşaya düşer. Bir gün Monlā-yı mezbūrîñ öñüne gelüp, bir kıt’ayı diledi ki taķlīd ide. Ol vechle yazdı ki kıt’ayı karışdırdıklarında Monlā yazdığı kıt’ayı bilemeyüp, Monlā Mīr ‘Alī yazdığı kıt’ayı kaldırmağla Monlā Mīr ‘Alī tebessüm idüp, bu hattı ki kaldırdun benüm hattumdur didikde Mollā Sulţan ‘Alī münfa’il oldı. Ba’dehu Mīr ‘Alī kim Buhārā’ya düşdi. Rüşd-i ‘azīm eyleyüp, evlād-ı ‘Ubeyd Hān¹⁰¹⁰ aña ziyāde i’tibār itmekle ol mertebeden geçdi. Kim ta’rīf ile [7b] eş’arı hem hūb-sevīd ü ezhār-ı muzmarr anuñ āşārıdır. Bu şīr-i şikāyet anuñdur.

Ķıt’a-i Āhīrī:

Ber ‘ömr-i der meşķale ķaddüm dūtā der çeng-i felek

Tā ki ben bī-çārenūñ hattı bu gün ķānūn oldı

Ṭalībimi cümle şāhān-ı cihān olunca

İķlim-i Buhārā’da cigerim hūn oldı

Yandı sīnem guşşadan oldum şad-pāre

Şāhdān-ı şehr bī-kār-ı āzmūn oldı

Bir belādan hattı ile geldi baña

Veh ki hattı-ı silsile-i pāy-i men mecnūn oldı

---

¹⁰¹⁰ 16. Yüzyıl Çağatay edebiyatının Şeyban Han (ö. 1510) ve Babür Şah (1483 - 1530) gibi önemli hükümdar-şairlerinden "Kul Ubeydi" mahlası ile şiirler yazan, bu yüzyılda hikmet tarzı şiir geleneğinin yeniden canlanmasını sağlayan, hatta hikmetleri daha sonraki yüzyıllarda Ahmed-i Yesevi'ninkilerle (ö. 1166) karıştırılan Ubeydullah Han (1480-1539) Çağatay Türkçesi ile edebi eserler verilmesine destek olmuştur. Üç dilde (Arapça, Farsça ve Türkçe) şiirler yazan Ubeydullah Han'ın Buhara'daki sarayında şairler, bilginler, sanatkarlar ve musiki üstadları eksik değildi. Han, başta ünlü Hilali-i Çağatayı (ö. 1532) olmak üzere bugün adı bilinmeyen ve divanları henüz ortaya konmamış pek çok şairi himaye ediyordu. Yıldırım, Talip, "Ubeydullah Han'ın İki Eseri: Salavat-name Mesnevisi ve Gayret-name", Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, Ankara Mart 2006, s. 90-102.

Mevlānā-yı müşārün ileyhüñ H̄āce Maḥmūd gibi şākirdi irişmişdür.

7- H̄ĀCE MAḤMŪD SİYĀVUŞĀNĪ:

Ḳarye-i Siyāvuşān'dandur. H̄āce İshāḳ oğlıdur. Babaları yıllar ile şehir-i 'Irāk kelānteri idi. 'Ubeyd H̄ān ḥāne-i göç ile Mollā-yı mezbūrı ḳaldırıp, Mā-verā-ün-nehr'e iletđi. H̄āce Maḥmūd ziyāde rüşd idi. H̄āce-zāde Herāt'da idi. Sā'ir huṭūṭı kemāle [8a] irişdirmiş idi. Buhārā'da nesh-ta'lik ḳarār virüp, üstādını bī-şübhe geçmişdür. Ammā üstādı andan rāzı degül idi. Bir ḳıṭ'ayı ḥīn-i ḥāl dimişdür.

Ḳıṭ'a:

H̄āce Maḥmūd gerçi bir nice gün

Bildi üstād bu ḥāḳīr ü faḳīr

Gerçi ta'līmi ile cigerüm ḥūn oldı

Tā ki şūret bulunca ḥaṭṭ-ı taşvīr

Ḥāḳḳā ki anuñ ḥāḳḳında itmedük taḳşīr

Līk oldaḥi hem itmedi taḳşīr

Her ne yazılır bed ü nāik, virdi şöhret-nām-ı faḳīr bu ḥikāyeti aña irişdirdiler. Ḳasem eyledi ki ol nesne ki baña hoş gelmez idi. Anuñ nāmına yazardum. Fi'l-vāḳı bī-meşeldür. Beyne'l-küttāb ḳarīnesi yoḳdur. Şimdiki ḥālde zinde vü selāmetde Belḥ'de sākındür. Ḥākimle muşāhib olmağla esbābı bī-nihāyedür. Dört bağı vardurur ki miyānında bir dest-ḥāne ta'mīr itmişdür. Mertebe-i evvelen, ḳulları ve cāriyeleri ve ḥādimleri müstefid olur. Mertebe-i şānide esbāb u yarağ ḳonulup, [8b] mertebe-i şālişde H̄āceyi görmege gelür giderler idi. Eger ruḥşat bulsalar mertebe-i çehārum giderler idi. Ve illā mertebe-i şālişde murahḥaş olurlar idi. Ve şākirdleri nişīmen-i ḳarnunda sākın olup, H̄āce 'ilm-i müsīḳide māhir ü bī-nazīr idi. Sazı daḥi a'lā nevāḥt iderdi. Esbāb u tecemmülātı bī-nihāyedür. Yevmiye-i maḥşūlātından iki tūman ḥāşıl olup, ḥākimler ri'āyet ü ḥimāyetinde vü fevāyid ü ticāretinden ḡayri.

8- MİR SEYYİD AĞMED:

Seyyid-zāde Meşhedilerdendir. Pederi şem'-rîz idi. Feterāt-i Özbek'den Buhārā'ya gitdi. Mevlānā Mîr 'Alî geldi. Anuñ maqbûl tab'-ı şerîfleri olup, kendüye haţta ta'lim eyleyüp, Mevlānā'nuñ haţtı benden a'lādur, didigi Mîr'üñ senedi idi. Mevlānā'dan şoñra Mîr 'Alî rüşd-i 'azîm peydā idüp, haţta-ı hemyānesi mergüb idi. Kıt'ası dört pâdişāhiye giderdi.

9- KĀSİM ŞĀDĪ ŞĀH:

Beğāyet pākîze yazardı. Ammā her gün beş beyt yazardı. Kalem-tırāşı dürüst kullanırdı. Medār-ı hakk ü ıslāh itdi. Ol nev' ile ki fehm olunmaz idi. Tā zamān-ı Muᖓammed ᖓān¹⁰¹¹ vālî-i Herāt hayatda idi. [9a]

10- MOLLĀ 'ABDĪ:

Nişābūr'dandur. Merd-i nedîm ü muzahᖓikdür. Fi'l-vākı haţtı daᖓi a'lādur. İki Sulţan Muahammed¹⁰¹²,den şoñra maqbûl ü mümtāzdur. Ve Şāh Tahmāsb¹⁰¹³ 'aleyhimā yüstehak katında mu'teber idi. Muşāᖓibāne ihtilāt iderdi. Şāh Maᖓmūd bunuñ şākirdidir. Buña dimişdür ki: “ Ey bed-baᖓt çünki bencileyin yazmazsın, bārî Sulţan 'Alî'nüñ ve Mîr 'Alî'nüñ ve püser-i İşᖓak gibi yaz.” Ammā şî'ri ᖓüb dir idi.

11- MOLLĀ ŞĀH MAᖓMŪD-I DĪGER:

Nişābūr'dandur. Mollā 'Abdî'nüñ hemşîre-zādesidir. Kitābeti ᖓübdur. Ve bihter ider cümleden. Meger sulţan haţta-ı ᖓafîsi andan a'lā. Evvelā merd-i muşāᖓib idi. Hefte hefte ᖓānesinden taşra çıkmazdı. Meger rûz-i āzine ve'l-ᖓāşıl ikāmetin zāyi' itmezdi. ᖓamse-i Ėubār

---

¹⁰¹¹ Şah Tahmasb'ın oğlu Muhammed Mirza. Bir süre Herat valiliği yapmış, sonra babası tarafından Şiraz'a gönderilmiştir. Muhammed Mirza (1578-1587), 1578 yılında “Şah Muhammed Hüdâbende” olarak Safevi tahtına oturmuştur. Cihat Aydoğmuşoğlu, Şah Abbas ve Zamani, Doktora Tezi (Danışman: Prof. Dr. Eşref Buharalı), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s. 56-57.

¹⁰¹² Tezkirede üç tane Sultan Muhammed mevcuttur. Ubeydi'yi iki Sultan Muhammed'den sonra alanında üstad saymaktadır. Fakat kastettiği iki Sultan Muhammed'in bunlardan hangisi olduğu açık değildir.

¹⁰¹³ Şah Tahmasb, 22 Şubat 1514'te İsfahan'da doğdu. Şah Birinci İsmail'in oğlu olan Şah Tahmasb, Çaldıran Savaşı'ndan sonra Horasan'a gönderildi. Bir süre Sebzvar ve Herat'ta kaldı. Şiiilerin ve Safevilerin tanınmış bilgin ve şeyhlerinden özel öğrenim gördü. 1576 yılında Kazbin'de ölen Şah Tahmasb'ın yerine oğlu Haydar Mirza tahta çıktı. Bir gün sonra öldürülen Haydar Mirza'nın yerine, ikinci oğlu Şah İkinci İsmail tahta çıktı. Cihat Aydoğmuşoğlu, Şah Abbas ve Zamani, Doktora Tezi (Danışman: Prof. Dr. Eşref Buharalı), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s. 39.

yazmışdur. Ve ‘Acem řāhlarına ve müřāhhař olmuşdur ki kimesne andan a‘lā hafī-i yegrek ü nāzik yazmamışdur.

12- MOLLĀ DOST:

Herāt’dandur. Hatt-ı enīsi rüřendedür. Muřhaf-ı řerīfi hatt-ı nesh ü ta‘lik ile hūsn-i azmūde-i řāh-ı ‘Acem yazup, on tūmān ücret virilmiřdür ki iki yüz ğurūř olur. [9b] Kimesne buncalayın yazmamıřdur. Mollā Rūstem ‘Alī hemřire-zāde-i Bihzād¹⁰¹⁴,dur. Bu dađı hūb u merğūb yazmıřdur. Behrām Mīrzā’ya mu‘allim olmuřdur. Bir oĝlı var idi Muhibb ‘Alī nām. Hattı kemāle yetürmüřdür. Sulţan İbrāhīm Mīrzā hattına rüřd-i ‘azīm eyledi.

13- HĀFİZ BABACĀN:

Tūrbet’ dendür. Hāfiz ‘Abdü’l-‘Alī oĝludur. Be-ĝāyet hūb oĝur yazar idi.

14- HĀFİZ ‘ABDÜ’L-‘ALĪ:

Be-ĝāyet a‘lā hānende idi. Ya‘kūb Mīrzā¹⁰¹⁵ ile Sulţan Hüseyin Mīrzā¹⁰¹⁶ mābeynlerindeki huřūsiyyet vākı’ oldu. Hāfiz ‘Abdü’l-‘Alī’yi taleb eyleyüp iletdi. Egerçi Mīrzā’ya düřvār idi. Čāresi bu oldu ki çūnki ‘Irāk’a geldi. Tebrīz de mūmkūn olup, min ba‘de gitmedi.

15- HĀFİZ BABACĀN:

Be-ĝāyet hūb yazardı. Hem zemīn-i kıt‘a-i zer-feřān iderdi. Ve ‘ūdı dađı ol mertebede idi ki ūstādān kendüyi ‘Abdü’l-Ķādir yerine korlar idi. Mīrzā ile muřāhibāne iĝtilāţ iderdi. Hānende-i bī-nazīr idi.

¹⁰¹⁴ Bkz. Tezkiretü’l-Hattatin, v.24a.

¹⁰¹⁵ Sultan Yākub (15/7/1478-24/12/1490): Uzun Hasan Bey’in diĝer oĝlu olup, Akkoyunlu hūkūmdarıdır. www.trabzon.org/forum/printpage.html;topic=923.0 (ET: 03.05.2012)

¹⁰¹⁶ (Herat, 1483 - Herat, 5 Mayıs 1506) Hüseyin Baykara Emir Timur’un ailesinden çıkmış bir řāh ve şairdir. Hüseyin (1483) yılında Herat’ta, Mirza Baykara oĝlu Mirza Mansur ailesinde dūnyaya geldi. “Hüseyin Baykara”, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-87194/h/huseyinbaykara.pdf> (E.T. 10.05.2012)

16- MOLLĀ MĀLİK:

Vilāyet-i Türkistān'dandır. Dükeli vaqitde Qarzīn'de olup, babası hūb yazardı. Sehl-i müddetde meşhūr-ı [10a] āfāk oldu. Cümle huṭūṭı zībā yazup, 'ulūmda şākird-i Mollā Cemāle'd-dīn Şīrāz¹⁰¹⁷ idi. Hattı yerine yetdikde qarīne-i nūr u handān oldu.

17- MOLLĀ MUḤAMMED ḤASAN:

Kitābeti mevlānā-yı merķūm ki hemvār idi. Qāsım Şādī şākirdidür. Biñ beyti bir tūmāna giderdi. Cemī'-i fezā'il ile zātı ārāste idi. Şatıncı gāyibāne oynardı. Ve şi'ri daḡı hūb dir idi. İhtilāṭatda bī-qarīne idi. Bu şi'r-i hūb daḡı anuñdur.

Beyt:

Hoş ol dem ki ki-āteş-i dil bir āhım tutar

Men' itmezem hār-ı melāmet dāmānım tutar

18- MOLLĀ MUḤAMMED ḤÜSEYN:

Tebrīzlü Mollā 'İnāyet oḡlıdur. Pīri Şeyḡ-i İslām Tebrīz idi. Hattıda teraḡķī idüp, Şāh İsmā'il¹⁰¹⁸ Mevlānā müşārūn ileyhe Mīr 'Alī-i Şānī alup, ḡollamışdur. Eger bu ana ḡalsa bī-qarīn alup, Mevlānā sultānlıḡı ve Mīr 'Alī-i mānend olurdu.

19- MİR MU'İZÜ'D-DİN:

Qāşān'dandır. Levend-pīşe ve kebūter-baz idi. Hoş-nüvīşlikden ḡayri nice hūnerleri var idi. Cümleden pāk-i ḡakkāk idi. Ve meyl-i muḡabbeti Kāşān'da o peydā eyledi. Ve şi'ri daḡı a'lā dir idi. Bu beyt anuñdur.

---

¹⁰¹⁷ Halveti şeyhlerindendir.

¹⁰¹⁸ I. İsmail veya Şah İsmail (d. 17 Temmuz 1487; Erdebil, Akkoyunlular - ö. 24 Mayıs 1524; Erdebil, Safevi Devleti) Safevi Tarikatı'nın lideri ve Safevi Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı.

II. Şah İsmail; Safevî şahlarının üçüncüsü. Şah Tahmasb'ın oğludur. Gençliğinde, babası Şah Tahmasb (1524-1576) zamanında uzun yıllar hapis yattı. Kahkaha Kalesindeki mahkûmiyeti sırasında, Safevî şahı babası Tahmasb 1576'da ölünce, kızkardeşi Perihan vâsıtasıyla hapisten kurtarıldı. İktidar yolu açıldı. Rumlu (Anadolulu) Avşar ve Tekeli gibi Türk oymaklarının desteğiyle kardeşi Haydar Mirza'yı öldürüp, İkinci Şah İsmâil-i Safevî adıyla 22 Ağustos 1576'da Safevî tahtına geçti. tr.wikipedia.org/wiki/I._İsmail (ET: 03.05.2012)

Beyt:

[10b] Çü mihr görmedüm senden ey mäh geçdüm

Vallāh ki geçdüm senden ey şāh geçdüm

(Fe ‘ū lün/ Fe ‘ū lün/ Fe ‘ū lün/ Fe ‘ū lün)

20- MEVLĀNĀ ENĪS:

Ya‘kūb Mīrzā zamānında idi. Nāmı ‘Abdu’r-raḥīm idi. Birāderinüñ adı ‘Abdü’l-kerīm’idi. Ve Enīsi revīş-i ḥāş ile getürüp, ḥaṭṭınuñ şafā vü nezāketi bunda idi. Ammā bī-ḥālet olmağla temkīn degül idi. Ve Enīs Sultān Ya‘kūb ‘āşıķı idi. Pādişāh bilüp, luṭf-ı ‘āşıķāne kııurdı. Ve şı‘ri daḥi ḥūb dir idi. Birāderi ‘ilāve-yi pādişāh dimekle şöret bulup, birāderi dīvāne olmağla her ne yazarsa ism yerine “ketebe Allāh”¹⁰¹⁹ yazardı, “ketebe Muḥammed”¹⁰²⁰ yazardı. Ve Enīs vaż‘-ı ğarībinden ikrāhen şerbetleyüp, bāğ-ı ‘ademe göndermiş.

21- MOLLĀ RIZĀE’D-DĪN MUḤAMMED ĞĪLANĪ:

Çār-yār Kānī Mollā Ṭāhir oğlı dimekle ma‘rūfdur. Babası Kātib-oğılları nüvīşende idiler. Bunda kitābet-i izzetle intikāl itmişdür. Ḥüsn-i ḥaṭṭ yazmağda yed-i ṭulāya mālīkdürler. Be-ğāyet nāzik [ü] laṭīf yazmışlardır. Mevlānā Şāh Maḥmūd, Mevlānā Ḥüseyin Herevī’den fark itmek olmaz idi. Ta‘līmi babasından almışdur. Ve üstādı ḥaṭṭlarınıñ [11a] yüzinden meşķ irişdirmişdür. Sultānlığı ve Mīr ‘Alī kıṭ‘alarından emānet alup, bir şeklin yazup, şāḥibine vir. Fark almayup, alırlar idi. Bī-nihāye kıṭ‘alar üstād nāmına yazup, ‘ālemi kıṭ‘a ile pür itmişdür. Ve bir muşḥaf-ı celīyi Semerķandī iki kıat kağıd üzerine yazmışdur. Ḥālā Necef’dedür. Nice ğubār-ı muşḥaf-ı şerīf yazmışdur. Hiç kimesne ḥaṭṭın iki Sultān Muḥammed’den fark itmemişlerdür. Āḥirü’l-emr ḥaḫṭ-ı dimāğ ḥāşıl olup, bir ay içinde evķātın şarf itdi.

---

¹⁰¹⁹ “Allah yazdı.”

¹⁰²⁰ “Muhammed yazdı.”

22- MEVLĀNĀ BABA ŞĀH:

Işfahān'dandur. Ziyāde hoş-nüvîş idi. Hāfisi celisinden yegrekdür. Biñ beyti beş biñ fülûsa giderdi. Bir cemā'at anı ilhāk-ı mensüb itmekle maḥall-i mezbūreden ḳalkup, dārü's-selām Bağdād'a gitmişdür. Anda tavaṭṭun itmişdür. Maḳbūl kitābeti var idi.

TA 'RĪF-İ NÜVİŞTEHĀ-Yİ ŞĪRĀZ:

Egerçi Şīrāzī'de ta'lik-nüvîş çoḳdur. Ammā cümlesinüñ ḥaṭṭı birbirine müşābihdür. Şīrāz'da pūr zīnet-i kitābet tīz ḥuşūle gelür. Zīrā bir ḥānede babası kātib ise oḒlı müzehhibdür. [11b] Hātunı mücellid, ḳızı muşavvirdür. Ol ecilden bir ḥānede sehl müddetde ḥuşūle gelür. Anuñçün nevvāb-ı kāmyāb laṭīfe ḳaşdın idüp, küttāb-ı Şīrāz'da añarlar deyü buyurmuşdur.

23- SENG 'ALĪ BEDAḤŞĪ:

Hūb ḳişi idi. Ve çoḳ ḳaṭı¹⁰²¹ itmişdür. Mevlānā Mīr 'Alī ḥaṭṭı yüzinden bir bürīde¹⁰²²-i bī-beriyet vücuda getürmişdür. Eger bürīdeyi ḥaṭṭ muḳābelesinde ḳosalar idi, bir ḳıl başı denlü üslūb-ı ḥaṭṭda ḳuşūr bulunmazdı. Ḳıṭ'asın üç ..... alurlar idi ki üç biñ dīnār olur, altmış pādīşāhī ider.

24- DĀVER KĪYĀ MĀZENDERĀNĪ:

Seng 'Alī'nüñ ḳarār-dāde maḳbūl şākirdidür. Hūb u mergūb bürīdesi vardur. Seng 'Alī'den kem degildür, deyü ḥaber virirler. Fi'l-vāḳı bürīdesi be-gāyet mergūb u müstahsen olduḒı şaḥna yetmişdür. Bi'l-mu'āyene görölüp, memdūḥ olduḒı bilinmişdür. "Va'l-lāhu 'alem bi's-şavāb ve'l-ḥamdu'l-lāh"

¹⁰²¹ Uygun desen, motif veya yazı örneğinin, kesilecek nitelikteki ince kağıt veya deriden, özel keski yardımı ile, ustalıklı oyulup, çıkan parçanın veya içi oyulmuş olan parçanın yine ustalıklı başka bir zemine yapıştırılması sanatıdır. Yapıştırılan zemin, kağıt, pasparto, cam veya deridir. www.ktsv.com.tr/egitim/7-kati (Et: 04.05.2012)

15. yy'da Abdullah Kaatı' öncülüğünde başlar. Aynı yy.da Seng Ali, Muhammed Dost, Mir Ali, Mustafa Ali, Muhammed Bakır ve Daver Kiya Mazenderanî ile devam eder.

¹⁰²² Kesme, kesim, biçim, ürün, mahsül. Kağıt ve deri üzerine ince oyma sanatı. Katı' sanatıyla vücuda gelmiş ürün.

SONUÇ

Tezkireler edebiyat, sanat ve zanaat tarihinin vazgeçilmez kaynakları arasında yer alır. Bu kaynaklar arasında Nefeszâde İbrahim'in Tezkiretü'l-Hattâtîn'i ve müellif/mütercimi bilinmeyen Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn de yerlerini alır.

Doğum tarihi bilinmeyen Nefeszâde İbrahim 1650 yılında vefat etmiştir. Bu zamana kadar üstadı Demircikulu Yusuf Efendi'den hat dersleri almış, bu alanda bilgilerini ve tecrübesini geliştirmek için araştırmalar yapmış ve ilim tahsil etmiştir. Çabaları meyvesini vermiş ve hat sanatı, hat tarihi, hattatlar ve bu alan için gerekli çeşitli kırtasiye malzemeleri ve mürekkep, ahar, renk ve tıla yapımları hakkında bilgiler veren, alana kaynaklık edecek Devhatü'l-Küttab, Tuhfe-i Hattâtîn gibi diğer tezkirelerin ortaya çıkmasına katkısı olan, günümüz araştırmacıları için temel başvuru kaynakları arasında yer alan Tezkiretü'l-Hattâtîn'i oluşturmuştur.

Tezkire bir fasıl ve iki bab üzere bina olunmuştur. Fasılda ilk olarak mukaddime vardır. Mukadime hattın ve kalemin faziletleri, hattı ilk ortaya çıkaranlar ile ilgilidir. Sonrasında müellifin "*Tabakat-ı Küttab*"¹⁰²³ dediği tezkire bölümü gelmekte ve burada hattatların biyografileri yer almaktadır. Bablardan ilkinde mürekkep, ahar, renk gibi bu iş için gerekli eczanın yapımı anlatılır. İkincisinde ise kalem ve kalemtıraş için tarif ve açıklamalar vardır. Tezkirenin Bağdatlı Vehbi 1234 numaralı nüshasının sonunda Seyyid Ahmed Hilmî tarafından yazıldığını düşündüğümüz hat, hat çeşitleri, kalem, kalemtıraş, muhakkak yazı konularında kısa açıklamaların yapıldığı küçük bir zeyl vardır.

Tezkiretü'l-Hattâtîn'de yer alan fasıl ve babların çevriyazılı metni Hafid Efendi 292 ve Bağdatlı Vehbi 1234 numaralı nüshalar karşılaştırılarak oluşturuldu. Bu iki nüshanın tezkire metnini elde etmede yetersiz kaldığı durumlarda Kilisli Muallim Rıfat'ın çalışmasından yararlanılmıştır. Tezkiretü'l-Hattâtîn için edisyon kritik çalışması yapılmadı; çünkü edisyon kritik niteliğindeki çalışma Kilisli Muallim Rıfat tarafından tezkirenin kütüphanelerdeki nüshaları karşılaştırılarak yapılmıştı ve bu tezkire için yapılan çalışmada asıl amaç eseri tezkire geleneği içerisinde değerlendirmektir.

---

¹⁰²³ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 3a.

Tezkiretü'l-Hattâîn müellifi, eserini bir fasıl ve iki bab üzerine temllendirmiş, ancak hattatların yaşam öykülerinin yer aldığı bölümde açıklama ve değerlendirmeler sohbet havası çerçevesinde kaleme almıştır. Bu durum tezkireyi okumayı, anlamayı ve tezkireden yararlanmayı güçleştirmiştir. Tezkirenin bu bölümü okuma, anlama ve eserden faydalanma anlamındaki zorlukları ortadan kaldırmak adına müellifin söz aralarında ve sonlarındaki bazı ifadelerinden hareketle yeniden sınıflandırılmıştır. Yapılan tashihle ilgili açıklamalar şunlardır: Tabakat-ı Küttab bölümü beş kısımdan oluşur. Tabakat-ı Küttab'ın birinci kısmında sahabe hattatlar anılır. İkinci kısımda *“Ḥaṭṭ-ı bedī' mensūb-ı evvel kitābet eyleyenler”*¹⁰²⁴ başlığıyla ilk hattatlardan söz edilir . Üçüncü kısımda şeş kalem erbabı hattatlar mevcuttur. Burada bir üslub sahibi üstad ve onun öğrencileri ile üstadın yolunu takip eden hattatlar zikredilir. Üçüncü kısmın sınıflanması şöyledir: *“Üstad-ı Seb'a ve İbni Bevvab”*¹⁰²⁵, *“Sulṭan Meḥmed Ḥan Zamani”*¹⁰²⁶, *“Şeyḥ Merḥūm ve Vādīsiniñ Erbābı ve Aşḥābı Zikri”*¹⁰²⁷, *“Ḳaraḥiṣārī Merḥūmuñ ve Telāmiẓ ü Telāmiẓlerinüñ Zikri”*¹⁰²⁸. Dördüncü kısımda dönemin padişahı IV. Murad'ın ta'lik yazıcılığı zikri vardır. Beşinci kısımda ise *“Ḥaṭṭ-ı ta'lik'de Şāhib-i Ketebe Olanlar”*¹⁰²⁹ zikredilir.

Bu sınıflandırmaya dahil 52 hattat bu eserde kendileri için birer başlık açılarak zikre konu olur. Söz arası ifadelerle ondan fazla sahabe hattat ve bazı üstadların talebeleri de tezkirede anılır.

Bablarda biyografî yer almaz. Ancak hattatlar için çok gerekli malzemeler hakkında önemli bilgiler ve ipuçları yer alır. Bablardan ilkinde bazı kırtasiye malzemeleri, kağıtların aharlanması, çeşitli renklerin yapımı ve kâtipler için gerekli bazı pratik bilgilerden söz edilir. İkinci bab ise mürekkep yapımı, kalemin nasıl olması gerektiği ve kalemıraş hakkındadır. Bablarda yer alan açıklamalar hat sanatı için çok değerli bilgiler ihtiva eder. Ancak tezkire geleneği çerçevesinde ele aldığımız bu eser için ağırlıklı olarak teorik ve biyografik bilgi veren kısımlar üzerinde durulmuştur.

---

¹⁰²⁴ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8b.

¹⁰²⁵ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 8b.

¹⁰²⁶ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 11b.

¹⁰²⁷ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 12a.

¹⁰²⁸ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 19a.

¹⁰²⁹ Bkz. Tezkiretü'l-Hattatin, v. 24b.

Hayatı hakkında bilgi edinemediğimiz müellif/mütercim Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn adlı tezkiresinde çoğunlukla Timur, Özbek ve Safevî devletleri zamanında 16. yy'a kadar yaşamış hattatların biyografilerini kısa kısa anlatmıştır.

Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'de hattatların biyografisi dört fasılda verilir. Birinci fasılda “Hutut-ı Arabiyye” bahsi kısaca açıklanır. İkinci fasılda; nesh, sülüs, rik'â, muhakkak, tevkî' ve rikâ' (Şeş Kalem) yazan 16 hat üstadı anılır. Üçüncü fasılda; ta'lik ve divani hat ile şöhret bulan üstadların zikri mevcuttur. Burada 7 tane hattat zikredilir. Dördüncü fasıl nesih ve ta'lik (nesta'lik) yazan hattatların bahsini ihtiva eder. Bu fasılda 24 tane nesta'lik yazıcı zikredilir.

Bu çalışmada, adı geçen her iki tezkire konu edinilmiş, tezkirelerin yazıçevrimi ve incelemesi yapılmıştır. Çalışmanın inceleme kısmı dört ana bölüm etrafında oluşturulmuştur. Bölümler günümüzde şair tezkirelerini incelemede kullanılan tezkire inceleme yöntemlerinden faydalanılarak hattatların ve eserlerinin değerlendirilmesi hususunda çeşitli alt başlıklarla desteklenmiştir.

İnceleme kısmının birinci bölümünde hem kaynaklardaki bilgilerden hareketle hem de eldeki tezkirelerden yola çıkılarak müellif/mütercimlerin hayatları, edebî kişilikleri ve eserleri değerlendirildi. Tezkiretü'l-Hattâtîn müellifi hakkında sınırlı da olsa kaynaklardan ve eserinden bazı bilgi ve değerlendirmelere ulaşıldı. Ancak Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn müellif/mütercimi hakkında hem eserinden hem de yapılan araştırmalardan bir sonuca ulaşılamadı. Eserindeki küçük ipuçları Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn için çeviri olma ihtimalini ortaya koymakta, fakat çeviri diyebilmek için kesin bir durum oluşturmamaktadır.

İkinci bölümde genel anlamda tezkire geleneği, hat sanatı, tezkirelerde adı geçen hat çeşitleri, tezkire ve hattın kaynakları, tezkirelerin dil ve üslup özellikleri ile tezkirelerin diğer tezkirelerden farklarına değinildi. Bu bölümdeki incelemelerden sonra eldeki tezkirelerin, özellikle Tezkiretü'l-Hattâtîn, hem tezkire geleneği hem de hat sanatı açısından özel ve farklı bir konularının olduğu görüldü. Tezkiretü'l-Hattâtîn kaynak bakımından oldukça zengindir. Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn ise Tezkiretü'l-Hattâtîn'e göre kaynak yönünden daha zayıftır. Tezkiretü'l-Hattâtîn'deki dil ve üslup klasik Osmanlı nesrinin tüm üsluplarını (sade, orta, süslü, ağdalı) yansıtması bakımından dikkate değerdir.

Biyografik bilgi, sosyal, kültürel ve ekonomik durum, kişilik yapısı ve özellikleri, fiziki durum ve görünüm, edebî kültür ve gelenek, edebî kişilik, hattat ve çevresi, eseri bakımından hattat unsurlarının incelendiği tezkirelerdeki hattat ve eserlerle ilgili değerlendirmelerin yapıldığı üçüncü bölümde tezkire müellif/mütercimlerinin bazı hattatlar için geniş bilgi ve değerlendirmelerde bulunurken bazıları için özet ifadeler kullandıkları görüldü. Bu durumda hattatlar arası yakınlık, usta-çırak ilişkisi gibi, hattatın bir üslup sahibi olması, yaşadığı coğrafya gibi unsurların etkili olduğu düşünülmektedir. Özellikle hattatların doğum ve ölüm tarihleri; soy, aile, akrabalık, evlilik ve çocuk durumları; meslek, mevki geçim durumları; kişilik yapısı ve özellikleri ile fiziki durum ve görünümüyle ilgili bilgi ve değerlendirmeler oldukça sınırlıdır. Yine bu bölümde hattatların edebî kişilikleri ve eserleri değerlendirilirken tezkire yazarlarının belli bir vadiyi temsil eden hattatlar dışındakileri değerlendirirken cimri davrandığı göze çarpmaktadır. Hattatların yazı tarzlarının değerlendirildiği cümlelerde kullanılan bazı ifadeler terim veya niteleme olmaları yönünden incelendi. Ancak buradaki ifadelerin genelinin hattatın tarzını anlatmak için kullanılan birer niteleme olduğu sonucuna varıldı.

Son bölümde tezkire metinlerini elde etmede izlenen yollara değinildi ve tezkire metinleri verilerek çalışma tamamlandı. Çalışmanın sonunda yararlanılan kaynaklar bildirildi ve araştırmacılar için kolaylık sağlaması amacıyla yer ve şahıs adları dizini hazırlandı.

Türk edebiyatında hattat tezkirelerinden ikisi olan Tezkiretü'l-Hattâtîn ve Muhtasar Tezkire-i Hattâtîn'in günümüzde şair tezkirelerini incelemede kullanılan yöntemlerden yararlanılarak tezkire geleneği içinde incelenmesi bu çalışma ile ilk kez yapılmış oldu. Amaç ve kapsam bakımından çalışmanın bu yönüyle hem tezkire geleneğine hem de hat sanatına küçük de olsa katkı sunabilecek olması araştırmacı açısından mutluluk kaynağı olacaktır.

KAYNAKÇA

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim, "İlk hilye hattatı Ahmed Karahisarî mi." Millî Kültür, Mart 1991.

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim, "Kastamonulu üç san'atkârimiz: hattat, nakkaş/nahhât, taş ustası." V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü, 5. Seksiyon, Maddi Kültür Seksiyonu Bildirileri, Ankara 1997.

ADİLOV, Məmməd, Azərbaycan Paleoqrafiyası, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli Adına əlyazmalar İnstitutu, Bakı 2009.

AKBIYIK, Hayrunnisa A., "Timurluların Bilim ve Sanata Yaklaşımları ve Bazı Son Dönem Sanatkârları", bilig, Yaz / 2004, sayı 30.

Âlî, Künhü'l-Ahbâr (Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, haz. Mustafa İSEN), Ankara 1994.

Allame Seyyid Muhammed Hüseyin Tabatabaî, El-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'an C. 1, (Çev: Vahdettin İnce), Kevser Yayınevi, İstanbul.

ALPARSLAN, Ali, "Hattatlar Kronolojisi", Türk İslam Sanatları Hat Dergisi, 21 Mart 2008.

ALPARSLAN, Ali, Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, Yapı Kredi yayınları, 3. Basım, İstanbul 2007.

ALPARSLAN, Yaşar; YAKAR, Serdar, Maraş Meşhurları, Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş 2009.

ALTUNTAŞ, Abdurrahman, Celaleyn Tefsiri ve Metodu, Yüksek Lisans Tezi, (Dan.: Prof. Dr. Şevki Saka), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

AMANOGLU, Ebülfez Kulu, "Divanü Lügat-it-Türk'deki Kişi Adları Üzerine", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı 15, Erzurum 2000.

Arif Xanlar Oğlu Abasov; Elçin Arif Oğlu Abasov; Elmira Novruz Qızı Hüseynova, İslam Memarlığı və İnşaat., Qərb Universiteti Nəşriyyat, Poliqrafiya Mərkəzi, Bakı 2010.

ATALAR, Münir, “Osmanlı Padişahları”,
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/769/9766.pdf> (ET: 01.05.2012)

ATCI, İsa, Ahmed b. Hanbel'den Gelen Çoklu Rivâyetler (el-Muğnî Örneği), Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Orhan Çeker), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007.

AYDOĞMUŞOĞLU, Cihat, “Safevi Hükümdarı Şah Abbas'ın Dinî Siyaseti”, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3 Summer, TURKEY 2011.

AYDOĞMUŞOĞLU, Cihat, Şah Abbas ve Zamanı, Doktora Tezi (Danışman: Prof. Dr. Eşref Buharalı), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

AYVERDİ, İlhan, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2010.

BAYRAM, Ömer, Azerbaycan Sahası Tezkireleri ve Seyyid Azim Şirvanî'nin Tezkiresi, Doktora Tezi (Danışman: Prof. Dr. Filiz KILIÇ), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.

BERK, Süleyman, Hat Sanatı, Tarih Malzeme ve Örnekler, İSMEK Yayını 2008.

Beyanî, Tezkiretü'ş-Şu'arâ, (Hazırlayan: Aysun Sungurhan Eyduran), T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2008.

Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri (Haz. Cemal KURNAZ, Mustafa TATÇI), Ankara 2000.

Büyük İslâm ve Tasavvuf Önderleri, Vefâ Yayıncılık, İstanbul 1993.

CASİM, Leys Suud; "İbn Abdülber en-Nemerî", TDV İslam Ansiklopedisi. C. 19, İstanbul 1988.

ÇETİN, Abdurrahman, “Ebu Amr Ed-Dani ve Eserleri”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, s. 3, Bursa 1991.

ÇETİNDAG, Yusuf, "Eleştiri Terimleri Açısından Herat Mektebi Tezkirelerinin Anadolu Tezkirelerine Tesiri", Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 22, Yaz 2002, s.109-132, Vol. 22, No. 22, Jun. 2002.

ÇINARCI, M. Nuri, Şeyhülislam Arif Hikmet Bey'in Tezkiretü's-Şu'arası ve Transkripsiyonlu Metni, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. H. İbrahim Yakar), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2007.

ÇİFÇİ, Ömer , Hatimetü'l-Eş'ar (Fatin Tezkiresi), T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, ISBN 978-975-17-3438-9

DAĞDEVİREN, Alican, "Ebû Hayyân el-Endelüsî ve Kıraat İlmindeki Yeri", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 14 , SAKARYA 2006.

Yakubî Tarihi, c.3; Tezkiret-ul Havas; Menakıb-ı İbn-i Şehraşub, c.4.

DEVELİOĞLU , Ferit, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1998.

DİLÇİN, Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

DOĞANAY, Aziz. "Ölüme hayat verme sanatı: Tuhfe-i Hattâtin örneğinde ölüm bildiren ifadeler." Uluslararası Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu, MÜ Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul. 25 - 26 Kasım 2004.

ERAVCI, H. Mustafa, "Safevî Hanedanı", Türkler, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, ISBN 975-6782-39-0, Ankara 2002.

ERDOĞAN, Sinem, "The Nakkashane", Tarih Vol. 1(1): 37-69. © Boğaziçi University Department of History 2009.

ERGÜVEN, Şehabettin, "Endüslüs'te Nahiv Çalışmaları", Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007/2, c. 6, sayı: 12, Çorum 2007.

Ez-Zehabî, Tezkiretü'l-Huffâz, C. 1, Haydarabad 1956.

F.Steingass, Persian-English Dictionary, Çağrı Yayınları, İstanbul 2005.

FAYDA, Mustafa, “Adnan” Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1988, I, 391-392.; CANAN, Mehmet Zeki, İslam Tarihi, Yelken Matbası, İstanbul 1977.

Ferhengi Ziya, Farsça-Türkçe Lûgat Gencinei Güftar, MEB Yayınları, İstanbul 1967.

FIRAT, Oytun Ayberk, “Timurlu Dönemi Minyatür Sanatı”, The Art History Journal, Sunday, February 13, 2011

GÜNDÜZ, Harun, Mehmet Nail Tuman ve Tuhfe-i Nailî’si (İnceleme-Metin-İndeks, sayfa 1-100), Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Sadık Erdem), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2009.

Habib, Hat ve Hattatan, İstanbul 1888.

Hasan Çelebi, Tezkiretü’ş-Şuara (Haz. İbrahim KUTLUK), c. II, Ankara 1989.

Hoca Sadeddin Efendi, Tâcü't-tevârih, (Sad. İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı, Ankara 1999.

ISPARTA, Selvet, 17. Yüzyılda Yazılmış Mensur Şehname Tercümesi, Yüksek Lisans Tezi (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.

İbn Sa'd, Tabakat, I.

İbn Sa'd, Tabakat, III; Zeheb, I.

İbn Seyyidi'n-Nas, II.

İbnu Abdi'l-Berr, Câmiu'l-İlm, 2.

İbnü'l-Esir, Üsdu'l-Gabe.

İmam Zehebi, Tarihü'l İslam (Çeviren: Muzaffer Can) Cantaş Yayınları c.5, İstanbul 1994.

İPEKTEN, Halûk - Mustafa İSEN - Recep TOPARLI - Naci OKÇU – Turgut KARABEY, Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara 1988.

İPEKTEN, Haluk, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergah Yayınları, İstanbul 2008.

İslam Alimleri Ansiklopedisi, İhlas Matbaacılık, c.1, İstanbul.

İslam Alimleri Ansiklopedisi, Türkiye Gazetesi yayınları.

İslam Ansiklopedisi, TDV yayınları, Ankara 1988.

İslam Tarihi, Tah. Komisyon, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

JAVANSHIR, Babak, İran'daki Türk Boyları ve Boy Mensubu Kişiler (Safevî Dönemi I. Şah Tahmasb Hakimiyetinin Sonuna Kadar / 1576), Doktora Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Taşağıl), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

kalemguzeli.org, (ET. 04. 05. 2012)

KANAR, Mehmet, Farsça-Türkçe Sözlük, Say Yayınları, İstanbul 2010.

KAPTAN, Remzi, “Ehlibeyt, 12 İmamlar ve Hz. Ali”

KARA, Mustafa , Tasavvuf Ve Tarikatlar Tarihi, Dergah Yayınları, İstanbul 1999.

KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, “Türk Edebiyatı kaynaklarından Tuhfe-i Sami ve Altıncı Bölüm tercümesi”, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 57, Aralık 1988.

KARATAY, Halit. Hattat Divân Şairleri, Akçağ ,Ankara 2008.

KAYA, M. Ali, “Hz. Muaviye b. Ebi Süfyan”, <http://www.belgeler.com/blg/2or5/hz-muaviye-ra> (ET. 05. 06. 2012)

KILIÇ, Filiz, Âşık Çelebi, Meşa'irü's - Şu'ara (3 Cilt), Pera Müzesi Yayınları, İstanbul 2010.

KILIÇ, Filiz vd., Şair Tezkireleri, Grafiker Yayınları, Ankara 2002.

KILIÇ, Filiz, XVII.yy. Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

KÖK, Elif, Timurlu Çağı Sanatı ve Osmanlı Mimarisi İle Bir Karşılaştırma Denemesi, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Yrd. Doç.Dr. Kenan Bilici),Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

KUĞU, Mustafa, Tezkiretü'l-Evliya (Giriş, Metin, İndeks), Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Doç. Dr. Mesut Şen), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.

KURNAZ, Cemal, Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, H yayınları, İstanbul 2009.

KUTUB, Muhammed, 1000 Soruda 4 Raşit Halife, Polen Yayınları, İstanbul 2007.

KÜÇÜKAŞCI, Mustafa S., İslam Tarihi ve Medeniyeti-I, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Yayın no: 1360, Eskişehir.

Latîfî, Tezkire-i Latîfî, Dersaadet İkdâm matbaası, İstanbul 1314.

LINDSAY, James E., Daily Life in the Medieval Islamic World, p. 72, 2005

Mehmet Mecdî Efendi, Hadâiku's-Şakâik (Şakâiku'n-Nu'mâniyye ve Zeyilleri, haz. Abdülkadir ÖZCAN), İstanbul 1989.

Mehmet Süreyya, Sicill-i Osmânî (Haz. Nuri AKBAYAR), İstanbul 1996.

MENGİ, Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ yayınları, İstanbul 2007.

MESARA, Gülbün , Türk Sanatında İnce Kağıt Oymacılığı, Türkiye İş Bankası yayınları, İstanbul 1991.

Muallim Naci, Lügat-ı Naci, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006.

Mustafa Ali, Menakıb-ı Hünerveran.

Mustafa İsen, “Türk Tezkireciliğinde Antoloji Tipi Örnekler”, Ötelerden Bir Ses, Ankara 1997.

MUTÇALI, Serdar, **Arapça - Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yayınları, İstanbul 2011.

Müstakimzâde Süleyman Sadettin, Tuhfe-i Hattâtîn (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), İstanbul 1928.

OKUYUCU, Cihan; KARTAL, Ahmet; KÖKSAL, M. Fatih, Klasik Dönem Osmanlı Nesri, Kriter Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 2010.

ÖNDER, Murat, Şefkat ve Tezkire-i Şu‘arası, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Ali İrfan Aypay), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2006.

ÖNKAL, Hakkı, Osmanlı Hanedan Türbeleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

ÖZ, Baki, “Seyyid Battal Gazi ve Seyyid Gazi Tekkesi'nin Türk İslam İnanç Kültür Tarihinde Yeri”, Hacı Bektaş Veli Dergisi, sy.14, Ankara.

ÖZALAN, Uluhan, Bir Tezkiretü'l-Evliya Tercümesi, (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük), Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Doç. Dr. İ. Gülsel Sev), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu 2009.

ÖZŞENEL, Mehmet, “İmam Muhammed Şeybânî'nin İctihad Usûlünde Sünnetin Konumu”, Usûl Dergisi, sy. 3.

PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB, İstanbul 1971.

PALA, İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

POLLOCK, David, History of the Early Kings of Persia, London 1832.

REDHOUSE, Sir James W., Turkish and English Lexion, Çağrı Yayınları, İstanbul 2011.

Rehber Ansiklopedisi, c. 4.

Reşidüddin, Camiü't-tevfu'ih-Tarih-i Mübarek-i Gazan (K. Jahn), London 1940.

SAMİ, Şemseddin, Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul 2007.

SARIKAYA, Orhan, Tezkirecilik Geleneği İçerisinde Fatim Tezkiresi, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Kazım Yetiş), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

SERİN, Muhittin, Hat Sanatımız ve Meşhur Hattatlar, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982.

SEYMEN, Emine, Sehi Bey ve Latifi Tezkirelerinde İstidrad, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Mine Mengi), Adana 2008.

SOLMAZ, Süleyman, Gülşen-i Şu'ara (Bağdatlı Ahdî), T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Sosyal Bilgiler Ansiklopesisi, Kahraman Yayınları, c.1, 3. Baskı, İstanbul 1984.

ŞANLI, İsmet, “ Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi”, Turkish StudiesInternational Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/1 Winter 2010

Tabakat-i İbn-i Sa'd, C. 2.

Tabakât-ül-Müfessirîn, C. 1.

TATCI, Mustafa ; KURNAZ, Cemal , Emir Buhari: İstanbul'da Buharalı Bir Mutasavvıf, Akçağ Yayınları, Ankara.

Tezkiret-ül-Huffâz, C. 4.

TOPALOĞLU, Bekir; KARAMAN Hayrettin, Arapça-Türkçe Yeni Kâmus, Nesil Yayınları, İstanbul 1997.

TÜFEKÇİOĞLU, Abdülhamit, “Türk Mimarisinde Yazı”, Türkler Ansiklopedisi, C. 6, Ankara 2002.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

TÜRKMAN, İsg nder b y M n , Tarix-i al mara-yi Abbasi (Abbasın dünyanı b z y n tarixi), C. 1, Bakı 2009.

ULUDAŞ, İbrahim, İmam-ı Yakub ve Rivayeti, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Remzi Kaya),Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2008.

UZUN Mehmet, İlk Dönem Tarih Eserlerinde Tefsir Rivayetleri (es-Siretü'n-Nebeviyye Göre), s. 8, Yüksek Lisans Tezi (Dan.: Prof. Dr. Ahmet Nedim Serinsu), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

 NL CAN, Muhammet, IV. Murad'ın İcraatlarında Din ve Siyaset Etkeni, s. 17, Y sek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

ÜNVER, İsmail, " evriyazıda Yazım Birliği  zerine  neriler", Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/6 fall 2008.

VELİYEVA, Zülfiye, Safev  Devlet TeŐkilatı (Tezkiretü'l-M l k'e Göre), Doktora Tezi, (Danışman: Prof. Dr.  çler Bulduk), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

YAHYA, Mr. Abas, "Hat Sanatı", Hilal Gazetesi, 117. Sayı, Haziran 2010.

YAKIT İsmail, Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, Ötüken Yayınları, İstanbul 1992.

YALÇIN, Alemdar; YILMAZ, Hacı, "Güvenç Abdal Ocağı", Hacı Bektaş Veli Dergisi, s.35, Ankara 2005.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, Hak Dini-Kur'an Dili Tefsirli Meali (Sad. Selahattin KAYA), Eser Neşriyat, İstanbul 1998.

YEKBAŞ, Hakan, Divan Şairinin Penceresinden Acem Şairleri, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/2 Winter 2009.

YILDIRIM, Talip, “Ubeydullah Han’ın İki Eseri: Salavat-name Mesnevisi ve Gayrte-name”,
Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C. 3, Sayı 1, Ankara Mart 2006

YILDIZ, Ayşe, “Bazı Belagat Kitaplarına Göre Secinin Tanım ve Tasnifi Üzerine Düşünceler”,
Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or
Turkic Volume 2/4 Fall 2007

YILDIZ, Hakkı Dursun, “Cafer b. Yahya el-Bermeki” TDV İslam Ansiklopedisi, c.7, İstanbul
1988.

YER, ŞAHİS VE ESER ADLARI DİZİNİ

A

Abbasi, 31, 78, 101, 178, 225
Abdülhakk, 104, 230
Abdullah Aşpaz, 33, 39, 40, 42, 79, 80, 87, 93, 101, 116, 125, 140, 146179, 42, 221
Abdullah bin Ömer, 136, 172
Abdullah el-Amasî, 66, 67, 80, 91, 117, 146, 182, 186, 187
Abdullah el-Kırımî, 78, 81, 96, 107, 118, 126, 33, 38, 42, 111, 117, 138, 189
Abdullah eş-Şehir Be-Temirci Kulu, 126, 144, 192
Abdülhak Sebzvarî, 34, 58, 64, 99, 104
Abdullah Amâsî, 33, 66, 67, 73, 91, 95, 126, 132, 133, 144, 146
Abdullah Kaatî, 55, 241
Abdullah Sayrafî, 33, 58, 134, 138
Abdullah Tabbah, 34, 42, 79, 127, 139, 127, 230, 228
Abdurrahim, 79
Abdülali, 84, 89, 112, 238, 239
Abdülkerim, 89, 189, 240
Abdülkerim Hâlife Vefazâde, 117
Abdülkadir Geylanî, 104, 175
Acem, 33, 46, 75, 86, 102, 119, 145, 173, 193, 199, 202, 208, 221, 222, 226, 238, 255
Âdâbü'l-Meşk, 23
Hz. Adem, 124, 162, 165, 167, 197, 221
Adnan ibni Ader, 29, 165
Ahkaf Suresi, 61, 161
Ahmed b. Osman ez-Zehebî, 20
Ahmed el-Hüseynî, 88, 108, 199
Aḥmed Hân, 70, 96, 195
Ahmed Hilmî, 37
Ahmed Karahisarî, 27, 37, 77, 246
Ahmed Sühreverdi, 33, 42, 79, 116, 125, 146, 180
Ahmed Tayyib Şah, 33, 38, 42, 79, 96, 111, 116, 117, 125, 137, 146, 96, 117, 189
Aḥmed Tayyib, 96, 117, 137, 180, 189
Ahmet Bin Togay Almaizzi, 56
Ak Baba Tağı, 103, 115, 185

Alem Tağı, 103, 115, 185
Alak Suresi, 61, 62, 161, 165
Ali bin Ebî Tâlib, 163, 164
Alî bin Hîlâlü'l-Bağdâdî, 173
Ali bin Yahya, 33, 38, 52, 85, 101, 136, 138
Ali bin Yahyâ, 85, 180
Alî İbni Ebî Tâlib, 64, 98, 140, 224, 227
Ali ibni Hilal, 35
Alî Rızâ-yı 'Atîk, 201
Ali Rıza-yı Atik, 130
Ali Şir Nevaî, 20
Amâsiyye, 69, 71, 80, 81, 90, 111, 178, 181, 183, 186
Amasya, 80, 81, 85, 181
Amasyalı Mustafa Nefeszâde, 9
Amir, 29, 34, 165
Âmir Mürâr, 165
Anadolu, 20, 21, 27, 33, 35, 45, 74, 86, 130, 144, 165, 167, 168, 190, 240, 248, 252
Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü, 56
Arap yarımadası, 27
Argün, 36, 221
Argun Kamil, 34, 36, 37, 58, 64, 82, 98
Argun Kâmil, 127, 226
Âşık Çelebi, 21, 251
Atlas-ı Hatt, 25
Attar, 20

B

Baba Şah, 23, 58, 84
Baba Şah İsfahanî, 23
Bağdâd, 75, 80, 82, 84, 93, 98, 100, 115, 119, 178, 179, 226, 227, 231, 241
Bağdat, 27, 63, 79, 82, 84, 98, 175, 177, 178, 227, 233
Bağdatlı Vehbi, 10, 31, 150, 151, 154, 155, 189, 243
Bahaeddin Münşi, 33
Baharistan, 20, 21
Bayezid, 49, 80, 85, 95, 101, 104, 115, 117, 130, 135, 142, 181, 184
Bayezid Han, 49, 80, 85
Bayezid Hân, 80, 111, 183, 184, 186

Bāyezīd Hān, 80, 85, 95, 111, 136, 142, 181, 182, 183, 184
Baysungur Mirza, 34, 58, 64, 89, 99, 127, 134, 233
BAYSUNĖUR MİRZĀ, 228
Behram Mirza, 128
Behrām Mirzā, 75, 119, 226
Behrām Mīrzā, 128, 238
Belh, 11, 65, 83, 87, 233, 237
Benī Naşrīn bin Kenane, 29
Benī Naşrīn bin Kenāne, 26
Beyani, 25
Bihzād, 148, 149, 202, 238
Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 150
British Museum, 56
Buhara, 63, 82, 83, 84, 86, 94, 100, 101, 108, 112, 123, 198, 199, 229, 235
Buhāra, 200
Buhārā, 82, 83, 84, 86, 100, 101, 108, 112, 119, 123, 128, 198, 202, 231, 233, 235, 236, 237
Buḫārā, 101, 197
Bursalı Mevlevî Fahri Dede, 56
Bursavi Şerbetizāde, 72
Bursavî Şerbetizāde, 33, 37
Bursavî Şerbeti-zāde, 33, 193

C

Ca'fer bin Yaḫyā, 162
Cafer bin Yahya, 61
Camî, 64
Celalzāde Muhiddin, 33, 81, 85, 88, 91, 95, 132, 133, 136, 142, 143, 146
Celalzāde Muhiddin Amāsî, 33, 132, 133, 136
Celalzāde Muhiddin el-Amāsî, 81, 85, 88, 95, 142, 146
Cemāle'd-dīn, 69, 71, 80, 81, 85, 88, 91, 93, 117, 128, 143, 146, 147, 175, 176, 181, 182, 186, 187, 191, 192, 218, 239
Cemāle'd-dīn el-Amāsî, 88, 143, 186, 80, 182, 95, 142
Cemaleddin Amāsî, 58, 132, 133, 136, 140
Cemaleddin el-Amāsî, 33, 42, 52, 85, 117, 143, 146

Cemalettin Ebu'l- Mehasin, 20
Cemalüddin Yakut el-Bağdadî, 20
Cevherî, 29, 165

Ç

Çaldıran, 202
Çırçırılı Ali Efendi, 27

D

Daver Kiya Mazenderanî, 55, 64, 100, 103, 128, 135, 241
DĀVER KĪYĀ MĀZENDERĀNĪ, 241
Demirci Efendi, 92, 193
Demircikulu Yusuf Efendi, 9, 10, 11, 33, 59, 66, 67, 73, 81, 92, 118, 126, 135, 190, 242
Derviş 'Abdî, 82, 87, 108, 202
Derviş 'Alî Dede, 218
Şeyḫü'l-Ḳurrā' İbrāhīm el-Ma'rūf be-İmām-zāde Efendi, 218
Derviş Abdi, 44, 82, 86, 108, 148
Derviş Abdî, 33
Derviş Çelebi, 66, 192
Derviş Çelebî, 66, 186
Derviş Muhammed, 58, 88, 96, 115, 117, 132, 133, 143, 189
Derviş Muhammed bin Mustafa Dede, 58, 132
Devhatü'l-Küttab, 23, 242
Devletşah b. Alaü'd-devle, 20
Devletşah Tezkiresi, 20, 21

E

Ebced, 29, 166, 255
Ebî Süfyan bin Harb, 29
Ebî Süfyan bin Harb, 168
'Ömer bin el- Ḥaṭṭāb, 168
Ebî Süfyan bin Harb, 168
Ebî Süfyan bin Ümeyye, 168
Ebî Süfyan bin Ümeyye, 29
Ebū 'Alî bin Muḫammed bin 'Alî bin Ḥasan bin Muḫletü'l-Vezir, 94, 173
Ebū 'Amr ed-Dānî, 171
İbni Keşir, 171
Nāfi, 171
Ebū 'Oşmān bin Baḫr, 164

Ebu Abdillah İsmail el-Buharî, 20
Ebu Ali bin Muhammed bin Ali bin Hasan
bin Mukletü'l-Vezir, 78
Ebu Ali bin Mukle, 35
Ebu Amr ed-Danî, 29
Ebū Hureyre, 145, 172
Ebu Muhammed Alaeddin, 20
Ebu Osman bin Bahr, 62, 164
Ebū Sa'îd, 64, 87, 99, 228
Ebu Said, 64, 87, 228
Ebu'l-Hasan Ali bin Hilalü'l-Kâtibü'l-
Bağdadî, 78
Ebu'z-zer Yâkut bin 'Abdu'l-lâhü'r-Rümî'l-
Musta'shimî, 69, 174
Ebu'z-zer Yâkut 'Abdu'l-lâhü'r-Rümî'l-
Hamevî, 174
Ebu'z-zer Yâkut bin 'Abdu'l-lâhü'l-Muşulî
Emînü'd-dînü'l-Mâlikî, 173
Edirne Kapısı, 81, 190
Emîr Buhârî, 81, 190
el-Kasidetü fi Âdâbi'l-Hat, 22
Emir Çoban Salduz, 64, 98, 228
Emru'l-lâh Efendi, 118, 126, 190
Emrullah Efendi, 33, 117, 126
En'âm, 95, 117, 133, 183, 189
Enbâr Medînesi, 165
Esedu'l-lâh el-Kirmânî, 126, 191
Eslem, 29, 34, 165

F

Fars, 20, 21, 64, 83, 98, 121, 227
Fatih Sultan Mehmed, 101, 180, 181, 231
Fatih Sultan Mehmet, 85, 190
Fütûhu'l-Mücâhidîn li Tervîhi Kulûbi'l-
Müşahidîn, 21

G

Galata Sarayı, 101, 189
Gazan Han, 92, 226
Gelibolulu Mustafa Ali, 23, 65
Gevher Şad Hânım, 64, 99, 229
Gıyaseddin Baysungur, 31
GUY VE ÇEVGAN, 56
Mehmet Bin Gazanfer, 56
Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, 56
Gülistan-ı Hüner, 25, 65

Gülzâr-ı Savâb, 11, 13, 23, 24
Günay KUT, 150

H

Hâce Bahâ'ed-dîn, 100, 231
Hâce İshak, 89, 236
Hâce Maḥmūd, 83, 109, 128, 236
Hâce Mîr 'Alî Tebrîzî, 30, 53, 232
Hâce Muhammed İshak, 233
HACE MAḤMŪD İŞĖAK, 233
Habib, 9, 10, 24, 30, 171, 199, 201, 202,
228, 233, 249
Habibullah, 25
Hace Abdullah, 135, 140
HADİS-İ ERBAİN, 56
Ali Çelebi, 56
Topkapı Sarayı Müzesi, 56
Haffâf-zâde, 218
Hafız Babacan, 84, 89, 105, 112, 135
HAFİZ BABACÂN, 239
MOLLÂ MÂLİK, 239
MOLLÂ MUḤAMMED HASAN, 239
Hafız Nuta, 34, 38, 104, 134
HAFİZ NUṬA, 230
Hafız Osman, 27
Hâfız 'Osmân Efendi, 218
Hafid Efendi, 31, 150, 151, 154, 155, 189,
243
Hafş bin 'Attâb, 167
Hafs bin Attab, 29
Ḥandân, 113, 114, 131, 145, 235
Harb bin Ümeyye, 29
Hasan Ali, 78, 130
Hasan Çelebi, 33, 42, 52, 81, 88, 91, 96, 126,
132, 133, 138, 143, 146, 249
Ḥasan Çelebi, 88, 126, 138, 143, 146, 191
Hasan Eyyubî, 56
Edirneli Nakşî, 56
Cambazzâde Osman, 56
Süleyman Ali, 56
Mücellit Mehmet Rifat, 56
Vahdetî, 56
Tersane Emîni Hüseyin, 56
Hasankeyf, 58
Sultan Süleyman Camî, 58
Ḥaseni'l-Başrî, 217

Hat ve Hattatan, 9, 10, 24, 25, 30, 77, 199,
201, 202, 228, 233, 249
Hattatzâde Mustafa Hilmi, 24
Hayre'd-dîn, 69, 71, 93, 146, 181, 199, 218
Hayre'd-dîn el- Mar'âşî, 69, 71, 93, 146, 181
Hayreddin, 93, 117, 130, 146, 181
Hayreddin el-Maraşi, 93
Hâzret-i 'Alî, 64, 98, 138, 169, 215, 227
Hâzret-i 'Osmân, 106, 133, 138, 169, 171
Hazret-i Ebu'l-Beşer Safî (Hz. Adem), 28
Hâzret-i Hızır, 106, 179
Hâzret-i ibni 'Âbbas, 161
Hâzret-i İmâm Hasan, 172
Hâzret-i İmâm Hüseyin, 172
Hâzret-i Muhammed Muştafâ, 69, 70, 157
Hazret-i Osman, 30
Hazret-i Ali, 30
Hazret-i Muaviye, 30
Hâzret-i Süleymân, 161
Herat, 20, 21, 31, 64, 82, 83, 87, 197, 199,
200, 229, 233, 237, 238, 239, 248
Herât, 82, 83, 84, 87, 92, 196, 201, 236, 237,
238
Herat ekolü, 20, 21, 64
Heşt Behişt, 21
Hevvez, 29, 166
Himyer bin Seba, 29, 34
Himyer bin Seba, 26, 167
Hind, 82, 134, 200, 202
Hişam bin Muhammed, 29
Hişâm bin Muḥammed, 167
Sîret-i İbni Hişâm, 167
Benî Naşr ibni Kinâne, 167
Hoca Abdulhak, 99, 127
Hoca Abdullah, 64, 100, 112
Hoca İshak, 89, 102, 128
Hoca Mahmud Siyavuşanî, 10, 54, 83, 87,
89, 100, 102, 105, 109, 112, 128, 149
Hoca Mir Ali, 24, 54, 83, 127
Horasan, 63, 79, 177, 228, 231, 238
Hoşnüvisan, 25
Hud, 28, 29
Hüd, 165, 168
Hüd, 162
Hümüş, 63, 106, 171
Huṭṭâ, 166, 29
Hüsâme'd-dîn Halife, 188

Hüsameddin Halife, 33, 42, 135
Hüseyin Baykara, 31, 63, 118, 197, 201,
202, 231, 239
Hüseyin Baykara, 44, 118, 196, 201
Hüseyin Herevî, 131, 241
Hüseyin Mirzâ, 84, 239
Hz. Abbas, 29
Hz. Adem, 28, 29, 34, 165, 166, 167
Hz. Ali, 17, 30, 35, 59, 62, 63, 87, 93, 121,
124, 125, 134, 136, 140, 161, 163, 164,
166, 170, 197, 199, 216, 217, 218, 219,
251
Hz. Hasan, 9, 10, 63, 87, 88, 93, 108, 134
Hz. Hüseyin, 9, 10, 88, 108, 134, 161
Hz. İsmail, 29, 177
Hz. Muhammed, 16, 69, 157, 158, 161, 162,
163, 170, 172, 217
Hz. Osman, 106, 132, 133, 171

I

II. Bayezid, 27, 31, 181, 231
II. Mustafa, 31
III. Ahmed, 31
II. Mahmud, 31
Sultan Abdülmecid, 31
Sultan Reşad, 31
Irak, 27, 29, 84, 102, 165, 177, 178, 199,
228, 230
İrâk, 83, 84, 102, 228, 230, 236, 239
İsfahan, 82, 199, 233
İsfahân, 82, 200
İşfahân, 84, 241
IV. Murad, 11, 12, 16, 17, 31, 44, 69, 70, 96,
97, 109, 139, 158, 243, 254
IV. Murat, 9

İ

İbn Hacer el- Askalani, 20
İbn Sa'd, 20, 169
İbni 'Abbās, 163, 166, 168
İbni 'Âbbas, 162, 163, 165
İbni Abbas, 29, 61
İbni Bevvab, 17, 22, 35, 40, 58, 78, 79, 91,
94, 125, 129, 141, 163, 177, 219, 243
İbni Bevvâb, 35, 36, 94, 129, 175, 177, 213,
221, 222

İbni Celāle'd-dīn, 82, 200
İbni Celaleddin (Cihangir), 82
İbni el-Muḩna, 61, 163
İbni Esed-i Kātib, 177
İbn-i Esed-i Kātib, 125
İbni Eyyub, 34, 41, 58
İBNİ EYYÜB, 225
İbni Eyyüb, 94, 118
İbni Hılāl, 163
İbrahim bin Muhammedü'ş-Şeybanî, 61
İbni Mukle, 22, 24, 27, 30, 34, 38, 42, 78,
90, 94, 115, 118, 129, 225
İBNİ MUḩLE, 173, 225
İbni Sırrî, 78
İbnü'l-Bevvab, 27, 30, 35, 78
İbnü'l-Hazin, 27
İbnülemin Mahmud Kemal İnal, 25
İbrāhīm bin Muḩammed eş-Şeybānî, 162
İbrahim el-Münşî, 44, 99, 127
İBRĀHĪM EL-MÜNŞĪ, 230
İbrāhīm Mırzā, 131, 238
İdris, 28, 165
İmād, 12, 82, 86, 88, 97, 108, 118, 134, 159,
195, 199, 201, 202, 207
İmādü'l-mülk, 199
İmām 'Alî, 63, 172
İmām Ahmed bin Hanbel, 79
İmām Aḩmed bin Hānbel, 79, 177
İmām Ca'ferî, 166
İmām Caferî, 29
İmām Hasan bin Ali, 63, 170
İmām Mūsā er-Rızā, 64, 99, 230
İmām Rıza, 64, 99, 100
İmām Rızā, 64, 99, 100, 229, 231
İran, 24, 25, 27, 28, 30, 32, 34, 45, 53, 65,
77, 83, 98, 99, 118, 165, 171, 199, 200,
228, 229, 231, 232, 251, 256

I

İsā, 159

İ

İslam Ansiklopedisi, 9, 26, 27, 31, 162, 166,
168, 248, 249, 250, 255
İsma'il, 167

İsmail, 20, 27, 34, 86, 120, 148, 156, 165,
166, 201, 202, 238, 240, 254, 255
İsmail Zühdü, 27
İspanya, 34
İstanbul, 9, 14, 23, 24, 25, 26, 27, 31, 35, 36,
37, 38, 40, 41, 43, 45, 46, 49, 55, 68, 69,
70, 80, 81, 104, 147, 157, 158, 162, 166,
167, 168, 169, 170, 176, 189, 190, 192,
193, 197, 199, 200, 201, 202, 207, 223,
225, 228, 233, 246, 247, 248, 249, 250,
251, 252, 253, 254, 255
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 56, 167

K

Kadı Ahmed Kummî, 65, 25
Kadıızāde Ahmed bin Halil bin Mustafa, 24
Kalem Suresi, 28, 60, 157, 161, 163
Kānî Mollā Tāhir, 89, 240
Kanunî Sultan Süleyman, 27, 91
Çaraca Aḩmed Tekyesi, 81, 92, 188
Karahisarî, 27, 30, 33, 42, 52, 58, 78, 81, 85,
88, 96, 103, 104, 107, 109, 114, 118, 122,
123, 126, 129, 130, 132, 133, 134, 137,
143, 144, 146, 147
Çarāhişārî, 17, 67, 85, 104, 118, 126, 129,
130, 141, 143, 144, 147, 179, 180, 190,
191, 192, 193, 206, 243
Karahisarî Ahmed Efendi, 91, 141, 146
Karahisarî Dervîşi, 33, 126
Çarāşet, 29
Çarye-i Siyāvuşān, 83, 236
Çarzîn, 87, 239
Çāsım Şādî, 128, 239
Çasım Şadi Şah, 87, 112, 128, 134
KASİDE-İ BÜRDE, 56
Kaside-i Raiyye, 22
Kāşān, 113, 240
Çāşān, 84, 240
Kātib İbrāhīm el-Hasenî el-Hüseynî el-
Çureyşî'l-Mukarri'l-Müştehir be-Nefes-
zāde, 1, 59, 160
Kavaid-i Hüsn-i Hat Risalesi, 23
Kazasker Hamamı, 80
Kazasker Mustafa İzzet Efendi, 27
Çāzî' asker Hāmāmı, 80, 182
Kehf, 60, 95, 98, 133, 157, 183, 227

Kelemen, 29, 166
Kenani, 26
Kıdvetü'l-Küttab, 30
KIYAFET ALBÜMÜ, 56
Kisâ'î Hamza Âşım İbni 'Âmir, 171
Kitâb-ı Münşe'ât-ı Mevlânâ Câmî, 64, 100,
231
Kitâbü'l-Ebhâşü'l-Cemile fi Şerhi'l-'Aqile,
173
Kitabü'l-Ebhasü'l-Cemile fi Şerhi'l-Akile,
63
Kitâbü't-Tenbiyye 'Ale'n-Nakhti ve's-Şekl,
168
Kitabü't-Tenbiyye Ale'n-Nakti ve's-Şekl, 63
Kitâbü't-Tenbiyye Ale'n-Nakti ve's-Şekl, 29
Kur'an, 26, 31, 34, 37, 40, 43, 59, 61, 82,
119, 157, 159, 161, 168, 223, 225, 228,
246, 255
Kur'an-ı Kerim, 26, 31, 43, 59, 82, 119
Kureyş, 9, 19, 29, 168
Kuzey Afrika, 27

L

Lahor, 23
Lami, 21
Latifî, 21
Lübâbü'l-elbâb, 20

M

Maarif Basımevi, 25
Maḥmūd bin İshâq eş-Şahâbî, 86, 104, 199
Mahmud Siyavuşani, 65
Malik Deylemî, 126
Muhammed bin el-Muizüddin el-Hüseynî,
126
Hayreddin, 126
Mâ-verâ-ün-nehr, 83, 236
Mecâlisü'n-nefâis, 20, 21, 63, 201
Medine, 29, 82, 86, 162, 166, 167, 169, 171,
172
Medîne, 82, 86, 202
Medrese-i Mercâniye, 64, 98, 227
Mehmed b. Taceddin, 23
Mehmed Şefik, 27
MEHMET SELİM DİVANI, 56
Mekke-i Mükerreme, 29, 165, 171

Menakıb-ı Hünerveran, 23, 25, 30, 65, 85,
144, 191, 233, 252
Meryem, 159
Mescid-i Bağdâd, 98, 227
Mevlânâ Ali, 105, 149
MEVLÂNÂ BABA ŞÂH, 241
RİZÂE'D-DÎN MUḤAMMED ĞİLANÎ,
241
Mevlânâ Ca'fer, 127, 233
Mevlânâ Enis, 79, 87, 89, 104, 113, 116, 135
Mevlânâ Ezher, 127, 233
Mevlânâ Nadir (Ali Katı'), 55
Efşancı Mehmet, 55
Ali Çelebi, 55
Mehmet bin Gazanfer., 55
Mevlânâ-yı Derviş, 54, 99, 127, 135
MEVLÂNÂ-YI DERVİŞ, 230
Ḥ'ÂCE İBRÂHİM, 230
Ḥ'ÂCE 'ABDU'L-LÂH, 230
BAHÂ'ED-DÎN EL-MÜNŞÎ, 230
İHTİYÂR EL-MÜNŞÎ, 230
Mısır, 29, 31, 81, 165, 167
Mısr, 91, 171, 185, 188
Millet Kütüphanesi, 151
Mîr 'Abdu'l-lâhü'l-Ḥassenü'l-Buhârî, 82,
87, 108, 202
Mîr 'Alî, 30, 44, 53, 54, 75, 83, 88, 92, 94,
107, 114, 118, 120, 128, 131, 132, 144,
145, 196, 197, 199, 201, 203, 232, 233,
235, 237, 238, 240, 241
Mîr Abdullahü'l-Hassenü'l-Buhârî, 33, 44,
82, 86, 108, 148
Mîr Ali, 30, 42, 43, 44, 53, 54, 55, 63, 77,
82, 83, 85, 86, 88, 90, 92, 94, 101, 102,
104, 107, 112, 113, 118, 119, 120, 123,
124, 125, 128, 130, 131, 132, 138, 140,
144, 145, 148, 196, 197, 199, 201, 228,
241
Mîr Halil, 86, 108, 134, 139
Mîr Ḥalîl, 86, 202
Mîr Ḥüseyn Va'izî, 100
Mîr Ḥând Ḥorâsanî, 100
Mîr İmad, 23, 24, 55, 58, 79, 82, 86, 88, 108,
118, 126, 137, 148, 159, 199, 200
MÎR MU'İZÜ'D-DÎN MEVLÂNÂ ENÎS
MOLLÂ MUḤAMMED ḤÜSEYN, 240
Mîr Muizüddin, 84, 113, 140

Mir Seyyid Ahmed, 84, 89, 94, 102, 135, 140, 201
MİR SEYYİD AĦMED, 237
KĀSİM ŐĀDĪ ŐĀĦ, 237
MOLLĀ ‘ABDĪ, 237
Mir’at-i Hattâtĭn, 25
Mirar, 29, 34
Mirza İbrahim, 34, 89, 99, 134, 149, 229
MĭrzĀ İbrāhĭm, 64, 99, 229
MĭRZĀ İBRĀHĪM, 229
Mizanü’l-Hat ala Vaz’ı Üstadı’s-Selef, 24
MollĀ ‘Īnāyet, 89, 240
Molla Abdĭ, 84, 105, 128, 131, 135, 140, 149
Molla BahŐĭ, 34, 38, 139
MOLLĀ BAĦŐĪ, 230
Molla CĀmĭ, 20, 21, 231, 253
Molla Dost, 54, 79, 84, 90, 100, 102, 128, 131, 135, 139
Molla Hŭseyin Arif, 10, 17, 218
Molla Malik, 87, 120, 128, 135, 137
MOLLĀ MUĦAMMED ĦŪSEYN, 239
Molla Rızaeddĭn Muhammed, 116
Molla Şah Mahmud-ı Diger, 47
MOLLĀ ŐĀĦ MAĦMŪD-I DĪGER, 238
MOLLĀ DOST, 238
ĦĀFĪZ BABACĀN, 238
MollĀ Şems, 67, 126
MonlĀ Hŭseyin el-‘Arif, 10, 218
Mu’aviye, 170, 172
Mu‘izü’d-dĭn KĀŐĭ, 228
Muaviye, 63, 146, 161, 167, 168, 170, 172, 251
Muhammed Bakır, 55, 90, 130, 201, 241
MuĦammed BĀkır, 90, 201
Muhammed Benduz, 127
MuĦammed Bendŭz, 127, 228
MuĦammed bin el-Mu‘izi’d-dĭn el- Ħŭseynĭ, 88
MuĦammed bin el-Mu‘izü’d-dĭn el- Ħŭseynĭ, 108, 199
MuĦammed bin Őayyib, 180
Muhammed Dost, 55, 241
Muhammed el-Avfi, 20
MuĦammed ĦĀn, 87, 237
Muhammed Hasan, 58, 105, 113, 114, 128, 135

Muhammed Hŭseyin, 89, 103, 118, 120, 223, 246
MuĦammed Ħŭseyin, 118, 199
Muhammed İŐhak, 83, 128
MuĦammed MuŐtafĀ, 219
Muhammed Rıza, 44, 54, 58, 86, 144, 148
MuĦammed RızĀ, 86, 144, 201
Muhammed Rıza Tebrizĭ, 44, 54, 148
Muhammed Őirazĭ, 127
Muhammed Tayyib, 137
MuĦĭ’d-dĭn, 85, 88, 91, 143, 144, 146, 186, 187, 192
MuĦıbb ‘Alĭ, 90, 238
Muhiddin Halife, 33, 126, 137, 144
MuhsinzĀde Abdullah Hamdi Bey, 27
Muhtasar Tezkire-i Hattâtĭn, 10, 11, 15, 18, 19, 24, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 46, 47, 49, 53, 54, 58, 59, 63, 64, 65, 66, 68, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 82, 83, 84, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 144, 145, 149, 150, 151, 155, 156, 242, 244, 245, 256, 257
Muinŭddin KaŐĭ, 127
MUNDY ALBŪMŪ, 56
Munzer bin Ömer, 30
Ūmeyye bin Kab, 30
Zeyd bin Sabit, 30
MurĀd ĦĀn, 70, 71, 96, 158, 195
Musa, 63, 64, 99, 110, 111, 172, 174
MŭsĀ, 64, 99, 162, 172, 230
Musta’Şım Bi’l-lĀh, 78, 178
Musta’Şım Billah, 31
Musta’Őımĭ, 79, 93, 106, 125, 146, 178, 179, 180
Mustafa Ali, 30, 55, 85, 144, 191, 241, 252
Mustafa Dede, 33, 38, 42, 49, 50, 58, 78, 80, 81, 88, 90, 92, 93, 96, 107, 117, 130, 132, 133, 138, 143, 146
Mustafa Rakım, 27
Mustasım Billah, 78, 101, 178, 225
MuŐtafĀ Dede, 69, 88, 90, 92, 130, 143, 146, 154, 181, 188, 189, 218

Mübârek Şah, 33, 38, 42, 58, 64, 79, 107,
111, 116, 125, 129, 136, 139, 146
Mübârek Şah Zerrinkalem, 58
Mübârek Şah-ı Kutub, 33, 38, 42, 79, 107,
111, 116, 125, 129, 136, 146
Mübârek Şâh-ı Kütub, 179
Mübârekşah, 34, 79, 83, 98, 108
Mübârekşâh, 64, 83, 98, 108, 127, 226, 227
Mübârekşah-ı Zerrinkalem, 34
Nasrullah et-Tabîb, 34
Müstakimzâde, 9, 10, 24, 30, 189, 199, 200,
201, 228, 252

N

Nâil Tuman, 22
Nağşibendiyye, 82, 87, 108, 202
Nağşibendî, 82, 86, 107, 108, 197
Naşru'l-lâh et-Tabîb, 127, 226
NAŞRU'L-LÂH TABÎB, 227
Nasrullah Tabib, 137, 140
Nasrullah Tabîb, 89
Necef, 63, 84, 98, 227, 241
Nefehâtü'l-üns, 20, 21
Nefeszâde, 1, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 19, 22,
23, 28, 30, 31, 40, 59, 60, 63, 65, 66, 67,
68, 74, 76, 86, 93, 103, 108, 114, 126,
141, 150, 242, 256, 257
Nefeszâde İbrahim, 9, 10, 11
Nefeszâde İbrahim el-Hüsni, 9, 256
Nefis, 167
Naşr, 167
Teymâ, 167
Düme, 167
Nevaî, 20, 21, 31, 63, 64, 130
Nevizâde Atayî, 65
Hadaiku'l-Hakayık fi Tekmiletîş-Şakayık,
65
Evliya Çelebi, 65
Seyahatname, 65
Kâtip Çelebi, 65
Fezleke, 65
KeşfüzZünun, 65
Peçevî ve Naima Tarihleri, 65
Koçi Bey Risalesi, 65
Nürî, 32, 86, 112, 138, 144, 148, 201
Nuri Çelebi, 86, 112, 138, 144, 148

Nuri Sivasî, 47, 48

O

Oğmeydanı, 80, 183
Osmanlı, 12, 19, 21, 22, 24, 25, 27, 31, 38,
44, 53, 56, 57, 68, 69, 70, 74, 77, 118,
150, 158, 180, 181, 185, 190, 199, 229,
231, 245, 247, 248, 251, 252, 253, 256

Ö

Ömer bin 'Abdü'l-Ber, 168
Kitâb-ı Ta'rîf, 168
Süheylî, 168
Ömer bin el-Hattab, 29
Özbek, 10, 12, 24, 31, 84, 150, 229, 237, 244

P

Paris Bibliotheq Nationel, 56
Pencap Üniversitesi Kütüphanesi, 23
Pîr Muhammed Şirâzî, 127, 228

R

Ra'd Suresi, 63, 176, 185
Rafî bin Malik, 30
Üseyd bin Hazir, 30
Ma'an bin Adiy, 30
Ebu Abbas bin Kesir, 30
Evs bin Havlî, 30
Beşir bin Sad, 30
Râfî' bin Mâlik, 138, 169
Üseyd bin Hâzîr, 138, 169
Ma'an bin 'Adiy, 138, 169
Ebû 'Abbas bin Kesîr, 138, 169
Evs bin Hâvlî, 138, 169
Beşir bin Sa'd, 138, 169
Raiyye Kasidesi, 22
Ravza-i Muṭahhara, 108, 198
Receb bin Mustafa, 33, 42, 58, 78, 92, 101,
132, 133, 137, 138
Receb bin Muştafâ, 188
Receb Halife, 103
Receb Hâlife, 103, 189
Rızaeddin Gilanî, 100, 120
Rızaeddin Muhammed, 47, 58, 84, 89, 116,
128, 132, 134, 139

Rızaeddin Muhammed Gilanî, 84
Rızaeddin Muhammed Gilanî, 47, 58, 89,
132, 134, 139
Risale fi İlmi'l-Kalem ve'l-Hibr ve'l-Kitabe
ve'l-Varak, 22
Risale-i fi'l-Hat ve'l-Kalem, 22
Riyazi Riyazü'ş-Şuara Faizi Zübdetü'l-Eş'ar
Yümnî Asım Rıza, 65
Rûm, 33, 35, 46, 82, 86, 144, 193, 200, 201,
202, 208, 221
Rûmili Kıyısı, 111, 183
Rüstem Ali, 79, 149

S

Sa'id el- Mağribî, 20
Sa'd bin Zürrâre, 169
Münzer bin 'Ömer, 169
Übeyy bin Ka'b, 169
Zeyd bin Şābit, 169
Sa'fas, 29
Sa'faş Karaşet, 166
Sa'faş, Karaşat, 166
Sad bin Zürrare, 30
Safevi, 31, 200, 201, 202, 237, 240, 247
Safevî, 10, 12, 24, 31, 74, 86, 150, 202, 240,
244, 249, 251, 254
Sāmīrī, 111, 174
Şār-każı Sulţan Ođlı Muştafa Çelebi, 90,
103, 115, 185
Sayrafî, 34, 37, 38, 41, 58, 64, 79, 83, 87,
93, 98, 106, 112, 115, 116, 117, 119, 125,
127, 129, 138, 146
Şayrafî, 37, 64, 69, 71, 93, 99, 106, 115,
127, 129, 136, 178, 180, 181, 218, 221,
227, 228
Sehi Bey, 21, 73, 253
Selçuklu, 31, 34
Selim Han, 91, 185
Semerkand, 82, 207, 227, 229
Seng 'Alî, 128, 242
Seng Ali, 55, 103, 113, 128, 132, 134, 241
SENG 'ALİ BEDAĞŞİ, 241
Seyyid Ahmed el-Hilmi, 32
Seyyid Ahmed el-Hilmî, 10
Seyyid AĞmed el-Hilmî, 10, 17, 150, 218
Seyyid Ahmed Hilmî, 17, 31, 150, 243

Seyyid İbrahim bin Mustafa bin Nefes
"Nefeszâde", 9
Seyyid Kasım, 47
Siret bin Hişâm, 26
Son Hattatlar, 25
Suķutra, 211
Sultan Ahmet, 9
Sultan Ahmet Cami, 47
Sultan Ali, 35, 53, 63, 75, 85, 86, 88, 102,
108, 124, 126, 128, 131, 144, 145, 148,
150, 198, 233
Sultan Muhammed, 58, 79, 102, 105, 112,
113, 114, 116, 130, 131, 132, 139, 140,
145, 149, 230, 238
Sultan Muhammed Nur, 58, 102, 113, 131,
139, 145
Sultan Murat, 9
Sulţan 'Alî, 86, 128, 131, 144, 145, 198,
213, 224, 232, 233, 234, 235, 238
Sulţan 'Alî Meşhedî, 86, 144, 198
Sulţan Mehmed Han, 17, 85, 180, 243
SULţAN MUĞHAMMED NÜR, 235
Sulţan Selim Han, 202
Sulţan Veys Celâyir, 64, 98, 227
Suyolcuzâde Mehmed Necib, 23
Südlüce, 81, 192
Süheyl Ünver, 56
Necmettin Okyay, 56
Sami Okyay, 56
Sühreverdi, 37, 107, 181
Sührevirdî, 37, 221
Süleyman Efendi, 25
Süleymân Han, 66, 91, 185
Süleymân Şah, 71, 158
Süleymaniye Kütüphanesi, 56, 151

Ş

Şah 'Abbās, 82, 200
Şah Abbas, 82, 86, 199, 200, 237, 238, 247
Şāh İsmā'il, 120, 240
Şāh İsmā'il bin ŞeyĖ Haydar, 86
Şāh Mağmüd, 128, 131, 148, 202, 238, 241
Şah Mahmud Nişaburî, 58, 148
Şah Mahmud-ı Diğer, 58, 84, 105, 135, 140,
145, 149
Şah Tahmasb, 74, 105, 237, 238, 240, 251

Şah Tahmures, 30
Şāh Ṭahmāsb, 105, 238
Şāh-nāme, 86, 200
Şāhruḥ Mīrzā, 89, 149, 229
Şam, 26, 82, 165, 170, 171, 233
Şems, 33, 66, 67, 126, 186, 187, 191
Şemse'd-dīn, 33, 66, 127, 186, 221, 228
Şemseddin, 14, 33, 66, 127, 253
Şerbetizāde, 85, 104, 123, 147
Şerbetizāde İbrahim Efendi, 85, 104, 147
Şerbetī-zāde İbrāhim Efendi, 85, 193
Şeref bin el-Katamī, 29
Şeref bin el-Ḳaṭāmī, 165
Şerefe'd-dīn Yezdī, 64, 99, 229
Şeyḫ, 17, 54, 66, 67, 69, 72, 76, 80, 85, 86,
88, 91, 95, 96, 101, 103, 111, 117, 126,
130, 136, 142, 144, 146, 154, 180, 181,
182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190,
192, 198, 202, 208, 213, 232, 240, 243
Şeyḫ Aḫmed, 218
Şeyḫ Muḫammed Vefā, 218
Şeyḫ Ḥamdu'l-lāh, 218
el-Ma'rūf Muḫammed Dede, 218
Pīr Muḫammed Dede, 218
Ḥasenü'l-Üskūdārī, 218
Ḥālid Dede, 218
Şeyh Hamdullah, 27, 30, 33, 38, 42, 43, 49,
50, 58, 66, 72, 73, 77, 78, 80, 81, 85, 88,
90, 91, 93, 95, 96, 101, 103, 104, 107,
109, 111, 115, 117, 126, 130, 132, 133,
135, 142, 143, 144, 146, 183
Şeyḫ Ḳāşım, 217
Şeyḫ 'Alī el-Baġdādī Alī Meşhūr Bābinü'l
Bevvāb Bin Muḫletü'l-Vezīr, 217
Şeyḫ İşḫaḫ, 217
Şeyḫ Kemāl, 54, 76, 86, 198, 232
Şeyh Muhammed bin Tayyib, 38
Şeyhzāde Sühreverdi, 34, 82, 98
Şiraz, 99, 120, 128, 233, 237
Şirāz, 99, 120, 128, 229, 239, 241
Şükru'l-lāh Ḥalīfe, 126, 188
Şükrullah Halife, 33, 42, 58, 96, 101, 109,
126, 137, 138, 189
Şükür Ḥalīfe-zāde Aḫmed Çelebi, 117, 189

T

Tabakatu'l-Fukaha, 19
Tabakatu'l-Muhaddisin, 19
Tabakatu'ş-Şuara, 19
Tabakatü'l-Küttab, 19
Tac Begzāde Mehmed Efendi, 79
Tāc Beg-zāde Muḫammed Efendi, 126
Tāhā Suresi, 63, 172
Tarāḳlar Çarşusu, 67, 104, 192
Tebriz, 63, 83, 84, 103, 144
Tebrīz, 54, 75, 83, 84, 103, 227, 232, 239,
240
Tefsīr-i Celāleyn, 63, 165
Tezkiretü'l-Evliya, 15, 20, 251, 253
Tezkiretü'l-Hattātīn, 10, 11, 13, 15, 16, 17,
18, 19, 23, 24, 26, 28, 30, 31, 32, 33, 34,
35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45,
46, 49, 50, 51, 52, 54, 58, 59, 60, 63, 65,
66, 68, 77, 78, 79, 84, 85, 87, 90, 92, 93,
94, 100, 103, 104, 105, 106, 109, 110,
114, 115, 116, 124, 125, 129, 132, 134,
141, 145, 149, 150, 151, 154, 156, 242,
243, 244, 245, 256, 257
Tezkiretü'ş-Şuara, 15, 65
Tezkiret-ül-Evliya, 13
Tezkiret-üş-Şuara, 13
Timur, 10, 12, 24, 31, 64, 99, 149, 150, 229,
239, 244
Tophaneli Nuri Çelebi, 32, 148
TUHFE-İ GAZNEVÎ, 56
Gazneli Mahmut, 56
Tuhfe-i Hattātīn, 9, 10, 11, 24, 25, 77, 189,
199, 200, 201, 228, 242, 252
Tuhfe-i Küttab ve Minhātu't-Tullab, 24
Tuhfe-i Nâilî, 22
Tuḫfe-i Sāmi, 63, 92, 201
Tuḫfe-i Sāmi, 63
Kitab-ı Şehname, 63
Türbet, 84, 238
Türkistān, 87, 239
Ṭahmüre[s], 30
Ṭoḫḫāne Cāmi, 81, 193

U

Ubāde bin eş-Şāmit, 162
Ubeyd Han, 83

Ubeyd Hān, 83, 235, 236
Uluĝ Bey Mīrzā, 149, 229

Ü

Üsküdār, 81, 92, 111, 183, 185, 188
Üveys, 218
Şeyh 'Alī bin Zeydin, 218
Şeyh Talhā, 218
Şeyh Zeyne'l-'Ābidīn, 218
Şeyh Ebū Zerrīn, 218
Şeyh Şehābe'd-dīn, 218

V

Veysî, 65
Habname, 65
Şahadetname, 65
Nergisî, 65
Hamse, 65
Sabit Divanı, 65
Nabî Divanı, 65
Fehim ve Cevrî Divanları, 65
Nailî, 65
Neşatî, 65

Y

Ya'kūb Mīrzā, 84, 87, 239, 240
Yahya, 23, 33, 34, 36, 37, 38, 61, 79, 85, 98,
101, 114, 116, 125, 129, 136, 137, 138,
141, 146, 162, 169, 255
Yaḥyā, 36, 85, 127, 129, 180, 218, 221
Yahya Sufî, 33, 34, 36, 37, 38, 79, 98, 114,
116, 125, 137, 141, 146
Yaḥyā Şūfî, 36, 127, 179, 221, 226
Yaḥyā-i Rūmî, 85, 180
Yahya-yı Rumî, 33, 101
Yakut, 20, 22, 27, 31, 33, 34, 35, 37, 42, 58,
72, 77, 78, 79, 80, 87, 90, 91, 92, 93, 94,
95, 98, 101, 103, 104, 105, 110, 114, 116,
117, 119, 121, 122, 125, 127, 129, 130,
132, 133, 134, 135, 138, 139, 141, 142,
146, 147, 175, 176, 183, 191, 193, 226
Yaḳūt, 75, 119, 226
Yāḳūt, 33, 35, 69, 71, 72, 79, 91, 93, 95,
101, 122, 125, 129, 130, 134, 136, 142,
143, 146, 147, 175, 176, 178, 179, 180,

181, 182, 186, 191, 193, 210, 212, 213,
218, 219, 220, 221, 227, 228, 230

Yakut el Musta'simî, 30
Yakut-ı Musta'simî, 24
Yāḳūt-ı Musta'simî, 178
Yāḳūt-ı Musta'simî, 175
Yakut-ı Mustasimî, 78, 91, 146
Yavuz Sultan Selim, 91, 148, 181, 185, 201
Yemen, 29, 165, 168
Yesarî Es'ad Efendi, 53
Yusuf Efendi, 38, 42, 46, 103, 114, 126
Yūsuf Efendi, 107, 126, 144, 190, 192
Yūsuf er-Rūmî, 218
Yaḥyā İmām Efendi, 218
Yusuf Efendi İbni Abdullah eş-Şehir Be-
Temirci Kulu, 38, 42
Yusuf Meşhedî, 34, 83, 101
YUSUF MEŞHEDÎ, 227
Yūsuf Meşhedî, 127, 226

Z

Zafername, 64, 99
Zafer-nāme, 64, 99

صحتینه صرکم حکم اتدی قصادن روزگار • اول سبید ندرسه پوین
 اولدی مزندن دوات • حینی شق ایدوب اقلام ایرج واکا انکسار •
فائل ابوالذریاقوت بن عبد الرومی خلفار بنی عباسیدن مع مستعصم
 بالهک مملوکی ایدی غایت ایلد بیاخی ایدی اسودردن دکل ایدی
 بعضیایر دیر که اماستیه خاکند ندی مستعصمک قولی اولماغله یا قوت
 مستعصمی دنگله کمال جهتندن اشتراک بولوب مابه الاعتقار اولدی علوم
 کلیه نکه کلیسنه اشتغال ایدوب و معارف جزوین نکه دخی کلیسنه اشتغال
 ایدوب علوم غریبه دخی کدوب حال اتمشیدی حودت حسن خطی غنی
 عن البیان و معلوم انبای هر زمان اولدوغی عند الهائی نمایاندرودخی
 معلوم اولد که مزبور یا قوت مستعصمی اقلام سته التي نفر کسنه به تعلیم
 اتمشدر انک اذی عبد الله الصیرفی در که اقلام سته غایت خوب و مرغوب
 یازوب سن صغره و موقوف اولوب نیجه کرامت نائل اولمشدی بکون
 شهر بغدادده مشقه کمال اشتغال اوزرم ایک با با سنک بیک فلوری
 مقداری شی سرقه ایدوب خوفندن مزارستانه فرار اتمشدر دیک
 والدی دخی مزارستانه کلوب صیروخی مرحومی بولدی غضبندن
 یازی یازدوغی ایکی مبارک در مقلمین طاش ایلد دوکوب بر لغوب کنیدی
 اول درج المده ایک اکانوم غلبه اتدی سنا منده حضرت حضرت علیه السلام
 قاتند کوردی بر ماغنگ جرخدن سوال ایتدی اولدی ماجرای
 سابقدن خبر ویردی مجروح اولان اصبعین سن ایدوب در عا

ایدوب

ایدوب ایتدی که شمدن صرکم بنه کتابة اشتغال اوزرم اولکه مستعصمی اوله
 سن دیدی سنا مندن اویانوب کوردیکم بر ماغنی کمال صحت بولوب و حیحی
 دفع اولش و والدی هزارندامت و بشیما فی ایلد کوردیکه یا ننه کلش دور
 والدی نه کند و سنا مندن خبر ویردیکه والدی دخی الله سبحانه و تعالی محمد
 ایدوب حیرتی مرحومه دخی عن صمیم القلب دعا ایتدی دعا لاری اجابه
 قرین اولوب روز بروز خطره استاد ممتاز اولوب نلنک و خط مستحقه
 جلدن سرافراز اولمشدر **کنجی** مبارک شاه قطبدر بودخی کرامت بلندی
 صاحبی ایدی صلاح و تقوی و مقام قطبیت اکا سوروت ایدی بودخی
 اقلام سته ده ماهر و معارف کثیره ده ظاهر ایدی حودت قلم یا قوت
 اکامیتر اولوب نلک و محقق و شخذه مانند یا قوت اولوب انک خطی
 ایلد مستعصمک خطی تشخیص و تمیز ده نیجه اهالی متردد اولوب
 مذکور خطی نیجه کسنه لری تغلیط اتمشدر **اوچجسی** نکه ادی
 عبد الله اشبزد رسوق بغداد ده کیدر که مستعصمی انک کوشنه با پشتوب
 استعداد از لیسسی منکشف اولماغله انی مستعصمی کند و مقوله ایلتوب
 کند و به تلمیح خاص اتمشدر بودخی اقلام سته صاحبیدر لکن توقیع
 ورقاعده عجیب و غریبدر مستعصمی مرحومک طعاسنی طبع اتد و
 کیچون اکا اشبزد نلشدر بعضا در لکه مزبور اشبزد خلیفه نکه صلی
 اوغلی ایدی **درنجسی** حیحی صوفیله اقلام سته ده بودخی بیکانه
 ده و وحید هر عصر در خط نلنک غایت متین اولماغله قوه حصاری

دیو وصیت امشددی مصطفی دده مرحوم دخی اول عزیزک وصیتت
بریه کتوروب اول فقیر نیک یتیم سوز تزیج ایدوبینه اول عزیزه ملاقی اولوب
حکمتندن سوال اندی اول عزیز دخی رفیع بد ایدوب دعا ایدی ولیدیکه
چونکم اول فقیر صلح نیک یتیم سنی وصیتیم طوقوب الدک الله سبحانه
وتغ ائدن سگار اول صالح ویرم که ائک کمالات معارف بحاسنی مشهور و
هر شهر و مد کور هر چه اولوب ائک ناهی لی یوم القیمه زند اوله واسمی
حمد الله اول دیو نعیس بالدعا ائمشور بفضل الله تغ عینی واقع اولوب
سکریوزسکان الدیک شیخ مرحوم شهر امام سیه ده شهرت بولوب
خطبری دخی اعتبار بولشدی تاریخ زبورده **سلطان بایزید خان**
علیه الرحمه والغفران سینا اقدن سر بر عزت مصرم غزم ایدوب سلطنت
حاقانی کند ورم انتقال ایدوب سوی استانبوله عود سورج قونزک صکره
شیخ مرحوم دخی دار و دیار یوزک ایدوب شهر استانبوله کلوب اسکی
اوده لور قونزک فاضی صکره حامی طریق خاصه جمال الدین الاماسی
وعبدالله الاماسی ساکن اولد قاری خانه یه نزول ایدوب بواب سلطان ایدوب
برکسته کلوب شیخ مرحوم بر رفیع باز دروب معین سلطان ایدوب حضرت
سلطان بایزید خان صاحب عرفان شیخ مرحوم ک خطی کورده کله قد
منی دخی انتقال ایدوب بو خطک صاحبی بولک دیو فرمان ائمشور وکتور
دیو ملاقات لقا ائندن عظیم حظ ائمشور و ساری عامره لرینه کاتب و مهمم
نصب ائمشور و شیخ مرحوم غایت میل و محبت ائندن حرم محترمه لور نیک

۱۲۹۰

برهتر افتخار ائمشور که ائده تنهاجه کلام قدیم و فرقان کریم کتابت ایدوب لور کند و
دخی عزیزانو و همشیره اوله لرا اول مقرب حضرت سلطان بایزید خان علیه
الرحمة والغفران بکون تشریف ایدوب یاقوت مستعصمینک خط و کتابت
اولان قوقه راسخه سندن وقوقه عصبنیه سندن سوال ائد بایر شیخ
مرحوم زغم ائدی کی بلکه اول سعدار اولوب و یاخود کند و لری مستعصم
دخی بیشتر اوله سلطان بایزید خان ائدی یکه مستعصمینک اعتنا ایدوب
بازد قاری بایزیدی کور چشم سوز دیو بورد یلور کند و لری خزینه عامره
سند محفوظ اولان قره ورق لورند بیکه اوراق و دروب ائدی بولور که
بوزر یاقوت ایدوب بهتر و بیشتر بوزر خاص دخی اختراع اولنسه ایدوب
اول طرز عایت خوش اینه و دل جویند اولور دخی دیو بورد قلس
نیک شیخ مرحوم دخی اول اوراق مزبور یلوب مطالع و مشقک بویجه
اردعین کلوب اقدام اقلام ایله منازل میدان صحایف اوراقه بویجه
ایام ارام اتمیوب تک بودن صکره فرس جوت ارای قلمی ائک بر منزل
ایر دیکه شیوه و حسن و نراکت جھتندن یاقوتدن بیشتر و بهتر
اولد و غنی بره و قیمت جھتندن دخی نمایان اولدی نیکم ائک حقیقده بو
نظم **دئلشور** شیخ اوغلی حمدی خطی تاکم ظهور بولدی عالمده بو محقق
نسخ اولدی خط یاقوت روح الله روحها اولکوز فیوضها بونظم دخی ائک
حقیقده **دئلشور** شیخ صاحب طرز عالی اختصاص اب روی جوهر
یاقوت خاص شیخ مرحوم بر استانبولک شهرتار و مایه الافتخار دکر کونا

اول تاجی که خواجہ یاقوت پیدا ایتشدر سیار لری کا
وخواجہ مشاد لید عمره صنایع کچو ممشدر و هر کون ایکی جز
قرآن یازب و هو باد مصحف شریف تحریری تمام بولدقده بیچی
مصحف شریف اولدوغنی اشادت ایتشدر و هر کون
یوزیت خلیفہ سرکارند یازب وزیر خلیفہ و فرزند خلیفہ
ایچون دیچی یوزیت یازب یوزنفره قریب کمسند سرخط
مشق تعلیم ایدردی برکون اوقات شریفی بطالک کچن
ایدی نیتکیم شهرت بولمشدر شهر بغدادی زمان سلفده
صوالوب خواجہ یاقوت برمناده نک شرفسند چقوب
انچیلین نخالف کوند برمنتقال کر یاسی بیاض اوزرینه مشق
ایلیوب اول کر یاسی پادہ عجم شاهلر نذرہ بھرام میرزا
زمانندہ نیچمدت خزیند سندن صاقلدیغنی توانرل صحتہ
یتشدر و خلیفہ خواجہ یاقوتی عزیز و محترم طو توب
ایمانا منزلند کلوب و اهل سازی کتور و قرب جوازند
نواخت ایتدردی تاکیم مولانای فربور صفای خاطر ایلد
ایدی و خواجہ نک شاکرد اندندن الیتہ کمسند مرتبہ خط
ایرشدیلو اول شیخ زاده سهروردی ۲ ارغون کامل ۳

پریمی

پریمی صوفی ۴ مبارکشاه ذرین قلم نصرالله
الطیب ۶ یوسف مشریدی و عمری خواجہ یاقوتک
یوزدن کچمشدری و التیو زطقوزن الیتہ کسند
وفات ایتشدر غازان خان زمانند حیوتند ایدیک
شیخ زاده سهروردی بغدادده سکن اولمفلد اکثری
ولایت فرپوره عمارتنگ کتبه سینی مشا را لید یا زمشدر
و مسجد بغدادده سورہ الکریمی اجورا و ذریند مشتبہ
ایلیوب سحر ایتشدر و ذیرامور زمانل اسلوب
خطی جہا صنایع اولمشدر ارغون کامل سمرقند نذر
کلوب بغدادده قطن ایملکل مدرجہ جانی ایلکتا
کتا و جریز یا زمشدر پریمی صوفی ۵ حصیة غیری
افضل روزکا را ایدی دروین صورت ریاضتک کش
اولمفلد خرقه سلاطین ایلانے یعنی چنکیز اوغلدری
یا نند قرب منزلتی اولوب نجف عمارتدرند مرقومک
یا زدیچی کتبه لوانشرف خط اولدیجی صحتہ بیوق مشهور
افاق اولمشدر مبارکشاه ذرین قلم خطی بیجان
ویاکیزه یعنی مسلسل و مربوط یا زردی قاعد صیرفی

مثله بوقارودن اشاعه قلمی اندسك قلمك ايك طرفه هو
اعتماد قلمه سين اشغادن بوقارويه قلمی سورسك محترف
ايدوب قلمينه سورسين وصاعدن صوله حركت
اندكده نسيه اعتماد ايدسه سن وصولدن صاعه حركت
انسك قلمك شطويه سنه اعتماد قبله سن وقال
ياقوت قبله الكتاب رحمة الله عليه الخط نابع للقلم ان
جودت قلمك فقد جودت خطك وان اهلكت قلمك
فقد اهلكت خطك وفي البصائر بيان وفي التلخيص
مفاسق اولدر كه قلمی خوب كسوب كسكين تراش ايليه
زيرا كه قلمك چونكه اولدى يازك دخى اولور وقلمك
ضعيف اوله يازك دخى ضعيفندر ويازونك نظري
يعنى كه بيشتر قلم الحروف باعد بين الخطوط هر قلمين
صيق و سطرارين اچوق ايليه وفي البصائر دن مرد
بودر وفي التلخيص سواد ديمك مركبك سياه ايلد ديمكدر
و بر روايتده دخى اوستاد ديمشدر كيم سوك
بين القومات واللفات يعنى القلمك وللامرك ارسين
بر ابر ايله ديمكدر فصل بوفصل قلمك كسمين بيان ايدر
قلم دخى اوج درلودر برى محترف برى وسط جزم دن
دخترت اولدر كه قلمك ايك طرفن يونوب اورناسن
اتلوايروب اولسوسين سطويستدن فونلواولوب
وشقين چوق تمبه سين زيرا كه محترف حقنده دنلكدر كه

كه قلم محترف محرك مايل اولسه اول وقت يارواشيوه دار
اول ودخى وسط يونلسه قلمك مقرب دويدر يونوب
وسط قطع ايدسه سن وجزم دخى وسط شكلنده يونلسم
لكن دخى اولنور وقلم قطع اولدندقه اوازي ايند
ملك كرك واوجي قلمك صحايب بين قلم تراش اولوت
كرك يعنى كسكين كرك وقلم خام وكوبش كرك سيبك
سكن وسرخ بود يعنى ان قرك واعرك كرك فصل خطك
جمنسين بيان ايدر اولدر حضرت ادم عليه السلام زمانه
اكو قلم ايلد يازيلدى معلق ايدى اذن خط كوفه
ايدى تاكه على حضرت كرم الله وجهه زمانده كوفه ايلد يازيلدى
اندى صكره على ابن هلول زمانده ابن بواب بوخلى اهدات
ايلدى اولد كوفه نظر ايدوب كل مستطح اولفين واردي
دوره ابتدا محقق اخراج اولدى واندى صكره نك وانك
صكره توقيع واندى صكره ريجان واندى صكره نسخ واندى صكره
رقاع واما ابن بواب رحمة الله عليه تأليف ايتدي شش
قلمدر محقق نك ريجان وتوقيع رقع نسخ بوندر در
واندى صكره تعليق اهدات اولدى ورفقندن ديوانى
تأليف اولدى عجب ديوانسى وروم ديوانه سى بربينه
مخالفندر اما عرب طائفه سى همان سنه رقع رفقه
ايله بازرلر و بونيشدن دخى مراد بودر كه رويشك
نهایتى نه ايله درهرشى كلوب درلودر و محترف اولدر